

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

**ТЕЛИЧНОСТ КАО ДИСТИНКТИВНО ОБЕЛЕЖЈЕ АСПЕКТУАЛНОГ ЗНАЧЕЊА
У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Докторска дисертација

Ментор: Проф. др Снежана Гудурић

Кандидат: мр Ивана Вилић

Нови Сад, 2016. године

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број: РБР	
Идентификациони број: ИБР	
Тип документације: ТД	Монографска документација
Тип записа: ТЗ	Текстуални штампани материјал
Врста рада (дипл., маг., докт.): ВР	Докторска дисертација
Име и презиме аутора: АУ	Мр Ивана Вилић
Ментор (титула, име, презиме, звање): МН	Проф. др Снежана Гудурић, редовни професор
Наслов рада: НР	<i>Теличност као дистинктивно обележје аспектуалног значења у француском и српском језику</i>
Језик публикације: ЈП	Српски – ћирилица
Језик извода: ЈИ	српски, енглески
Земља публикавања: ЗП	Србија
Уже географско подручје: УГП	Војводина
Година: ГО	2016.
Издавач: ИЗ	ауторски репринт
Место и адреса: МА	Нови Сад, др Зорана Ђинђића 2
Физички опис рада: ФО	6 поглавља, 295 страна, 158 референци, 1 додатак
Научна област: НО	Филолошке науке
Научна дисциплина: НД	Романистика, лингвистика
Предметна одредница, кључне речи: ПО	теличност, глаголски вид, француски језик, српски језик, семантика
УДК	
Чува се: ЧУ	Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Важна напомена: ВН	

Извод:

ИЗ

Предмет рада је анализа семантичке категорије теличности као дистинктивног обележја аспектуалног значења у француском и српском језику. Теличност представља једно од семантичких, односно инхерентних аспектуалних особина глаголских лексема или синтагми и означава постојање крајње тачке у одвијању глаголске радње. У теорији концептуалне семантике (Jackendoff 1996) теличност се дефинише као ограничење Путање, једне од основних концептуалних категорија, која заједно са категоријама Догађај и Време чини структуру глаголске ситуације.

Циљ рада је анализа начина на које теличност учествује у стварању аспектуалног значења у француском и српском језику. У анализи су посматране семантичке класе глагола кретања, као и класе глагола извођења, стварања и трошења код којих важну улогу у изражавању теличности има директни објекат. Примењена метода контрастивне анализе открива да између француског и српског језика у начинима изражавања теличности највећа сличност постоји код глагола кретања: у француском ограниченост осе путање обележавају предлози *à* и *jusque (+à/en)*, док предлог *vers* указује на неограниченост путање; у српском, ограниченост путање и достизање циља у току кретања изражавају предлошко-падежне конструкције са акузативом, док предлошко-падежне конструкције са дативом означавају да циљ у току кретања није достигнут и да је путања неограничена. У оба језика уочава се семантичка усклађеност између типа глаголске ситуације и предлога у француском, односно предлошко-падежних конструкција и глаголског вида у српском језику: уз ателичне глаголске ситуације у француском, односно неограниченотрајне глаголе у српском јављају се синтагме уведене предлогом, односно предлошко-падежном конструкцијом који такође означавају неограничену осу путање у процесу кретања (*marcher/nager/courir vers – ходати/пливати/трчати према ка*); уз глаголе који означавају тренутне радње, у француском теличне глаголске ситуације, а у српском глаголе свршеног вида, јављају се синтагме уведене предлогом, односно предлошко-падежне конструкције које указују да је оса путање у току кретања ограничена (*arriver/venir/entrer à – стићи/доћи/ући у*). Код семантичких класа глагола извођења, стварања и трошења у француском и српском језику, међутим, уочава се извесна разлика у погледу изражавања теличности. У француском језику концептуализација објекта као ограниченог или неограниченог учествује у изражавању теличности, те се глаголске ситуације у којима је објекат изражен као неограничен интерпретирају као ателичне (*lire des romans/écrire des lettres/manger des oranges*), док се глаголске ситуације које подразумевају постојање објекта актуализованог као ограниченог, целовитог појма, посматрају као теличне (*lire les romans/écrire les lettres/manger les oranges*). И у српском језику уочава се улога директног објекта у односу на теличност, али је она у вези са градилачким процесима. Код семантичких класа српских глагола извођења, стварања и трошења телични карактер глаголске ситуације обележава се непостојањем трећег члана видске опозиције у оним случајевима када перфективни облик глагола означава да је радња у потпуности протекла кроз објекат, односно када објекат настане или нестане у целости током глаголске радње (*читати – прочитати – *прочитавати / писати – написати – *написавати / трошити – потрошити – *потрошивати*). Уколико је објекат модификован или трансформисан, могуће је продужити радњу и тада постоји трећи члан видске опозиције (*писати – уписати – уписивати*). У оба језика, дакле, на концептуалном нивоу уочавају се истоветне појмовне категорије које се на структурно-језичком плану формализују на различите начине.

Датум прихватања теме од стране НН већа: ДП	19.12.2014.
Датум одбране: ДО	
Чланови комисије: (име и презиме / титула / звање / назив организације / статус) КО	председник: проф. др Ненад Крстић члан: проф. др Јасмина Грковић-Мејџор члан: проф. др Тијана Ашић члан: проф. др Снежана Гудурић, ментор

University of Novi Sad
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	PhD Thesis
Author: AU	Ivana Vilić, MA
Mentor: MN	Snežana Gudurić, PhD, Full Professor
Title: TI	<i>Telicity as a Distinctive Feature of Aspectual Meaning in French and in Serbian</i>
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	English and Serbian
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2016
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2, Faculty of Philosophy
Physical description: PD	6 chapters, 295 pages, 158 references, 1 appendix
Scientific field SF	Romance Studies, Linguistics
Scientific discipline SD	
Subject, Key words SKW	Telicity, Aspect, French Language, Serbian Language, Semantics,
UC	
Holding data: HD	University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
Note: N	

Abstract:

AB

This thesis analyzes the semantic category of telicity as a distinctive feature of aspectual meaning in French and Serbian. Telicity is one of the semantic, or inherent aspectual features of the verb or phrase and indicates the existence of endpoints of a verbal action. In The theory of conceptual semantics (Jackendoff 1996) telicity is defined as boundedness of the Path, one of the basic conceptual categories, which together with the categories of Event and Time, constitute the structure of verb situations.

The aim of the thesis is to analyze the ways in which telicity affects the creation of aspectual meaning in French and Serbian. The analysis was applied to the semantic class of verbs of motion, as well as the class of verbs of performance, creation and consumption for which the direct object plays an important role in expressing telicity. The applied method of contrastive analysis reveals that the greatest similarity between French and Serbian exists in the ways of expressing telicity with verbs of motion. In French, boundedness of the path is indicated by the prepositions *à* and *jusque* (+ *à* / *en*), while the preposition *vers* indicates boundlessness. In Serbian, boundedness of the path and reaching the goal during movement is expressed by preposition-case constructions with the accusative, while preposition-case constructions with the dative indicate that the goal is not reached during movement, and that the trajectory is unlimited. In both languages semantic consistency between the type of verb situation and preposition in French, or the preposition-case construction and verb aspect in Serbian can be observed. Syntagmatically foreseen prepositions occur with atelic verb situations in French, or durative verbs in Serbian and preposition-case constructions which also indicate the boundlessness of the path in the process of movement (*marcher/nager/courir vers – hodati/plivati/trčati prema ka*); verbs that denote punctual actions in French, i.e. telic verb situations, and in Serbian, verbs in the perfect aspect occur with the syntagmatically foreseen preposition, or preposition-case constructions which indicate that the trajectory during movement is limited (*arriver/venir/entrer à – stići/doći/ući u*). In the semantic class of verbs of performance, creation and consumption in French and Serbian, however, we can see certain differences in terms of expressing telicity. In French, conceptualization of the object as limited or unlimited participates in expressing telicity, verb situations in which the object is expressed as an unlimited are interpreted as atelic (*lire des romans/écrire des lettres/manger des oranges*) while verb situations which imply the existence of the object as a limited, unique concept, are regarded as telic (*lire les romans/écrire les lettres/manger les oranges*). In Serbian, the role of the direct object in relation to telicity can also be observed, but it is related to derivational processes. With the semantic classes of Serbian verbs of performance, creation and consumption the telic character of the verb situation is marked by the absence of the third member of the aspectual opposition in those cases where the perfective form of the verb indicates that the action completely passed through the object, or when the object is completely created or consumed during the verbal action (*čitati – pročitati – *pročitavati / pisati – napisati – *napisavati / trošiti – potrošiti – *potrošivati*). If the object has been modified or transformed, the verb action can be prolonged and the aspectual opposition admits the third form (*pisati – upisati – upisivati*). In both languages the conceptual level, therefore, reveals identical conceptual categories that in the structural-linguistic plan are formalized in different ways.

Accepted on Scientific Board on:
AS

19.12.2014.

Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: Nenad Krstić, PhD member: Jasmina Grković-Mejdžor, PhD member: Tijana Ašić, PhD member: Snežana Gudurić, PhD, Mentor

САДРЖАЈ

Садржај	8
Увод	11
ПРВИ ДЕО	16
1. Семантичка категорија теличности	16
1.1. Појам и дефиниције теличности	16
1.2. Телиčnost и обележје ограничености	23
1.3. Телиčnost у литератури на српском језику	34
1.4. ЗАКЉУЧАК ПРВОГ ДЕЛА	38
ДРУГИ ДЕО	40
2. Телиčnost као део лексичког аспекта	40
2.1. Лексички и граматички аспект	40
2.2. Семантичке аспектуалне класе глагола Зена Вендлера	46
2.2.1. Тип глаголске ситуације активности	47
2.2.1.1. Тип глаголске ситуације активности у француском језику	52
2.2.2. Тип глаголске ситуације остварења	54
2.2.2.1. Тип глаголске ситуације остварења у француском језику	57
2.2.3. Тип глаголске ситуације достигнућа	60
2.2.3.1. Тип глаголске ситуације достигнућа у француском језику	62
2.2.4. Тип глаголске ситуације стања	65
2.2.4.1. Тип глаголске ситуације стања у француском језику	67
2.3. Тестови за утврђивање теличности у француском и српском језику	70
2.4. ЗАКЉУЧАК ДРУГОГ ДЕЛА	77
ТРЕЋИ ДЕО	80
3. Телиčnost и аспектуално значење кроз систем глаголских времена у француском језику у односу на српски	80
3.1. Аспект и глаголско време	80

3.2. Категорија аспекта у контексту синтаксичких (у француском) и морфосинтаксичких проучавања (у српском језику)	83
3.2.1. Аспект у контексту глаголских времена у француском језику	83
3.2.2. Лексички и граматички аспект у француском језику	98
3.2.2.1. Теличност и граматички аспект у француском језику	98
3.2.3. Глаголски вид у српском језику	105
3.3. Контрастивна изучавања аспекта у француском и српском језику	129
3.4. ЗАКЉУЧАК ТРЕЋЕГ ДЕЛА	136
ЧЕТВРТИ ДЕО	139
4. Синтагма као јединица за изражавање теличности (Теличност и додаци глаголу)	139
4.1. Теличност код глагола кретања	140
4.1.1. Глаголи кретања у француском језику	142
4.1.2. Глаголи кретања у српском језику	145
4.2. Теличност код семантичких класа глагола извођења, стварања и трошења у француском и српском језику	150
4.2.1. Теличност и директни објекат глагола	150
4.3. ЗАКЉУЧАК ЧЕТВРТОГ ДЕЛА	184
ПЕТИ ДЕО	187
5. Контрастивна анализа семантичке категорије теличности на нивоу глаголских синтагми у француском и српском језику	187
5.1. Глаголи кретања у француском и у српском језику	187
5.1.1. Глаголи који означавају континуирани процес кретања	188
5.1.2. Глаголи кретања који изражавају тренутне радње	198
5.1.3. Глагол <i>ALLER</i> / <i>ИЋИ</i>	208
5.1.4. Граматички аспект и глаголи кретања у француском језику	212
5.2. Семантичке класе глагола извођења, стварања и трошења у француском и у српском језику	221
5.2.1. Глаголи извођења у француском језику	221
5.2.2. Граматички аспект и глаголи извођења у француском језику	224
5.2.3. Глаголи извођења у српском језику	229
5.2.4. Глаголи стварања и трошења у француском језику	233

5.2.4.1. Глаголи стварања у француском језику	233
5.2.4.2. Глаголи трошења у француском језику	235
5.2.5. Граматички аспект и глаголи стварања и трошења у француском језику	239
5.2.6. Глаголи стварања и трошења у српском језику	246
5.3. ЗАКЉУЧАК ПЕТОГ ДЕЛА	249
ШЕСТИ ДЕО	252
6. Упоређивање реализације семантичке категорије теличности на текстовима из превода књижевних дела	252
6.1. ЗАКЉУЧАК ШЕСТОГ ДЕЛА	274
ОПШТИ ЗАКЉУЧАК	276
ДОДАТАК	285
ЛИТЕРАТУРА	287

Meaning, of course, is presumably the reason for there being such a thing as language at all, since the language faculty is at bottom a device for externalizing and communicating meaning.

(R. Jackendoff, *Languages of the Mind*)

[Значење је, наравно, вероватно разлог постојања језика уопште, јер је језичка способност у суштини средство за изражавање и комуницирање значења.

Р. Џекендоф, *Језици ума*]¹

Увод

О семантичкој категорији теличности у лингвистичким истраживањима превасходно се говори у оквиру проучавања категорије аспекта у језику. Проширивање и продубљивање лингвистичких анализа на семантички део језика открива важну улогу семантичких особина глаголских лексема у стварању аспектуалног значења. С тим у вези је и уочавање и дефинисање семантичких аспектуалних дистинктивних обележја, међу којима је и телиčnost. Ова категорија најчешће се везује за инхерентно значење глаголске лексеме или синтагме, и то за значење које указује на постојање крајње тачке у одвијању тока радње означене самом глаголском лексемом или синтагмом.

Телиčnost постаје предмет лингвистичких истраживања средином двадесетог века када је амерички лингвиста Хауард Гари (Howard Garey) у свом чланку “Verbal Aspect in French” („Глаголски аспект у француском”) објављеном у часопису *Language* 1957. године уочио и објаснио особину француског глаголског система да аспектуално значење изражава не само формалним ознакама у систему глаголских времена за изражавање прошлости (имперфекат, перфекат и аорист), већ у томе учествује и

¹ Књига *Languages of the Mind* Реја Џекендофа (Jackendoff 1992) није преведена на српски, те овом приликом дајемо наш превод.

семантичка структура лексема. Он је рекао да лексичко значење глагола или глаголских сингагми у француском језику има значајну улогу у стварању аспектуалног значења, и то тако што саме глаголске лексеме својим инхерентним значењем изражавају постојање или одсуство циља, односно крајње тачке у одвијању глаголске радње. Ову особину глагола у француском назвао је теличношћу, односно глаголе је поделио на оне који својим значењем упућују на достизање циља – *телоса*, односно теличне, и оне који то својим значењем не чине, или ателичне глаголе.

Теличност као семантичко обележје глагола у француском језику није морфолошки обележено, а у лингвистичким истраживањима категорије аспекта у овом језику, она се слабо или готово уопште не спомиње. Скренувши пажњу на улогу семантичких особина глаголских лексема Х. Гари је указао на разлику између граматичког и лексичког аспекта и тиме унео нови поглед у лингвистичка истраживања категорије аспекта, а категорија теличности постала је важно обележје у анализи аспектуалног значења у језику.

Незаобилазно име у проучавању аспекта у савременој лингвистици је Бернард Комри (Bernard Comrie) који је истакнуо сложеност ове категорије: аспект, у теорији Б. Комрија, није само граматичка категорија која подразумева начин посматрања унутрашње временске структуре глаголске ситуације (перфективни или имперфективни вид), већ он укључује и семантичке карактеристике глагола, које се могу изразити као дистинктивне опозиције *тренутно/трајно*, *статично/динамично*, *телично/ателично*. На овај начин, Б. Комри је истакао важну улогу семантичких обележја као чинилаца у стварању аспектуалног значења.

Када се говори о савременим истраживањима категорије аспекта, ваља поменути и Зена Вендлера (Zeno Vendler) чија се класификација глагола на четири аспектуалне класе (активности, стања, остварења и достигнућа), темељи управо на семантичким особинама глаголских лексема. Овакви нови погледи на категорију глаголског вида који укључују и семантичке карактеристике глаголских лексема откривају нова сазнања о језику уопште.

Аспект или глаголски вид, што је уобичајени термин у славистичкој литератури, најчешће се у лингвистичким истраживањима везивао за словенске језике, будући да је у овим језицима аспектуално значење видљиво већ на морфолошком

нивоу. Када се говори о глаголском виду у српском језику важно је нагласити да ова категорија подразумева градилачке процесе стварања перфективних од имперфективних облика глагола и обрнуто, при чему се врло често поред обележја перфективности мења и само значење глаголске лексеме. Због сложености глаголског вида у српском језику значајна истраживања била су усмерена на структурални ниво језика, но многи лингвисти су ову категорију посматрали и из угла семантике. Најзначајније радове о глаголском виду дали су Александар Белић и Михајло Стевановић указавши на основне одлике српског глагола да својим обликом изражава обележје трајности, односно тренутности. Ипак, поред ова два велика лингвисте, ваља поменути и Ирену Грицкат, Ђура Грубора и Предрага Пипера и друге, који у својим анализама поглед усмеравају ка семантичком нивоу српског језика и откривају важне и занимљиве особине српских глагола у погледу глаголског вида. Колико су ова истраживања актуелна, нарочито радови И. Грицкат, али и Ђ. Грубора, показује чињеница да управо у светлу савремених истраживања о семантичкој, односно концептуалној структури језика ови радови побуђују велику пажњу и у многим деловима потврђују своју актуелност.

Иако је аспект, односно глаголски вид у лингвистичкој литератури поље које је веома много проучавано, савремена истраживања у области семантике, нарочито концептуалне семантике уносе нове могућности за поновно сагледавање ове категорије. С тим у вези је и проучавање семантичке категорије теличности која се у лингвистичким истраживањима јавља као део семантичких инхерентних особина глаголских лексема, заједно са обележјима тренутности/трајности и статичности/динамичности. Овакви нови погледи на категорију глаголског вида који укључују и семантичке карактеристике глаголских лексема подстичу нова истраживања, као на пример, студију о аспектима Карлоте Смит (Carlota Smith), проучавања аспектвалног значења Тијане Ашић и Верана Станојевића или истраживања глаголског вида у српском језику Предрага Новакова.

Као семантичка категорија, теличност је предмет истраживања и у области концептуалне семантике, која језик посматра као појаву везану за систем менталних принципа којима се објашњава употреба и разумевање језика. Радови америчког семантичара Реја Џекендофа (Ray Jackendoff) управо на анализи категорије теличности

откривају важна питања концептуалне структуре као што су начин изражавања односа делова и целине као и феномен делова и граница. И Р. Декендоф указује на семантичка обележја, као што су ограниченост, интерна структура, димензионалност и дирекционалност, а ова обележја, концептуални примитиви заједно са концептуалним категоријама, омогућавају анализу концептуалне структуре језика. Као резултат анализе теличности овај семантичар изнео је теорију о повезујућем односу чувања или вези чувања структуре, која је значајна не само за проучавање аспектуалног значења у језику, већ и за друга лингвистичка питања.

Када је реч о контрастивним изучавањима категорије аспекта у француском и у српском језику, ово питање веома много је проучавано. Лингвисти Владо Драшковић, Душанка Точанац, Нада Петровић, Тијана Ашић, Веран Станојевић, Снежана Гудурић, Љубица Влаховић, као и многи други, анализирали су сличности и разлике у начинима изражавања аспектуалног значења у ова два језика и о овом проблему постоји обимна лингвистичка литература. Француски и српски су језици који опозицију перфективно/имперфективно изражавају на различите начине, француски системом глаголског времена на синтаксичком нивоу, док је у српском она изражена морфолошки, дакле на морфосинтаксичком плану језика. Ипак, и поред бројних радова о разликама у начинима изражавања аспектуалног значења у ова два језика, савремена истраживања, нарочито у области концептуалне семантике, откривају нове просторе за истраживање ове области, што је и циљ овог рада.

Предмет овог рада је анализа семантичке категорије теличности у француском и српском језику, начини како теличност учествује у стварању и изражавању аспектуалног значења у француском и у српском. Будући да ће се у раду категорија теличности посматрати и из угла концептуалне семантике Р. Декендофа, претпоставка је да у погледу улоге теличности у стварању аспектуалног значења између француског и српског језика не постоји значајна разлика, те да ће се највеће разлике показати у начинима реализације ове категорије.

Рад има шест делова: у првом делу приказана су истраживања семантичке категорије теличности у француском и српском језику са циљем да се ова категорија

дефинише. Други део рада посвећен је анализи лексичког аспекта, као и разлици између лексичког и граматичког аспекта. Будући да ћемо се у анализи ослањати на Вендлерову класификацију аспектуалних класа глагола, у овом делу приказане су особине сваке од класа – активности, остварења, достигнућа и стања, као и особине ових глаголских ситуација у француском језику. Други део садржи и тестове за утврђивање теличности. У трећем делу рада говорићемо о проучавањима категорије аспекта у француском у контексту глаголских времена, као и савременим изучавањима интеракције граматичког и лексичког аспекта у француском. Трећи део садржи и анализу глаголског вида у српском језику уз упоређивање досадашњих истраживања ове категорије са категоријом теличности. Приказана су и контрастивна истраживања категорије аспекта у ова два језика. Четврти део рада садржи анализу улоге глаголских додатака на телиčnost. У француском језику категорија теличности најчешће се посматра на нивоу глаголске синтагме, дакле, глагол заједно са додацима – прилошким одредбама и директним објектом изражава обележје теличности. У српском језику посматраћемо како се телиčnost реализује у односу на градилачке процесе глаголских лексема. Анализа глаголских синтагми у француском и у српском језику у односу на категорију теличности приказана је у петом делу рада, при чему су обрађене три семантичке класе глагола: глаголи кретања, глаголи извођења и глаголи стварања и трошења. Шести део чине примери анализе глаголских синтагми на текстовима из књижевних дела *Странац* Албера Камија (*L'étranger*, Albert Camus) и *На Дрини ћуприја* Ива Андрића (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić).

ПРВИ ДЕО

1. Семантичка категорија теличности

1.1. Појам и дефиниције теличности

О категорији теличности у лингвистичким истраживањима први говори амерички лингвиста Хауард Гари (Garey 1957) и то у анализи аспекта у француском језику, у свом чланку “Verbal Aspect in French”. У овом раду Х. Гари врло детаљно и свеобухватно излаже најважније чињенице везане за анализу категорије теличности о којима ће касније у радовима и истраживањима говорити и други лингвисти.

На самом почетку овог чланка он даје детаљан преглед и анализу постојећих класификација и дескрипција категорије аспекта у француском језику², при чему указује на често несистематичан развој ових класификација и занемаривање улоге значења глагола као лексичке јединице у стварању аспектуалног значења. Истовремено, уводи појам циља³ да укаже на „категорију глагола који изражавају радњу која тежи циљу – који се посматра као реализован у перфективном времену, али случајан у имперфективном времену.”⁴ (Garey 1957:106) Глаголе који изражавају радњу усмерену ка циљу назива теличним, од грчког *телос* (*циљ*), а глаголе код којих не постоји циљ као услов за реализацију, ателичним. За разликовање теличних и ателичних глагола предлаже тест : Ако је неко *verboвао*, али је био прекинут *verбујући*, да ли је *verboвао*? [Si on *verbait*, mais a été interrompu tout en *verbant*, est-ce qu'on a *verbé*?] (Garey 1957:105).

Као могуће решење у анализи аспекта у француском језику предлаже разликовање лексичког и граматичког аспекта, будући да се у дискусијама често не

² У свом чланку Х. Гари анализира класификације и дескрипције категорије аспекта В. Страјтберга (W. Streitberg), М. Гревиса (M. Grevisse), К. де Бера (C. de Boer), Ж. М. Бафина (J. M. Buffin), Ф. Бриноа (F. Brunot), Дамурет и Пишон (Damourette et Pichon), Г. Гијома (G. Guillaume) и А. Стена (H. Sten).

³ У свом раду, Х. Гари употребљава термин *goal* [*циљ*].

⁴ “... verbs expressing an action tending towards a goal – envisaged as realized in a perfective tense, but as contingent in an imperfective tense” (Garey 1957:106).

може разлучити да ли се ради о ‚перфективном глаголу‘ или о ‚перфективном времену‘ (Garey 1957:105).

Граматички аспект у француском језику, каже Х. Гари, морфолошки је обележен у систему прошлих времена, глаголских облика имперфекта и перфекта (*l'imparfait, le passé composé*). Са друге стране, разлика између теличних и ателичних глагола, односно лексички аспект, није део формалне структуре француског језика, већ је део његове семантичке структуре (Garey 1957:109).

Аспект глагола, сматра Х. Гари, зависи од лексичког значења глагола у одређеном контексту, а не од глаголског времена. Као потврду оваквог става наводи пример глагола у француском језику *se noyer* [давити се, удавити се], који је обично теличан и чије основно значење подразумева смрт дављењем у води. Но, овај глагол може се употребити и у пренесеном значењу, на пример : *se noyer dans les larmes* [гушити се, давити се у сузама] или *se noyer dans la débauche* [тонути у разврат] или *se noyer dans le travail* [давити се у послу] где идеја смрти као циља не постоји (Garey 1957:108).

У одређивању аспекта глагола и други елементи реченице имају значајну улогу. У свом раду Х. Гари говори о ‚аспекту комплемента‘, наглашавајући да додатак глаголу, било да се ради о објекту или прилошкој одредби, такође може имати особине теличности. Тако он употребљава термин ателичан комплемент у случају прилога *un peu* [мало], или даје пример синтагми *jouer du Mozart* [свирати Моцарта] и *jouer un concerto de Mozart* [свирати Моцартов концерт] да укаже на ателичан, односно теличан карактер објекта глагола *jouer* [свирати].

Х. Гари сматра да синтагме са ателичним глаголом имају исти аспект као и комплемент: ако се упореде глаголске синтагме *jouer du Mozart* [свирати Моцарта] и *jouer un concerto de Mozart* [свирати Моцартов концерт] у оба случаја глагол је ателичан, а објекат ограничава активност свирања. Може се рећи за некога ко је прекинуо свирање концерта да је (од)свирао део концерта [*il en a joué un peu*], али се у случају теличног глагола не може рећи да се неко мало удавио [*on s'est un peu noyé*]. Х. Гари закључује да аспект синтагме са ателичним глаголом зависи од аспекта комплемента, док у синтагмама са теличним глаголом, аспект читаве синтагме одређује глагол, а не додатак (Garey 1957:108 - 109).

Идеја о постојању крајње тачке као делу значења глагола присутна је и у типологији глагола Зена Вендлера (Zeno Vendler), иако он не користи термин *теличност*. Ова типологија, коју је изложио у свом чланку “Verbs and Times” (Vendler 1957) прештампаном у књизи *Linguistics in Philosophy* (Vendler 1967), једна је од најпознатијих и служи као основа за многе анализе категорије аспекта и теличности.

Полазећи од идеје да глаголи, поред тога што изражавају прошло, садашње и будуће време, у себи садрже и суптилније концепте времена, Вендлер анализира временске шеме појединих глагола енглеског језика. У овој анализи он указује на разлике које постоје у временској структури самих глагола: неки глаголи морају да достигну циљ, крајњу тачку или „климакс”, да би радња била оно што глагол означава, док неки могу да трају као процеси у времену; код неких глагола сви делови процеса су једнаки као и целина, док код неких то није случај. „Претрчавање миље и цртање круга морају да буду завршени, али нема смисла говорити о завршавању трчања или гурања колица. Дакле, видимо да док трчање или гурање колица немају утврђену крајњу тачку, претрчавање миље и цртање круга имају „климакс”, који мора да се достигне да би радња била оно што глагол означава.”⁵ (Vendler 1967:100)

Да би одредио одлике појединих глагола, Вендлер користи следеће тестове (Vendler 1967:100 – 101) :

- *If someone stops (running, pushing a cart, drawing a circle, running a mile) he did/did not (run, push a cart, draw a circle, run a mile) [Ако неко престане да (трчи, гура колица, црта круг, претрчава миљу), он јесте/није (трчао, гурао колица, нацртао круг, претрчао миљу)];*

- *For how long.../How long did it take to... [Колико времена.../За колико времена је...]*

На основу наведених тестова и анализа временских шема појединих глагола, Вендлер предлаже следеће типове глагола: активности (activity terms), остварења

⁵ “Running a mile and drawing a circle have to be finished, while it does not make sense to talk of finishing running or pushing a cart. Thus we see that while running or pushing a cart has no set terminal point, running a mile and drawing a circle do have a “climax,” which has to be reached if the action is to be what it is claimed to be.” (Vendler 1967:100)

(accomplishment terms), достигнућа (achievement terms) и стања (state terms) (Vendler 1967:99 – 104).

Типови глагола разликују се по својој природи и то у односу на начин како глаголска радња тече, да ли постоји крајња тачка у току радње или не. Активности и стања означавају радње које могу да трају у времену без ограничења, што не важи за остварења и достигнућа. Остварења такође трају у времену, али теку ка крајњој тачки која мора да се достигне да би радња била оно што глагол означава, а достигнућа се реализују у једном тренутку.

Иако је временска структура глагола основа за разликовање класа глагола, Вендлер напомиње да и други фактори, као што су присуство или одсуство објекта или услови под којима се одвија радња, такође утичу на класификацију глагола (Vendler 1967:97).

Вендлерова типологија глагола у француском језику, коју ћемо користити у анализи семантичке категорије теличности, детаљније је приказана у II делу рада.

За анализу теличности веома је значајан рад лингвисте Бернарда Комрија (Bernard Comrie) који у својој монографији *Aspect* (Comrie 1976) приказује детаљну студију категорије аспекта, али и рад америчке лингвисткиње Карлоте Смит (Carlota Smith) *The Parameter of Aspect* (Smith 1991) која на врло сличан начин представља теорију аспекта и начине на које се аспектуално значење изражава лингвистичким формама и прагматичким правилима у језику. Оба аутора аспект посматрају као језичку универзалну категорију и своје закључке о њој излажу на основу анализе више језика, међу којима су и француски као романски језик и српски као словенски језик⁶.

У дефинисању теличности уочава се сличност у ставовима Б. Комрије и К. Смит. Наиме, оба аутора теличност посматрају као једно од дистинктивних обележја аспектуалног значења: Б. Комри теличност/ателичност посматра као једно од

⁶ На начине изражавања аспектуалног значења у српском осврће се Б. Комри у својој монографији, али К. Смит не. Оба аутора детаљно анализирају глаголски вид у руском као словенском језику. Као основну одлику аспектуалног система француског језика и Б. Комри и К. Смит наводе однос између аспекта и глаголског времена, а К. Смит посвећује анализи овог система читаво једно поглавље (Smith 1991:253 - 295). Преглед овог поглавља биће дат у III делу рада, посвећеном питању изражавања аспекта кроз глаголске облике у француском језику.

семантичких аспектуалних, односно инхерентних аспектуалних обележја различитих класа лексичких јединица, поред обележја тренутности/трајања и стативности/динамичности (Comrie 1976:41 – 51). И у студији К. Смит термин ‚теличност‘ означава једно од три дистинктивна обележја (поред обележја ‚стативности‘ и ‚трајања‘) који заједно, као скуп, карактеришу типове глаголских ситуација. Ова дистинктивна обележја су семантичке особине које постоје као контрастни парови (\pm теличност, \pm стативност, \pm трајање) (Smith 1991:28 – 30). Овакав поглед и на категорију аспекта и на његова семантичка дистинктивна обележја представља новину у начину изучавања категорије која се најчешће везивала за морфолошки ниво језика, будући да се аспект, односно, глаголски вид најчешће посматрао кроз призму словенских језика.

У својој студији о аспекту Б. Комри анализира свако од три обележја – трајност/тренутност, динамичност/статичност, теличност/ателичност, док К. Смит ова три обележја посматра у склопу интеракције са другим важним чиниоцем у стварању аспектуалног значења, категоријама перфективности и имперфективности. Ове категорије, перфективност и имперфективност, дефинише и Б. Комри на самом почетку своје студије и то као два основна начина посматрања интерне временске структуре глаголске радње или глаголске ситуације: перфективни глаголску радњу представља као јединствену целину (са почетним, средишњим и крајњим делом), док имперфективни ток глаголске радње приказује само као структуру без почетног нити крајњег дела радње (Comrie 1976:3 – 4).

У анализи сличности и различитости у аспектуалним системима језика, К. Смит користи двокомпонентну теорију, која подразумева међурелацију између начина сагледавања глаголских ситуација као перфективних и имперфективних, што она назива аспектом сагледавања (*viewpoint aspect*), и интерне структуре глаголских ситуација, која укључује темпоралне особине самих ситуација, односно типа глаголске ситуације (*situation aspect*). Аспект сагледавања глаголских ситуација обично је означен морфолошким средствима, афиксима или посебним облицима, док је тип глаголске ситуације означен склопом глагола и других лексичких јединица у реченици (објекта, прилошких одредби). Обе компоненте, и аспект сагледавања и тип глаголске

ситуације, преносе информацију о темпоралним факторима ситуације и међусобно се прожимају, али су, наглашава К. Смит, независне (Smith 1991:5).

Аспект је, каже К. Смит, домен темпоралне организације ситуација. У стварању аспектуалног значења значајну улогу има и говорник, као субјективни фактор, коме на располагању стоји избор и аспекта сагледавања и типа глаголске ситуације. Поред тога, сматра К. Смит, аспектуалне категорије не зависе од језика, већ су засноване на когнитивним способностима људи. На основу својих перцептивних и когнитивних способности, људи праве разлику између основних типова ситуација, што представља један од начина организације како видимо свет (Smith 1991).

Семантичка дистинкција теличних и ателичних глаголских ситуација, сматра Б. Комри, почива на различитим типовима интерне структуре ових ситуација, при чему дужина њиховог трајања, дакле временска компонента, не утиче на обележје теличности. Као пример он узима две глаголске радње: радњу *певања* и радњу *израде, прављења столице*. Иако обе ове радње подразумевају дуже или краће трајање у времену, оне се суштински разликују у односу на унутрашњу структуру: у случају *израде, прављења столице* постоји одређена тачка у којој се глаголска радња завршава и када је столица направљена, израђена, она се прекида, што није случај са радњом *певања*, код које крајња тачка глаголске ситуације не постоји. Радња *певања* може да траје неограничено или да се прекине у било ком тренутку. Чак и у случају да није отпевана читава песма, на пример, опет је тачно да се радња *певања* одвијала.

Теличне глаголске ситуације, дакле, подразумевају постојање јасно дефинисане крајње тачке и процес који води до ње и иза које глаголска радња не може да се настави, као у примеру реченице *John is making a chair [John fait une chaise, John est en train de faire une chaise]* [Џон прави столицу]. Код ателичних глаголских ситуација таква тачка не постоји, а радња ситуације може да се прекине у било ком тренутку и да се настави без ограничења, као у реченици *John is singing [John chante, John est en train de chanter]* [Џон пева]. Б. Комри напомиње да се пре може говорити о теличним и ателичним ситуацијама него о теличним и ателичним глаголима, јер један глагол у одређеном контексту може бити теличан, а у неком другом ателичан.

И К. Смит на сличан начин дефинише обележје теличности. Она, додуше ову семантичку категорију везује за догађаје: телични догађаји су усмерени ка циљу, за који она каже да „је саставни део догађаја и чини његову природну крајњу тачку”⁷ (Smith 1991:29). Ателични догађаји су процеси који имају арбитрарну крајњу тачку и могу да престану, али и да се наставе, у било ком тренутку.

Б. Комри наглашава да у одређивању типа глаголске ситуације не учествује само глагол, већ и други реченични конституенти, и то нарочито субјекат и објекат. Тако је реченица *John is singing* [*John chante, John est en train de chanter*][*Џон пева*] ателична глаголска ситуација, будући да глаголска радња може неограничено да се одвија, јер не постоји гранична тачка у којој би се она завршила. У случају да је објекат глагола ентитет који има дефинисану крајњу тачку, глаголска ситуација је телична. Такав је пример реченица *John is singing a song* [*John chante une chanson, John est en train de chanter une chanson*][*Џон пева песму*] у којој објекат *a song* [*une chanson*] [*песму*] представља појам који садржи граничну тачку (када Џон отпева песму, радња глагола у овој глаголској ситуацији се завршава). Реченица *John is singing songs* [*John chante des chansons, John est en train de chanter des chansons*][*Џон пева песме*] представља ателичну ситуацију – глаголска радња тече без ограничења, јер је и број песама неограничен, док је реченица *John is singing five songs* [*John chante cinq chansons, John est en train de chanter cinq chansons*][*Џон пева пет песама*] опет телична ситуација и када се достигне крајња тачка, завршетак свих пет песама, она се прекида.

За пример када субјекат утиче на семантичку дистинкцију теличне или ателичне глаголске ситуације Б. Комри узима, као и Х. Гари (Garey 1957:108), глагол *to drown* [*se noyer*][*(y)давити се*] и наводи реченицу *John is drowning* [*Jean se noie, Jean est en train de se noyer*] [*Џон се дави*] као теличну ситуацију. Реченица *Cats drown if you put them in deep water* [*Les chats se noient si vous les mettez dans de l'eau profonde*] [*Мачке се даве ако их ставите у дубоку воду*], међутим, представља ателичну ситуацију, јер упућује на општу појаву, која може да се догоди неограничени број пута, независно од броја мачака које су изражене као субјекат.

Као начин за одређивање теличне природе ситуације Б. Комри предлаже следећи тест: уколико реченица која упућује на ситуацију у имперфективном облику

⁷ “The goal is intrinsic to the event, constituting its natural final point” (Smith 1991:29).

подразумева реченицу која упућује на исту ситуацију у перфективном облику, ради се о ателичној ситуацији; у супротном, реч је о теличној ситуацији. Тако се из реченице *John is singing* [*John chante, John est en train de chanter*][*Џон пева*] може закључити *John has sung* [*John a chanté*][*Џон је певао*]. Но, из реченице *John is making a chair* [*John fait une chaise, John est en train de faire une chaise*][*Џон прави столицу*] не може се закључити *John has made a chair* [*John a fait une chaise*][*Џон је направио столицу*] (Comrie 1976:44 – 45).

Обележје теличности постаје важно када се комбинује са категоријама перфективности и имперфективности. Перфективни облици теличних ситуација означавају да је крајња тачка ситуације достигнута, док имперфективни облици теличних ситуација указују само на чињеницу да је у одређеном тренутку процес био у току, али да није достигнута крајња тачка (Comrie 1976:46).

У дефинисању категорије теличности Б. Комри истиче важност постојања и крајње тачке глаголске радње и процеса који води до ње. У односу на ове критеријуме, семантичка класа достигнућа у Вендлеровој класификацији глагола не би се могла посматрати као класа глагола са обележјем теличности, што многи аутори у анализама категорије теличности не прихватају (Smith 1991, Jackendoff 1991). Ипак, иако се овај став Б. Комрија може можда и оспорити, ваља приметити да повезивање процеса глаголске радње и постојања финалне тачке има и једну другу вредност за анализу аспекта. Наиме, на овај начин Б. Комри истиче везу између обележја динамичности и теличности. Са друге стране, значај теорије Б. Комрија и јесте у томе што он аспект анализира као сложену категорију, при чему семантичка обележја са својим међусобним односом чине део аспектуалног значења. Ваља рећи да амерички семантичар Реј Џекендоф, о чијој анализи теличности ће у даљем тексту бити речи, управо истиче да семантичка обележја у језику постоје као скуп, повезана су и међу њима постоји међусобни утицај (Jackendoff 1990).

1.2. Теличност и обележје ограничености

За разлику од Б. Комрија и К. Смит, који теличност посматрају као једно од три семантичка дистинктивна обележја аспектуалног значења, о чему је било речи у

претходном поглављу, амерички семантичар Реј Џекендоф (Ray Jackendoff) објашњење теличности даје из перспективе концептуалне семантике и повезује је са обележјем ограничености. Радови овог лингвисте изузетно су значајни не само за дефинисање теличности као семантичке категорије, већ и других језичких категорија. Новина у теорији коју износи Р. Џекендоф су семантичке категорије и обележја која омогућавају анализу концептуалне структуре језика.

Наиме, концептуална структура у теорији Р. Џекендофа (Jackendoff 2002) представља један од структуралних нивоа језика уопште (поред фонолошког, синтаксичког и спацијалног⁸) на коме је изражено значење лексичких јединица. Овај ниво језика, још недовољно истражен у лингвистици, у својој базичној организацији као основне јединице има концептуалне конституенте, семантичке „врсте речи”, за које се може рећи да припадају малом скупу основних онтолошких категорија као што су Ствар или физички објекат (Chose ou objet physique) (Thing or physical object), Догађај (Événement) (Event), Стање (État) (State), Пут или путања (Chemin ou trajectoire) (Path or trajectory), Место или положај (Place ou location) (Place or location), Особина (Qualité) (Property), Време (Temps) (Time) и Количина (Quantité) (Amount)⁹ (Jackendoff 1991:13).

У анализи концептуалне структуре језика, поред наведених концептуалних конституената, Р. Џекендоф (Jackendoff 1991) уводи и неколико концептуалних обележја: обележје ограничености, интерне структуре, димензионалности и дирекционалности. Поред тога, као важно питање концептуалне структуре језика наводи опис делова неког ентитета, тј. однос дела и целине, као и феномен граница.

О концептуалном обележју ограничености Р. Џекендоф говори већ у монографији *Semantic Structures*, у одељку *Aggregation and Boundedness* првог поглавља *Overview of Conceptual Semantics* (Jackendoff 1990:27 – 32). Он указује на лингвистички проблем у енглеском језику који се огледа у појави да временски ограничени догађаји

⁸ Спацијалну структуру језика Р. Џекендоф повезује са перцепцијом света (Jackendoff 2002).

⁹ О концептуалним конституентима Р. Џекендоф говори и у монографији *Semantic Structures* (Jackendoff 1990) и том приликом међу основне јединице не наводи Време (Temps) (Time) као категорију, али наводи Одвијање, Догађање (Action) (Action).

или временски неограничени¹⁰ процеси на синтаксичком нивоу могу да се комбинују само са одређеним прилошким одредбама за време. Поред тога, постоји два начина да се реченица интерпретира као временски неограничен процес – као инхерентно неограничен процес и као неограничено понављање инхерентно ограниченог процеса, односно итерација. Р. Џекендоф наглашава да итерација има исту семантичку вредност као маркер плурала, а да је дистинкција ограничено/неограничено, односно догађај/процес, телично/ателично, паралелна разлици између бројивих и небројивих именица, при чему важну улогу има опис делова једног ентитета. Делови бројивих именица и догађаја не могу се означити истим именом као и њихова целина, док се и делови и целина небројивих именица и процеса могу обележити истим именом. Тако се у концептуалној структури може уочити сличност која постоји у односу Ствар/Супстанца и Догађај/Процес (Jackendoff 1990:28 – 29).

На интерпретацију процеса као ограниченог, односно неограниченог, утиче и онтолошка категорија Путања. Као пример ограничене Путање Р. Џекендоф наводи предлошку синтагму *to the house [à la maison]*[у кућу], јер се ниједан њен поддео осим крајњег не може описати као *to the house [à la maison]*[у кућу]. Примери неограничене Путање су синтагме *toward the house [vers la maison]*[према кући] или *down the road [le long du chemin]*[низ пут], јер се сваки део може описати као *toward the house [vers la maison]*[према кући] или *down the road [le long du chemin]* [низ пут].

Као факторе који утичу на интерпретацију реченице као Догађај или Процес, Р. Џекендоф наводи (Jackendoff 1990:30):

- избор глагола,
- избор аспекта,
- избор именице у једнини или у множини у функцији субјекта, објекта или прилошке одредбе за место,
- избор детерминатора субјекта, објекта или прилошке одредбе за место,
- избор предлога,

¹⁰ У свом другом раду (Jackendoff 1996) Р. Џекендоф дефинише ограниченост, односно неограниченост, на следећи начин: „Оса је ограничена ако на њој постоји тачка иза које се не може ићи. Ако такве тачке нема, оса је неограничена.” (“An ordered axis is bounded if there is a point on it beyond which one can go no further. If there is no such point, the axis is nonbounded”) (Jackendoff 1996:352).

- избор спецификатора предлога.

Р. Џекендоф закључује да постоји заједнички систем обележја који утиче на ограниченост и индивидуацију. Овај систем обухвата онтолошке категорије Ствар, Догађај и Путања и изражава се кроз хетерогени низ синтаксичких фактора, међу којима је, по његовом мишљењу, избор лексема, аспекта, детерминатора, и Р. Џекендоф претпоставља и падежа¹¹. Поред тога, постоји низ приципа у концептуалној структури на основу којих постоји корелација између вредности обележја делова реченица и обележја реченице као целине (Jackendoff 1990:31).

И у раду ‘Parts and Boundaries’ (Jackendoff 1991) Р. Џекендоф говори о концептуалном обележју ограничености, али и о другим обележјима (интерне структуре, димензионалности и дирекционалности), као и функцијама које повезују обележја ограничености и интерне структуре у анализи феномена небројивих именица, множина, партитивне конструкције, итд.). Истовремено, наглашава да се наведена концептуална обележја могу применити и у проучавању низа проблема из области структуре глаголских ситуација, као што је анализа Вендлерових аспектуалних класа, прогресивних облика, „имперфективног парадокса”, или „акционсарта”.

Један од проблема који анализира Р. Џекендоф у овом раду је начин на који је изражена идеја репетиције у реченици *The light flashed until dawn*. [*La lumière a brillé jusqu'à l'aube.*][*Светло је трептало до зоре*]. Ниједна лексичка јединица у наведеној реченици на енглеском језику не доприноси стварању значења репетиције, будући да „језгро” реченице *The light flashed* [*La lumière a brillé*][*Светло је трепнуло*] упућује на јединствен, инхерентно ограничен догађај, а не на понављање. Ни за прилошку одредбу *until dawn* [*jusqu'à l'aube*][*до зоре*] не може се рећи да доприноси значењу репетиције.

¹¹ Вредна је пажње Џекендофова претпоставка да се и падежима изражавају семантичка обележја ограничености и индивидуације. Наиме, своју анализу концептуалне структуре језика Р. Џекендоф базира на анализи енглеског језика, но његова теорија подразумева универзалне концептуалне категорије. Анализа семантичке категорије теличности у француском и српском језику приказана у овом раду потврђује управо да се начин на који он проучава концептуалну структуру језика може применити и на друге језике.

Ова прилошка одредба означава временску границу која може да стоји и уз процес концептуализован као неограничен: *Bill slept until dawn [Bill a dormi jusqu'à l'aube][Бил је спавао до зоре.]* И овом приликом, Р. Џекендоф указује на паралелизам који постоји између семантичке вредности репетиције и вредности плурала, јер енкодира мноштво ентитета који припадају истој категорији.

И у овом раду, особине глаголског система које се најчешће називају акционсарт или структура глаголских ситуација Р. Џекендоф објашњава указујући на сличност која постоји између временски ограничених догађаја и временски неограничених процеса, и система именица, односно бројивих и небројивих именица. Тако он каже: „Карактеристична особина бројиве именице, на пример *јабука*, је да се њен референт не може поделити, а да се добијени део опет може назвати истим именом бројиве именице, односно, *јабука*. Међутим, у случају небројиве именице као што је *вода*, референт се може поделити, а добијени се део опет може означити као вода (све док дељење не иде до толико малих делова добијених разбијањем молекуларне структуре)”¹². Исти критеријум може се применити и на догађаје и процесе. „Догађај *Светло је трепнуло* не може се поделити, а да се при томе добијени мањи делови могу означити као *Светло је трепнуло*, али се процес *Бил је спавао* може поделити на мање делове који се могу означити као *Бил је спавао*.”¹³

И систем именица и глаголске ситуације могу се описати фундаменталним концептуалним обележјима ограничености [$\pm b$] и интерне структуре [$\pm i$]. Бројиве именице и завршени догађаји имају обележје ограничености и могу се означити [+b] (bounded), док се неограничене супстанце, односно небројиве именице, и неограничени процеси могу обележити [-b] (unbounded¹⁴).

¹² “One hallmark of a count noun, say *apple*, is that one cannot divide its referent up and still get something named by the same count noun, i.e. another apple. By contrast, with a mass noun such as *water*, one can divide its referent up and still get something describable as water (as long as one does not divide it up so small as to break up the molecular structure)” (Jackendoff 1991:18 - 19).

¹³ “One cannot divide up the event *The light flashed* and get smaller events describable as *The light flashed*, but one can divide up a process described as *Bill slept* into smaller parts also describable as *Bill slept*.” (Jackendoff 1991:19).

¹⁴ У свом другом раду ‘The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English’ (Jackendoff 1996), уместо термина ‘unbounded’ за обележје [-b] Р. Џекендоф користи термин

Обележје интерне структуре означава да ли се ентитет, било да се ради о именицама или о догађајима, односно процесима, састоји од мноштва елемената који се разликују или не. Бројиве именице имају обележје [+i], док се супстанце, односно небројиве именице могу обележити [-i]. Када је реч о глаголским ситуацијама, хомогене, односно јединствене глаголске ситуације имају обележје [-i], док се итеративне глаголске ситуације могу обележити [+i].

Оба обележја, и ограниченост и интерна структура, могу се међусобно комбиновати. Јединствен, ограничен догађај као *John ran to the store* [*John a couru au magasin*][*Дон је отрчао у продавницу*] има обележје [+b, -i]; неограничен хомоген процес као *John slept* [*John a dormi*][*Дон је спавао*] може се обележити [-b, -i]; неограничени итеративни процес као *The light flashed continually* [*La lumière a brillé sans cesse*] [*Светло је непрестано трептало*] има обележје [-b, +i]; ограничен итеративни догађај *The light flashed until dawn* [*La lumière a brillé jusqu'à l'aube*][*Светло је трептало до зоре*] може се обележити [+b, +i] (Jackendoff 1991:20).

Поред обележја ограничености и интерне структуре, Џекендоф уводи и шест функција које укључују комбинацију обележја [$\pm b$] и [$\pm i$] и тако изражавају различите односе између делова и целине. Три функције он назива *инклузивним функцијама (including functions)*: PL (plurality – множина), COMP (composed – сачињен), CONT (containing – који садржи). Ове функције смештају одређени појам у ентитет који укључује сам појам као подентитет. Постоје и три *екстрактивне функције (extracting functions)*: ELT (element of – елеменат) GR (grinder – уситњавање) PART (partitive – део), које смештају појам у подентитет већег ентитета означеног самим појмом (Jackendoff 1991:20 – 29). Ове функције могу се применити и на именичке синтагме и на глаголски систем. Функција плурал (PL) ствара итеративне евентуалности, а функција уситњавање (GR) утиче на интерпретацију прогресивних облика у енглеском језику. Када је реч о функцији плурала (PL), Р. Џекендоф наглашава да је за морфему плурала једино важно да именица на коју се односи представља ограничен ентитет. Није важно

'nonbounded'. Термин 'unbounded' може да упућује на појам без граница, док одређени појмови или процеси могу имати своје границе које су ван домашаја контекста, те зато имају обележје [-b] (Jackendoff 1996:307).

да ли је тај ентитет Материјални¹⁵ (на пример *нас* или *комитет*) или Догађај (као на пример *земљотреси*), нити да ли се ради о индивидуама или о групама. Битно је да ентитет има обележје ограничености, те стога именице које имају обележје [-b] немају множину (Jackendoff 1991:22).

У описивању концептуалних особина глаголских ситуација Вендлерове класификације, Р. Џекендоф уводи и обележја димензионалности [DIM] и дирекционалности [DIR]. Тренуци у времену, стања у одређеном тренутку и тренутни догађаји немају димензију [DIM 0D], док периоди у времену, стања и догађаји који трају имају обележје димензионалности [DIM 1D]. Поред тога, догађаји који имају димензионалност могу бити усмерени, односно имају и обележје дирекционалности.

Р. Џекендоф користи обележје дирекционалности да укаже на везу која постоји између основних концептуалних категорија Место, Путања, Стање и Догађај (који укључује и процесе). Категорија Место може да има било коју димензионалност, јер дели обележје димензионалности објекта (*у овој тачки* је 0-димензионално, *дуж линије* је 1-димензионално, *у кругу* је 2-димензионално, *у чаши* је 3-димензионално). Међутим, Путања може бити само 1-димензионална и мора бити усмерена, а обично се посматра као усмерена од Извора до Циља. Р. Џекендоф каже да се категорије Место и Путања могу комбиновати у ширу категорију Простор, а сличан однос уочава се и између Догађаја и Стања: „Стања попут *X је црвено* или *X је високо* концептуализована су као „нешто што постоји ту” - немају инхерентну темпоралну структуру... Догађаји, међутим имају инхерентну темпоралну структуру која иде у одређеном правцу”¹⁶. При томе, континуирано кретање концептуализује се као процес или неограничени Догађај. Стога се, каже Р. Џекендоф, категорије Стања и Догађаји могу комбиновати у ширу

¹⁵ Материјални ентитет представља ширу категорију од Ствари и подразумева ентитете који могу бити и ограничени и неограничени [$\pm b$], као на пример индивидуе или групе, и који се састоје или од мноштва ентитета или представљају јединствен ентитет [$\pm i$] (збирне именице или супстанце).

¹⁶ “States like *X is red* or *X is tall* are conceptualized as “just sitting there” – they have no inherent temporal structure... Events, by contrast, do have an inherent temporal structure which proceeds in a definite direction” (Jackendoff 1991:31)

категорију Ситуација, при чему су Стања неусмерене Ситуације, а Догађаји усмерене. (Jackendoff 1991:31).

Говорећи о појму граница, Р. Џекендоф указује на разлике које постоје у начинима концептуализовања категорија граница и ограничених ентитета и каже: „... само [+b, -i] категорија – јединствен ентитет – може имати границу. Ако је ентитет концептуализован као [-b], то значи да је концептуализован без граница... [+b, +i] ентитет, група, ограничена је у квантитету, али нема инхерентни облик – то је само скуп јединствених ентитета. Према томе, нема уочљив ентитет који служи као граница.”¹⁷ (Jackendoff 1991:32) Да би граница постојала, услов је да има једну димензију мање него ентитет који ограничава. Тако линија може бити ограничена тачком, регион линијом, а волумен површином.

У раду ‘The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English’ (Jackendoff 1996), Р. Џекендоф анализира на који начин додаци глагола у реченици у виду објекта или прилошке одредбе утичу на теличност глаголских ситуација¹⁸ и указује на интеракцију која постоји између ограничености додатака, избора глагола, инкременталности¹⁹ и теличности. Посебну пажњу посвећује анализи глагола кретања и уместо уобичајене концептуализације кретања као коначног низа тренутних стања, предлаже енкодирање кретања као континуирану промену у времену.

¹⁷ “...only a [+b, -i] category – an individual – can have a boundary. If an entity is conceptualized as [-b], this means it is conceptualized without a boundary... A [+b, +i] entity, a group, is bounded in quantity, but it has no inherent shape – it is just a collection of individuals. Hence it has no discernible entity as a boundary.” (Jackendoff 1991:32)

¹⁸ У овом раду Р. Џекендоф испитује теорију К. Тени (Tenny 1992) названу *Aspectual Interface Hypothesis*, као и теорију Д. Даутија (Dowty 1991).

¹⁹ Енгл. *incrementality* - *напредак, прираст*, термин који означава напредовање у току одвијања глаголске радње. Овај појам значајан је за проучавање семантичке категорије теличности, јер теличност код неких семантичких класа глагола у француском језику зависи управо од тога да ли се ради о динамичкој ситуацији, односно да ли радња глагола тече.

У догађају кретања уочавају се истовремено три осе: оса дуж које се креће тачка ситуације пројектована у дуративни догађај, односно ток догађаја; друга оса дуж које се простире тачка у простору, односно путања²⁰, и трећа оса дуж које се простире тачка у времену, односно временски интервал. Ове три осе, напомиње Р. Џекендоф, нису независне. Веза међу њима је уравнотежена и контитуирана, а тачке на оси догађаја одговарају тачкама на осам путање и времена. Исто тако, и континуирани интервали на оси догађаја одговарају континуираним интервалима на осам путање и времена. Ако се у обзир узме обележје ограничености, може се рећи да ограничени интервал на једној оси одговара ограниченим интервалима на остале две осе, а тако је и са неограниченим интервалом (Jackendoff 1996:321 - 322).

Везу која постоји између догађаја, путање и времена глагола кретања Р. Џекендоф назива *везујућим односом чувања структуре* (или *везом чувања структуре*²¹) (*le lien de préservation de la structure*)(*structure-preserving binding relation*) (Jackendoff 1996:322). Ова веза утиче на то да се крајњи део догађаја може посматрати као пресек догађаја и крајње тачке у времену.

Телични догађаји имају одређену крајњу тачку, крајњи стадијум, а при томе и временски период везан за догађај има одређени крај. Захваљујући вези чувања структуре крајњи стадијум догађаја може се посматрати као пресек догађаја у крајњој тачки времена. Будући да ателични догађај нема одређену крајњу тачку, временски период је такође неограничен. Осим тога, везујућим односом чувања структуре ограниченост догађаја и времена повезано је са ограниченошћу путање. Ако путања има дефинисану крајњу тачку, имају је и догађај и временски период, и обрнуто, ако путања нема дефинисану крајњу тачку, немају је ни догађај, ни временски период. У изражавању кретања, каже Р. Џекендоф, најчешће је изражена путања, док време није. Стога се може рећи да путања одређује да ли ће догађај бити теличан или не.

Уколико се путања предлозима спецификује као ограничена, догађај је теличан, а у реченици се могу наћи прилози за време који се односе на ограничене временске периоде. У супротном случају, могуће је да путања предлозима буде спецификована као

²⁰ Р. Џекендоф наглашава да категорију путања посматра искључиво као просторни ентитет (Jackendoff 1996:317).

²¹ У раду ћемо користити термин *веза чувања структуре*.

неограничена, и у реченици се тада могу наћи прилошке одредбе које указују на неограничене временске периоде. Уколико у реченици нема предлошке синтагме, реченица се интерпретира као ателична (Jackendoff 1996:324 – 327).

И у овом раду Р. Џекендоф указује на разлику која постоји између Стања и Догађаја: „Догађаји су усмерени – они су имплицитно повезани са протоком времена – а Стања нису.”²² (Jackendoff 1996:321) Код Стања не постоји зависност између структуре глаголске ситуације и временског конституента. Временски интервал Стања може бити тачка, отворени или затворени интервал, но неће бити промене у структури Стања. Код Догађаја постоји зависност између структуре глаголске ситуације и времена, и ова зависност је, каже Р. Џекендоф, карактеристична особина концепата догађаја (Jackendoff 1996:328). Ова разлика између онтолошких категорија Стања и Догађаја изузетно је значајна за анализу категорије теличности, јер се теличност као концептуално обележје јавља само код динамичких глаголских ситуација.

Везом чувања структуре Р. Џекендоф објашњава аспектуалне разлике код неколико група глагола. Тако код глагола који означавају *остајање (Rester)(Staying)*, као *stay [rester][остати]*, *remain [rester][остати]*, *keep [garder][задржати]* једина оса која је пројектована је временска оса, док се ништа не мења код осе путање и догађаја. Овакве ситуације минимално се разликују у односу на Стања и имају структуру догађаја, али се у самом догађају ништа не мења (Jackendoff 1996:328).

Код глагола који означавају *простирање, прекривање и испуњавање (Extension, Couverture, Remplissage)(Extending, Covering, Filling)* временска оса није пројектована, те су стога овакве ситуације Стања, као у реченицама *The road goes from New York to Boston [Le chemin va de New York à Boston][Пут иде од Њујорка до Бостона]* и *The tube extends along the edge of the roof [Le tuyau s'étend le long du bord du toit][Цев се протеже дуж ивице крова]* (Jackendoff 1996:328 – 330).

Глаголи *промене поседовања (Verbes d'Échange de Possession)(Verbs of Change of Possession)* суштински немају трајање. За разлику од просторних путања, код оваквих

²² “... Events are directed – they have an implicit connection with the passage of time – and States are not.” (Jackendoff 1996:321)

глагола не постоје тачке између Извора и Циља, већ само одвојене тачке које одговарају могућим власницима предмета, као у примеру *Bill gave/lent/sold the book to Harriet [Bill a donné/prêté/vendu le livre à Harriet]*[Бил је дао/позајмио/продао књигу Херијети] (Jackendoff 1996:330).

Код глагола извођења (*Verbes de Performance*)(*Verbs of Performance*) као што су *read [lire]*[читати] и *sing [chanter]*[певати] постоје ентитети над којима се одвија радња (књиге и песме). Ови ентитети концептуализовани су као објекти код којих постоји линеарна путања коју вршилац радње пролази током времена. Веза чувања структуре утиче на повезаност линеарне путање кроз објекат и временске осе вршења радње, те ако је објекат ограничен, догађај је теличан. Уколико је објекат неограничен, догађај је ателичан, а у случају да није спецификован објекат, догађај се интерпретира као ателичан (Jackendoff 1996:332 – 333).

Посебан тип глагола чине *глаголи стварања и трошења (Verbes de Création et de Consommation)*(*Verbs of Creation and Consumption*). Као код глагола извођења, постоји објекат кроз који пролази путања током одвијања радње, при чему у сваком тренутку времена током одвијања радње настаје или нестаје део објекта. Уколико је објекат ограничен, сама граница објекта представља крајњу тачку у одвијању тока радње на оси путање и догађај је теличан. Уколико је објекат конципиран као неограничен, радња глагола може да се одвија неограничено, оса путање остаје неограничена, а догађај се интерпретира као ателичан (Jackendoff 1996:333 – 335).

Р. Џекендоф закључује да се анализом глаголских ситуација на пресек и осе које су повезане везом чувања структуре јасно види на који начин додаци глаголу утичу на теличност глаголских ситуација. Теличност глаголских ситуација изражена је терминима ограничености и неограничености конституената самог догађаја и времена, а додаци глаголу, као и прилошке одредбе, утичу на теличност тако што је додатак пројектован на осу путање која је везом чувања структуре везана за осе догађаја и времена, или тако што између самог глагола, додатка и оса догађаја и времена постоји веза чувања структуре.

1.3. Теличност у литератури на српском језику

У новијој лингвистичкој литератури на српском језику о категорији теличности често се говори у проучавањима глаголског вида у односу на друге језике, као, на пример, у радовима Предрага Новакова (Novakov 2005, 2009) у односу на енглески језик, или Верана Станојевића и Тијане Ашић (Stanojević & Ašić 2006) у односу на француски језик. Има такође и аутора, као Предраг Пипер и други, који ову категорију не везују за аспектуално значење.

У монографији *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику* П. Новаков (Novakov 2005) даје анализу глаголског вида у енглеском и српском језику ослањајући се на теорију Б. Комрија и класификацију аспектуалних класа глагола З. Вендлера. У овој студији П. Новаков не користи термин 'теличност', али као једно од дистинктивних обележја којима се дефинише тип глаголске ситуације наводи и обележје ±циљ, поред обележја ±стативност и ±трајање. Обележје +циљ указује на постојање циља коме тежи ситуација, односно да ситуација има завршни сегмент након којег се она природно завршава, а –циљ значи да глаголска ситуација не садржи циљ, односно крајњи сегмент (Novakov 2005:27).

Анализа глаголског вида на основу дистинктивних обележја ±стативност, ±трајање и ±циљ, како каже П. Новаков, омогућила је упоређивање глаголских облика у енглеском и српском језику који имају формално различите видске системе (Novakov 2005:58). На основу анализе типа глаголских ситуација у српском језику, П. Новаков констатује да се као глаголске ситуације активности и стања могу посматрати српски глаголи који су по морфолошкој структури најчешће без префикса, док префиксација најчешће мења обележје ±циљ. Са друге стране, српски глаголи са префиксом могу се посматрати као глаголске ситуације остварења и достигнућа (мада достигнућа могу да обухватају и мањи број глагола без префикса).

У раду „Вендлерова класификација глагола у енглеском и српском језику” (Novakov 2009) П. Новаков као семантичко обележје глагола анализира и теличност. Том приликом дефинише теличност као одлику морфолошке или синтаксичке структуре која се односи на присуство или на одсуство циља којем глаголска ситуација

тежи или не тежи. Када је о српском језику реч, П. Новаков сматра да је теличност обележје које је битно повезано са глаголским видом. Перфективни глаголи (и они са префиксом и они без њега, али без секундарне имперфективизације) истовремено су и телични и подразумевају да је циљ који постоји и достигнут.

У литератури на српском језику, теличност помињу аутори П. Пипер и други (Piper i dr. 2005:803 – 812). За теличност, односно семантичку категорију циља, ови аутори кажу да припада категоријалном комплексу каузалности. Конструкције са циљним значењем, по речима аутора, обухватају следеће садржаје:

- (а) значење ситуације чије се остварење жели, тј. 'X жели реалност Y';
- (б) услов за остварење те ситуације, тј. 'реалност Z условљава реалност X';
- (в) констатацију остваривања тог услова, тј. 'X чини Z'. (Piper i dr. 2005:803)

Аутори наводе пример реченице с циљним значењем: *Они су дошли ради помирења*, која се може разложити, по речима аутора, на:

- (а) 'ако они не дођу, не може бити помирења';
- (б) 'они желе помирење';
- (в) 'они су дошли'. (Piper i dr. 2005:803)

Аутори сматрају да је циљно значење сложено и да је везано за друга категоријална значења, као што су значења аниматности, узрока, услова, агентивности, времена и модалности.

У значењу циљне конструкције присутно је и значење локализације и то као апстрактне, а не конкретно-просторне локализације. Локализација је везана за когнитивну перцепцију циља као достизања крајње тачке неког процеса. Као језичке изразе који илуструју ову чињеницу аутори наводе конструкције *достихи циљ*, *стремити свом циљу*, *тежити циљу*, као што су у конкретно-просторном смислу изрази *достихи крајњу тачку*, *врхунац* или *устремити се према некоме* (Piper i dr. 2005:804).

За изражавање циљних односа, кажу аутори, користе се предлошко-падежне конструкције са циљним значењем које се употребљавају и за исказивање просторних значења, иако у другачијем лексичком окружењу. Такве су конструкције *y + N_{acc}, na +*

N_{acc} , *za* + N_{acc} , односно, предлошке конструкције с акузативом чије је основно значење усмереност, директивност. (Piper i dr. 2005:805).

На циљно значење предлошко-падежне конструкције утиче и предлог који је употребљен, али и лексичко и лексичко-граматичко значење управне речи. Као управне речи конструкција са циљним значењем често се јављају глаголи кретања, глаголи говорења или глаголске именице са сличним значењем (Piper i dr. 2005:806).

Као начине и средства за изражавање циљног значења аутори наводе и прилоге и прилошке изразе (незаменичке, као *намерно, ненамерно, хотимично, хотимице, нехотично, нехотице, за инат, у инат, уз инат* и заменичке, као *ради чега, чему, ради нечега*), инфинитив циља (на пример, *Идемо ловити рибу*) и декомпоновани предикат са циљним значењем (Piper i dr. 2005:810 – 811).

На основу изложених ставова о теличности коју П. Пипер и други посматрају као циљно значење, уочава се да је они не везују за аспектуално значење. Ипак, важно је нагласити да ови аутори истичу улогу предлошко-падежних конструкција за изражавање просторних значења, што ће бити веома значајно за анализу теличности у српском језику, нарочито код семантичке класе глагола кретања.

В. Станојевић и Т. Ашић у монографији *Семантика и прагматика глаголских времена у француском језику* (Stanojević & Ašić 2006) користе семантичке и прагматичке појмове у анализи француских глаголских времена и при томе ослањају се на Вендлерову типологију глагола (Vendler 1967), али и на Џекендофову елаборацију Вендлерове теорије.

У детаљној анализи француских глаголских времена и упоређивању са српским језиком, аутори велику пажњу посвећују изражавању аспектуалног значења. Истичу да се глаголски системи у ова два језика суштински разликују управо у односу на начине изражавања аспектуалног значења и чињеницу да је у српском језику аспект морфолошка категорија, док се у француском језику аспектуално значење изражава, не само употребом глаголских времена, већ и лексички.

У оваквом приступу говоре и о појму теличности. За теличну евентуалност²³ кажу да садржи природну унутрашњу границу, те да теличност „изражава да ли одређени процес собом носи индикацију своје свршености, то јест да ли поседује природну (унутарњу) границу” (Stanojević & Ašić 2006:26).

Аутори теличност повезују са свршеним глаголским видом у српском језику. У упоређивању евентуалности користе критеријуме истинитости, динамичности, теличности и хомогености, и при томе употребљавају терминологију која се односи на глаголски вид у српском језику. Тако, на пример, издвајају стања и активности као истините у свим под-интервалима, не-динамичне, хомогене, ателичне евентуалности са једне, и трајносвршене и тренутносвршене догађаје као неистините у свим под-интервалима, динамичне, хетерогене и теличне, са друге стране (Stanojević & Ašić 2006:27). Чак и у Цекендофовой елаборацији Вендлерове теорије В. Станојевић и Т. Ашић користе термине *трајно свршени догађај* за означавање глаголске ситуације остварења и *тренутно свршени догађај* за ситуације достигнућа. За означавање ателичних глаголских ситуација, међутим, аутори задржавају термине *стања* и *активности*, који се користе и у Вендлеровој класификацији и не повезују их са несвршеним глаголима у српском језику (Stanojević & Ašić 2006:29).

Иако се у ставовима наведених аутора могу уочити веће или мање разлике у погледима на семантичку категорију теличности, може се констатовати да углавном сви аутори, осим аутора П. Пипера и других (Piper i dr. 2005), теличност везују за категорију аспекта и постојање крајње тачке, односно, ограничености, у одвијању глаголске радње.

На основу изнетих погледа на семантичку категорију теличности, може се рећи да теличност представља једно од семантичких, односно, инхерентних аспектуалних

²³ В. Станојевић и Т. Ашић у својим радовима користе термин евентуалност за појам који се у лингвистичкој литератури на српском језику често означава као ‚тип глаголске ситуације’ (Novakov 2005). Ови аутори евентуалност дефинишу на следећи начин: „Евентуалност је шири појам од догађаја јер догађаји по дефиницији подразумевају промену, а евентуалности не. Догађаји су, баш као и стања подтипови евентуалности.” (Stanojević & Ašić 2006:26)

особина глаголских лексема или синтагми и означава постојање крајње тачке у току одвијања радње означене глаголом или глаголском синтагмом. Ова семантичка категорија чини и једно од концептуалних обележја који карактеришу временску структуру и временске особине глаголских ситуација.

Према томе да ли је обележје теличности присутно у глаголским ситуацијама, разликују се теличне и ателичне глаголске ситуације.

Теличне глаголске ситуације по својој природи садрже природну крајњу тачку, након које настаје промена и ситуација не може да се настави. Ова крајња тачка представља ограничење тока одвијања радње означене глаголом, односно границу иза које глаголска ситуација престаје да важи. Ателичне глаголске ситуације, међутим, у себи немају природну крајњу тачку. Оне трају као процеси и могу да се прекину у било ком тренутку. Ателичне ситуације састоје се од хомогених сегмената који теку на исти начин у времену, те тако трају без ограничења. Иако могу да се прекину или стану, ове ситуације могу и да се наставе након прекида.

1.4. ЗАКЉУЧАК ПРВОГ ДЕЛА

У првом делу рада изложени су ставови аутора Х. Гарија, Б. Комрија, К. Смит, Р. Цекендофа, В. Станојевића и Т. Ашић, П. Новакова, П. Пипера и других, о категорији теличности, као и оквирни преглед типологије З. Вендлера. Сви аутори, осим аутора П. Пипера и других, семантичку категорију теличности везују за проучавање аспектуалног значења у језику и за постојање крајње тачке у одвијању глаголске радње. Ателичне глаголске ситуације немају инхерентну крајњу тачку у којој се радња глагола завршава, за разлику од теличних ситуација код којих постоји ова крајња тачка и у којој се глаголска радња природно завршава.

Р. Цекендоф теличност везује за ограничење онтолошке категорије *путања* која заједно са категоријама *догађај* и *време* чине структуру глаголске ситуације и то тако што међу овим категоријама постоји *везујући однос чувања структуре (веза чувања структуре)*. При томе најзначајнији утицај на теличност догађаја има оса *путање*:

уколико је она ограничена, догађај је теличан, а у супротном случају, ако је оса путање неограничена, догађај је ателичан.

У литератури на српском језику, аутори П. Пипер и други теличност не везују за аспектуално значење глагола. Ови аутори категорију теличности анализирају као циљно значење које се у српском језику изражава предлошко-падежним конструкцијама, а које се употребљава и за исказивање просторних значења. В. Станојевић и Т. Ашић, као и П. Новаков, теличност повезују са глаголским видом у српском језику, при чему су српски несвршени глаголи ателични, а свршени глаголи телични.

ДРУГИ ДЕО

2. Теличност као део лексичког аспекта

2.1. Лексички и граматички аспект

Када је реч о категорији теличности важно је имати у виду да ова категорија функционише као дистинктивно обележје, што значи да заједно са осталим обележјима *трајности/тренутности*, *динамичности/статичности* као и *перфективности/имперфективности* учествује у стварању аспектуалног значења. У новијим проучавањима категорије аспекта (Garey 1957, Comrie 1976, Brinton 1988, Smith 1991) аутори истичу важност разликовања начина изражавања аспектуалног значења, а које се у језичком систему најчешће стварају граматичким морфемама везаним за глагол или лексичким јединицама са концептуалним обележјима, заправо семантичким аспектуалним обележјима²⁴. У језицима као што су француски или енглески разликовање граматичког и лексичког аспекта можда је уочљивије него у словенским језицима због постојања посебних морфема за изражавање глаголског времена. У словенским језицима, међутим, будући да се обликом глагола изражавају и аспект и глаголско време може се чинити да морфолошки израз замагљује присуство лексичког и граматичког аспекта. Но, и у српском језику може се говорити о присутности семантичких аспектуалних обележја и њиховом важном утицају на стварање аспектуалног значења о чему ће бити речи у делу рада посвећеном глаголском виду у српском језику.

Као што је у првом делу већ речено, један од првих аутора који је указао на разлику између лексичког аспекта, као дела семантичке структуре језичког система, и

²⁴ У литератури се срећу различити термини за означавање ове две категорије: ‘Grammatical Aspect’/‘Lexical Aspect’ (Garey 1957), ‘Aspect’/‘Aktionsart’ (Brinton 1988), ‘Viewpoint Aspect’/‘Situation Aspect’ (Smith 1991). У литератури на српском опозицију граматичког и лексичког аспекта помиње Ж. Марковић (Marković 2011) говорећи о теорији К. Смит (Smith 1991) и користи термине „глаголски вид” (‘Viewpoint Aspect’) и „ситуациони тип” (‘Situation Aspect’).

граматичког аспекта, као граматикализоване категорије која се означава морфолошким облицима глагола, био је Х. Гари (Garey 1957). Анализирајући категорију аспекта у француском језику, он прави разлику између ‚перфективног глагола’ и ‚перфективног времена’ (Garey 1957:105) и наглашава да аспект зависи, не од глаголског времена, већ од лексичког значења глагола у одређеном контексту.

И типологија З. Вендлера (Vendler 1957) заснована је на концептуалним особинама одређених типова глагола – активности, остварења, достигнућа и стања. Иако З. Вендлер не анализира енглеске глаголе из угла лингвистике, један од критеријума у разликовању типова глагола управо је постојање крајње тачке, коју он назива ‚климакс’ или терминус (Vendler 1967:100 – 101), што је део лексичког значења глагола.

У својој студији *Aspect* (Comrie 1976) Б. Комри разликује две компоненте које у интеракцији учествују у стварању аспектуалног значења: прва компонента је начин посматрања глаголске ситуације, као јединствене целине или као структуре, односно, перфективни и имперфективни начин посматрања. Другу компоненту чине „инхерентне аспектуалне (тј. семантичке аспектуалне), особине различитих класа лексичких јединица”²⁵ (Comrie 1976:41), и то опозиције тренутност/трајност, теличност/ателичност и стативност/динамичност. (Comrie 1976:16 – 51)

Лексички аспект односи се на инхерентне временске особине глаголске ситуације. У својим студијама аутори користе различите термине за означавање ове категорије:

Л. Бринтон (Brinton 1988) користи термин ‚Aktionsart’ који подразумева лексичку категорију и који означава природу глаголске ситуације – да ли је стативна или динамична, трајна или тренутна, итеративна, ограничена или неограничена. При томе, aktionsart је објективна категорија и изражава инхерентне временске особине глаголске ситуације (Brinton 1988:3).

²⁵ “... inherent aspectual (i.e. semantic aspectual) properties of various classes of lexical items...” (Comrie 1976:41)

К. Смит (Smith 1991) употребљава термин ‚аспекат ситуације’ (‘Situation Aspect’)²⁶ који подразумева тип глаголске ситуације (догађај или стање) и изражава се лексичким морфемама, односно, глаголским синтагмама које упућују на одређени тип ситуације. Саме глаголске ситуације категоризоване су у односу на њихову унутрашњу временску структуру и унутрашње временске особине саме ситуације. К. Смит сматра да глагол, заједно са објекатским додацима и прилошким одредбама одређује тип глаголске ситуације. Иако тип глаголске ситуације није морфолошки означен, сматра К. Смит, ова категорија има значајну улогу у језичком систему (Smith 1991:10) .

К. Смит анализира пет типова глаголских ситуација²⁷: Стања (États)(States) – стативне ситуације без унутрашње структуре, које могу да трају; Активности (Activités)(Activities) – трајне ателичне евентуалности, које имају хомогене сукцесивне стадијуме и произвољну крајњу тачку; Остварења (Accomplissements)(Accomplishments) – трајне теличне евентуалности, које се састоје од процеса сукцесивних стадијума и природне крајње тачке, која представља и промену стања; Семелфактиве (Semelfactives)(Semelfactifs) – тренутне ателичне евентуалности и Достигнућа (Achèvement)(Achievements) – тренутне промене стања које имају као резултат ново стање (Smith 1991:28)²⁸.

Сваки тип глаголске ситуације карактерише скуп концептуалних временских особина, а „називи типова ситуација – Стање, Активност, Остварење, Семелфактив, Достигнуће – представљају скраћеницу за скуп особина по коме се разликују типови

²⁶ С.Т. Розен (Rosen 1999) говорећи о терминологији коју употребљава К. Смит (Smith 1991) наглашава да се термин ‘Situation Aspect’ односи на атемпоралне контуре глаголске ситуације, јер је временски оквир ирелевантан за њено одвијање. Термин ‘Viewpoint Aspect’ (граматички изражен аспект), међутим, односи се на темпоралну перспективу глаголске ситуације.

²⁷ Типологија глаголских ситуација коју излаже К. Смит (Smith 1991) темељи се на типологији З. Вендлера (Vendler 1957) (активности, остварења, достигнућа и стања), којој она додаје тип глаголске ситуације Семелфактива.

²⁸ Будући да К. Смит у својој студији *The Parameter of Aspect* (Smith 1991) типове глаголских ситуација обележава великим словом, у деловима рада у којима наводимо њене ставове задржаћемо и њен начин обележавања глаголских ситуација.

ситуација.” (Smith 1991:28)²⁹ Концептуална обележја која карактеришу глаголске ситуације су ± стативност, ± теличност и ± трајање. Ова обележја глаголских ситуација шематски се могу приказати на следећи начин:

Глаголска ситуација	стативност	трајање	теличност
Стања	[+]	[+]	-
Активности	[-]	[+]	[-]
Остварења	[-]	[+]	[+]
Семелфактиви	[-]	[-]	[-]
Достигнућа	[-]	[-]	[+]

К. Смит напомиње да глаголске ситуације не морају имати сва концептуална обележја. За ситуације Стања, на пример, обележје ± теличност је ирелевантно (Smith 1991:30).

Грамматички аспект изражава временску шему ситуације и најчешће је означен грамматичким облицима глагола. И за категорију грамматичког аспекта аутори у својим студијама користе различите термине:

Л. Бринтон (Brinton 1988) употребљава термин ‚аспекат‘ који представља граматичку категорију, јер се најчешће изражава глаголским облицима и подразумева начин како говорник види ситуацију: као завршену или у току, која започиње, траје или се завршава. Аспект је субјективна категорија, сматра Л. Бринтон, будући да говорник сам прави избор аспекта у односу на своје виђење глаголске ситуације (Brinton 1988:3).

К. Смит (Smith 1991) употребљава термин ‚аспекат сагледавања‘ (‘Viewpoint Aspect’). Аспект сагледавања даје информацију везану за временску шему ситуације. При томе, могуће је обухватити целу или део ситуације.

Два су основна аспекта сагледавања: перфективни и имперфективни.

²⁹ “The situation type names – State, Activity, Accomplishment, Semelfactive, Achievement – function as shorthand for the cluster of properties that distinguish the situation types.” (Smith 1991:28)

Перфективни аспект сагледавања приказује глаголску ситуацију као затворену, јединствену целину, при чему су и почетна и крајња тачка ситуације изражене. К. Смит на следећи начин приказује шему перфективног аспекта (Smith 1991:103):

I F
 /////////////// (I означава почетну тачку, а F крајњу)

Глаголске ситуације изражене перфективним аспектом сагледавања приказане су као пунктуелне, чак и у случају да оне заправо имају унутрашњу структуру и без обзира колико оне заиста трају у времену. Перфективни аспект сагледавања ситуација потпуно је компатибилан са обележјем трајања, а глаголске ситуације које реално трају у времену могу бити представљене на овај начин. Утисак пунктуелности произилази из представљања глаголске ситуације као затворене (Smith 1991:104 – 105).

Имперфективни аспект приказује на отворен начин ситуације, односно, само део глаголске ситуације. Ни почетна ни крајња тачка глаголске ситуације нису изражене. К. Смит на следећи начин приказује шему имперфективног аспекта (Smith 1991:111).

I . . /////////////// . . F (I представља почетну, а F крајњу тачку)

Као што шема приказује, само интервал глаголске ситуације, односно њени интерни стадијуми изражени су имперфективним аспектом.

К. Смит додаје и трећи аспект сагледавања, неутрални, који укључује почетну тачку и бар један стадијум ситуације³⁰ (Smith 1991:92 – 93).

Информација коју носи аспект сагледавања од суштинске је важности за интерпретацију аспектуалног значења. „Са становишта информације, перфективни аспект сагледавања је *затворен*, у смислу да представља ситуације као завршене са почетном и крајњом тачком. Имперфективни је *отворен*, у смислу да представља ситуације као незавршене, без почетне ни крајње тачке. Неутрални аспект сагледавања

³⁰ У српском језику уочава се да се тип почетносвршених глагола у односу на категорију теличности понаша на необичан начин. Наиме, глаголи активности као *заиграти*, *запевати*, *полетети*, *закикотати се* на тесту теличности показују позитиван резултат, али само када је временска одредница релативно кратак временски период: *заиграли су/запевали су/полетели су/закикотали су се – за 2 минута/ ?за 2 сата*. Ова њихова особеност могла би бити резултат управо неутралног аспекта.

дозвољава интерпретацију или као затворене или као отворене, иако информација коју носи неутрални аспект сагледавања није исти као имперфективни.” (Smith 1991:100)³¹

У многим језицима, поред уобичајеног имперфективног аспекта сагледавања постоје и прогресивни облици глагола. Док уобичајени имперфективни аспект сагледавања подразумева приказивање унутрашњих интервала свих типова глаголских ситуација, прогресивни облици резервисани су за не-стативне ситуације и подразумевају присуство обележја динамичности, али и значења активности и промене (Smith 1991:111 – 113).

Већина савремених аутора који су се бавили проблемом аспекта (Comrie, 1976, Brinton, 1988, Smith, 1991) слажу се да аспектуално значење настаје у интеракцији граматичког и лексичког аспекта³². К. Смит наглашава да су аспект ситуације и аспект сагледавања две независне компоненте, а да је аспектуално значење резултат интеракције између њих³³. Она каже: „Аспект сагледавања обојен је типом глаголске

³¹ “Informationally perfective viewpoints are *closed*, in the sense that they present situations as complete with both endpoints. Imperfectives are *open*, in the sense that they present situations as incomplete, with neither endpoint. Neutral viewpoints allow readings that are either closed or open, although the information given by a neutral viewpoint is not identical to that of an imperfective.” (Smith 1991:100)

³² У раду ће се употребљавати термини ‘граматички аспект’ и ‘лексички аспект’.

³³ К. Смит напомиње да говорници имају могућност да бирају тип глаголске ситуације и аспект сагледавања да би изразили и нагласили одређене особине глаголске ситуације. При томе, могу да користе стандардне или маркиране начине категоризације у складу са конвенцијама дискурса. Када је реч о маркираним начинима изражавања, постоје разлике у категоризацији концептуалних обележја трајања, динамичности и теличности. Обележја трајања и динамичности приступачнија су за маркиране начине изражавања од обележја теличности. У приказивању глаголске радње може се више или мање нагласити обележје трајања или динамичности. Као примере могућности наглашавања обележја трајања К. Смит наводи реченице: *Il régna pendant trente ans/Il régnait pendant trente ans* [Владао је тридесет година] (Smith 1991:11) у зависности да ли се ситуација представља као затворена (асорист) или отворена (имперфекат). Што се обележја динамичности тиче, К. Смит наводи пример ситуације која је у једном случају представљена као динамична, а у другом статична: *The ship moved/The ship was in motion* [*Le bateau se mouvait /Le bateau était en mouvement*][Брод се кретао/Брод је био у кретању] (Smith 1991:12). Обележје теличности, међутим, мање је флексибилно и представља једно од битних својстава догађаја. Представљање теличног догађаја као ателичног битно мења глаголску ситуацију (Smith 1991:19).

ситуације, али га не замагљује. Другим речима, тип глаголске ситуације је транспарентан примаоцу поруке ма какав да је аспект сагледавања.”³⁴ (Smith 1991:95)

2.2. Семантичке аспектуалне класе глагола Зена Вендлера

Проучавања лексичког аспекта врло често у лингвистичкој литератури базирају се на типологији аспектуалних класа глагола коју је британски филозоф Зено Вендлер изложио у свом чланку “Verbs and Times” (Vendler 1957, 1967). И у овом раду у анализи семантичке категорије теличности користићемо Вендлерову класификацију аспектуалних класа глагола, те у овом делу дајемо преглед основних карактеристика ових класа.

Као што је у првом делу рада већ речено, Вендлерова типологија глагола подразумева четири класе глагола: активности (activity terms), остварења (accomplishment terms), достигнућа (achievement terms) и стања (state terms). Свака од ових класа глагола изражава различите особине глаголске радње и у одређивању одлика појединих глагола Вендлер користи следеће тестове (Vendler 1967:100 – 101) :

- *If someone stops (running, pushing a cart, drawing a circle, running a mile) he did/did not (run, push a cart, draw a circle, run a mile) [Ако неко престане да (трчи, гура колица, црта круг, претрчава миљу), он јесте/није (трчао, гурао колица, нацртао круг, претрчао миљу)];*

- *For how long.../How long did it take to... [Колико времена.../За колико времена је...]*

Како поједине класе глагола одговарају на наведене тестове, детаљније ће бити описано у анализи сваке од њих.

Када се говори о Вендлеровој типологији глагола, требало би нагласити да Зено Вендлер у свом раду говори о семантичким особинама класа глагола, док се у каснијим истраживањима аспектуалних класа говори о глаголским ситуацијама (Comrie 1976, Smith 1991, Jackendoff 1991).

У оквиру приказа сваког типа глаголских ситуација приказаћемо и како се сваки од типова реализује у француском језику. Ограничићемо се само на француски језик, јер се

³⁴ “Viewpoint is colored by situation type but does not obscure it. In other words, the situation type of a sentence is transparent to the receiver whatever its viewpoint.” (Smith 1991:95)

аспектуалне класе Вендлерове типологије лако могу упоредити са француским глаголима. Упоредивање са српским језиком и класификација српских глагола по аспектуалним особинама и типовима глаголских ситуација Вендлерове типологије, због различитости у аспектуалним системима између српског и енглеског језика, захтевала би, међутим, сложенију анализу која превазилази оквире овог рада³⁵.

2.2.1. Тип глаголске ситуације активности

У Вендлеровој типологији глагола (Vendler 1967) активности³⁶ представљају тип глагола који као процеси трају у времену, састоје се од сукцесивних фаза које следе једна за другом и могу да трају неодређено време. Фазе од којих се састоје одвијају се у времену на хомоген начин, а сваки део процеса је исте природе као и целина. Једна од карактеристика овог типа глагола је да означавају процес без одређене крајње тачке у којој би се он завршио.

Овом типу припадају енглески глаголи *run* [*courir*][*трчати*], *walk* [*marcher*][*ходати*], *swim* [*nager*][*пливати*], а тестови примењени на тип глагола активности дају следеће резултате:

- *If someone stops running, he did run.*

[*Si quelqu'un s'arrête de courir, il a couru quand même.*]

[*Ако неко престане да трчи, он јесте трчао*];

- *For how long did he push the cart? – He was pushing it for half an hour.*

[*Pendant combien de temps a-t-il poussé la poussette? – Il l'a poussée pendant une demi-heure*]

[*Колико времена је гурао колица? – Гурао их је пола сата.*]

³⁵ Напоменимо да Ж. Марковић (Marković 2011) говорећи о ситуационим типовима у српском језику и упућујући на радове П. Новакова у овој области (Novakov 2005) изражава своје различито мишљење у односу на његове ставове о типовима глаголских ситуација у српском језику. Слажемо се са Ж. Марковићем у погледу проблема преношења Вендлерове типологије на српски језик.

³⁶ У литератури на француском језику користи се термин *activités*, док је енглески термин *activity terms*.

Говорећи о активностима као типу глаголске ситуације Карлота Смит (Smith 1991:44 – 49) дефинише активности као процесе који укључују физичку или менталну активност и састоје се у потпуности од процеса. Као примере глаголске ситуације активности она наводи глаголске ситуације на енглеском језику као што су: *stroll in the park* [*se promener dans le parc*][шетати парком], *laugh* [*rire*] [смејати се], *revolve* [*tourner*][окретати се], *think about* [*penser, réfléchir*][размишљати], *eat cherries* [*manger des cerises*][јести трешње].

Глаголску ситуацију активности карактеришу концептуална обележја:

- - стативност
- + трајање
- - теличност

Активности су динамичне ситуације, а обележје динамичности не мора нужно да буде видљиво, као код менталних или психичких процеса, нпр. *think about* [*penser, réfléchir*][размишљати], *enjoy* [*se délecter*][уживати]. Глаголска ситуација типа активности траје током интервала кога сачињавају динамичне сукцесивне фазе које на хомоген начин следе једна за другом³⁷.

Тип глаголске ситуације активности су ателичне глаголске ситуације. Процеси који припадају овом типу глаголских ситуација немају циљ, природни крај, нити крајњу тачку. Њихов престанак је једноставно престанак саме активности, а произвољна крајња тачка у којој активност престаје може бити изражена или не.

Карлота Смит на следећи начин приказује временску шему активности (Smith 1991:45):

I F_{arb}

при чему су:

³⁷ Б. Комри у својој студији *Aspect* (Comrie 1976) указује на неколико важних особина динамичних ситуација: ако се посматра трајање глаголске ситуације у времену, у случају динамичне ситуације фазе у току одвијања глаголске радње су различите и постоји промена у току трајања радње. Да би динамична ситуација трајала у времену, неопходно је да постоји континуирано улагање енергије. Поред тога, да би се остало у динамичној ситуацији потребно је улагање напора, било изнутра, било споља (Comrie 1976:48 - 51).

- I - почетна тачка
 - сукцесивни стадијуми
 F_{Arb} - произвољна крајња тачка

Будући да се процеси типа активности састоје од сукцесивних фаза које на хомоген начин следе једна за другом, а природа сваког дела је идентична природи читавог процеса, глаголска ситуација типа активности може да се прекине у било ком тренутку. Једна активност може да престане или да стане, али не може да се заврши, јер ови процеси немају циљ нити природну крајњу тачку. Осим тога, престанак трајања активности не доводи до стварања неког резултата, нити до промене стања. Престанак активности представља временску границу³⁸ трајања саме активности.

Глаголи и глаголске синтагме типа активности могу се поделити у три класе (Smith 1991:46 – 48):

- Једној класи припадају глаголи или глаголске синтагме који упућују на трајне, неограничене процесе, као на пример : *sleep [dormir][снавати], laugh [rire][смејати се]*. Ово је основни тип ситуације активности и сваки глагол или глаголска ситуација представља јединствен догађај.
- Другу класу сачињавају глаголи или глаголске синтагме које у себи садрже небројиви низ унутрашњих стадијума, као на пример: *eat cherries [manger des cerises][јести трешње]*. Глаголску синтагму овог типа може чинити и теличан глагол уз небројиви или кумулативни објекат. И овакви глаголи или

³⁸ Ф. Лефевр и Д. Николас (Lefeuve & Nicolas 2003) наглашавају да постоји разлика између категорија теличности (*télicité*) и терминативности (*terminativité*): једна ситуација може бити завршена, и самим тим временски ограничена, а да не буде нужно и телична. Иако ови аутори не анализирају теличност као део лексичког аспекта, могло би се рећи да разлика између теличности и терминативности одговара разлици између лексичког и граматичког аспекта. Граматички аспект исказује временске границе глаголске радње, што би одговарало терминативности, док теличност указује на ограничену или неограничену природу саме глаголске радње. Аспектуални систем француског језика пружа могућност исказивања управо ове разлике: глаголска времена за изражавање прошлости означавају временске границе радње, док тип глаголске ситуације, односно лексички аспект, указује на саму природу глаголске радње.

глаголске синтагме представљају основни тип глаголске ситуације активности.

- Трећу класу чине глаголи или глаголске синтагме који означавају процесе са јасно разграниченим унутрашњим стадијумима, али који и сами представљају јединствен догађај, као на пример: *the wheel revolve* [*la roue tourne*][*точак се окреће*]. Ова класа назива се активности многобројних догађаја (multiple-event Activities) и веома је широка. Могу да је сачињавају глаголи или глаголске синтагме типа остварења или достигнућа, који означавају итеративне или репетитивне догађаје, на пример *cough* [*tousser*][*кашљати*]. Овакви глаголи или глаголске синтагме представљају деривирани ситуације активности.

Као посебне групе глагола или глаголских синтагми типа активности К. Смит (Smith 1991:46 – 47) наводи:

а) Супра-лексичке глаголе (super-lexical verbs) који наглашавају унутрашње стадијуме ситуација. Такви су глаголи *continue, keep on* [*continuer*][*наставити*], као у примеру:

Mary continued to read the letter. (Smith 1991:47)

[*Marie a continué à lire la lettre.*]

[*Марија је наставила да чита писмо*]³⁹

Овакви глаголи формирају сложене реченице типа активности, јер укључују и глаголе који припадају неком другом типу глаголске ситуације, али задржавају особине реченица типа активности.

³⁹ У српском језику фазни глаголи указују на фазе у реализацији глаголске радње. У зависним структурама са фазним глаголима, ови глаголи могу добити допуну у облику глагола у презенту или у инфинитиву. „Без обзира, међутим, да ли ће се одабрати презент или инфинитив, вид глагола мора бити имперфективан (уп. *почео је да ради* или *почео је радити*, али не и **почео је да уради* или **почео је урадити*).” (Ivić 1970:44)

б) Предикате за изражавање степена (degree predicates), који упућују на повећање или смањење особине, као у примеру:

They are widening the road. (Smith 1991:46)

[Ils élargissent la route.]

[Проширују пут.]

Овакви глаголи упућују на постепене промене, а да при томе не мора бити достигнут одређен степен. Иако овакви процеси нису потпуно хомогени, јер стадијуми процеса могу да варирају и да се приближавају некој апсолутној вредности, важно је напоменути да код њих не постоји крајња тачка.

У анализи концептуалних особина глаголских ситуација Вендлерове класификације, Р. Џекендоф (Jackendoff 1991) описује активности као неограничене усмерене ситуације:

[-b, _{Sit} [DIR]]

Овај тип ситуација може бити неограничен по природи *swim [nager]* [пливати], а могу настати и применом инклузивних и екстрактивних функција на основни тип глаголске ситуације активности и то:

- применом екстрактивне функције уситњавања (GR) која утиче на интерпретацију прогресивних облика у енглеском језику⁴⁰. На пример, процес *Bill is running to the store* [Бил трчи до продавнице] може се тумачити као део догађаја *Bill runs to the store* [Бил трчи до продавнице] (Jackendoff 1991:27);

- применом инклузивне функције плурала (PL), односно итерацијом ограничених догађаја, на пример *flash repeatedly* [briller sans cesse] [трептати непрестано]. При томе, јединствен догађај има обележје [+b, -i], односно може бити ограничен, док је

⁴⁰ У анализи типова глагола, као један од критеријума Вендлер узима у обзир да ли глагол у енглеском језику може да има прогресивни облик или не. Тако се као један тип глагола издвајају активности и остварења који могу имати прогресивне облике, и стања и достигнућа који их немају (Vendler 1967).

обележје итеративних догађаја [-b,+i], односно, неограничени су, али имају сложену интерну структуру⁴¹.

Ако се упореде анализе типова, односно класа глаголске ситуације активности К. Смит и Р. Џекендофа, види се да оба аутора издвајају три типа глаголске ситуације активности. У анализи оба аутора уочава се основни тип ове глаголске ситуације који подразумева процес неограничен по природи, као и итеративне догађаје. К. Смит, међутим, као другу класу наводи глаголе који могу бити телични, али који садрже небројиви или кумулативни објекат, док се у анализи Р. Џекендофа овакви глаголи не помињу⁴².

Р. Џекендоф сматра да су особине аспектуалних класа, па и класе активности, везане за темпоралну структуру глаголских ситуација на коју утиче међузависна веза оса догађаја, путање и времена, односно веза чувања структуре. Структура објекта кроз који протиче глаголска радња учествује у одређивању теличности тиме што ограниченост објекта представља ограничење на оси путање (Jackendoff 1996).

2.2.1.1. Тип глаголске ситуације активности у француском језику

У француском језику, типу глаголске ситуације активности припадају глаголи као *travailler* [радити], *nager* [пливати], *attendre* [чекати], *courir* [трчати], *dormir* [спавати], *lire de la poésie* [читати поезију], *regarder* [гледати], *marcher* [ходати], а следеће реченице ((1) – (3)) представљају примере оваквих глагола:

⁴¹ Р. Џекендоф наглашава да постоје глаголи који на лексичком нивоу укључују инклузивну функцију плурала (PL), као *hammer* [ударати чекићем, закуцавати] или *round* [ударати] (Jackendoff 1991:22).

⁴² Наиме, К. Смит сматра да, будући да је основна карактеристика теличних глаголских ситуација постојање природне крајње тачке и да ова тачка мора бити одређена, на теличност глаголских ситуација утичу номинални додаци у реченици. У случају теличне глаголске ситуације додаци морају бити бројиве именице, те је бројивост номиналних додатака одлучујући фактор у одређивању теличности глаголске ситуације. Индиректни објекат или субјекат, како каже К. Смит, могу имати исти утицај (Smith 1991:31).

- (1) Nous avons marché longtemps sur la plage. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Дуго смо ишли плажом. (*Странац*, Албер Ками)]
- (2) Je ne sais pas pourquoi nous avons attendu assez longtemps avant de nous mettre en marche. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Не знам зашто смо прилично дуго чекали пре но што смо кренули. (*Странац*, Албер Ками)]
- (3) J'ai bien travaillé toute la semaine. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Радио сам добро целе недеље. (*Странац*, Албер Ками)]

У примерима (1) - (3) глаголи *marcher* [*ходати*], *attendre* [*чекати*], *travailler* [*радити*] су глаголске ситуације активности, а уз њих стоје и прилошке одредбе које указују на трајање: (*assez*) *longtemps* [(*прилично*) *дуго*], *toute la semaine* [*целе недеље*].

Говорећи о типу глаголске ситуације активности у француском језику, К. Смит (Smith 1991:285-289) напомиње да телични глаголи уз партитивни члан *de* и небројиву именицу као додатак имају вредност незавршеног процеса и могу се посматрати као глаголске ситуације активности, као на пример:

Pierre a sorti du papier de son bureau.
[Петар је (из)вадио папир из радног стола.]
L'enfant a mangé des pommes. (Smith 1991:285)
[Дете је јело јабука.]

Будући да глаголску ситуацију активности карактеришу концептуална обележја динамичности и дуративности, уз конструкције које припадају овом типу глаголске ситуације могу стајати адвербијали за изражавање трајања радње (*pendant+GNdurée* [*током X времена*]), адвербијали за изражавање агентивности и вољности (*délibérément* [*намерно*], *soigneusement* [*нажљиво*]), могу се комбиновати са глаголима типа *forcer à* [*наговорити*] и могу имати облик императива. Ове особине глаголских ситуација активности илуструју примери (4) – (7):

- (4) J'ai dormi pendant presque tout le trajet. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Спавао сам готово током целог пута. (*Странац*, Албер Ками)]
- (5) Dans son visage un peu asymétrique, je ne voyais que ses deux yeux, très clairs, qui m'examinaient attentivement, sans rien exprimer qui fût définissable. (*L'étranger*, Albert Camus)
[На његовом некако несиметричном лицу видео сам само два ока, врло светла, која су ме пажљиво посматрала, не изражавајући ништа што би се могло тачно одредити. (*Странац*, Албер Ками)]
- (6) ... près d'elle, on est comme forcé de penser noblement. (*Les Faux-Monnayeurs*, André Gide)
[... крај ње је човек као принуђен да мисли племенито. (*Ковачи лажног новца*, Андре Жид)]
- (7) Monte dans ta chambre et lis! (*Comme un roman*, Daniel Penac)
[Попни се у собу и читај! (*Као у роману*, Данијел Пенак)]

Глаголске ситуације активности могу се изразити и прогресивним обликом *être en train de* [управо (*нешто радити*)], као у примеру (8):

- (8) Robinson est en train de jouer une scene qu'il a déjà vue dans un livre... (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)
[Робинзон управо игра сцену коју је већ видео у некој књизи... (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]

2.2.2. Тип глаголске ситуације остварења

У Вендлеровој типологији глагола (Vendler 1967) остварења⁴³ су тип глагола који трају у времену, али теку ка крајњој тачки која представља „климакс” и која, на неки начин, баца сенку на протеклу акцију дајући јој нову перспективу. Ова финална тачка мора да се достигне да би радња била оно што глагол означава. Глаголи типа

⁴³ У литератури на француском језику за овај тип глаголске ситуације употребљава се термин *accomplissements*, а енглески термин је *accomplishment terms*.

остварења означавају радњу која мора бити завршена. Такви су енглески глаголи *run a mile* [*parcourir une lieue*][*претрчати миљу*], *draw a circle* [*dessiner un cercle*][*нацртати круг*], *make a chair* [*faire une chaise*][*направити столицу*], *build a house* [*construire une maison*][*саградити кућу*]. Када се примене тестови на овај тип глагола добијају се следећи резултати:

- *If someone stops running a mile he did not run a mile.*
[*Si quelqu'un s'arrête de parcourir une lieue, il n'a pas parcouru une lieue.*]
[*Ако неко престане да претрчава миљу, он није претрчао миљу.*];
- *How long did it take to draw a circle? – He did it in twenty seconds.*
[*En combien de temps il a dessiné un cercle? – Il l'a fait en vingt secondes.*]
[*За колико времена је нацртао круг? – За двадесет секунди.*]

К. Смит (Smith 1991:49 – 55) описује остварења као глаголске ситуације које се састоје од процеса и неког резултата или промене стања, при чему промена представља завршетак процеса. Као примере овог типа глаголске ситуације даје синтагме на енглеском језику: *build a bridge* [*construire un pont*][*саградити мост*], *walk to school* [*aller à l'école*][*отићи у школу*], *repair a radio* [*réparer une radio*][*поправити радио*].

Глаголску ситуацију остварења карактеришу концептуална обележја:

- - стативност
- + трајање
- + теличност

Глаголске ситуације остварења су теличне, динамичне ситуације које трају у времену. Састоје се од сукцесивних стадијума кроз које процес тече до завршетка, а резултат овог процеса је ново стање. Када процес достигне природну крајњу тачку он се завршава и не може да се настави, осим да се понови. Једна од основних карактеристика глаголских ситуација овог типа, као теличних ситуација, је завршетак процеса, за разлику од престанка или прекидања трајања процеса, што је карактеристично за ателичне ситуације.

К. Смит на следећи начин приказује временску шему глаголске ситуације остварења (Smith 1991:49):

I $F_{\text{Nat}}(R)$

при чему I представља иницијалну тачку, а F_{Nat} природну крајњу тачку. Сукцесивни унутрашњи стадијуми обележени су тачкама, а R означава стање које настаје као резултат завршетка процеса и које може или не мора да настави да траје.

Временска шема глаголске ситуације остварења је комплексна, јер су унутрашњи стадијуми хетерогени. Ови стадијуми следе један за другим, но међусобно се разликују, јер представљају напредовање ка крајњој тачки. Сама крајња тачка је битно различита у односу на стадијуме који јој претходе и представља завршетак догађаја.

У случају глаголских ситуација остварења, каже К. Смит, сам процес радње од суштинске је важности да би догађај био оно што означава глаголска ситуација. Наводи пример глаголске синтагме *write a letter [écrire une lettre][написати писмо]*: да би ова синтагма имала своје значење, радња писања мора заиста да се деси. Осим тога, између процеса радње и резултата постоји веза. Ако се резултат достигне, може се закључити да се процес десио. Међутим, само на основу процеса који тече, не може се закључити да ће резултат бити достигнут.

Будући да глаголске ситуације остварења означавају догађаје који имају природну крајњу тачку, сам процес радње и њен резултат морају бити коначни. Глаголске синтагме остварења, напомиње К. Смит, морају имати бројиве додатке и упоређује догађаје [*John eat 3 apples*][*John manger 3 pommes*][*Џон јести 3 јабуке*] и [*John eat apples*][*John manger des pommes*][*Џон јести јабуке*]. У случају првог догађаја постоји јасна индикација да он има крајњу тачку, док у случају другог догађаја такве индикације нема: такав догађај нема крајњу тачку и може да се настави бескрајно. Телични догађај се од ателичног разликује управо по захтеву за бројивим додатком глагола, наглашава К. Смит (Smith 1991:51).

Р. Цекендоф описује остварења као усмерене ситуације које имају крајњу границу. По својој природи трају одређени период времена и 1-димензионална су. Ову глаголску ситуацију он обележава на следећи начин:

(+b, [DIM 1d DIR], Sit BDBY⁺ ([]))

при чему BDBY⁺ означава граничну функцију, односно постојање ентитета који ограничава догађај као терминус. Међутим, и глаголска ситуација остварења, наглашава Р. Џекендоф, може се концептуализовати као тачка, као и сваки ограничени објекат. Стога се може рећи *Bill ate an apple at 6:00. [Bill a mangé une pomme à 6 heures.]* [Бил је појео јабуку у 6:00.] (Jackendoff 1991:39).

2.2.2.1. Тип глаголске ситуације остварења у француском језику

Типу глаголске ситуације остварења у француском језику припадају глаголи и глаголске синтагме као *dessiner un cercle* [нацртати круг], *fermer la porte* [затворити врата], *peindre un portrait* [насликати портрет], *écrire une lettre* [написати писмо], *lire un poème* [прочитати песму], на пример:

- (9) Et, sur les indications du petit prince, j'ai dessiné cette planète-là. (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)
[И, према упутствима малог принца, нацртао сам ту планету.] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)
- (10) Le mouton oui ou non a-t-il mangé la fleur? (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)
[Да ли је овца појела цвет или није.] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)
- (11) Il a fermé sa porte et tout le monde est parti. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Затворио је врата и сви су се разишли.] (*Странац*, Албер Ками)

Примери (9) – (11) садрже глаголске ситуације остварења *dessiner cette planète-là* [нацртати ту планету], *manger la fleur* [појести цвет], *fermer sa porte* [затворити врата]. За анализу овог типа глаголских ситуација, као и семантичке категорије теличности у француском језику, важно је приметити да уз глаголе у наведеним синтагмама стоји директни објекат који је јасно дефинисан: одређеним чланом *la fleur*

[цвет], показним придевом *cette planète-là* [ту планету], посесивним придевом *sa porte* [врата]. Са друге стране, у преводу на српски језик начин детерминисања објекта нема важности као у француском језику.

Описујући тип глаголске ситуације остварења у француском језику, К. Смит (Smith 1991:289 – 291) напомиње да овакве ситуације могу да чине и ателични глаголи уз бројиви објекат. Узима пример глагола *jouer* [свирати] који може бити ателичан ако уз њега стоји небројиви директни објекат, или теличан уз бројиви објекат. К. Смит наводи пример Х. Гарија (Garey 1957:108) :

(12) *Pierre a joué du Mozart.*

[Петар је свирао Моцарта.]

(13) *Pierre a joué un concerto de Mozart.* (Smith 1991:289)

[Петар је свирао Моцартов концерт.]

Реченица у примеру (12) представља ателичну глаголску ситуацију активности, док је реченица у примеру (13) телична глаголска ситуација остварења.

Глаголску ситуацију остварења може да чини и ателичан глагол уз прилошку одредбу која указује на циљ, као у примеру :

(14) *Il a couru à la gare.* (Smith 1991:291)

[Отрчао је на станицу.]

Сам глагол *courir* [трчати] припада ателичној ситуацији активности. Но, уз прилошку одредбу *à la gare* [на станицу] која представља крајњу тачку у реализацији самог глагола, глагол *courir* [трчати] у примеру (14) може се описати као глаголска ситуација остварења.

Уз глаголске ситуације типа остварења у француском језику могу да стоје прилошке одредбе које указују на ограничено трајање (*en+GNdurée* [за X времена]), адвербијали за изражавање агентивности (*délibérément* [намерно], *soigneusement* [пажљиво]) или глаголи типа *forcer à* [наговорити], што илуструју примери (15) – (17):

- (15) Il suffirait de pouvoir aller en France en une minute pour assister au coucher de soleil. (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)
[Било би довољно, да је икако могуће, да човек оде у Француску за један минут, и присуствовао би заласку сунца.] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)
- (16) Il a soigneusement essuyé la toile cirée de la table. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Брижљиво је обрисао мушему на столу.] (*Странац*, Албер Ками)
- (17) Marie et moi avons fini de préparer le déjeuner. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Марија и ја смо завршили с припремањем ручка.] (*Странац*, Албер Ками)

Ове ситуације могу имати облик императива (пример (18)) и могу се изразити прогресивним обликом *être en train de* [управо (нешто радити)] :

- (18) Dessine-moi un mouton! (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)
[Нацртај ми једну овцу!] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)

За тип глаголске ситуације остварења важи правило да уколико је реченица у перфективном времену истинита, она ће бити истинита и у имперфективном или у прогресивном облику *être en train de* [управо (нешто радити)], али у обрнутом случају то не важи, као у примерима :

- (19) *Jean a peint un portrait.*
[Јован је насликао портрет.]
- (20) *Jean peignait un portrait.* (Smith 1991:290)
[Јован је сликао портрет.]

На основу реченице у примеру (19) може се закључити да је и реченица из примера (20) истинита, али обрнуто не. Овај логички след резултат је везе која постоји између процеса и резултата. „Уколико је достигнут резултат Остварења, из тога следи да се

процес десио. Супротно, међутим, није истинито : уколико процес тече, не може се претпоставити његов резултат.”⁴⁴ (Smith 1991:50).

Глаголска ситуација остварења једини је тип ситуација који уз прилог *presque*⁴⁵ [скоро] као и уз глагол *faillir V* [замало V] има двосмислено значење и могућност двоструке интерпретације. Будући да глаголска ситуација остварења укључује и процес радње и резултат, прилог *presque* [скоро] или глагол *faillir V* [замало V] могу да се односе или на почетну или на крајњу тачку, као на пример :

- (21) *Jean a presque fermé la porte.*
 [Јован је замало затворио врата.] или
 [Јован скоро да је затворио врата.]

Реченица у примеру (21) на француском језику, али и на српском, може се интерпретирати на два начина: у једном случају Јован уопште није ни почео радњу затварања врата, а у другом, јесте почео, али није завршио радњу затварања.

2.2.3. Тип глаголске ситуације достигнућа

У Вендлеровој типологији глагола (Vendler 1967) достигнућа⁴⁶ су тип глагола који се реализују у одређеном тренутку. Ови глаголи не означавају процесе који трају у времену, а радња глагола деси се у једном моменту. Енглески глаголи који припадају овом типу су *reach the top* [*arriver au sommet*] [стићи на врх], *recognize* [*reconnaître*] [препознати], *spot something* [*apercevoir quelque chose*] [угледати нешто], а тестови за овај тип су следећи:

- *At what time did you reach the top? – At noon sharp.*

⁴⁴ “If the outcome of an Accomplishment is reached, it follows that the process occurred. However, the opposite is not true : if a process occurs one cannot infer its outcome.” (Smith 1991:50)

⁴⁵ Енгл. almost

⁴⁶ За овај тип глаголске ситуације у литератури на француском језику употребљава се термин *achèvements*, а енглески термин је *achievement terms*.

[*A quelle heure es-tu arrivé au sommet? – A midi pile*]

[*У колико сати си стигао на врх? – Тачно у подне.*]

Глаголи овог типа не могу имати прогресивне облике у енглеском језику:

**I am reaching the top.* [*СТИЖЕМ на врх.*]

Описујући тип глаголске ситуације достигнућа, К. Смит (Smith 1991:58 – 63) дефинише достигнућа као тренутне догађаје које за резултат имају промену стања. Иако самој промени стања могу да претходе одређени стадијуми, они су концептуално одвојени од самог догађаја. Као примере ове глаголске ситуације наводи глаголе и глаголске синтагме на енглеском језику као: *break [casser]*[*сломити*], *reach the top [arriver au sommet]*[*стићи на врх*], *leave [partir]*[*отићи*].

Глаголску ситуацију достигнућа карактеришу концептуална обележја:

- - статичност
- - трајање
- + теличност

Достигнућа су теличне, тренутне ситуације, које се састоје од једног стадијума, а који истовремено представља и промену стања. Временску шему глаголске ситуације достигнућа К. Смит описује на следећи начин (Smith 1991:58):

..... I (R)
F

Иницијална (I) и финална (F) тачка су симултане и чине један стадијум, а резултат промене стања представљен је симболом (R). Стадијуми који могу да претходе или да следе након промене стања означени су тачкама.

Основно обележје ове глаголске ситуације је тренутност. Иако се код догађаја типа достигнућа анализом могу утврдити делићи времена у коме се он дешава, човек их ипак доживљава као тренутне.

Р. Џекендоф описује достигнућа као ситуације које представљају кулминацију неког већег догађаја. По својој суштини достигнућа су 0-димензионална, но ипак могу

да трају извесно време, што је означено симболом ϵ . Глаголску ситуацију достигнућа Р. Џекендоф обележава на следећи начин:

(+b, -i, [DIM 0(+ ϵ)d DIR], sit BD⁺ ([])

при чему BD⁺ означава крај догађаја (Jackendoff 1991:39).

2.2.3.1. Тип глаголске ситуације достигнућа у француском језику

Типу глаголске ситуације достигнућа у француском језику припадају глаголи и глаголске синтагме као *casser une assiette* [разбити тањир], *arriver au sommet* [стићи на врх], *retrouver sa clef* [пронаћи кључ]. Примери (22) – (24) илуструју глаголске ситуације достигнућа у француском:

- (22) Vendredi récoltait des fleurs de myrte pour en faire de l'eau d'ange, lorsqu'il aperçut un point blanc à l'horizon, du côté du levant. (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)

[Петко је брао миртине цветове да начини од њих анђеоску воду*, када је приметио белу тачку на хоризонту с источне стране.

(Петко или лимбови Пацифика, Мишел Турније)

* вода за улепшавање]

- (23) Et, marchant ainsi, je découvris le puits au lever du jour. (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)

[И, корачајући тако, у освит дана открих бунар.] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)

- (24) Je suis content que tu aies trouvé ce qui manquait à ta machine. (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)

[Радостан сам што си пронашао квар на својој машини.] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)

И у француском језику глаголске ситуације достигнућа, каже К. Смит, представљају тренутне промене стања и концептуализоване су као догађаји који имају један стадијум. Иако може да им претходи процес, он не чини део самог догађаја (Smith 1991:292 – 294).

Уз глаголске ситуације достигнућа могу да стоје прилошке одредбе које указују на ограничено трајање (*en+GNdurée [за X времена]*), што илуструју примери (25) и (26):

- (25) Et je suis née en même temps que le soleil... (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)
[А рођен сам у истом трену кад и сунце...] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)
- (26) Les lampes de la rue se sont alors allumées brusquement et elles ont fait pâlier les premières étoiles qui montaient dans la nuit. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Уличне светиљке су се тад нагло упалиле и од њих су побледеле прве звезде које су се биле појавиле у ноћи.] (*Странац*, Албер Ками)

Иако су Достигнућа динамичне ситуације, оне не могу увек да се комбинују са адвербијалима за изражавање агентивности (*délibérément [намерно]*, *volontiers [радо]*, *soigneusement [пажљиво]*), нити могу увек да имају облик императива. Ипак, у неким случајевима, глаголске ситуације достигнућа могу да стоје уз прилошке одредбе или уз глаголе који указују на контролу агенса, као у примеру (27):

- (27) C'est toi qui l'as forcé à venir? (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)
[Sigurno si ga ti prisilila da dođe?] (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)

Међутим, глаголске ситуације попут *retrouver sa clef [пронаћи кључ]* не могу да се комбинују са адвербијалима или глаголима који указују на контролу агенса, као у примеру (28) :

- (28) *Il a soigneusement retrouvé sa clé.
[*Пажљиво је пронашао кључ.]

Наиме, објашњава К. Смит, лексички фокус многих достигнућа је на промени стања или на резултативном стању и у том случају ове ситуације не могу да се комбинују са прилозима за начин, који се односе на раније стадијуме глаголске радње. „Другим речима, реченице Достигнућа које се фокусирају на ново стање нису у потпуности компатибилне са адвербијалима усмереним на агенса, јер се ти адвербијали пре фокусирају на промену него на резултат.” (Smith 1991:60)⁴⁷.

Глаголске ситуације достигнућа не могу да стоје уз глаголе који носе обележје трајања, као *commencer à [почети]*, *cesser de [престати]*, *finir de [завршити]*, што илуструје пример (29):

- (29) (a) **Elle commence à atteindre le sommet.*
 [*Почиње да стиже на врх.]
 (б) **Elle cesse/finit de reconnaître .*
 [*Престаје/завршава да препознаје.]

Ипак, иако се ради о тренутним ситуацијама, достигнућа у француском језику могу да имају облик имперфекта (*l'imparfait*). Међутим, у том случају, пажња је фокусирана на прелиминарне стадијуме радње, као у примерима (30) и (31):

- (30) *Comme le petit prince s'endormait, je le pris dans mes bras, et me remis en route. (Le Petit Prince, Antoine de Saint-Exupéry)*
 [Како је мали принц био поспан, узех га у наручје и наставих пут.] (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)
 (31) *Le plus jeune, à côté de lui, baissait la tête et le muscle de sa mâchoire faisait une grosse bosse au bas de sa joue. (Le Temps des Amours, Marcel Pagnol)*
 [Најмлађи члан момчади спustiо је главу; мишићи на чeljustи napели су му се у грчу.] (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)

⁴⁷ “In other words, Achievement sentences focusing on the new state are not really compatible with agent-oriented adverbials because the adverbials focus on the change rather than the result.” (Smith 1991:60)

2.2.4. Тип глаголске ситуације стања

У Вендлеровој класификацији глагола (Vendler 1967), стања⁴⁸ представљају тип глагола који трају краћи или дужи период времена. Глаголи овог типа у енглеском језику су *have* [*avoir*][*имати*], *love* [*aimer*][*волеати*], *know* [*savoir*][*знати*], *believe* [*croire*][*веровати*]. Овај тип глагола у Вендлеровим тестовима даје следеће резултате:

- *For how long did you love her? – For three years.*

[Pendant combien de temps l’as-tu aimée? – Pendant trois ans.]

[Колико дуго си је волео? – Три године.]

Глаголи стања не могу стајати уз прилоге типа *deliberately* [*délibérément*][*намерно*], *carefully* [*attentivement*][*нажљиво*], а овај тип глагола изражава и квалитете, навике, душевна стања, занимања, способности (Vendler 1967:106 – 108).

Описујући тип глаголске ситуације стања, К. Смит (Smith 1991:37 – 44) на следећи начин приказује њихову временску шему:

(I) _____ (F)

Период током кога траје стање, а који је састављен од истоветних делова, представљен је линијом. Иницијална (I) и финална (F) тачка не чине део самог стања и стога су приказане у заградама. Иницијална тачка представља почетак трајања самог стања, а финална тренутак у коме оно престаје да траје.

Будући да се глаголска ситуација стања састоји од недиференцираног периода, важи правило да ако стање траје у одређеном интервалу времена, оно траје на исти начин у сваком делу тог интервала. На пример, у реченици *Mary is tall* [*Marie est grande*][*Марија је висока*] у сваком тренутку током кога траје глаголска ситуација на исти начин важи истинитост реченице (Smith 1991:37). Глаголска ситуација стања траје

⁴⁸ У литератури на француском језику, за тип глаголске ситуације стања користи се термин *états*, а енглески термин је *state terms*.

у времену без промене, а да би се стативна ситуација променила, неопходно је деловање неког агенса споља⁴⁹.

Глаголску ситуацију стања карактеришу концептуална обележја:

- + стативност
- + трајање

Глаголска ситуација стања једини је тип глаголских ситуација кога карактерише обележје стативности. За разлику од догађаја који имају интерну структуру, стања је немају и састоје се од недиференцираног, хомогеног периода. Тип глаголске ситуације стања траје конзистентно у тренутку или у интервалу времена током кога важи. За овај тип глаголске ситуације концептуално обележје теличности није релевантно (Smith 1991).

Концептуалну структуру глаголске ситуације стања, Р. Џекендоф (Jackendoff 1991) описује као неусмерене ситуације које могу бити 0-димензионалне (стања у тренутку времена) или 1-димензионалне (стања која трају), и које могу бити ораничене или неограничене. Састоје се од делова који се међусобно не разликују, тако да је обележје њихове интерне структуре [-i].

Користећи обележја дирекционалности и интерне структуре, Р. Џекендоф на следећи начин обележава ове ситуације:

[-i, sit [-DIR]] (Jackendoff 1991:39)

К. Смит напомиње да постоје многобројни типови стања, који укључују конкретне и апстрактне особине, поседовање, локацију, уверења и друга ментална и душевна стања, навике. Осим тога, генерички и хабитуелни предикати такође су семантички стативне конструкције. Генерички предикати описују особине једне врсте или класе ентитета, а хабитуелни изражавају радњу која се редовно понавља. У многим

⁴⁹ Говорећи о разлици између стативних и динамичних ситуација, Б. Комри у својој студији *Aspect* (Comrie 1976) наводи неколико особина стативних ситуација: ако се посматра трајање глаголске ситуације у времену, у случају стативних ситуација све фазе ове ситуације су идентичне и трајање се одвија без промене. Да би се стативна ситуација променила, неопходно је да се нешто деси да би дошло до промене стања. Осим тога, да би се остало у стању није потребан никакав напор (Comrie 1976:48 - 51).

језицима, каже К. Смит, комбинација презента и перфективног аспекта доводи до интерпретације предиката као хабитуалног. У француском језику, наглашава К. Смит, за изражавање хабитуалних реченица користи се глаголско време имперфекат (*l'imparfait*) (Smith 1991:38 – 41).

2.2.4.1. Тип глаголске ситуације стања у француском језику

У француском језику, типу глаголске ситуације стања припадају глаголи као *avoir* [имати], *être* [бити], *posséder* [поседовати], *désirer* [желети], *aimer* [волету], *détester* [мрзети], *savoir* [знати], *croire* [веровати], а следеће реченице представљају примере оваквих глагола (примери (32) – (34)):

- (32) Le ciel était pur mais sans éclat au-dessus des ficus qui bordent la rue.
(*L'étranger*, Albert Camus)
[Небо је било чисто, али без сјаја изнад смокава којима је била оивичена улица. (*Странац*, Албер Ками)]
- (33) Il possédait deux volcans en activité. (*Le Petit Prince*, Antoine de Saint-Exupéry)
[Имао је два жива вулкана. (*Мали принц*, Антоан де Сент-Егзипери)]
- (34) Il y a des choses dont je n'ai jamais aimé parler. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Има ствари о којима никад нисам волео да говорим. (*Странац*, Албер Ками)]

Описујући тип глаголске ситуације стања у француском језику, К. Смит (Smith 1991:281 – 285) каже да стивне ситуације у француском језику могу чинити транзитивни и интранзитивни глаголи, конструкције са копулативним глаголом и придевом, именским предикатом или предлошком синтагмом. И у француском језику, стивне конструкције могу изражавати генеричке и хабитуалне предикате.

Глаголи и глаголске синтагме типа стања ни у француском не могу се комбиновати са изразима за агентивност, будући да немају динамичност. Ову особину стивних ситуација илуструје пример (35) :

- (35) (a) **Il est délibérément heureux.*
 [*Намерно је срећан.]
 (б) **Elle est attentivement mince.*
 [*Пажљиво је витка.]
 (в) **Je suis lentement contente.*
 [*Споро сам задовољна.]

Како овај тип ситуације карактерише концептуално обележје трајања, стативне ситуације могу да се комбинују са временским адвербима за изражавање трајања (*pendant*), као у примеру (36):

- (36) Pendant tout ce temps, il n'y a plus eu que le soleil et ce silence, avec le petit bruit de la source et les trois notes. (*L'étranger*, Albert Camus)
 [За све то време није било више ничег другог сем сунца и оне тишине с оним тихим жубором извора и она три тона. (*Странац*, Албер Ками)]

Глаголи и глаголске синтагме типа стања у француском не могу стајати уз прилоге за начин који су усмерени на субјекта, нити уз глаголе типа *inciter* [*наговарати*] или *forcer* [*принудити*], што илуструје пример (37):

- (37) **Annie a incité (a forcé) Jean à être grand.*
 [*Ани је подстакла (присилила) Јована да буде висок.]

Поред тога, стања не могу увек имати облик императива⁵⁰, као у примеру (38):

- (38) **Aime!/*Aie soif!/*Sache la réponse!*

⁵⁰ Постоје облици заповедног начина глаголских ситуација стања, као на пример: *Sois sage!* [*Буди добар!*] који су граматички прихватљиви. Међутим, ови облици означавају позив саговорнику на промену, да започне стање означено глаголом, у овом случају глаголом *être* [*бити*], те су овакви облици заправо више инхоативни, него стативни (Smith 1991).

[*Воли!/*Буди жедан!/*Знај одговор!]

Глаголске ситуације стања не могу имати прогресивне облике, а у француском језику такав облик изражава се изразом *être en train de* [управо (нешто радити)]. Ову особину стативних ситуација илуструје пример (39):

- (39) (а) **Jean est en train d'être grand.*
 [*Јован је управо (сада) висок.]
 (б) **Marie est en train de savoir lire et écrire.*
 [*Марија управо (сада) зна да чита и пише.]

Уз глаголе и глаголске синтагме типа стања у француском не могу стајати глаголи и прилошки изрази који упућују на завршетак радње, као у примеру (40):

- (40) **Il a achevé une maladie.* (Smith 1991:282)
 [*Завршио је болест.]

Као важну особину типа глаголске ситуације стања у француском језику, К. Смит наводи могућност изражавања стативне ситуације у перфективном граматичком аспекту, будући да се у француском језику сви типови глаголских ситуација могу комбиновати са граматичким аспектом (перфективним, имперфективним и неутралним)⁵¹. Стативне ситуације у перфективном глаголском аспекту (израженом глаголским временима *le passé simple* и *le passé composé*) представљене су као затворене, при чему крајња тачка означава промену и излазак из стања (Smith 1991:254)⁵², као у примерима (41) и (42):

⁵¹ (У француском језику) ... Перфективни, имперфективни, и неутрални граматички аспект конзистентно се може комбиновати са свим типовима ситуација. Перфективни аспект представља све ситуације као затворене, укључујући и стања... (Smith 1991:254)

[“(In French) ... The perfective, imperfective, and neutral viewpoints are consistently available for all situation types. The perfective viewpoint presents all situations as closed, including states ...” (Smith 1991:254)]

⁵² К. Смит напомиње да се у другим језицима тип глаголске ситуације стања обично може изразити само једним глаголским аспектом, на пример, перфективним у енглеском, имперфективним у руском (Smith

- (41) *L'enfant a été malade.*
[Дете је било болесно]
- (42) Cette clepsydre fut pour Robinson la source d'un immense réconfort. (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)
[Та клепсидра била је за Робинзона извор огромне утехе. (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]⁵³

2.3. Тестови за утврђивање теличности у француском и српском језику

Глаголске ситуације показују одређене синтаксичке особине које се могу повезати са њиховим дистинктивним обележјима⁵⁴. И Вендлерова класификација аспектуалних класа (Vendler 1967) почива на разликама у могућностима комбиновања појединих типова глаголских ситуација са одређеним прилошким одредбама, глаголским облицима или логичким условима⁵⁵. При утврђивању типа глаголске ситуације и присуства појединих дистинктивних обележја могу се применити тестови које је предложио З. Вендлер (Vendler 1967), као и тестови које је користио Д. Даути

1991:44). Када се посматрају глаголске ситуације типа стања у српском језику, уочава се да су ово углавном глаголи имперфективног вида: *бити, имати, поседовати, желети, волети, мрзети, знати, веровати*, а да су њихови видски парови углавном ингресивни глаголи као на пример: *запоседовати, зажелети (пожелети), заволети, замрзети, сазнати (дознати), поверовати*, односно инхоативни облици који значе отпочињање радње, односно почетак трајања стања.

⁵³ Француски глаголи стања изражени перфективним глаголским аспектом у српском језику преводе се имперфективним облицима глагола, што илуструју и наведени примери.

⁵⁴ Р. Цекендоф, међутим, наглашава да су разлике између аспектуалних класа везане за њихову темпоралну структуру (Jackendoff 1991:39)

⁵⁵ У Вендлеровој класификацији (Vendler 1967) издвајају се активности и остварења по критеријуму да могу имати прогресивне облике, док их стања и достигнућа не могу имати. При томе, активности се од остварења разликују по томе што остварења имају крајњу тачку у којој се радња завршава, док је активности немају. Осим тога, активности теку у времену на хомоген начин, док код остварења то није случај. И између стања и достигнућа постоје разлике: достигнућа су тренутне ситуације, док стања трају у времену.

(Dowty 1979:51 – 62). Будући да су ови тестови на енглеском језику, у овом раду користићемо тестове које је упоредо на енглеском и српском језику изложио П. Новаков у студији *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику* (Novakov 2005:27 – 30) и упоредићемо их са особинама глаголских ситуација у француском језику, користећи синтаксичке тестове за француски језик које наводи К. Смит (Smith 1991:280 – 294).

Дистинктивно обележје теличности, односно постојање крајње тачке може се утврдити:

- питањима на француском:

Pendant combien de temps?

En combien de temps?

односно на српском језику:

Колико дуго/Колико времена је неко V?

За колико времена је неко V?

Питање *Pendant combien de temps?* (*Колико дуго/Колико времена је неко V?*) јавља се са глаголским ситуацијама активности и стања, као ситуацијама које немају природну крајњу тачку, док се питање *En combien de temps?* (*За колико времена је неко V?*) јавља са теличним ситуацијама остварења и достигнућа:

(43)(a) <i>Pendant combien de temps a-t-elle marché?</i>	(activité)
Колико времена је ходала?	(активност)
(б) <i>Pendant combien de temps a-t-elle été malade?</i>	(état)
Колико времена је била болесна?	(стање)
(в) <i>*Pendant combien de temps a-t-elle peint le tableau?</i> (accomplissement)	
*Колико времена је насликала слику?	(остварење)
(г) <i>*Pendant combien de temps a-t-elle trouvé la clé?</i> (achèvement)	
*Колико времена је пронашла кључ?	(достигнуће)
(44)(a) <i>En combien de temps a-t-elle peint le tableau?</i>	(accomplissement)
За колико времена је насликала слику	(остварење)
(б) <i>En combien de temps a-t-elle trouvé la clé?</i>	(achèvement)

За колико времена је пронашла кључ	(достигнуће)
(в) *En combien de temps a-t-elle marché?	(activité)
*За колико времена је ходала?	(активност)
(г) *En combien de temps a-t-elle été malade?	(état)
*За колико времена је била болесна?	(стање)

- прилошким изразима:

pendant+GNdurée

en+GNdurée

односно на српском језику:

(током) *X* времена

за *X* времена

Прилошки израз *pendant+GNdurée* ((током) *X* времена) може да стоји уз глаголске ситуације активности и стања, као ситуације које немају природну крајњу тачку, док се прилошким изразом *en+GNdurée* (за *X* времена) могу модификовати теличне глаголске ситуације остварења и достигнућа:

(45)(а) Elle a marché pendant 5 minutes.	(activité)
Ходала је 5 минута.	(активност)
(б) Elle a été malade pendant 5 jours.	(état)
Била је болесна 5 дана.	(стање)
(в) *Elle a peint le tableau pendant 5 jours.	(accomplissement)
*Насликала је слику 5 дана.	(остварење)
(г) *Elle a trouvé la clé pendant 5 minutes.	(achèvement)
*Пронашла је кључ 5 минута.	(достигнуће)
(46)(а) Elle a peint le tableau en 5 jours.	(accomplissement)
Насликала је слику за 5 дана.	(остварење)
(б) Elle a trouvé la clé en 5 minutes.	(achèvement)
Пронашла је кључ за 5 минута.	(достигнуће)
(в) *Elle a marché en 5 minutes.	(activité)

*Ходала је за 5 минута.	(активност)
(г) *Elle a été malade en 5 jours.	(état)
*Била је болесна за 5 дана.	(стање)

Као начин да се утврди квалитет сегмената глаголске ситуације, односно да ли постоји крајњи сегмент или су сви сегменти исти по квалитету, Вендлер користи следећи тест: *Ако неко престане да V, онда јесте V*. Сличан тест користи и Х. Гари (Garey 1957) за разликовање теличних и ателичних глагола : *Si on verbait, mais a été interrompu tout en verbant, est-ce qu'on a verbé?* [Ако је неко *вербовао*, али је био прекинут *вербујући*, да ли је *вербовао*?] (Garey 1957:105). На француском језику за овај тест користи се глагол *cesser de [престати]*.

Овај тест односи се на дистинктивна обележја теличности и трајања, а применом на глаголске ситуације уочава се следеће: сегменти ателичних глаголских ситуација активности једнаки су по квалитету, а будући да не постоји крајња тачка, ове ситуације могу да се прекину у било ком тренутку. И када се прекине глаголска ситуација активности, сваки сегмент има значење које има сама глаголска ситуација, као у примеру (47а).

Глаголске ситуације стања немају сегменте, но ток трајања ситуације може се прекинути у било ком тренутку, а сваки део ситуације може да означи квалитет целе ситуације, као у примеру (47б).

Теличне глаголске ситуације, међутим, ако се прекину, нарушава се квалитет целе ситуације. У случају ситуације остварења мора се реализовати и последњи сегмент да би ситуација била оно што глаголска синтагма означава. Уколико се прекине одвијање глаголске ситуације остварења, не може се рећи да је исказ који означава ову ситуацију истинит. Код глаголских ситуација достигнућа, будући да су ово тренутне ситуације, није могуће применити овај тест.

Примењен на глаголске ситуације, тест *Ако неко престане да V, онда јесте V*, односно комбиновање са глаголом *cesser de [престати]*, изгледа овако:

(47)(а) Elle a cessé de marcher. – (Elle a marché.)	(activité)
Престала је да хода. – (Ходала је.)	(активност)

(б) Elle a cessé d'aimer. – (Elle a aimé.)	(état)
Престала је да воли. – (Волела је.)	(стање)
(в) Elle a cessé de peindre le tableau. –	
(Elle n'a pas peint le tableau.)	(accomplissement)
Престала је да слика слику. –	
(Није насликала слику.)	(остварење)
(г) *Elle a cessé de trouver la clé.	(achèvement)
*Престала је да нађе кључ.	(достигнуће)

Однос између трајања глаголске ситуације и њеног резултата, на шта указује и претходни тест, могуће је у француском језику утврдити и упоређивањем глаголских ситуација у перфективном и имперфективном облику. Перфективни облици подразумевају да су и имперфективни истинити. Исто тако, ако је ателична глаголска ситуација (активности или стања) истинита у имперфекту, истинита је и у перфекту, као у примерима (48а) и (48б). Међутим, уколико је телична ситуација истинита у имперфекту, она не мора да буде истинита и у перфекту, као у примеру (48в).

(48)(а) Elle marchait.	(имплицира)	Elle a marché.
[Ходала је.]		[Ходала је.]
(б) Elle aimait.	(имплицира)	Elle a aimé
[Волела је.]		[Волела је.]
(в) Elle peignait le tableau. (не имплицира)		Elle a peint le tableau.
[Сликала је слику.]		[Насликала је слику.]

На ову појаву указује и Х. Гари (Garey 1957), говорећи о односу теличних и ателичних конструкција и глаголских времена имперфекта и перфекта у француском језику:

- Перфективна конструкција имплицира имперфективну. Ако је исказ истинит у перфективном времену, истинит је и у имперфективном, на пример: *il s'est*

noyé [удавио се] имплицира *il se noyait [давио се]*, јер се свака радња може продужити или растегнути.

- Ателична конструкција у имперфективном времену имплицира одговарајућу конструкцију у перфективном времену, на пример : *il nageait [он је пливао]* имплицира *il a nagé [он је пливао]*.
- Телична имперфективна конструкција не имплицира теличну перфективну конструкцију, на пример: *il se noyait [давио се]* не имплицира *il s'est noyé [удавио се]*. (Garey 1957:109)

Иако многи тестови теличности у француском и у српском језику дају веома сличне, чак исте резултате у односу на особине глаголских ситуација, што илуструју приказани примери (43 – 47), уочава се, међутим, да између ова два језика постоји разлика у односу на утврђивање односа између трајања глаголске ситуације и њеног резултата. У француском језику глаголски облик који изражава граматички аспект, перфективни или имперфективни, заједно са лексичким, односно семантичким особинама глаголске ситуације, доприноси изражавању аспектуалне информације. У српском језику, међутим, морфолошки облик глагола изражава и граматички и лексички аспект.

Дистинктивно обележје динамичности блиско је повезано са категоријом агентивности. Прилози за начин који указују на могућност контроле од стране агенса, као *lentement [споро]*, *délibérément [намерно]*, *soigneusement [пажљиво]*, јављају се у динамичним глаголским ситуацијама:

(49)(a) Elle a lentement marché.	(activité)
[Споро је ходала.]	(активност)
(б) Elle a soigneusement peint le tableau.	(accomplissement)
[Пажљиво је насликала слику.]	(остварење)
(в) *Elle a délibérément trouvé la clé.	(achèvement)
(*Намерно је нашла кључ.)	(достигнуће)
(г) *Elle a lentement été malade.	(état)
[*Споро је била болесна.]	(стање)

Уз глаголску ситуацију достигнућа најчешће не стоје поменути прилози за начин, јер многе евентуалности које припадају овој аспектуалној класи не могу се вољно контролисати. Поред тога, „лексички фокус многих ситуација Достигнућа је на промени стања или на резултативном стању; овај фокус није пригодан за прилоге за начин који укључују ранији стадијум у каузалном ланцу”⁵⁶ (Smith 1991:60).

Ни уз глаголску ситуацију стања не стоје прилози за начин, будући да су ово не-динамичне глаголске ситуације.

Још једна особина динамичних глаголских ситуација је да могу имати облик императива, за разлику од стативних ситуација који га немају:

(50)(a) Marche!	(activité)
[Ходај!]	(активност)
(б) Peins le tableau!	(accomplissement)
[Насликај слику!]	(остварење)
(в) Trouve la clé!	(achèvement)
[Нађи кључ!]	(достигнуће)
(г) *Sois malade! ⁵⁷	(état)
[*Буди болесна!]	(стање)

Динамичне ситуације могу имати прогресивне облике, за разлику од стативних. У француском језику прогресивни облик изражава се глаголском перифразом *être en train de [управо (нешто радити)]* која означава одвијање процеса радње:

(51)(a) Elle est en train de marcher.	(activité)
[Она управо хода.]	(активност)

⁵⁶ “The lexical focus of many Achievement constellations is on the change of state or the resultant state; this focus is not appropriate for manner adverbials, which involve an earlier stage in the causal chain.” (Smith 1991:60)

⁵⁷ Као што је у делу о глаголским ситуацијама стања већ напоменуто, ове ситуације могу имати императив, али тада овај облик означава позив да отпочне стање (видети фусноту 50).

(б) Elle est en train de peindre le tableau.	(accomplissement)
[Она управо осликава платно.]	(остварење)
(в) *Elle est en train de trouver la clé.	(achèvement)
(*Она управо налази кључ.)	(достигнуће)
(г) *Elle est en train d'être malade.	(état)
[*Она је управо болесна]	(стање)

Глаголске ситуације стања немају прогресивне облике, као што показује пример (51г), а немају га ни ситуације достигнућа. Иако су достигнућа динамичне глаголске ситуације, будући да су тренутне, не могу имати облик који изражава одвијање радње.

Када је реч о српском језику, већ је напоменуто да се у односу на тестове за теличност уочавају разлике код свршених глагола у српском, но поновимо то и у овом делу посвећеном тестовима за теличности. Код почетносвршених глагола уочава се нелогичност исказа уколико прилошка одредба упућује на дужи временски период:

Запевао је / заиграо је / започео је / zazвонило је ?за два сата

Исказ постаје прихватљив уколико је временски период веома кратак:

Запевао је / заиграо је / започео је / zazвонило је за два минута

Завршносвршени глаголи, међутим, могу уз себе имати и дужи временски период као временску одредницу:

Отпевао је / прочитао је / направио је за два сата / за два дана

О разлици између почетносвршених глагола у односу на остале свршене глаголе у српском биће више речи у делу рада о теличности и додацима глаголу, нарочито код глагола кретања у српском језику.

2.4. ЗАКЉУЧАК ДРУГОГ ДЕЛА

Будући да се семантичка категорија теличности у раду посматра као једно од семантичких дистинктивних обележја аспектуалног значења (поред обележја *трајност/тренутност*, *динамичност/стативност*, као и *перфективност/имперфективност*), други део посвећен је лексичком аспекту и он

садржи приказ савремених анализа лексичког у односу на граматички аспект. Лексички аспект подразумева инхерентне временске особине глаголске ситуације, а граматички, најчешће означен граматичким облицима глагола, изражава временску шему глаголске ситуације. Изложени су ставови аутора о лексичком аспекту – Л. Бринтон, К. Смит, Б. Комриа који се слажу да аспектуално значење настаје као резултат интеракције између лексичког и граматичког аспекта.

Други део рада садржи и приказ Вендлерове класификације аспектуалних класа глагола – активности, остварења, достигнућа и стања, будући да је ова типологија заснована управо на различитим лексичким аспектуалним особинама глаголских лексема. Уз сваки од типова глаголских ситуација дати су и примери како се ове класе глагола реализују у француском језику.

Ателичне глаголске ситуације активности представљају процесе који се у времену одвијају на хомоген начин, сваки део процеса исти је као и целина и могу да трају неограничено, као на пример: *travailler* [радити], *marcher* [ходати], *attendre* [чекати].

Теличне глаголске ситуације остварења састоје се од процеса и резултата или промене стања који представљају природну крајњу тачку процеса: *peindre un portrait* [насликати портрет], *fermer la porte* [затворити врата], *écrire une lettre* [написати писмо].

Глаголске ситуације достигнућа такође су теличне ситуације и означавају тренутне догађаје чији резултат је промена стања, као на пример: *retrouver sa clef* [пронаћи кључ], *arriver au sommet*, [стићи на врх], *casser une assiette* [разбити тањир].

Глаголске ситуације стања су ситуације за које семантичко обележје теличности није релевантно, будући да немају динамичност. Ове глаголске ситуације означавају периоде који трају краће или дуже, састоје се од истоветних делова и трају у времену без промене: *être* [бити], *avoir* [имати], *aimer* [волетати].

У другом делу рада изложени су и тестови за утврђивање теличности глаголских ситуација. Да би се утврдило обележје теличности користе се тестови и то питањима *Pendant combien de temps* [Колико дуго/Колико времена је неко V] које може да стоји уз ателичне глаголске ситуације и *En combien de temps* [За колико времена је неко V] уз теличне ситуације. Прилошки израз *pendant+GNdurée* [(током) X времена] може да

стоји уз ателичне глаголске ситуације, док израз *en+GNdurée* [за *X* времена] стоји уз теличне ситуације.

Глаголске ситуације на синтаксичком плану показују одређене особине које се могу повезати са њиховим дистинктивним обележјима. Само динамичне глаголске ситуације у француском језику могу имати облике императива, прогресивне облике (који се у француском изражавају перифразом *être en train de* [управо нешто радити]) и само уз динамичне ситуације могу стајати прилози за начин који означавају агентивност (*délibérément* [намерно], *soigneusement* [пажљиво]). Упоредивањем перфективних и имперфективних облика у француском језику могуће је утврдити однос између трајања глаголских ситуација и њеног резултата: ателична глаголска ситуација у имперфективном облику подразумева да је она истинита и у перфективном, док телична ситуација у имперфективном не имплицира њену истинитост у перфективном облику.

Иако је у анализи аспектуалних класа глагола Вендлерове класификације и тестова за утврђивање теличности највише пажње посвећено француском језику, док српски језик није анализиран из перспективе типова глаголских ситуација, уочава се, међутим, да се и српски глаголи по извесним аспектуалним карактеристикама могу упоредити са Вендлеровом типологијом. То је нарочито видљиво у преводима датих француских примера на српски језик. Уочавају се, ипак, и значајне разлике, као код српских почетносвршених глагола, који на тесту теличности позитивно одговарају на питање *за колико времена?*, што значи да се ради о теличним глаголским ситуацијама, али уз услов да временски период буде веома кратак. Уколико је временска одредница дужи временски период, исказ постаје неприхватљив. Ова појава не уочава се и код завршносвршених глагола у српском језику.

ТРЕЋИ ДЕО

3. Теличност и аспектуално значење кроз систем глаголских времена у француском језику у односу на српски

Семантичка категорија теличности у савременим лингвистичким истраживањима било да се посматра као једно од дистинктивних обележја аспектуалног значења (Comrie 1976, Smith 1991), односно као део лексичког аспекта, било као категорија везана за концептуално обележје ограничености онтолошке категорије путања (Jackendoff 1996), представља важан чинилац у стварању аспектуалног значења, нарочито у француском језику. Ова категорија уочена је, уосталом, управо у анализи аспекта у француском језику. Будући да поред лексичког аспекта, о чему је било речи у претходном делу, у стварању аспектуалног значења важну улогу има и граматички, у трећем делу рада приказаћемо анализе аспекта кроз систем глаголских времена у француском језику и проучавања глаголског вида у српском, као и контрастивна истраживања аспекта у ова два језика.

3.1. Аспект и глаголско време

Аспект и глаголско време, две међусобно повезане категорије, неодвојиве су и од категорије времена уопште и временске структуре глаголских ситуација. У многим језицима између глаголског времена и аспекта постоји значајна интеракција. Француски језик управо је један од језика у коме се аспектуално значење изражава и кроз систем глаголског времена. Ову карактеристику француски је, како каже Ж. Вендријес, наследио из латинског језика који је поседовао богат систем глаголских времена (Vendryes 1979:118).

Говорећи о разлици између глаголског времена и аспекта, Џ. Лајонс (Lyons 1977) наглашава да основну разлику између ове две категорије чини то што је глаголско време деиктичка категорија, имплицитно или експлицитно везана за моменат говора, док је аспект не-деиктичка категорија (Lyons 1977:705). Он дефинише глаголско време

као граматичку категорију која повезује време радње, догађаја или стања означених глаголом у реченици са моментом говора (односно, садашњим тренутком). И аспект је везан за категорију времена, али за темпоралне контуре радње, догађаја или стања, а не за лоцирање у времену. Као не-деиктичка категорија, аспект није везан за моменат говора (Lyons 1968:305 – 315).

Б. Комри (Comrie 1976:2 - 5) такође указује на разлику између глаголског времена и аспекта: глаголско време везано је за време одвијања радње у односу на неко друго време, најчешће моменат говора (апсолутно, деиктичко време) или у односу на време неке друге ситуације (релативно време). Аспект је, међутим, различити начин посматрања унутрашње временске структуре ситуације. Могло би се рећи да глаголско време изражава спољашње време ситуације, а аспект унутрашње време ситуације.

Унутрашњу временску структуру једне ситуације могуће је представити на два начина: као јединствену, недељиву целину у којој су садржани почетак, средина и крај те ситуације, без икаквих индикација о њеној унутрашњој временској структури, нити о различитим индивидуалним фазама саме ситуације. Овакав начин приказивања ситуације представља перфективни аспект. Имперфективни аспект приказује ситуацију на другачији начин, наглашавајући њену унутрашњу временску структуру, при чему нема индикација нити о почетку нити о крају саме ситуације.

Глаголски облици који изражавају значење јединствене целине имају перфективно значење, а када језик поседује одређене глаголске облике за исказивање оваквог значења каже се да има перфективни аспект. Глаголи који представљају ситуацију изражавајући њену унутрашњу структуру имају имперфективно значење, а језик који има овакве глаголске облике, има имперфективни аспект.

Разлика између перфективног и имперфективног значења, наглашава Б. Комри, не мора да буде објективна разлика између самих ситуација. О једној истој ситуацији може се говорити користећи и перфективне и имперфективне облике, у зависности од тога како говорник представља саму ситуацију: као целовити догађај, без наглашавања временских фаза у ситуацији, односно, са перфективним значењем, или као догађај који је отворен и из чијег средишта посматра ток ситуације, односно са имперфективним значењем.

Перфективност приказује ситуацију као јединствену целину, са јасно оцртаним границама. Но, иако у таквом начину приказивања унутрашња структура ситуације није изражена, то не значи да сама ситуација нема сложену структуру. Перфективни облици не могу да изразе сложену структуру ситуације, али она може бити исказана другим средствима, као што су лексичко значење глагола, друге аспектуалне опозиције или неки елементи контекста. Иако се перфективност, како каже Б. Комри, често дефинише као категорија која изражава завршену радњу, требало би нагласити да перфективни облици представљају целовите ситуације, са почетком, средином и крајем, и да је изражавање краја ситуације само један од могућих значења перфективног облика. Имперфективност, са друге стране, јасно указује на унутрашњу временску структуру ситуације посматрајући је изнутра. По овој својој концептуалној карактеристици значење имперфективности одговара делом значењима хабитуалности, итеративности, прогресивности и трајности (Comrie 1976:16 – 40).

Б. Комри наглашава да у својој студији о аспекту користи термин аспект, иако се у литератури среће и термин *aktionsart*. Аспект је, по његовим речима, „граматикализација релевантних семантичких дистинкција, док *aktionsart* представља лексикализацију тих дистинкција” (Comrie 1976:7) тако да је термин *aktionsart* сличан појму инхерентног значења, односно лексичком аспекту. Поред тога, *aktionsart* је лексикализација семантичких дистинкција средствима деривационе морфологије, напомиње Б. Комри (Comrie 1976:1 – 15).

Аспектуална значења перфективности и имперфективности, односно ‚завршености’ и ‚трајања’ (Lyons 1968:315) пронађена су, било заједно, било појединачно, у многим језицима. Аспект је, чак, чешћа категорија од глаголског времена: готово да и нема језика који не разликује аспектуална значења, док категорија глаголског времена не постоји у свим језицима (Lyons 1977:705)⁵⁸.

⁵⁸ Говорећи о категорији аспекта и о разлици између француског и словенских језика, Ж. Вендријес указује управо на чињеницу да је индоевропски језик изражавао првенствено аспект, а не глаголско време (Vendryes 1979:118 – 119).

3.2. Категорија аспекта у контексту синтаксичких (у француском) и морфосинтаксичких проучавања (у српском језику)

3.2.1. Аспект у контексту глаголских времена у француском језику

Категорија аспекта у лингвистичким проучавањима француског језика не заузима значајно место, будући да француски језик поседује развијен систем глаголских облика за изражавање категорије времена. У проучавању француског језика највећа пажња најчешће се поклања анализи употребе глаголских времена, при чему се о аспекту и начинима његовог изражавања у француском срећу различита мишљења.

Један од лингвиста који је указао на појаву да глаголска времена у француском језику изражавају и аспектуална значења је Емил Бенвенист (Emile Benveniste). У књизи *Problèmes de linguistique générale* у поглављу « *Les relations de temps dans le verbe français* » (Benveniste 1966:237 – 250) анализира питање односа времена и глаголских облика у систему француског језика и констатује да су проста и сложена глаголска времена у француском подељена у две симетричне групе:

<i>Il écrit [пише]</i>	<i>il a écrit [(на)писао је]</i>
<i>Il écrivait [писао је]</i>	<i>il avait écrit [био је (на)писао]</i>
<i>Il écrivit [(на)писа]</i>	<i>il eut écrit [(на)писа]</i>
<i>Il écrira [(на)писаће]</i>	<i>il aura écrit [буде (на)писао]</i>

Систем француског језика производи нове форме, надсложене облике по истом моделу :

<i>Il a écrit [(на)писао је]</i>	<i>il a eu écrit [написао је]</i>
<i>Il avait écrit [био је (на)писао]</i>	<i>il avait eu écrit [био је написао]</i> (Benveniste 1966:246)

Паралелизам који постоји између ове две серије у свим глаголским временима, каже Е. Бенвенист, указује на чињеницу да однос између простих и сложених облика глагола није временски однос. Ипак, облик *Il a écrit [(на)писао је]* представља и глаголски облик који изражава прошло време. Е. Бенвенист констатује да сложени

глаголски облици у француском језику имају двоструку улогу и у односу на просте облике одражавају два типа односа. Први однос подразумева чињеницу да сложени глаголски облици у односу на просте представљају перфективни корелат, чија функција је да изражавају појам свршености. Перфективни облици могу да стоје самостално, као глаголи у независним реченицама.

Други однос подразумева да сложени облици означавају антериорност у односу на просте облике. При томе, антериорност „ствара логичан и интра-лингвистички однос, и не изражава хронолошки однос који би био успостављен у објективној реалности.”⁵⁹ (Benveniste 1966:247) Интра-лингвистичка антериорност одражава процес у истом времену које изражава одговарајући прости облик. Сложени облици који изражавају однос антериорности не могу да стоје самостално и употребљавају се увек уз просте глаголске облике истог временског нивоа (Benveniste 1966:247).

Лисијен Тенијер (Lucien Tesnière) у свом делу *Éléments de Syntaxe Structurale* (Tesnière 1969) излаже теорију структуралне анализе исказа која може бити врло значајна за проучавање категорије лексичког аспекта у француском језику будући да у његовој анализи важно место заузима семантички план језика.

Описујући структуру француског језика⁶⁰, Л. Тенијер указује на важност веза које постоје између речи као саставних елемената реченице, а структуралне шеме реченица приказује у облику стема (*le stemma*). Везе које постоје између речи стварају односе зависности, па тако једна веза спаја супериорни, односно управни, са инфериорним, односно подређеним, чланом (Tesnière 1969:13 – 16).

Осим тога, Л. Тенијер прави разлику између структуралног и семантичког плана језика. Структурални план везан је за лингвистички израз мисли и управо овај план представља предмет проучавања структуралне синтаксе. Семантички план, који припада домену мисли, међутим, није директно везан за граматику нити за синтаксу.

⁵⁹ L'antériorité « ... crée un rapport logique et intra-linguistique, elle ne reflète pas un rapport chronologique qui serait posé dans la réalité objective. » (Benveniste 1966:247)

⁶⁰ Теорија Л. Тенијера применљива је на језик уопште. У својим објашњењима и описивањима најчешће полази од француског језика, али наводи и користи примере и из других језика.

Ипак, будући да је значење од суштинске важности за структуру, семантички план је незаобилазан у проучавању језика (Tesnière 1969:40 – 41).

Између структуралног и семантичког плана у језику постоји паралелизам, иако су ова два плана међусобно независна. Паралелизам се види у постојању веза: као што постоје структуралне везе, постоје и семантичке везе. При томе, Л. Тенијер сматра да структурални план изражава семантички. „Изражавање семантичког структуралним реализује се на следећи начин: Значење подређеног односи се на значење управног од кога зависи.” (Tesnière 1969:42)⁶¹ Док се структуралне везе приказане у облику стема могу описати као везе које иду од горе ка доле, семантичке везе иду од доле ка горе. Тако Л. Тенијер каже: „Што је једна реч ниже смештена на структурној лествици, већа је вероватноћа да ће бити од суштинског значаја за значење реченице. Као да је улога управног само да подржи семантички одраз подређеног.” (Tesnière 1969:43)⁶² Осим тога, наглашава Л. Тенијер, структуралне везе не могу постојати без семантичких, док је обрнута ситуација могућа, односно, семантичке везе могу постојати без структуралних.

У овом погледу на језик уочава се сличност погледа Л. Тенијера са изучавањем концептуалне структуре језика Р. Џекендофа (Jackendoff 2002) који такође представља концептуалну структуру као део језика који се налази испод структуралног. Поред тога, и Р. Џекендоф наглашава важност предлога у изражавању ограничености концептуалне категорије путање, што се може повезати са наведеним ставом Л. Тенијера о важности улоге граматичких речи које саме немају значење, али битно утичу на значење реченице.

Л. Тенијер прави разлику између „пуних” и „празних речи” (*mots pleins et mots vides*). Пуне речи имају семантичку функцију, односно, њихов облик је у директној вези са неком идејом. Функција такве речи је да представи и призове ту идеју (као на пример, именица *cheval* – коњ). Празне речи немају семантичку функцију и њихова је

⁶¹ « L'expression du sémantique par le structural se réalise de la façon suivante : Le sens du subordonné porte sur celui du régissant dont il dépend. » (Tesnière 1969:42)

⁶² « Plus un mot est bas situé sur l'échelle structurale, plus il a de chances d'être essentiel pour le sens de la phrase. Comme si le rôle du régissant n'était que de supporter l'incidence sémantique du subordonné. » (Tesnière 1969:42)

улога да прецизирају, трансформишу или указују на пуне речи, као и да уређују односе међу њима. То су граматичка средства, а такву функцију има, на пример, члан у француском језику (Tesnière 1969:53).

Глаголи представљају пуне речи који изражавају процесе, који се, пак, могу посматрати као стања и акције. Глаголи стања изражавају стање, које карактерише квалитет или положај: *l'arbre est vert* [дрво је зелено], *Alfred est debout* [Алфред стоји], а карактеристични глаголи стања у француском су глаголи *être* [бити] и *avoir* [имати]. Глаголи акције изражавају активност: *Alfred frappe Bernard* [Алфред туче Бернара], *Alfred tombe* [Алфред пада], *il pleut* [пада киша] (Tesnière 1969:72 – 73). Указујући на разлику између глагола стања и глагола акције, Ј. Тенијер издваја се од већине француских лингвиста и традиционалног погледа на категорију глагола. У приступу, међутим, који уважава и семантички план језика, ова подела не изненађује, будући да је семантичка опозиција динамичност/стативност веома важна и присутна у језику.

Даље, Ј. Тенијер каже да се процеси догађају у простору и времену, а околности под којима се они одвијају описују прилози. Он повезује категорије простора и времена, а категоријама места, времена и односа између процеса одговарају четири поткатегорије које прецизирају особине процеса, а које Ј. Тенијер везује за категорију аспекта. Тако се разликују:

- тренутни, перфективни аспект или аорист (*momentané, perfectif ou aoriste*) – који изражава тренутак на временској оси у коме је ситуиран процес и о коме се сазнаје на основу питања *када?* (*quand?*); у односу на место, ова поткатегорија одговара месту у коме се неко налази, а информацију о њему даје одговор на питање *где?* (*où*); симболички, овај аспект може се представити тачком;
- терминативни аспект (*terminatif*) – који истовремено изражава и период током којег се процес одвија на временској оси и тренутак до кога се он одвија и који представља његов крај или циљ процеса; у односу на време, о овом процесу сазнаје се путем питања *до када?* (*jusqu'à quand?*), а у односу на место, прилози који изражавају место на које неко иде, означавају ову поткатегорију; симболички, овај аспект представља линија, којој следи тачка;

- инхоативни аспект (*inchoatif*) – који изражава тренутак на временској оси од кога се процес одвија и који представља његов почетак, као и период током кога траје процес; одговор на питање *од када?* (*depuis quand?*) пружа информацију о времену одвијања процеса, а у односу на место, ова поткатегорија изражава одакле неко долази; симболички, овај аспект може се представити тачком којој следи линија;
- имперфективни или дуративни аспект (*imperfectif ou duratif*) – који изражава период током кога се одвија процес на временској оси, без икаквог ограничења радње, ни почетка, нити краја; у односу на време, о овом аспекту сазнаје се одговором на питање *током колико времена?* (*pendant combien de temps*), а у односу на место, ова поткатегорија изражава место кроз које неко пролази; симболички, овај аспект може се приказати линијом.

Л. Тенијер сматра да је категорија аспекта непозната француском језику, а да се поткатегорије места, времена и односа између процеса изражавају прилозима. У језицима у којима то није случај, као што су словенски, ове поткатегорије изражавају сами глаголи, те тако ти језици имају аспект (Tesnière 1969:74 – 79).

Наведени ставови Л. Тенијера о паралелизму који постоји између категорија простора и времена свакако могу бити врло занимљиви за лингвистичка изучавања повезаности ова два феномена. Ипак, када је реч о начину изражавања времена и аспекта у француском језику, уочава се да Л. Тенијер истиче важну улогу прилога за место и време, али не узима у обзир значење и аспектуалну маркираност глаголских времена у француском језику. Само на једном месту указује на вредност француског имперфекта и да га не би требало везивати за категорије *трајања* (*durée*) и *понављања* (*répétition*), што илуструје реченицама са неадекватним употребама глагола у имперфекту: *La guerre de Cent ans dura* (et non **durait*) *en réalité cent seize ans* ; *Il répéta* (et non **répétait*) *cent fois la même expérience* (Tesnière 1969:92). Но, о аспектуалној маркираности француског аориста (*passé simple*), нити о начинима изражавања временских односа у француском језику, он овом приликом не говори.

Са друге стране, четири поткатегорије, односно четири врсте аспекта веома подсећају на анализу аспекта у словенским језицима, што не изненађује, будући да је Л. Тенијер био добар познавалац ових језика. Оно што се може уочити у овој анализи, је да је она заснована на разликовању перфективности и имперфективности, што и сами називи говоре - тренутни, перфективни аспект или аорист (*momentané, perfectif ou aoriste*) и имперфективни или дуративни аспект (*imperfectif ou duratif*). Остала два, терминативни аспект (*terminatif*) и инхоативни аспект (*inchoatif*) такође се могу повезати са категоријом перфективности, будући да перфективни аспект подразумева сагледавање глаголске радње као целине, која у себи садржи и почетну и крајњу тачку.

Управо ова чињеница да Л. Тенијер повезује начине изражавања категорија времена и аспекта за категорије простора и времена, као и перфективности и имперфективности, важна је за објашњење разлике у начину изражавања временских и аспектуалних значења између француског и српског језика. Лоцирање процеса у простору и времену у француском језику изражавају адверби, док српски језик то чини глаголским видом. Будући да су ове категорије повезане са категоријама перфективности и имперфективности, српски језик категорију времена изражава такође глаголским видом. Уосталом, и у напред изложеним теоријама Б. Комрија и К. Смит, категорије перфективности и имперфективности представљају граматички аспект, који изражава временске односе.

Симболичко представљање четири врсте аспекта тачком и линијом, како то чини Л. Тенијер, има сличности са теоријом Р. Цекендофа, који у објашњењу теличности користи концептуалне категорије, при чему кључну улогу у одређивању теличности има путања, а коју он посматра као просторни феномен. И Л. Тенијер одвијање процеса у простору и времену приказује као линију, што би одговарало путањи, односно тачком, која може да представља ограничење – временско или просторно.

Питањем аспекта у француском језику бавио се и француски лингвиста Гистав Гијом (Gustave Guillaume). У свом делу *Temps et verbe* (Guillaume 1970) он излаже теорију хроногенезе, процеса поимања времена и анализира како се категорија времена реализује у језику. Идеја времена најприсутнија је у глаголу, као врсти речи, а категорије аспекта, глаголског начина и глаголског времена везане су за појам времена

и односе се на унутрашње фазе једног феномена: хроногенезе. Г. Гијом дефинише аспект као „облик који у самом систему глагола означава опозицију која превазилази све остале опозиције система и која може да се интегрише у сваки од појмова међу којима се појављују поменуте опозиције.”⁶³ (Guillaume 1970:109). Иницијалне опозиције у француском језику су опозиције између прошлог и садашњег времена, и између садашњег и будућег времена. У ове категорије интегрише се опозиција између аспекта, тензивног (*aimer [волету]*) и екстензивног (*avoir aimé [волео, -ла, -ло]*).

У другом одељку дела *Temps et verbe* (Guillaume 1970:15 – 27) Г. Гијом објашњава теорију аспекта у француском језику. На самом почетку прави разлику између идеје времена која постоји као интегративни део значења речи, односно унутрашњег времена у самој слици речи, које он назива „време *in posse*” и времена у коме се развија слика речи, односно спољашње време у односу на њу, које Г. Гијом назива „време *in esse*”⁶⁴ (Guillaume 1970:15).

Глагол, као врста речи, у себи носи идеју времена. „Присуство времена *in posse* нарочито је видљиво у глаголу, који му дугује оно што би се могло назвати његова *тензија*, односно утисак прогресивне променљивости која је од глагола неодвојива.”⁶⁵ (Guillaume 1970:15)

Као пример вербалне слике у свести наводи француски глагол *marcher [ходати]*: облик инфинитива пружа слику радње, не као радње која се одвија, већ која може да се реализује као резултат воље или намере. Партицип презента *marchant [ходајућу]* представља реалнију слику: то је слика радње која се одвија у стварности, док партицип прошли *marché [ходао, -ла, -ло]*, који је више придев него глагол, изражава слику онога што остаје од глагола након извршења радње.

⁶³ «L'aspect est une forme qui, dans le système même du verbe, dénote une opposition transcendant toutes les autres oppositions du système et capable ainsi de s'intégrer à chacun des termes entre lesquels se marquent lesdites oppositions.» (Guillaume 1970:109)

⁶⁴ «le temps *in posse*» и «le temps *in esse*» (Guillaume 1970:15)

⁶⁵ «La présence du temps *in posse* est particulièrement sensible dans le verbe, qui lui doit ce qu'on pourrait appeler sa *tension*, c'est-à-dire l'impression de mobilité progressive qui en est inséparable.» (Guillaume 1970:15)

У француском језику, каже Г. Гијом, не постоји реч која на интегралан начин изражава глагол, већ само речи које изражавају његов аспект, као аналитичку фазу. Г. Гијом разликује три аспекта глагола:

- прост аспект, *l'aspect tensif* (*тензивни аспект*) – он представља радњу глагола која може да се деси и изражава се обликом инфинитива (*marcher [ходати]*);

- сложени аспект, *l'aspect extensif* (*екстензивни аспект*) – он обнавља пружање радње глагола, односно његову тензију, у тренутку када она престаје и продужава је преко њене границе, а као облик подразумева помоћни глагол и партицип прошли (*avoir marché [ходао, -ла, -ло]*);

- надсложени аспект, *l'aspect bi-extensif* (*би-екстензивни аспект*) – он поновно започиње пружање радње, односно тензију глагола, која је дошла до крајње тачке, а изражава се обликом кога чине помоћни глагол, партицип прошли помоћног глагола и партицип прошли самог глагола (*avoir eu marché*). (Guillaume 1970:20)

У употреби језика, каже Г. Гијом, разликују се:

- *Тензивни аспект* (*l'aspect tensif*) – он подразумева прости облике глагола (прве аналитичке серије) и у свести буди слику радње која тече, на пример: *mettre son chapeau [стављати/ставити шешир]*;

- *Екстензивни аспект* (*l'aspect extensif*) – он подразумева сложене глаголске облике (друге аналитичке серије), а у свести буди слику, не више одвијања глагола, већ резултата радње или стања, на пример: *avoir mis son chapeau [стављен шешир]⁶⁶*.

Глагол изражен тензивним и екстензивним аспектом, сматра Г. Гијом, не изражава исту идеју. Екстензивни аспект има својствени семантички садржај. Синтагма *avoir mis son chapeau [стављен шешир]* у свести буди слику шешира на глави и потпуно је различита од синтагме *mettre son chapeau [стављати/ставити шешир]*, која ствара слику шешира не још на глави, већ усмереног ка њој.

- *Би-екстензивни аспект* (*l'aspect bi-extensif*) – он затвара систем. Подразумева надсложене облике *avoir eu marché* као тензивни облик и *ayant eu marché* као тензивни

⁶⁶ Синтагму *avoir mis son chapeau* није лако адекватно превести на српски. Њено значење подразумева и резултат, стање, како каже Г. Гијом, дакле *стављен шешир*, али обликом инфинитива прошлог (*l'infinitif passé*) *avoir mis* изражена је истовремено и радња стављања.

и детензивни облик. Међутим ту се процес зауставља и језик није створио надсложени облик који би изражавао само детензивни аспект. (Guillaume 1970:21 – 22)

Екстензивни и би-екстензивни аспект у француском језику, каже Г. Гијом, омогућавају изражавање односа антериорности уз могућност да се не мења глаголско време. „Хронологија на површинском нивоу означава се кроз време *in esse*, хронологија на дубинском нивоу кроз време *in posse*, а њен резултат је пренет у време *in esse*.”⁶⁷ (Guillaume 1970:23) Као пример, Г. Гијом наводи реченицу: *Dès qu’il a déjeuné, il s’en va.* [Чим је ручао, одлази.]. Глагол у перфекту *il a déjeuné* [ручао је] изражава прошлу акцију, која је антериорна у односу на глагол *il s’en va* [одлази], који означава радњу у садашњости. При томе оба облика припадају домену презента. На тај начин, хронологија се не означава ређањем глаголских слика једне до друге дуж линије времена *in esse*, већ смештањем облика у дубину дуж осе која сече време *in esse* у једној тачки. (Guillaume 1970:23 – 24)

За питање аспекта у француском језику, везано је и питање избора помоћних глагола *avoir* [имати] и *être* [бити] који у француском језику учествују у грађењу сложених облика. Помоћни глаголи стварају у свести различите перспективе континуитета и дисконтинуитета, и у зависности од постојања крајње границе радње глагола, уз поједине глаголе стоји као помоћни глагол *être* [бити], а уз неке *avoir* [имати]. Уз глаголе попут *sortir* [изаћи], који у себи садрже границу иза које радња не може да се настави, осим ако се не понови, стоји помоћни глагол *être* [бити]. Глаголи, међутим, који дозвољавају да се радња настави и после прекида и који у себи не садрже унутрашњу границу радње, као помоћни глагол имају *avoir* [имати]. „Помоћни глагол *avoir* [имати] оставља отворено трајање самог одвијања глагола. Помоћни глагол *être* [бити] проистиче из разлога што је ток трајања прекинут, самим смислом глагола.”⁶⁸ (Guillaume 1970:26) У случају транзитивних глагола одвијање радње глагола не среће границу у глаголу, већ ван њега, у објекту глагола, и зато као помоћни глагол имају *avoir* [имати] (Guillaume 1970:27).

⁶⁷ «La chronologie en surface se marque dans le temps *in esse*, la chronologie en profondeur dans le temps *in posse* et c’est son résultat qui est porté dans le temps *in esse*.» (Guillaume 1970:23)

⁶⁸ «L’auxiliaire *avoir* laisse ouverte la continuité de la continuation du verbe. L’auxiliaire *être* vient de ce que cette continuité de continuation est rompue, de par le sens même du verbe.» (Guillaume 1970:26)

Чињеница да Г. Гијом повезује аспект, односно ограничено и неограничено одвијање глаголске радње и избор помоћних глагола, као и то да указује на улогу објекта у исказивању ограничења тока радње, врло је значајно и за анализу лексичког аспекта и категорије теличности у француском језику. Овакав поглед може се повезати са теоријом Р. Цекендофа која такође истиче важност објекта у стварању аспектуалног значења.

Морис Гревис (Maurice Grevisse) у граматици француског језика *Le bon usage* (Grevisse 1986) дефинише аспект као „начин на који се изражавају одвијање, развој, довршење радње”⁶⁹ (Grevisse 1986:1162). Аспект се, каже М. Гревис, означава опозицијом између имперфекта индикатива (*l’indicatif imparfait*), који радњу представља као незавршену и аориста (*le passé simple*), који је представља као завршену. Поред ове опозиције, аспект се изражава и кроз сложена времена, која исказују свршеност.

Као начине кроз које се манифестује аспект у француском језику, М. Гревис наводи следеће:

- помоћу полу-помоћних глагола (*les semi-auxiliaires*), глагола који у конструкцији са инфинитивом, партиципом или герундом губе своје право значење и изражавају нијансе значења времена, аспекта или начина (*être en train de, être à [управо (нешто радити)]*), који исказују дуративни аспект радње или *partir à [поћи, почети], repartir à [поновно почети], se prendre à [почети, започети]* који означавају започињање радње);
- помоћу суфикса (*buvoter [пијуцкати]* у односу на *boire [пити]*);
- помоћу префикса (*retravailler [поново радити]*);
- самим смислом глагола (*éclater [експлодирати]* представља тренутни аспект);

⁶⁹ « L’aspect est la manière dont s’expriment le déroulement, la progression, l’accomplissement de l’action » (Grevisse 1986:1162)

- појединим прилозима аспекта као *de nouveau, à nouveau* [наноно, поново], *de suite* [непрестано], *incessamment* [без престанка], *toujours* [увек], *tout à coup* [изненада], *tout d'un coup* [наједанпут].

М. Гревис напомиње да је питање аспекта одскора веома присутно у проучавању француске граматике, а да су мишљења лингвиста о овоме веома различита (Grevisse 1986:1162).

Француски семантичар Патрик Шародо (Patrick Charaudeau) у граматичи *Grammaire du Sens et de l'Expression* (Charaudeau 1992) не анализира аспект као посебну категорију, али обрађује питања везана за аспектуално значење у француском језику у неколико одељака ове граматике.

У другом делу граматике (« Les Catégories de la Langue » [„Категорије језика”] (Charaudeau 1992:117 – 629)) у поглављу « L'Action et les Actants » [„Акција и актанти”] (Charaudeau 1992:375 – 412) П. Шародо напомиње да „се сваки догађај смешта у одређени *простор*, одвија у одређеном *временском оквиру*, има *порекло* и *крај*, чак и ако ове околности нису изражене.”⁷⁰ (Charaudeau 1992:392) При томе, време и догађај који се дешава у том времену могу бити приказани из различитих аспеката и то као:

- *тренутни* догађај, без трајања (на пример: *Il travaille la nuit* [Ради ноћу]);
- догађај који има одређено *трајање* (на пример: *Il travaille durant la nuit* [Ради током ноћи]);
- догађај који *се понавља* и има *опиту вредност* (на пример: *Il travaille toutes les nuits* [Ради сваке ноћи]);
- догађај који се десио пре или после садашњег тренутка исказивања (на пример: *Il a travaillé la nuit, Il travaillera la nuit* [Радио је ноћу, Радиће ноћу]);
- догађај који се смешта у одређено време (на пример: *Il travaille à Pâques* [Ради за Ускрс]) (Charaudeau 1992:392).

Говорећи о узроку и крају догађаја, П. Шародо каже да категорије узрока и краја стоје једна према другој у односу комплементарности и да стога морају бити дефинисане заједно: „ ... оно што представља *узрок* догађаја може да се посматра

⁷⁰ « Tout événement s'inscrit dans un *espace*, se réalise dans un certain *cadre temporel*, a une *origine* et une *finalité*, même si ces circonstances ne sont pas exprimées. » (Charaudeau 1992:392)

истовремено и као његов *kraj* и обрнуто.”⁷¹ (Charaudeau 1992:393) Порекло догађаја садржи у себи узрок, који и сам представља догађај који изазива други догађај. Крај представља циљ коме тежи агенс и процењује се на крају процеса (Charaudeau 1992:392).

У поглављу « *La Situation dans le Temps* » [„Ситуирање у времену”] (Charaudeau 1992:443 – 492) П. Шародо напомиње да се категорија времена традиционално анализира кроз формалне категорије глагола. Он сматра да се оваквом погледу на језик може супротставити семантички поглед на категорију времена која се тада дефинише као концептуална категорија. Проучавање времена као концептуалне категорије подразумева и проучавање начина како је оно структурирано и какав однос има у односу на различите облике којима се изражава. У оваквом приступу, на пример, категорија *трајања* може бити изражена различитим перифразама (*Il est en train de chanter* [Управо пева], *Il va chantant de par le monde* [Иде по свету певајућу]) или прилогом (*Il chante longuement* [Дуго пева]), предлозима (*Il chante depuis deux heures* [Пева од/већ два сата]), лексичким облицима као *année, soirée* [година, вече] или само обликом презента (*Qu'est-ce qu'il chante bien!* [Како лепо пева!]) (Charaudeau 1992:445).

Проучавање времена као концептуалне категорије, каже П. Шародо, као резултат има став да време није само феномен искуства, већ је резултат конструкције, односно представе о свету кроз језик. Као концептуална категорија, време има вишезначне односе са формалним категоријама које служе за његово изражавање и не манифестује се само у категорији глагола. Поред тога, време је сложена категорија, а његову структуру чини више аспеката или визија. Као лингвистичка категорија, време се организује у односу на ситуирање говорног субјекта у тренутку говора (Charaudeau 1992:446).

Један од аспеката или визија времена у француском језику је и визија извршености (*la vision d'accomplissement*) (Charaudeau 1992:448). Процес⁷² се

⁷¹ « ... ce qui représente la *cause* d'un événement peut être considéré, en même temps, comme sa *finalité* et inversement. » (Charaudeau 1992:393)

⁷² П. Шародо дефинише процесе као „концептуалну класу која описује оно што се дешава у универзуму, оно што се одвија у времену и што мења стање ствари.” (« Les processus constituent une classe conceptuelle qui décrit *ce qui survient dans l'univers, ce qui se produit dans le temps* et qui *modifie un état des choses.* »)

посматра из перспективе реализације и утврђује се стадијум извршења (*le stade d'accomplissement*). Постоје три концептуалне категорије овакве визије :

- једна од категорија подразумева посматрање процеса на почетку извршења (*le début d'accomplissement*) и овај стадијум одговара проспективној визији (*la vision prospective*);

- друга категорија подразумева посматрање процеса на крају извршења (*la fin d'accomplissement*) или када је већ потпуно извршен, а овај стадијум одговара ретроспективној визији (*la vision rétrospective*);

- трећа категорија укључује посматрање процеса у току одвијања (*en train de s'accomplir*), а овај стадијум одговара прогресивној визији (*la vision progressive*).

Овим типовима визија П. Шародо додаје још једну, која омогућава посматрање процеса чије се извршење понавља (*l'accomplissement répété*), која изражава навику, учесталост и која одговара визији генерализације (*la vision de généralisation*). (Charaudeau 1992:448 – 449).

Свака од ових визија може се изразити различитим формалним категоријама:

- Почетак извршења (*le début d'accomplissement*) изражава се глаголским перифразама сачињеним од једног глагола у личном глаголском облику који означава да радња непосредно предстоји и глагола у инфинитиву који описује радњу. Такве су перифразе *aller + infinitif*, *se mettre à + infinitif*, *commencer à + infinitif*, *ne pas tarder à + infinitif*, *être sur le point de + infinitif*.

- Крај извршења (*la fin d'accomplissement*) изражава се сложеним глаголским облицима, глаголским перифразама и партиципским реченицама. Као сложене глаголске облике који изражавају крај извршења, П. Шародо наводи перфекат (*le passé composé*), плусквамперфекат (*le plus-que-parfait*), anteriорни футур (*le futur antérieur*) и кондиционал прошли (*le conditionnel passé*), а од глаголских перифраза наводи *finir (terminer) de + infinitif* која означава да се радња завршава, *cesser de (arrêter de) + infinitif* која изражава прекид радње, *venir de + infinitif* која исказује да је радња већ завршена. У партиципским реченицама појављује се партицип прошли и означава радњу која је у корелацији са најмање још једном радњом која следи.

(Charaudeau 1992:29) При томе, напомиње П. Шародо, људско искуство утиче на перцепцију онога што се дешава (Charaudeau 1992:29).

- Одвијање процеса (*le déroulement*) изражава се глаголским перифразама *être en train de + infinitif*, *aller + participe présent* и партиципским реченицама у којима се налазе партицип презента или герунд, а који означавају радњу у корелацији са барем још једном симултаном или радњом која следи. Одвијање процеса може се посматрати из шире перспективе и сагледати његов ток или понављање. Ток процеса изражава се перифразама *continuer à (ne pas cesser de) + infinitif* која подразумева да је радња почела, *petit à petit*, *peu à peu* [мало по мало] која исказује идеју прогресије, *en s'obstinant*, *à force*, *à la longue* које означавају непрекидност и *constamment*, *sans cesse*, *sans arrêt* [непрестано, непрекидно], *encore [joui]* које изражавају непрестано трајање. Понављање се у првом реду означава прилозима који указују на степен понављања: *toujours* [увек], *tout le temps* [све време], *encore [joui]* или *généralement*, *en général*, *d'habitude* [обично] или *fréquemment*, *souvent* [често], *la plupart du temps* [најчешће] или *quelquefois* [понекад], *parfois*, *des fois* [каткад, коју пут], *de temps en temps* [с времена на време] (Charaudeau 1992:476 – 478).

Поред визије извршења, процес се може посматрати и из унутрашње перспективе (*la vision d'"extension" temporelle*). Овакав поглед подразумева сагледавање семантичке природе процеса, која се може посматрати кроз неке њене карактеристике, као што је временско простирање (*l'extension temporelle*), односно време потребно да се реализује процес.

Оваква визија слична је визији извршења, но она сама организована је око две концептуалне категорије :

- једна категорија подразумева посматрање процеса који се реализује у тренутку, на тренутан начин (*de façon ponctuelle*);

- у другој категорији процес се посматра у току реализације, у одређеном временском периоду, на трајан начин (*de façon durative*) (Charaudeau 1992:449).

И ова два типа концептуалних категорија у језику изражавају се различитим формалним ознакама :

- Тренутна визија (*la vision "ponctuelle"*) изражава се временским одредницама (*le 18 août* [18. августа], *dimanche* [у недељу]) или предлогом *à*, *au* [у]. П. Шародо напомиње да се уз ову визију може јавити и визија екстерне апроксимације коју

изражавају ознаке *vers (les) [око], aux environs de [око], approximativement [приближно]* ;

- Трајна визија (*la vision "durative"*) означава се предлозима, прилозима и перифразама. Може се посматрати као искључиво трајање, које је ограничено више или мање прецизним границама. Као ознаке оваквог начина посматрања, П. Шародо наводи *en [у, за], sur [од], durant [за, преко], pendant [током], tout au long de [током], mettre + indicateur temporel [бити потребно + временска одредница], falloir + pour + infinitif [бити потребно], tant que [док], au cours de [током], en avoir pour + indicateur temporel [бити потребно + временска одредница], dans [кроз]*. Ако се трајање посматра од порекла, изражава се ознакама *depuis (du jour de) [од], il y a (voici, ça fait) + indicateur temporel + que [од пре + временска одредница]*. Трајање може да се посматра и у односу на будућност и тада се означава предлогом *jusqu'à [до]*. Трајање ограничено са обе стране, пореклом и у односу на будућност изражава се предлозима *du ... à (au) [од ... до], entre le ... et le ... [између ... и ...]* П. Шародо додаје да и глаголска времена могу да изразе визију трајања: аорист (*le passé simple*) и перфекат (*le passé composé*) исказују тренутну визију, а имперфекат (*l'imparfait*) трајну визију. Поред тога, трајање се може изразити и суфиксима: *jour [дан]* изражава тренутну, а *journée [читао дан]* трајну визију. Указује и на улогу прилога који могу да означе трајање: *soudainement [изненада], brièvement [кратко]* исказују тренутну визију, док *lentement [лагано], longuement [дуго]* изражавају трајну визију (Charaudeau 1992:478 – 480).

Као посебну визију, П. Шародо наводи и визију временског ситуирања процеса (*la vision de "situation" temporelle*). Овакав начин сагледавања процеса подразумева посматрање процеса из перспективе позиције у односу на референтну тачку која одговара тренутку говора субјекта. Постоје три концептуалне категорије око које се организује оваква визија:

- једна категорија сама представља референтну тачку, односно тренутак реализације процеса и тренутак чина изражавања говорног субјекта се поклапају и коинцидирају; у оваквом случају ради се о концептуалном презенту;

- друга категорија представља позицију антериорности у односу на референтну тачку и у овом случају ради се о концептуалној прошлости;

- трећа категорија представља позицију постериорности у односу на референтну тачку и у том случају ради се о концептуалном будућем времену.

Ове концептуалне категорије изражавају се облицима који се називају „глаголска времена” (*"les temps verbaux"*), формалним категоријама, које, напомиње П. Шародо, не треба мешати са концептуалним категоријама (Charaudeau 1992:449 – 450).

3.2.2. Лексички и граматички аспект у француском језику

У претходном поглављу приказана су изучавања аспекта у француском језику у којима се уочава да поједини лингвисти истичу улогу глаголских облика (Benveniste 1966, Grevisse 1986), али и семантичких фактора (Guillaume 1970, Tesnière 1969). У савременим изучавањима, нарочито онима који су усмерени ка семантичком делу језика, присутна је и анализа интеракције граматичког и лексичког аспекта у француском језику (Smith 1991, Stanojević & Ašić 2006).

3.2.2.1. Теличност и граматички аспект у француском језику

Већ Х. Гари у својој анализи аспекта у француском језику указује на везу која постоји између лексичког и граматичког аспекта глагола. Лексички аспект везује за семантичке особине глагола да исказују постојање крајње тачке у току одвијања глаголске радње и разликује теличне и ателичне глаголе, које посматра у односу на имперфективно и перфективно прошло време у француском језику, односно имперфекат (*imparfait*) и перфекат (*passé composé*). Он наводи четири аспектуалне комбинације:

- Телични глагол у имперфективном времену: *Pierre arrivait [Петар је стизао]*. У одређеном тренутку у прошлости, Петар је био усмерен ка одређеном циљу. Будући да је тај тренутак, референцијална тачка, краћи од саме акције, не зна се да ли ће циљ бити и достигнут. Имперфективно време примењено на телични глагол има ефекат скривања достизања или недостизања циља. Тако се стиче утисак да лексичко значење глагола упућује на кретање ка одређеном циљу, на пример : *il se noyait [давио се]*.

- Телични глагол у перфективном времену: *Pierre est arrivé* [Петар је стигао]. У одређеном тренутку, који је или антериоран или симултан у односу на моменат говора, Петар се нашао на циљу. Но, без контекста, из саме реченице, не зна се када је, у односу на референцијалну тачку, Петар кренуо. Перфективно време примењено на теличан глагол изражава достизање циља. То ствара утисак да је достизање циља део лексичког значења глагола, на пример : *il s'est noyé* [удавио се].
- Ателични глагол у имперфективном времену: *Pierre jouait* [Петар се играо, Петар је играо, Петар је свирао]. Глагол *jouer* у француском језику има више значења : играти (се), свирати, итд (Putanes 1989). У присуству директног објекта, уколико објекат означава појам чија структура има временску границу, глаголска синтагма је телична. У супротном, уколико је додатак глагола ателичан или ако нема објекта, синтагма је ателична. Као пример ателичног глагола може се посматрати значење глагола *jouer* – бити окупиран дечјом активношћу : *Quand j'ai regardé par la fenêtre il y a un moment, Pierre jouait tranquillement* [Када сам малочас погледао(ла) кроз прозор, Петар се мирно играо]. Имперфективно време примењено на ателичан глагол изражава постојање радње, без икаквих индикација о њеном почетку или крају: период времена представљен референцијалном тачком испуњен је радњом.
- Ателичан глагол у перфективном времену: *Pierre a joué* [Петар се играо]. Овакав облик глагола може се појавити у случају изражавања низа радњи : *Il s'est réveillé, il s'est levé, il est allé dehors, il a joué jusqu'à l'heure du petit déjeuner* [Пробудио се, устао је, изашао напоље, играо се до доручка]; или у случају да је референцијални период јасно ограничен : *Qu'est-ce que le gosse a fait aujourd'hui? – Oh, il a joué toute la journée* [Шта је дете данас радило? – Ох, играло се читав дан]. Перфективно време примењено на ателичан глагол потврђује постојање у времену извесне радње, укључујући и њен престанак : *il a joué* [играо се] (Garey 1957:106 – 108).

Говорећи о француском аспектуалном систему, и К. Смит (Smith 1991:253 – 295) указује да у француском језику постоји тесна веза, формална и концептуална, између система глаголског времена и аспектуалног значења. Категорије перфективности и имперфективности изражавају се кроз глаголска времена за исказивање прошлости, док остала глаголска времена исказују или неутрални или перфективни аспект.

Као важну карактеристику и особеност аспектуалног система француског језика К. Смит наглашава чињеницу да се перфективни и имперфективни аспект могу комбиновати са свим типовима глаголских ситуација. То значи да се аспектуално значење у француском језику ствара комбиновањем инхерентних, односно семантичких аспектуалних особина глаголских лексема и информације о начину посматрања глаголске ситуације, као јединствене целине, са израженом почетном и крајњом тачком (коју носи перфективни аспект) или структуре ситуације, без изражене почетне нити крајње тачке (коју носи имперфективни аспект).

Основна глаголска времена за изражавање перфективног аспекта у француском језику су перфекат (*le passé composé* или *le passé indéfini*) и аорист (*le passé simple* или *le passé défini*). Перфекат „...изражава прошлу радњу која је завршена у тренутку говора, и за коју се сматра да је у контакту са садашњим тренутком, - било да се радња десила у периоду који није потпуно истекао, - било да радња има резултате у садашњости”⁷³ (Grevisse 1986:1295). Једна од вредности перфекта у француском језику, поред исказивања прошле радње, подразумева и изражавање стања свршености у односу на садашњи тренутак. П. Шародо назива ову вредност перфекта ‚свршени презент’ (*le ‘présent accompli’*) (Benveniste 1966, Charaudeau 1992:460). Аорист (*le passé simple* или *le passé défini*) „изражава радњу која је потпуно завршена у одређеном тренутку прошлости, не узимајући у обзир контакт који би та радња, сама по себи или по

⁷³ «...le passé composé exprime un fait passé, achevé au moment où l’on parle, et que l’on considère comme en contact avec le présent, - soit que le fait ait eu lieu dans une période non encore entièrement écoulée, - soit que le fait ait des résultats dans le présent. » (Grevisse 1986:1295)

последницама, могла имати са презентом.»⁷⁴ (Grevisse 1986:1292) Аорист означава комплетно завршену радњу у прошлости и представља је глобално, као завршену целину (Benveniste 1966, Grevisse 1986, Petrovic 2002, Stanojević & Ašić 2006).

Перфективни начин изражавања аспекта представља глаголску ситуацију као затворену, са почетном и крајњом тачком. Будући да се у француском језику сви типови глаголских ситуација могу комбиновати са перфективним аспектом, К. Смит наглашава да се временска шема глаголских ситуација и крајње тачке које изражава перфективни аспект морају посматрати одвојено (Smith 1991:257):

- Теличне глаголске ситуације Остварења и Достигнућа у француском језику већ садрже природну крајњу тачку у којој се глаголска радња завршава. Исказане перфективним аспектом, ове глаголске ситуације приказане су као затворене, при чему је крајња тачка глаголске ситуације достигнута, реализована (Comrie 1976:44, Smith 1991:168).
- У случају ателичних глаголских ситуација Активности у француском језику, које означавају неограничене процесе и имају произвољну крајњу тачку, перфективни глаголски аспект указује да је глаголска ситуација престала да се одвија (Comrie 1976:44, Smith 1991:168).
- Глаголске ситуације Стања у француском језику изражене перфективним глаголским аспектом такође су приказане као затворене, при чему крајња тачка представља излазак из стања (Smith 1991:254)⁷⁵.

Када се говори о глаголским ситуацијама активности и стања и аспектуалној вредности ових ситуација изражених перфективним глаголским аспектом, значајно је и становиште француског лингвисте Г. Гијома (Guillaume 1970) који је указао да у француском језику постоје глаголи код којих је тешко или немогуће замислити резултат

⁷⁴ « Le passé simple (ou passé *défini*) exprime un fait complètement achevé à un moment déterminé du passé, sans considération du contact que ce fait, en lui-même ou par ses conséquences, peut avoir avec le présent. » (Grevisse 1986:1292)

⁷⁵ К. Смит напомиње да могућност представљања глаголских ситуација Стања перфективним аспектом чини особеност француског језика (Smith 199:254).

радње глагола. Као пример таквог глагола наводи глагол *marcher* [ходати]⁷⁶. Сложени облик глагола, каже Г. Гијом, који иначе у свести буди слику резултата радње или стања, у случају глагола *marcher* [ходати], односно *avoir marché* [ходао, -ла, -ло], само изражава да је радња глагола престала, а да резултат те радње не постоји. Екстензивни аспект, који подразумева сложене глаголске облике, кад је глагол *marcher* [ходати] у питању, има само темпоралну вредност исказујући антериорност у односу на моменат посматрања и не изражава резултат радње (Guillaume 1970:21 – 22).

Глаголске ситуације типа активности, будући да не садрже крајњу тачку у којој би се радња завршила, као ни глаголске ситуације стања, могу да трају неограничено. Осим тога, за ове глаголске ситуације карактеристично је да нема резултата глаголске радње. Перфективни начин сагледавања глаголских ситуација активности и стања исказује временско ограничење трајања ових глаголских ситуација, будући да овакав начин сагледавања глаголских ситуација садржи крајњу тачку иза које процес или стање престаје да траје.

Имперфективни аспект у француском језику изражава се имперфектом (*l'imparfait*), глаголским временом за изражавање прошлости који, како каже К. Смит, „представља догађаје као континуиране, односно, начин приказивања глаголских ситуација је отворен.”⁷⁷ (Smith 1991:112) Имперфекат у француском може да се комбинује са свим типовима глаголских ситуација, као и са глаголском перифразом *être en train de* [унраво нешто радити]. Ова глаголска перифраза нема одговарајући облик као контраст за остале облике граматички израженог аспекта и зато не припада затвореном систему глаголског аспекта француског језика (Smith 1991:258). „Имперфекат (*l'imparfait*) означава радњу која се одвија у једном периоду прошлости, не исказујући ни почетак нити крај радње”⁷⁸ (Grevisse 1986:1290). Као глаголско време, имперфекат подразумева одређено временско простирање, чему се не види ни почетак

⁷⁶ Глагол *marcher* [ходати] по својим семантичким одликама припада глаголској ситуацији активности.

⁷⁷ “... *Imparfait* presents events as continuing, that is, the viewpoint is open.” (Smith 1991:112)

⁷⁸ « *L'imparfait* montre un fait en train de se dérouler dans une portion du passé, mais sans faire voir le début ni la fin du fait. » (Grevisse 1986:1290)

ни крај и може да означава трајање радње, која добија карактер несвршености (Charaudeau 1992).

Глаголске ситуације у француском језику изражене имперфективним аспектом приказане су као отворене. У овом начину приказивања нема разлике у односу на тип глаголске ситуације. Свака од глаголских ситуација исказана имперфектом приказана је без почетне нити крајње тачке. Међутим, како се глаголске ситуације разликују у односу на постојање инхерентне крајње тачке у одвијању глаголске радње, у интеракцији са имперфективним граматичким аспектом ствара се различито аспектуално значење:

- Теличне глаголске ситуације Остварења у француском језику исказане имперфективним глаголским аспектом приказане су као отворене, при чему крајња тачка глаголске ситуације није достигнута.
- У случају теличних глаголских ситуација Достигнућа у француском језику, будући да су ово тренутне ситуације, имперфективни аспект фокусира прелиминарни интервал, тренутак пре него што ће се сама ситуација реализовати.
- Ателичне глаголске ситуације Активности, као и глаголске ситуације Стања, у француском језику представљене су имперфективним аспектом као отворене, без почетне нити крајње тачке (Smith 1991:258 – 259).

Наведени резултати интеракције имперфективног аспекта и различитих типова глаголских ситуација односе се на случајеве када се глаголске ситуације посматрају као јединствене. Имперфективни аспект у француском језику, међутим, може указати и на интерпретацију ситуација као итеративних. К. Смит напомиње да се глаголске ситуације у француском имперфекту интерпретирају као деривирани стативне ситуације које изражавају хабитуалне догађаје или стања у оним случајевима када се из прагматичких разлога ситуација не може посматрати као јединствена. Врло често таква интерпретација јавља се када прилошка одредба указује на период много дужи од самог догађаја, као у примеру *L'été dernier vous buviez trop* [Прошлог лета превише сте пили] (Smith 1991:260 – 261).

У француском језику за изражавање имперфективног аспекта користи се и глаголска перифраза *être en train de [управо нешто радити]*. Ова глаголска перифраза може се употребљавати само са динамичним глаголским ситуацијама, што значи да се она не може користити за изражавање хабитуалних предиката, који су семантички стативне ситуације. У француском језику ова перифраза може да се јави у различитим глаголским временима, али не у глаголским временима која су перфективна, као што су аорист (*le passé simple*) и перфекат (*le passé composé*) (Smith 1991:263).

Неутрални аспект, сматра К. Смит (Smith 1991:263 – 267), обухвата почетну тачку и један унутрашњи стадијум ситуације. Овакав аспект имају реченице које се у зависности од контекста интерпретирају као затворене или отворене.

У француском језику неутрални аспект појављује се у два глаголска времена, садашњем (*le présent*) и будућем (*le futur*).

Реченице у презенту најчешће представљају отворене ситуације, што би значило да је аспект сагледавања презента имперфективан. Међутим, постоје случајеви када се ситуација представљена презентом интерпретира као затворена, а то се дешава уколико у реченици стоји прилошка одредба за време, као на пример: *Marie sourit toujours quand Paul arrive à la maison. [Марија се увек насмеши када Павле стигне кући.]* У наведеном примеру прилог *quand [када]* утиче на интерпретацију реченице као затворене, односно као ситуација изражених перфективним аспектом. Будући да имперфективни аспект подразумева интерпретацију глаголске ситуације као отворене уз прилог *quand [када]*, К. Смит закључује да садашње глаголско време (*le présent*) изражава неутрални граматички аспект (Smith 1991:264).

И будуће време (*le futur*) у француском језику изражава неутрални аспект. Као пример, К. Смит наводи неколико реченица: *Demain il jouera un robre de bridge. [Сутра ће (од)играти део партије бриџа.]* (Smith 1991:265) Иако глаголска синтагма *jouer un robre de bridge - (од)играти део партије бриџа* у наведеном примеру припада глаголској ситуацији Остварења, што значи да се вероватно може интерпретирати као затворена, перфективна, постоји могућност да се ова глаголска ситуација интерпретира и као отворена. Ову констатацију К. Смит илуструје следећом реченицом: *Demain il jouera un robre de bridge, mais il ne le finira pas. [Сутра ће играти део партије бриџа,*

али је неће завршити.] (Smith 1991:265) У наведеном примеру синтагма *jouer un robe de bridge* - (од)играги део партије бриџа упућује на интерпретацију глаголске ситуације као отворене, што би одговарало имперфективном аспекту, будући да други део реченице јасно указује да се глаголска ситуација неће завршити.

К. Смит даје и пример реченице у будућем времену са прилошком одредбом *quand [када]: Jean entrera dans le bureau quand Marie dormira.* [Јован ће ући у просторију када Марија буде спавала/заспала.] (Smith 1991:265) Ова реченица, каже К. Смит, може се интерпретирати на два начина. У једном случају може се разумети да ће глаголска ситуација означена глаголом *dormir [спавати]* бити у току (Марија ће већ спавати када Јован уђе у просторију), што одговара имперфективном аспекту, или ће тек започети (Марија ће заспати када Јован уђе у просторију), што одговара перфективном аспекту. Како се глаголске ситуације изражене будућим временом у француском језику могу интерпретирати и као отворене и као затворене, К. Смит закључује да будуће време (*le futur*) у француском језику изражава неутрални аспект (Smith 1991:265 – 267).

3.2.3. Глаголски вид у српском језику

Јединствене дефиниције глаголског вида у словенским језицима, како каже И. Грицкат, нема (Grickat 1966-1967). Словенски вид је веома развијена граматичка категорија са два јасна поларитета, перфективношћу и имперфективношћу. Морфолошка остварења ове категорије, међутим, необично су разноврсна, са многим лексичким пропратним елементима.

О категорији глаголског вида у српском језику писано је релативно исцрпно, а нарочито су значајни радови Александра Белића (Belić 1949, 2000a) и Михајла Стевановића (Stevanović 1970, 1969:507 – 524).

У монографији *Савремени српскохрватски књижевни језик* (Belić 1949) Александар Белић дефинише глаголски вид у српскохрватском језику као особину „глаголског значења којом се одређује начин трајања глаголске радње” (Belić 1949:278). Ова особина глагола садржи се у глаголској основи и стална је као и његово значење.

У анализи глаголског вида А. Белић указује на разлику која постоји у односу на примарност, односно секундарност значења глаголског вида. У првобитном облику, у коме се глаголски вид одређује према значењу основе (корена) српски глагол има два значења: неограничено трајно и тренутно свршено значење. Значење неограничено трајних глагола, као што су *седети, лежати, плести, знати*, по трајању је неограничено. Тренутно свршени глаголи, као што су *пасти, дићи, стићи, рећи*, означавају радњу која траје тренутак, односно, код оваквих глагола је и почетак и завршетак, потпуност радње обележена једним тренутком. Основни вид је, закључује А. Белић, неограничено трајни и тренутно свршени и он се „не образује никаквим нарочитим ни наставцима ни предмецима, већ зависи искључиво од значења свога.” (Belić 1949:280)

Међутим, у српском језику и изведени глаголи имају трајни и свршени вид. То је секундарни глаголски вид или глаголски вид изведених глагола. Глаголски вид изведених глагола разликује се од неограничено трајног и тренутно свршеног вида примарних глагола по томе што је трајни вид изведених глагола учестали или итеративни по значењу, а свршени вид обележава извршени почетни или завршни тренутак неке трајне радње. „Учестали глаголи обележавају неограничено понављање какве тренутне радње, а свршени обележавају да је каквим извршеним тренутком радња отпочела или таквим извршеним тренутком радња завршена.” (Belić 1949:281)

Глаголски вид чува се у потпуности и не губи ништа од свог значења у различитим глаголским особинама (времелима, начинима и неличним глаголским облицима)⁷⁹. А. Белић наглашава да сваки глагол има један глаголски вид и да је за једно значење увек везан само један вид (Belić 1949:279).

Михајло Стевановић анализира систем глаголског вида у српскохрватском језику у II тому граматике *Савремени српскохрватски језик* (Stevanović 1970, 1969:507 – 524), у одељку названом „Глаголски вид и значењски видски ликови”. Глаголски вид дефинише као систем којим се означава ограниченост, односно, неограниченост временског трајања процеса исказаног глаголом. Имперфективни (несвршени) глаголи

⁷⁹ На крају чланка „Аорист имперфективних глагола” (Belić 2000b) А. Белић истиче да је глаголски вид у српскохрватском језику потпуно одвојен од глаголских времена (Belić 2000b:345).

означавају процесе неограниченог трајања у времену, као на пример: *читати, певати, ићи, дизати се, падати*, док перфективни (свршени) глаголи означавају један свршени тренутак радње, али не увек само то. Поред свршеног тренутка, каже М. Стевановић, којим се ограничава ток процеса, перфективни (свршени) глаголи значе и извесно дуже или краће трајање у времену, као на пример: *прочитати, запевати, доћи, дићи се, пасти* (Stevanović 1969:507-511).

Систем глаголског вида, каже М. Стевановић, у српском језику сматра се за морфолошко-семантичку категорију, јер се разлика између перфективног и имперфективног глаголског вида огледа у облику глагола, односно у глаголској основи или у основи повезаној са одређеним префиксима или афиксима. Поред тога, у семантици појединих типова глагола налази се суштина проблема глаголског вида. Но, систем глаголског вида не може се, сматра М. Стевановић, одвојити од осталих глаголских система и да би се одредила видска вредност појединих глагола често је потребно глаголе посматрати у вези са другим деловима реченица у којима су употребљени. Да би се, на пример, одредио вид двовидских глагола, или разликовала дуративност од итеративности, или да би се уочила итеративност перфективних глагола, врло често је потребан реченични контекст, језичка ситуација у којој је глагол употребљен. Управо стога, М. Стевановић посматра глаголски вид и као синтаксичку категорију језика (Stevanović 1969:513).

Као важну особину система глаголског вида М. Стевановић наводи одвојеност овог система од система глаголских времена (Stevanović 1969:510).

Из наведених ставова А. Белића и М. Стевановића уочава се да они глаголски вид у српском језику дефинишу управо категоријама трајности/тренутности и ограничености, дакле семантичким обележјима о којима говоре Б. Комри (Comrie 1976), К. Смит (Smith 1991) и Р. Џекендоф (Jackendoff 1991, 1996). Обележје трајности/тренутности у српском видљиво је дакле већ на морфолошком плану, у облику глагола, при чему је и обележје ограничености присутно. Може се рећи да се и обележје интерне структуре такође уочава у анализи глаголског вида у српском језику: примарни глаголски вид се од секундарног разликује управо по обележју интерне структуре. Примарни глаголски вид је неограничено трајни, дакле нема интерну

структуру или [-b,-i], док секундарни (итеративни глаголи) имају интерну структуру или [-b,+i].

Ваља рећи и то да је дистинкција на примарни и секундарни глаголски вид у српском језику на коју указује А. Белић веома значајна за анализу теличности у српском језику, не само због истицања обележја интерне структуре, већ и због понашања почетно, тренутно и завршносвршених глагола у односу на ову категорију. Будући да теличност подразумева постојање завршног сегмента глаголске радње, у српском језику уочава се да се тренутно и завршносвршени глаголи издвајају у односу на почетносвршене глаголе, што се нарочито уочава код глагола кретања, о чему ће у анализи у даљем тексту бити речи.

У дефиницији М. Стевановића уочава се да он глаголски вид повезује са временским ограничењем глаголске радње. Да глаголски вид исказује и временско ограничење истичу и П. Пипер и сарадници у *Синтакси савременога српског језика* (Piper i dr. 2005). Свршене (перфективне) глаголе ови аутори дефинишу као глаголе „који значе временску границу као сигнал промене статуса догађаја или стања означеног предикатом” (Piper i dr. 2005:781), а несвршене (имперфективне) као глаголе који немају значење временске границе, или који не морају да значе границу радње као сигнал промене неке ситуације. У аспектуалној опозицији перфективност/имперфективност, „суштина перфективности као маркираног члана ... јесте у временском ’уобличавању’ предикатске радње или стања истицањем њених граничних тачака, пре којих или после којих уместо те радње или стања имамо неку другу радњу или неко друго стање.”⁸⁰ (Piper i dr. 2005:782)

На перфективност, односно, имперфективност, као основно видско значење, наслањају се и друга подвидска значења, која су више лексикализована, као значење инхоативности, терминативности, али и временска значења у ужем смислу (Piper i dr. 2005:782).

⁸⁰ Л. Тенијер (Tesnière 1969), као што је већ речено у претходном делу текста, категорију аспекта повезује са кретањем у простору и времену, што може бити једно од објашњења зашто глаголски вид у српском језику изражава и временско ограничење глаголске радње.

О подвидским значењима говори и М. Стевановић и користи термин *глаголски ликови* (Stevanović 1969). Нарочито свршени глаголи имају више ликова, а М. Стевановић у својој граматици анализира оне ликове „који су најпотпуније видски, који су тј. временског, а не просторног или каквог сличног карактера” (Стевановић 1969:515). Он наводи пет значењских видских ликова, који могу имати по два или више типова :

- Тренутносвршени глаголи означавају процес радње која се цела изврши у једном тренутку, а такви су глаголи *трепнути, куцнути, лупити и лупнути, ударити, пасти, сести*.
- Почетносвршени глаголи означавају свршени почетни тренутак радње означене основним глаголом који значе свршени почетак радње и такви су глаголи *завонити, заиграти, запевати, заплакати, затреперити, залајати*.
- Ингресивни глаголи значе отпочињање једне радње и мање или више залажење у њено вршење, а такви су глаголи *загристи, засећи, загледати се* (у нешто), *развијати се, узбунити се*. Ове глаголе М. Стевановић назива и свршенопродужним, јер означавају почетак радње, али и њено краће или дуже вршење, односно продужавање. И поред продужавања, напомиње М. Стевановић, ови глаголи су по виду свршени. Поред тога, овакве глаголе он назива и неодређеносвршеним, јер означавају свршеност једног тренутка радње који није ни први ни последњи, нити било који одређени тренутак радње. Неодређеносвршеним глаголима могу се назвати и глаголи као *поседети, поразговарати*, јер означавају радњу која се врши неодређено време, а по виду су свршени. Овакви глаголи казују завршетак, односно ограничење вршења радње после краћег, али неодређеног трајања те радње. Неодређеносвршени глаголи су глаголи свршеног вида, наглашава М. Стевановић, јер је њихово главно обележје завршавање,

односно ограничавање трајања радње и означавање једног свршеног тренутка радње⁸¹.

- Глаголи завршносвршеног лика означавају моменат свршетка радње, као *погинути, изгубити, изгорети, пропасти, прочитати, продати, затворити, опколити, оградити*, а ови глаголи имају неколико типова. Један тип глагола представљају глаголи код којих су префикси изгубили своја посебна значења (*погинути, изгубити*) и ови глаголи изражавају потпуно извршење радње, односно, значе свршени тренутак радње, и најсличнији су тренутносвршеним глаголима. Други тип чине глаголи код којих се посебно значење префикса још чува и који означавају свршеност завршног момента глаголске радње, али подразумевају и њено претходно вршење (*прочитати, прелетети, поорати*). Трећи тип сачињавају глаголи који, поред тога што исказују свршени моменат завршетка радње, означавају и вршење заосталог крајњег дела радње и њено довршење, као *дозидати, довршити*. Четврти тип завршносвршених глагола представљају глаголи који означавају завршни моменат свршетка радње, али подразумевају и вршење радње у великој мери, до засићености њоме (*најести се, нагледати се, нагладовати се, нарадити се*) (Stevanović 1969:515 – 518).

⁸¹ У наведеној подели глаголских ликова свршених глагола М. Стевановића, можемо се запитати у којој мери глаголи које он назива *ингресивним, свршенопродужним* или *неодређеносвршеним* заиста значе радњу која траје извесно време, као код примера *засећи* или *загрести*, који су пре тренутносвршени. Уосталом, глаголи *засећи* и *загрести* као видске парове имају итеративне глаголе *засецати* и *загризати*, који имају интерну структуру [+i], дакле значе понављање глаголске радње, а не њено трајање. С друге стране, за глаголе *загледати се, развикати се, узбунити се* пре би се могло рећи да значе почетак радње или стања, те да су почетносвршени. Једино се за глаголе *поседети, поразговарати*, које он даје као пример, може рећи да означавају радњу која је трајала извесно време, а присутна је и почетна и крајња тачка глаголске ситуације. Уочава се, заиста, да се ови глаголи разликују од тренутно, почетно или завршносвршених, и има разлога зашто их је М. Стевановић класификовао као посебан тип. Но, ова њихова особеност више је последица присуства обележја стативности, о чему говори Ћ. Грубор (Grubor 1953).

У наведеној подели М. Стевановића уочава се да он не инсистира на разликовању примарног и секундарног глаголског вида као А. Белић, но, и у овој подели присутни су глаголи тренутно, почетно и завршносвршеног лика, дакле, основни типови свршених глагола у српском језику. Као што је већ напоменуто, може се поставити питање природе лика ингресивних, свршенопродужних или неодређеносвршених у типологији М. Стевановића. За анализу категорије теличности, међутим, важно је разликовање структуре основна три типа свршених глагола, јер се управо по структури види да је теличност као обележје присутно код тренутно и завршносвршених глагола, будући да они означавају завршни сегмент глаголске радње.

О глаголском виду у српском језику писала је у више махова и И. Грицкат (Grickat 1966-1967, 1984-1985). Њени радови за анализу семантичке категорије теличности изузетно су значајни, јер она глаголски вид посматра и из перспективе утицаја семантичких елемената и указује на сложеност система глаголског вида која је последица управо улоге значења и глаголских лексема, али и префикса. Но, и њено освртање на категорије перфективности и имперфективности унеколико се разликује у односу на изнете ставове А. Белића, М. Стевановића и П. Пипера и сарадника.

И. Грицкат сматра да се може прихватити у литератури о словенском виду уобичајена дефиниција перфективности и имперфективности као „два начина на које се износи протицање радње. Перфективност изражава радњу комплексивно, а имперфективност је њена опозиција, она је некомплексивно исказивање радње” (Grickat 1966-1967:186). За перфективни вид каже да у њему доминира квантифицирајући моменат, док у имперфективном претеже квалифицирајући.

Овакво дефинисање перфективности и имперфективности блиско је теорији Б. Комрија (Comrie 1976), приказаној у првом делу рада, али и ставовима П. Новакова које износи у својој студији *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику* (Novakov 2005). П. Новаков глаголски вид у српском језику не повезује првенствено са трајањем глаголске ситуације. Он сматра да перфективни глаголи означавају ситуацију у целини, а имперфективни структуру ситуације, те да „перфективни вид подразумева *тотивност* (целину) ситуације, а имперфективност *нетотивност* (структуру).” (Novakov 2005:49)

Осим тога, интересантно је да се у истицању квалифицирајућег момента код имперфективног глаголског вида, како то чини И. Грицкат, уочава веза са обележјем стативности⁸². Квантифицирајући моменат који она везује за перфективни вид може бити последица присуства обележја ограничености, а као што је у претходном делу рада већ речено, Р. Џекендоф у анализи категорије теличности и указује на везу између обележја ограничености, интерне структуре и феномена квантификације (Jackendoff 1991, 1996).

Наведене дефиниције глаголског вида у српском језику, било да истичу временско ограничење трајања глаголске радње (Belić 1949, Stevanović 1969, Piper i dr. 2005), или опозицију перфективности/имперфективности као комплексивно, тотивно/некомплексивно, нетотивно приказивање глаголске радње (Grickat 1966-1967, Novakov 2005) из перспективне концептуалне семантике Р. Џекендофа (Jackendoff 1991, 1996) свакако подразумевају присуство обележја ограничености, али и улогу концептуалне категорије путање. С тим у вези су и градилачки процеси у српском језику, процес перфектизовања, односно стварања свршених глагола од несвршених и процес имперфектизовања, или сачињавања несвршених глагола од свршених, будући да су за анализу теличности поред тренутносвршених, важни и глаголи завршно-свршеног лика, који и настају перфектизовањем.

О овим процесима исцрпно говоре А. Белић и М. Стевановић (Belić 1949, Stevanović 1969) у својим анализама глаголског вида указујући на основне одлике ових процеса. Два су основна облика перфектизовања: додавањем префикса простим глаголима настају сложени, при чему несвршени глаголи постају почетно или завршно свршени. Други начин представља додавање суфикса *-ну* на основу несвршеног глагола (*викати – викнути*), чиме се ствара глагол тренутносвршеног лика. Имперфектизовање се врши додавањем инфикса *-а* (*пасти*, некада *падти – падати*), *-ив-* и *-иј-* (*казати – казивати*). У овим процесима обично се дешавају следеће промене: мења се стварно значење глагола, мења се глаголски вид и од непрелазних глагола могу настати прелазни (*ићи* – као непрелазан глагол, али *прећи пут*) (Belić 2000a:195).

А. Белић сматра да је питање о постанку глаголског вида као морфолошке особине везано управо за додавање префикса. По његовом мишљењу, ограничење вида

⁸² У српском језику глаголи стања најчешће имају облике несвршеног вида.

на основу извршено је прво код сложених глагола у прошлим временима. „Смисао додавања префикса јесте ограничавање радње глагола на значење префикса. Оно је сасвим природно у претериталним временима; у примеру: Ја сам ушао у кућу и никог нисам нашао – глагол је по неопходности перфективан, јер се ограничио на значење префикса које је било у прошлости, тј. које је тако у прошлости извршено; ја идем у кућу значи вршење радње у смислу предлога; тако је и: ја пливам преко реке и: ја сам преко реке пливао, тј. ја сам препливао реку. Према препливао начињен је и презент препливам опет перфективан. Тако се створио први зачетак перфективности, а према њему пливати преко или идем у осетило се као трајно. Одатле се појам перфективности и имперфективности, сада као морфолошка црта, даље ширио.” (Belić 1949:293)

О улози префикса у грађењу перфективних облика глагола у српскохрватском језику пише И. Грицкат у раду „Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације” (Grickat 1966-1967). На самом почетку примећује да специјалне монографије о префиксима у српскохрватском језику нема, те да су о овој категорији исцрпније писали само Т. Маретић (Maretić 1963), А. Белић (Belić 1964) и М. Стевановић (Stevanović 1964) у својим граматикама српскохрватског језика, као и Ђ. Грубор у студији о аспекту (Grubor 1953). На ову констатацију И. Грицкат из 1966. године, додајмо и то да од тада, до студије П. Новакова (Novakov 2005) није било детаљнијих проучавања аспекта нити префикса у српском језику.

Стварање видске двојности, каже И. Грицкат, потреба је свих словенских језика, а начини на који се то реализује веома су разнолики: суплетивизам, аблаут, суфиксација, префиксација. Општег средства ни за перфектизацију ни за имперфектизацију нема. Суфикси, као и префикси, који служе за перфектизацију уносе и своје лексичко значење, тако да се у овом процесу често дешава и промена лексичког значења (на пример, суфикс *-ну-* поред перфективног, уноси и значење семелфактивности или моментаности; или суфикс *-ва-* (*-ава-*, *-ива-*) служи за имперфектизацију, али уноси и итерацију) (Grickat 1966-1967:187).

Питање које се поставља, када је реч о словенском виду, је да ли постоји граматичка (чиста, „празна”) перфектизација додавањем префикса. Као могуће критеријуме за одговор на ово питање И. Грицкат наводи као први став да се

перфективни облик у односу на имперфективни глагол често дефинише у смислу постојања „результативности” радње. Такав је пример глагола *писати* – *написати*. Основни, имперфективни глагол је некомплексиван, а његов видски парњак комплексивна варијанта њега самог. Други став за потврду постојања граматичке перфектизације помоћу префикса је одсуство секундарно имперфектизованог („трећег”) члана, а пример је опет глагол *писати*: поред *написати* не постоји **написивати*⁸³. Постоје и примери попут *гајити* – *одгајити* – *одгајивати*. Признавање синонимичности првог и трећег члана, међутим, водило би схватању да се ради о једном глаголу у сва три облика. Овакав се став не може прихватити, сматра И. Грицкат, и каже: „ За нас двојаки вид није функционисање једног, истог глаголског значења, него су то два значења; није двојако гледање на исту радњу (то би пре одговарало стању ствари у романским или германским језицима), него двојако лексичко остваривање.” (Grickat 1966-1967:193)^{84 85}

Уочавају се две чињенице када је у питању префиксна перфектизација: уколико постоји коинциденција између лексичког значења основног имперфективног глагола и изабраног префикса може да дође до чисте перфектизације; поред тога дешава се да актом чисте перфектизације буде захваћен само један значењски одсек основног

⁸³ Бугарски и македонски, међутим, каже И. Грицкат, имају скоро неограничену могућност секундарне имперфектизације (Grickat 1966-1967:189).

⁸⁴ Као потврду наведеног става И. Грицкат поновимо примере глагола *засећи* и *загристи* (Stevanović 1969) о којима је у претходном делу већ било речи и код којих се уочава удаљавање од значења основних несвршених глагола *сећи*, *гристи*. Нови парови несвршеног вида су итеративни глаголи - *засецати*, *загризати*, дакле нове лексичке јединице.

⁸⁵ У свом другом раду И. Грицкат (Grickat 1984-1985) констатује да се у случају перфективних глагола код којих постоји чиста перфектизација, без лексичких примеса, мање употребљавају секундарно имперфектизовани глаголи, као на пример: *терати* – *истерати*, ређе *истеривати*, *мерити* – *измерити*, ређе *измеравати*. Као објашњење ове појаве И. Грицкат наводи два разлога: први је логичко тумачење да би накнадно саграђени трећи члан (*измеравати*) био таутологичан у односу на први (*мерити*), а други разлог је већа семантичка оптерећеност основног имперфективног глагола, те при префиксно разноврсним могућностима чисте перфектизације, српскохрватски језик радије бира првобитни имперфективни облик, на пример *цедити*, *ширити*, а не *исцеђивати*, *раширивати* (Grickat 1984-1985:201 – 202).

глагола, а да за неко друго значење буде потребан другачији префикс или да неко значење не може подлећи перфектизацији; исто тако, и у сфери префикса, догађа се да само један значењски однос буде захваћен у процесу чисте перфектизације (Grickat 1966-1967:193).

На питање да ли се префиксна перфектизација може сматрати граматичком појавом, И. Грицкат износи став да се префикс може посматрати као катализатор једне појаве: „када се жели перфектизовати неки глагол, зна се тачно које се значење жели перфектизовати (било оно једино или једно од присутних у имперфективном глаголу); за то се одабере најсродније префиксно значење, - и једна граматичка радња се обави без лексичких интервенција.” (Grickat 1966-1967:197) Таквим погледом искључује се модификујућа и прихвата се маркирајућа улога префикса.

Имперфективни глагол (без префикса) је полисемичан и осликава радњу која тече без нарочитог наглашавања смера. На пример, глагол *пумпати* носи у себи значење и *пумпати из нечега* и *пумпати у нешто*. За прво значење његов перфективни корелат је *испумпати*, а за друго *напумпати*. „Ни *из-* ни *на-* немају потребе да било како сужавају, модификују или уводе у неки надред глагол *пумпати*: они га само, сваки на свој начин, откривају, облички реализују његову полисемију.” (Grickat 1966-1967:198)

Напред изнети ставови И. Грицкат наводе на упоређивање са теоријом Р. Џекендофа (Jackendoff 1996). Изражено концептуалним категоријама може се рећи да имперфективни глагол означава радњу која неограничено тече путањом, а префикси, својим значењем, указују на постојање ограничења, али и других семантичких обележја (у наведеном примеру И. Грицкат и обележје дирекционалности).

Извесни имперфективни глаголи у српском језику, каже И. Грицкат, не могу се перфектизовати. Такви су, на пример, глаголи *желети*, *стајати*, *спавати*, *волети*, *кретати се*, стативни глаголи, који се називају и курзивни, нетерминативни, статални, „чија радња не иде ка сопственом исцрпљивању, чијим се остваривањем ништа не приближава циљу.” (Grickat 1966-1967:201) Поред овог типа, и глаголи квалификативног значења спадају међу глаголе *imperfectiva tantum*. Такви су примери

писати у значењу „бити писац” или *гледати* „бити чувар, гајитељ” (гледати голубове), који заправо не исказују конкретну радњу⁸⁶.

Анализирајући префиксе које српскохрватски језик користи за перфектизацију И. Грицкат указује на значењску везу која се ствара у овом процесу између значења основног имперфективног глагола и значења које доноси префикс. При томе, префикс не само да учествује у стварању сличног значења у перфективном облику, већ врло често означава, како каже И. Грицкат, да је радња дошла „до извршења” (*раскомадати*), до „пуног остварења” (*извадити*), до „постигнућа циља” (*истући* – у смислу извршења казне), да објекат „постаје друкчији захваљујући темељној измени” (*истачкати*), да је објекат доведен „до жељеног стања” (*испећи*), да „објекат помоћу радње постаје затворен” (*запечатити*), да се уочава неко ново стање (*запанрити*), да се може утврдити „присуство тачке довршења” (*ноређати*) и тако даље (Grickat 1966-1967:202 – 218).

Као што се из наведених ставова И. Грицкат о перфектизацији префиксима у српском уочава, у већини примера које наводи, ако не и у свим, присутна је идеја завршетка, крајњег сегмента глаголске радње, што је значајно за анализу теличности и начине како се ова семантичка категорија реализује у српском језику. Када је реч о вези префикса са обележјем теличности у српском језику, важно је рећи да и П. Новаков у својој студији *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику* (Novakov 2005) констатује такође да префиксација најчешће утиче на промену дистинктивног обележја *циљ*⁸⁷. У анализи утицаја префикса на тип глаголске ситуације, односно на дистинктивна обележја *циљ*, *стативност*, *трајање* он констатује да се „промене најчешће односе на дистинктивно обележје *циљ*. ... Префиксација првенствено мења обележје *циљ*, чиме се у тип ситуације означен глаголом уноси завршни сегмент, природан крај ситуације” (Novakov 2005:84). Уколико се овим

⁸⁶ Међу глаголима о којима је овде реч уочавају се глаголи стања по Вендлеровој класификацији, о којој у овом раду И. Грицкат не говори. Глаголи стања по концептуалним карактеристикама заиста немају завршну тачку, користе се за квалификовање, а у српском као перфективне облике најчешће имају само инхоативне облике (*заволети*, *пожелети*). Префикси, у случају ових глагола, означавају постојање ограничења, али то је почетак трајања стања.

⁸⁷ Као што је у претходном делу рада већ речено, у својој студији П. Новаков (Novakov 2005) не користи термин *телиčnost*, већ *циљ*.

увидима о вези префикса и обележја теличности које износи П. Новаков, али који се уочавају и у раду И. Грицкат, дода теорија Р. Џекендофа (Jackendoff 1996) у којој он истиче улогу концептуалне путање у одређивању теличности глаголске ситуације, могло би се рећи да у српском језику префикси означавају постојање ограничења на оси путање, те да су префикси средство којим се на морфолошком плану у српском означава обележје теличности. Уосталом, у литератури о категорији теличности у српском, као што је већ и речено, ово се обележје и везује за перфективни глаголски вид (Novakov 2005, 2009, Stanojević & Ašić 2006). Требало би међутим нагласити да је телиčnost, као обележје постојања ограничења тока глаголске радње или њеног завршног сегмента, присутно највише код завршносвршених глагола. У српском језику се, међутим, и почетносвршени глаголи дефинишу као перфективни, самим тим и телични. То се нарочито уочава код глагола стања, који имају перфективне, али инхоативне облике као *заволети*, *пожелети*, за које се не може рећи да су телични. Намеће се закључак да категорије теличности и перфективности не би требало у потпуности изједначавати, будући да перфективни облици глагола у српском изражавају и временско ограничење, што није телиčnost.

За проучавање глаголског вида у српском језику из перспективе концептуалне семантике изузетно је занимљив четврти део напред поменутог рада И. Грицкат (Grickat 1966-1967) у коме она разматра зашто се неки глаголи могу перфективизовати, а неки не. Посматра две групе глагола: прву групу чине они глаголи чија се различита значења перфектизују различитим префиксима, као на пример, *бранити* – *одбранити* (штитити од напада), *забранити* (не дозвољавати); *варити* – *сварити* (пробављати храну), *заварити* (спајати делове метала технолошким процесом); *кратити* – *скратити* (чинити краћим), *ускратити* (забрањивати); *мутити* – *помутити* (чинити мутним), *умутити* (мешати); *чинити* – *начинити* (нешто материјално, видљиво), *учинити* (нешто нематеријално (поступак)), и други. Као закључак износи констатацију „да не одлучује глаголска семантика о томе који ће префикс бити изабран, него префикс својом семантиком омогућава баш овакво а не друкчије тумачење једног општијег глаголског значења.” (Grickat 1966-1967:220) Ово потврђује важну улогу префикса у стварању значења глагола.

Другој групи припадају они глаголи чија се поједина значења могу перфективизовати, а друга не. Такви су примери:

гледати: примати утиске чулом вида – *погледати*, трудити се (*гледаћу да дођем*) – нема перфективног облика (**погледаћу да дођем*);

љубити: давати пољубац – *пољубити*, волети – нема перфективног облика (**пољубити*, **изљубити некога*);

млатити: тући – *измлатити*, трести (воћку) – *омлатити*, *млатити се*: лутати, губити време – нема перфективног облика (**измлатити се*, **омлатити се*);

плени: узимати плен, трофеј – *заплени*, очаравати – нема перфективног облика (**заплени* љубављу);

резати: са објектом „писаљка” – *зарезати*, усецати, гравирати – *урезати*, правити нешто резањем – *изрезати*, деловати непријатно на кожу (ветар реже) – нема перфективног облика (**ветар је зарезао*, *изрезао*, *урезао*);

сукати: завртати (рукав) – *засукати*, увртати – *усукати*, избијати (о пламену) – нема перфективног облика (**пламен је засукао*, *усукао*);

ценити: одмеравати, доносити суд – *оценити*, *проценити*, поштовати – нема перфективног облика (**оценити*, *проценити некога*);

шибати: тући шибама – *ишибати*, јако падати (о киши) – нема перфективног облика (**киша је ишибала*);

шпартати: цртати линије – *ишпартати*, шетати се тамо-амо – нема перфективног облика (**ишпартати по соби*) (Grickat 1966-1967:218 – 220).

Иако И. Грицкат у овом раду не покушава да објасни појаву да поједини глаголи немају перфективног корелата, на основу наведених примера може се уочити да се у случајевима када нема видског парњака ради о пренесеном значењу глагола. Једно од објашњења зашто глагол са „метафоричким” значењем не подлеже уобичајеном процесу перфективизације префиксима може бити улога концептуалних категорија. У случају основног, „буквалног” значења глагола јасно је уочљива улога концептуалне категорије путања, која означава ток глаголске радње (која код горе наведених глагола подразумева и постојање објекта над којим се одвија та радња), и маркирајућа улога префикса, који обележавају постојање ограничења, односно, завршетак или прекид глаголске радње, што није случај код глагола са пренесеним значењем.

О односима између префиксираних перфективних глагола и њихових имперфективних парова И. Грицкат говори и у раду „Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори” (Grickat 1984-1985) где поставља и питање да ли уз свако перфективно значење и подзначање у српскохрватском језику постоји и имперфективно, односно, да ли се уз имперфективне форме увек налазе одговарајуће перфективне семанте. Своју анализу она заснива на лексикографској обради Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ и констатује да таква анализа има својих недостатака, јер се речничка грађа „језику приближава највише колико може, али га никад у потпуности не достиже” (Grickat 1984-1985:197). Тако, на пример, уочава се да се у речнику у много већој мери бележе примери са свршеним глаголом необичних и мало познатих лексема него имперфективних. Даје примере неколико глагола, као *добавити* = „*досегнути, домашити*”, *добити* = „*лоше проћи, бити кажњен, изгрђен*”, *забацити* = „*задићи се, заврнути се*”, *издићи* ~ *издигнути* = „*доселити се у место на већој висини*”, али изостају *добављати, добијати, забацивати, издизати*, лексеме које се могу срести у језику. Ова се појава, сматра И. Грицкат, може објаснити схватањем да „свршени глагол представља носиоца семантичких вредности, док се дефинисање секундарно изведеног несвршеног разуме као нужни технички чин који сме да се упрости” (Grickat 1984-1985:198). Постоје извесни примери одсуства перфективних облика, и то у оним случајевима када се имперфективни облик специјализовао за изражавање неограничене радње, најчешће сталне квалификације, карактеристике или институционализованог вршења (Grickat 1984-1985:202). Констатација И. Грицкат да се семантичке вредности првенствено садрже у свршеним облицима глагола представља важан путоказ за дефинисање и теличности, али и других семантичких аспектуалних обележја у српском језику и упућује на улогу префикса као означитеља присуства ових обележја, нарочито ограничености.

У случају архаизама, локализама или лексема необичне семантике, И. Грицкат сматра да се о постојању или одсуству видског пара не може са сигурношћу говорити, јер се „понекад у самом језику испољава опирање двојству из сасвим специфичних разлога – разлога који се тичу осмишљавања добијеног префиксацијом, или појачаног

осећања за друкчију семантику уколико се глагол имперфектизовао или др.” (Grickat 1984-1985:199)

Даље, у овом раду И. Грицкат указује на неке важне особине стандардних глагола у српскохрватском језику у погледу градилачких процеса, а који су интересантни за анализу из перспективе концептуалне семантике. Наиме, перфективни глаголи који означавају пунктуалне радње, каже И. Грицкат, тешко или никако не могу да се уклопе у концепт продужавања или дуративизирања и имају тенденцију да се не имперфектизују. Ово је нарочито присутно код глагола који означавају завршетак радње и она наводи примере *доваљати се*, *догурати*, који немају парњаке **доваљивати се*, **догуравати*. Код глагола који означавају завршетак глаголске радње, као имперфективни пар најчешће се јавља итеративни облик, као *доћи* – *долазити*, *дотрчати* – *дотрчавати* (Grickat 1984-1985:199). Користећи концептуалне категорије, ова појава може се објаснити обележјима ограничености и интерне структуре. Тренутносвршени глаголи, који означавају пунктуалне радње, имају обележје [+b,-i] – ограничени су, са јединственим догађајем као интерном структуром и једина могућност у погледу продужавања је да мултиплицирају своје догађање. Тако настаје неограничени низ понављања ограничене радње, односно учестали глагол, чије је обележје [-b,+i].

И. Грицкат говори о још једној појави карактеристичној за српскохрватски језик, а која се тиче префиксације. Наиме, префикси који се користе у перфектизацији, основним глаголима приступају са различитим значењима (префикси квалификатори) или у временски квантифицирајућој улози (префикси модификатори). Перфективни облици настали додавањем префикса модификатора теже подлежу поновној имперфектизацији, јер би то значило уношење нове фазе у радњу (Grickat 1984-1985:199).

Разликовање квалификативног и квантификативног значења префикса веома је значајно за анализу теличности у српском језику. Наиме, будући да се теличност везује за свршене облике глагола, важно је разликовати оне свршене глаголе код којих обележје теличности није присутно. Такви су српски глаголи код којих је присутно

обележје стивности као *спавати – одспавати, седети – поседети*⁸⁸, *остати*, који било да имају видске парове као прва два, било да имају само перфективни облик (*остати*), нису телични глаголи⁸⁹. Код ових глагола основно значење свршених облика глагола није ограничење тока глаголске радње, већ изражавање временског ограничења трајања радње, и заиста би имперфектизовање подразумевало уношење нове фазе у глаголску радњу. Но, овакав поглед на анализу глаголског вида у српском језику значи узети у обзир и утицај семантичких обележја.

Наведени ставови И. Грицкат, као што се из изложеног види, могу се повезати са савременим семантичким теоријама (Comrie 1976, Jackendoff 1991, 1996), што говори колико је поглед овог лингвисте актуелан и значајан за анализу глаголског вида у српском језику.

Још један од лингвиста који је аспект у српскохрватском језику посматрао и из угла семантичких елемената, поред И. Грицкат, свакако је и Ђуро Грубор, који на оригиналан начин приказује анализу глаголског вида у својој студији *Аспектна значења* (Grubor 1953). Једна од новина у његовој анализи је разликовање глагола по типовима, при чему су критеријуми за типологију семантичке аспектне особине глагола, али и утицај других елемената на аспект, као што је објекат, тип глаголске радње или категорија времена.

Као два основна скупа, Ђ. Грубор наводи развојне или еволутивне глаголе (Р – глаголи, глаголи радње и бивања, на пример *оре, расте*) и глаголе стања, односно стивне глаголе (С – глаголи, на пример *јест, лежи*). За анализу аспекта у српскохрватском језику важнији је, по његовом мишљењу, скуп развојних глагола. Они означавају радњу, а за разумевање аспекта кључне су категорије вршење, односно извршеност радње. За стивне глаголе, међутим, основна категорија је време (колико дуго се нешто у стању налази) (Grubor 1953:7).

Иако Ђ. Грубор у својој теорији не употребљава термин динамичност, уочава се да је подела на развојне и стивне глаголе базирана управо на дистинктивном обележју

⁸⁸ Овакве глаголе издвојио је и М. Стевановић (Stevanović 1969) као посебан тип или лик.

⁸⁹ Примена теста теличности показује да наведени глаголи заиста нису телични: *Одспавао је / поседели смо / остао је – 2 сата / *за 2 сата*.

динамично/статично. Он сматра да се ни развојни ни стативни глаголи не могу дефинисати обележјем трајности, што је уобичајено у лингвистичким анализама глаголског вида у српском/српскохрватском језику, јер је, како он каже, „... назив временски, а они немају временскога значења. Радња, бивање и стање имперфективних глагола доиста трају, али не значе они то, него да се радња и бивање врше, а у стању да се ко (што) налази; трајање, вријеме они не значе директно, али им се може додати ознака трајности, времена.” (Grubor 1953:8) Користећи категорије концептуалне семантике, наведени став Ћ. Грубора могао би се интерпретирати у смислу да глаголска радња неометано тече путањом код имперфективних глагола – отуда „развојност” радње, која значи и присуство обележја динамичности. С друге стране, издвајање посебне групе глагола по обележју стативности, са значењем да се нешто или неко у „стању налази”, како каже Ћ. Грубор, упућује на стативне глаголске ситуације, које не само да имају функцију квалификације, о чему говори И. Грицкат (Grickat 1966-1967, 1984-1985), већ су по концептуалним особинама неограничене, као и имперфективни глаголски вид. У сваком случају, без обзира како Ћ. Грубор дефинисао развојне и стативне глаголе, ваља приметити да он у анализи користи семантичка аспектуална обележја динамичности/стативности, али и трајности/тренутности. То значи да, иако се у лингвистичким анализама о овим опозицијама не говори експлицитно, обележја су присутна у српском глаголском виду.

Имперфективни и перфективни вид Ћ. Грубор објашњава на следећи начин: имперфективни аспект казује радњу „док се још врши” (Grubor 1953:5), док перфективни означава „извршеност одређене количине радње потпуно све од почетка до краја” (Grubor 1953:23). У својој анализи наглашава да перфективни глаголи не означавају завршетак глаголске радње, „свршеност, резултативност, пунктуелност, тренутност” (Grubor 1953:7), већ у потпуности извршену радњу. Овакво дефинисање имперфективности и перфективности блиско је погледима Б. Комрија (Comrie 1976) и К. Смит (Smith 1991), али и дефиницији глаголског вида у српском језику коју даје П. Новаков (Novakov 2005).

Имперфективни аспект развојних глагола изражава развијање, вршење радње или бивања у било ком тренутку и у било ком стадијуму. Ознака времена, односно, дужина и трајање вршења радње, сматра Ћ. Грубор, није изражено имперфективним

аспектом, али он може примити ознаку и прошлог и садашњег и будућег времена. Имперфективни аспект стативних глагола означава у ком се стању нешто или неко налази у било ком тренутку времена. За овај тип глагола карактеристично је да нема развитка и они показују само трајање у времену.

Перфективни аспект развојних глагола исказује извршеност радње или бивања у потпуности, од почетка до краја, као једна целина. Када се ради о стативним глаголима, Ђ. Грубор прави разлику између глагола који се у перфективном облику понашају као развојни, као *лећи*, *сести*, и оних који задржавају одлике С – глагола, као *остати*⁹⁰, *забавити се*, *задржати се*⁹¹ (Grubor 1953:8 – 9).

Ђ. Грубор користи и термине *тачка извршивања*, односно *тачка извршености* да дефинише имперфективни и перфективни аспект. Код имперфективног вида „тачка извршивања помиче се од почетка до краја, а наш је поглед на томе њезину путу непрекидно прати мотрећи како се радња извршује. То је оно главно што нам имф. аспект развојних глагола казује: покретност у тачки извршивања и помицање те покретности.” (Grubor 1953:103). Тачка извршености налази се непосредно иза тачке извршивања, а оно што перфективни аспект изражава није само тачка извршености, него целокупна количина радње. Перфективни глагол приказује извршени део радње, а у томе су садржани и почетак и крај радње. И Ђ. Грубор користи изразе *тачка на путу*, термине које употребљава и Р. Џекендоф (Jackendoff 1996) у обележавању концептуалних категорија.

⁹⁰ Интересантно је да и Р. Џекендоф (Jackendoff 1996) у својој анализи теличности у енглеском језику прави разлику између семантичких класа глагола остајања (на пример *остати*, *задржати се*, дакле истих глагола које као пример даје и Ђ. Грубор), који имају структуру стативних ситуација, и других семантичких класа, глагола извођења, стварања и трошења, чија структура подразумева обележје динамичности и за које се везује и обележје теличности.

⁹¹ Примена теста теличности на наведене глаголе заиста показује да се ради о различитим типовима: *лећи* / *сести* – за *X* минута / * *X* минута, што значи да имају обележје теличности (будући да имају и обележје динамичности, односно „развојности”), и *остати* / *забавити се* / *задржати се* – *X* минута / *за *X* минута, што значи да иако се ради о перфективним облицима, ови глаголи нису телични.

Развојни и стативни глаголи, по мишљењу Ћ. Грубора, разликују се и по односу према објекту и категорији времена. За развојне глаголе важан је објекат⁹² који настаје или се мења, а у случају глагола кретања и пут који се пређе. У случају стативних глагола објекат нема значаја и за њих је категорија времена суштинска. Ћ. Грубор користи прилоге *колико/за колико*, односно термин *коликоћа*, да укаже на аспектуалне разлике код ових типова глагола: код развојних глагола „интерес коликоће претежно се веже уз предмет, а код ових⁹³ само уз вријеме; код оних је вријеме споредно, а код ових једино: саградио по куће – остао два сата, саградио пô куће за мјесец дана.” (Grubor 1953:10)

Изрази *колико/за колико* у првом реду указују на време и код развојних и код стативних глагола исказаних имперфективним аспектом, што Ћ. Грубор илуструје следећим примерима: *гради кућу већ мјесец дана; оре за курузе већ три дана; иде у Карловац већ пет сати; лежи већ по сата* (Grubor 1953:11). Кад је у питању перфективни аспект, развојни и стативни глаголи се, по његовом мишљењу, разликују. Будући да развојни глаголи подразумевају развитак глаголске радње најчешће на објекту или пређен пут код глагола кретања, ваља разликовати развитак глаголске радње и време. Тако Ћ. Грубор каже: „... ту су дакле два развитка: главни и споредни: главни је посао или што из свега настаје, а споредно вријеме.” (Grubor 1953:11) Код стативних глагола у перфективном аспект, међутим, као што је већ напред речено, важно је само време. Из наведених ставова Ћ. Грубора уочава се велика сличност са теоријом Р. Џекендофа (Jackendoff 1996), који у анализи теличности управо прави разлику између глагола кретања код којих путања значи пређен пут, и семантичких класа глагола стварања, извођења и трошења, које подразумевају постојање објекта над којим се глаголска радња одвија.

Будући да је за аспектуално значење од суштинског значаја глаголска радња, у својој анализи Ћ. Грубор даље дели развојне глаголе на више типова, по три

⁹² Ћ. Грубор није једини који указује на улогу објекта у стварању аспектуалног значења. О томе говоре и А. Белић (Belić 2000b) као и П. Пипер и сарадници (Piper i dr. 2005), о чему ће бити речи у даљем тексту рада.

⁹³ Стативних (ми додајемо).

критеријума. Први критеријум је начин састављања у парове, (перфектизацијом или имперфектизацијом), други је количина извршености перфективног глагола, а трећи врста радње.

Према начину састављања видских парова, Ђ. Грубор издваја девет типова глагола у српскохрватском језику (Grubor 1953:11 – 12):

- *плѐтѐ – ђплете*; од простог имперфективног, дуративног, глагола додавањем префикса изведен је сложен перфективни; овакав имперфективни глагол нема простог перфективног пара;

- *плáћā – нђплáћā*; од простог имперфективног итеративног или дуративног глагола такође префиксацијом изведен је сложен перфективни, али овакав имперфективни глагол има перфективни пар – *платити*;

- *плаћа – плáтѝ*; проширењем основе изведен је прост имперфективни од простог перфективног глагола;

- *рáсплећѐ – рáсплете*; такође проширењем основе настао је сложен имперфективни од сложеног перфективног глагола;

- *расплеће – нђрасплета*; префиксом *по-*, (*из-*, *поиз-*), који даје дистрибутивно значење, изведен је сложен перфективни од сложеног имперфективног глагола;

- *расплеће – нáрасплета се*; од сложеног имперфективног глагола изведен је сложен перфективни додавањем префикса *на-*+*се* који даје сативно значење;

- *расплеће – ако узрáсплећѐ*; сложен перфективни глагол изведен је од сложеног имперфективног додавањем префикса *уз-* који даје супститутивно значење, али само за будућност;

- *трајжѝ – нáђе*; глаголи различитог корена;

- *вѐчерā – чим вѐчерā*; глаголи истог корена; исти глагол користи се и као имперфективни и као перфективни.

Према количини извршености перфективних глагола, Ђ. Грубор дели глаголе на једанаест група (Grubor 1953:12 – 13):

1. пантивни – глаголи који означавају да је радња (бивање) постепено извршена од почетка до краја, сва, или било који одређен део радње, сав (*гради кућу – саградио кућу (сву)*; *сагради трећину куће (сву трећину)*);

2. а) тотивни – глаголи који исказују да је радња у потпуности извршена сва и не могу да означе део радње (*пече јање – испече га*);

б) тотивни сепаратни – то су глаголи чији перфективни облик означава извршеност било ког самосталног дела имперфективног глагола, на пример *гуче – гукну*;

3. инкоативни – ови глаголи означавају извршен почетак радње, на пример *пјева - зãпјевã*;

4. финитивни – глаголи који исказују извршеност последњег дела радње, на пример *гради – догради он њему кућу*;

5. деминутивни – глаголи који означавају радњу краћу од обичне, на пример *звижди - пòзвїждã*;

6. аугментативни – глаголи који исказују радњу већу од нормалне, претерану, као на пример *пече јање – прèпече га*;

7. мајоративни – глаголи који означавају да је глаголску радњу неко извршио у већој мери него неко други (лепше, боље), на пример *пјева - нãтпјевã (Милош вилу)*;

8. интензивни – код ових глагола радња се развила до врхунца: *пјева - рãспјевã се*;

9. сативни – глаголи који означавају да је извршено у довољној мери радње: *копају – накопили се*;

10. супститутивни – ови глаголи исказују извршеност радње до било ког стадијума у будућности, на пример: *пише – ако успишеш*;

11. слијепи глаголи (*verba caesa*) – код ових глагола извршеност радње зависи од прикривеног објекта: *лови – улови (зеца)*.

Према врсти радње, Ђ. Грубор дели глаголе на три групе (Grubor 1953:13):

- креативни – глаголи који означавају радњу из које нешто настаје, на пример *гради – сагради: кућу*;

- трансформативни – ови глаголи казују радње којима се нешто мења, на пример *оре – узора: њиву*;

- мотивни – глаголи који исказују да неко или нешто радњом мења место, на пример *иде – дође*.

Поред наведених типова глагола, Ђ. Грубор у својој студији додаје још једно објашњење различитих врста глагола који су важни за разумевање аспекта у српскохрватском језику. Он наглашава да се типови пантивних и тотивних глагола разликују по количини извршености радње и каже:

„Код пантивних се три ствари развијају: 1. предмет, 2. посао, 3. вријеме; извршеност се показује на предмету, јер је предмет најпречи.

Код тотивних се само двије ствари развијају: 1. посао, 2. вријеме; извршеност се показује на послу, јер је посао пречи од времена.

Код стативних гл. (стања) развија се само једна ствар: вријеме; извршеност се нема на чем другом показати него на времену.

Пант.: саградио пѠ куће, сву кућу; тот.: испекао јање на полак, сасвим (не: све ни пѠ); стат. остао у млину дуго.” (Grubor 1953:23)

Код пантивних глагола, каже Ђ. Грубор, извршеност радње може се повезати са објектом и она је конкретна. То значи да се код ових глагола извршеност радње мери на предмету, нарочито код креативних глагола, код којих настаје конкретан предмет, али и код трансформативних и мотивних. Код тотивних глагола, извршеност радње је мање конкретна, апстрактна је, јер се извршеност радње мери не предметом, већ количином саме радње (Grubor 1953:23). Као што је напред већ речено, Ђ. Грубор не само да истиче улогу објекта у стварању аспектуалног значења, већ својом поделом на креативне, трансформативне и мотивне глаголе указује управо на оно што говори и Р. Џекендоф (Jackendoff 1996) у анализи категорије теличности: глаголска радња тече путањом, одвија се на објекту и када достигне крај (када објекат настане, нестане или радња прође кроз њега) глаголска ситуација се завршава. То значи да и у српском језику у случају глагола стварања, извођења и трошења објекат представља својеврсно ограничење на оси путање, будући да се радња прекида када се у потпуности реализује на објекту.

Разлика између пантивних и тотивних глагола, како то чини Ђ. Грубор, врло је занимљива у погледу квантификације у српском језику. Уочава се да је код пантивних глагола значење глагола исто и када се реализује на делу објекта и на целовитом

објекту – *исплетсти пола чаране, исплетсти целу чарану, саградити пола куће, саградити целу кућу, отпевати пола песме, отпевати целу песму*. Код тотивних глагола ово није могуће. Не може се рећи: *умесити пола погаче, опрати пола кошуље, усирити пола сира, помустити пола краве*. Да би значење глагола било прихватљиво, код ових глагола радња мора у целости бити извршена на целом објекту – *умесити погачу, опрати кошуљу, усирити сир, помустити краву*⁹⁴. Тотивни глаголи, међутим, могу постати пантивни уколико је субјекат или објекат у множини: *иде - изађе из тунела* пример је тотивног глагола, док је *иду – изађоше из тунела* пантивни глагол (*изађоше сви, половина из тунела*); исто тако, *води дете из врта* је тотивни глагол, док је *води – изведе децу из врта* пантивни глагол (*изведе децу сву, половину*) (Grubor 1953:21).

Ову појаву Ђ. Грубор објашњава чињеницом да се код пантивних глагола и објекат развија заједно са радњом, што код тотивних није случај, и закључује да је „пантивност спој партитивнога и тотивнога” (Grubor 1953:23).

Анализа коју Ђ. Грубор приказује у својој студији врло је значајна за анализу глаголског вида у српском језику, а нарочито је интересантно, као што је већ речено, да се у његовим ставовима уочавају многе сличности са савременим погледима на категорију аспекта (Comrie 1976, Smith 1991, Jackendoff 1996). Важно је истаћи да се у студији Ђ. Грубора уочава колико су семантичка обележја, нарочито обележје динамичности/статичности, важна за анализу глаголског вида. Исто тако, он указује на утицај директног објекта на аспектуалне особине глагола у српском језику, што није уобичајено у лингвистичким анализама глаголског вида у српском језику.

На основу изнетих анализа и погледа на глаголски вид у српском језику, може се констатовати да се код већине лингвиста који су се бавили овим питањем (Belić 1949, Stevanović 1969, Grickat 1966-1967, 1984-1985, Grubor 1953, Novakov 2005, Piper i dr. 2005) уочавају сличности са савременим семантичким теоријама (Comrie 1976, Jackendoff 1991, 1996). Ово се може узети као потврда да су и у српском присутна

⁹⁴ Могуће је, међутим, рећи *умесити напола погачу, опрати напола кошуљу, усирити напола сир, напола помустити краву*, што значи да се у српском језику прави разлика између целовитости објекта и целовитости радње.

семантичка аспектуална обележја (*трајност/тренутност, динамичност/статичност*), иако се о њима у овим анализама не говори експлицитно. Што се теличности тиче, нарочито радови И. Грицкат и П. Новакова указују на присуство овог обележја, које се изражава на морфолошком плану обликом глагола, било да се ради о тренутносвршеним глаголима, било да се ради о префиксираним, завршносвршеним глаголима. При томе, требало би нагласити да се у досадашњем начину посматрања теличности ово обележје везивало за перфективне глаголе (Novakov 2005, Stanojević & Ašić 2006). Но, будући да у српском језику перфективни облици изражавају и временско ограничење, требало би правити разлику између перфективних и теличних глагола. Ово се нарочито односи на глаголе са обележјем стативности који могу да имају перфективне, инхоативне облике, али нису телични. Код ових глагола перфективни облик означава временско ограничење. Слично, и код почетносвршених глагола такође се уочава одсуство завршног сегмента, што се у језику обележава посебним начинима о чему ће бити речи у даљем тексту и анализи.

3.3. Контрастивна изучавања аспекта у француском и српском језику

Разлике у начинима изражавања аспектуалног значења између француског и српског језика побуђивале су интерес многих лингвиста у Србији. Тако Владо Драшковић у свом раду „Разлика између француског и српскохрватског глаголског вида” (Dražković 1969) указује на неподударности у природи словенских глагола с француским, а које често постоје и у основном схватању категорије аспекта, односно глаголског вида. Дуго се сматрало да француски језик нема језичка средства за изражавање аспекта, док је категорија глаголског вида у словенским језицима широко проучавана, а лингвистичка литература о њој веома обимна. Начини на који се категорија аспекта у француском језику анализира најчешће се не подудара са изучавањима глаголског вида у словенским језицима. Као примере разноликих ставова о категорији аспекта у француском језику В. Драшковић наводи теорију Г. Гијома изложену у делу *Време и глагол*⁹⁵ по којој у француском постоји три степена глаголског вида (*l’aspect tensif, l’aspect extensif* и *l’aspect bi-extensif*) од којих су последња два

⁹⁵ G. Guillaume, *Temps et Verbe. Théorie des aspects des modes et des temps*, Paris, 1929.

изражени сложеним глаголским временима. Са друге стране наводи и ставове француског граматичара М. Гревиса⁹⁶ о аспекту, по коме у француском језику постоји више врсте аспеката: тренутни, трајни, инхоативни или ингресивни, итеративни, прогресивни, перфективни, имперфективни, блискост у будућности, блискост у прошлости. У проучавањима глаголског вида у српскохрватском језику, међутим, најчешће се користе три врсте глаголског вида – трајни, тренутни и учестали.

Имајући у виду поменуте разлике у терминологији и у начинима сагледавања категорије глаголског вида, при упоређивању француског и српскохрватског језика В. Драшковић полази од сличности које постоје између ова два језика. Најсличнију категорију, када је у питању глаголски вид у француском и у српскохрватском језику, представљају српскохрватски двовидски глаголи који могу бити и тренутни и трајни. Може се поставити питање, сматра В. Драшковић, да ли су ови глаголи у српскохрватском језику заиста двовидски, односно трајни или тренутни према ситуацији у реченици, или су ови глаголи лишени видског својства, односно ванаспекатски. В. Драшковић закључује да, без обзира на то како се ови глаголи посматрају, чињеница је да између француских и српскохрватских глагола у аспекатском погледу има знатних сличности.

Ипак, питање различитости између глаголског вида у француском и српскохрватском језику заузима значајније место у лингвистичким изучавањима. Опште је познато, каже В. Драшковић, да је вид у српскохрватском језику морфологисан, док у француском није. У српскохрватском језику већ се из облика види какав је глагол по трајности радње (на пример *пасти*, *падати*), док се у француском аспектуална својства глагола виде на основу контекста (као у француским реченицама *Regardez les feuilles qui tombent* [Гледајте листиће које пада] и *Si tu tombes, tu te feras mal* [Ако паднеш, повредићеш се]). Српскохрватски језик поседује обиље префикса који се комбинују са видским паровима, као на пример: *до-дати/давати*; *за-дати/давати*; *пре-дати/давати*, итд. И у француском језику постоје префикси за које би се могло рећи да имају видску функцију, као што је префикс *re-* који може да обележи перфективност (*rabattre/abattre* – оборити/обарати) или заменице *en* и *se* као у случајевима *s'enfuir/fuir*;

⁹⁶ У свом раду В. Драшковић користи 8. издање Гревисове граматике - М. Grevisse, *Le Bon usage*, 8ème éd. Revue, 1964.

*s'envoler/voler; s'en aller*⁹⁷/*aller*. В. Драшковић, међутим, сматра да су наведене сличности крајње скромне, те да ови примери више указују на разлике које постоје у изражавању аспекта у два језика. Наводи реченице на француском у презенту на основу којих се уочавају разлике у аспекатским вредностима у односу на српскохрватски језик:

Le vent rabat la fumée.

[Ветар обара дим.]

Ses exigences rabaissent son mérite

[Његови захтеви умањују његову заслугу]

Il s'en va lentement vers la ville

[Лагано одлази ка граду]

Додатну тешкоћу у поређењу глаголског вида између два језика представља појава да врло често у српскохрватском префикси мењају значење глагола. Као пример, В. Драшковић наводи префикс *до-* који може да означава крај неке акције (*допести*), али и акцију додавања (*доградити*). При томе, ваља имати на уму да се код појединих глагола овај префикс не осећа као такав (*доћи*). Све наведене чињенице указују на то да се при превођењу са српскохрватског језика на француски врло често један глагол са различитим префиксима преводи посебним француским глаголима. Тако, на пример, српскохрватски глагол *ићи* [*aller*] уз различите префиксе, као преводне еквиваленте на француском има више глагола: *доћи* – *arriver*, *изићи* – *sortir*, *наићи* – *rencontrer*, *отићи* – *partir*, итд.

При превођењу са једног језика на други, било да се ради о превођењу са српскохрватског на француски или обрнуто, врло често се наилази на тешкоће. Аспектуалне вредности трајности, тренутности или учесталости, које се узимају као

⁹⁷ М. Гревис наводи управо глаголе *s'enfuir*, *s'envoler* и *s'en aller* као примере глагола у француском код којих је прилошка заменица *en* потпуно припојена глаголу, толико да се изгубила идеја да се ради о посебној заменици (Grevisse 1986:1039).

основне аспектуалне вредности у српскохрватском језику, у француском се врло често изражавају контекстом, посебним изразима или перифразама⁹⁸.

О обележјима и разликама глаголског аспекта у српскохрватском (српском) и у француском језику писала је у више радова Душанка Точанац (Тоџанац 1988, 1989, 1995, 1996). На почетку рада „Обележја глаголског аспекта у српскохрватском и француском језику (1)” констатује да је глаголски аспект „деликатно питање граматике индоевропских језика” (Тоџанац 1988 : 83), те да је упоређивање глаголског аспекта у више језика врло сложено. Под глаголским видом подразумева „статичку слику процеса која се у граматици приказује посебним структуралним формама” (Тоџанац 1988:88) и која се манифестује у другим категоријама глагола (време, начин, дијатеза). Као категорија, глаголски вид односи се увек на глагол, али се врло често сагледава у конкретним реализацијама ван глагола, у ужем или ширем контексту граматике текста.

Између система за изражавање аспекта у француском и у српскохрватском језику постоје велике разлике. Као основну карактеристику глаголског вида у српскохрватском језику Д. Точанац истиче да је ова категорија везана за морфосемантичке особине глаголских реализација, док је у француском језику глаголски вид неодвојив од система глаголских времена. При томе, важан елеменат у изражавању глаголског вида у француском језику, сматра Д. Точанац, представља семантика глагола, а за исказивање видских значења, француски језик ослања се не само на глаголске лексеме, већ и на друга синтаксичка средства: на адвербијалне и везничке лексеме, лексичке спојеве, односно перифразе (*être en train de, être sur le point de, se mettre à, finir par*, итд), категорију пасива и рефлексива, као и негацију предиката. Управо због разлика у изражавању глаголског вида у српскохрватском и француском језику, испитивање видских односа глаголских процеса у ова два језика, сматра Д. Точанац, ваља усмерити са морфолошког на синтаксички план.

У раду „Аспект и времена” (Тоџанац 1989) Д. Точанац упоређује глаголске облике француског и српскохрватског језика и то у односу на категорије времена, начина и дијатезе. Анализа морфолошких облика у ова два језика показује да између француског

⁹⁸ Уочава се да у свом раду В. Драшковић (Drašković 1969) не узима у обзир важну особину француског језика да аспектуалне вредности изражава и глаголским временима.

и српскохрватског језика постоји највећа сличност када је категорија времена у питању, док се уочавају значајне разлике у облицима за изражавање начина и дијатезе. И српскохрватски и француски језик, као језици индоевропске групе језика, на сличан начин изражавају глаголске радње у односу на садашњост, прошлост и будућност, иако се може уочити да је француски језик развио много шири систем глаголских времена. При томе, апсолутна и релативна времена у ова два језика не употребљавају се на исти начин, а под појмом „релативно време” у граматикама француског и српскохрватског језика подразумевају се различите датости. Поред тога, подела глаголских времена на просте и сложене у француском језику представља важан чинилац при изражавању аспекта, док у српскохрватском језику ова дистинкција нема исти значај за глаголски вид.

И у односу на категорију начина, француски и српскохрватски језик значајно се разликују. Сви француски глаголски облици сврстани су у неки модус, што није случај у српскохрватском језику. Када је реч о категорији дијатезе, могуће је приближити облике којима се она изражава у француском и у српскохрватском језику, будући да се ради о језичкој универзалији у језицима индоевропског порекла.

Као последица постојећих разлика у изражавању глаголског вида у српском и у француском језику, јављају се тешкоће у преношењу видских значења глагола између ова два језика, о чему Д. Точанац говори у раду „О преношењу имперфективних и перфективних значења глагола српског језика у француски синтаксички систем” (Тошанац 1995). Будући да је исказивање видских садржаја глагола у француском везано и за систем глаголског времена, дакле деиктичку категорију, при преношењу процеса из српског у француски језик „придодаје се, уз све специфичности при избору одговарајуће лексеме, и временски деиксис, тако да уместо перцепирања процеса као свршених и несвршених, наша перцепција региструје процесе који се одвијају сукцесивно, пре или после неког другог процеса, што је несумњиво знак двеју различитих визија догађаја које проистичу из различитих начина гледања, или како се то понекада каже – различитог начина *језичког пресецања* реалности. (Тошанац 1995:224)”

Као интересантну лингвистичку појаву у француском и у српском језику, Д. Точанац анализира употребу аориста у ова два језика у свом раду „Аорист – употреба и значење у временском и видском глаголском систему” (Тоџанас 1996). Наиме, иако се глаголи у француском језику равнају према временском деиксису, односно изражавају временске односе, аорист у француском изгубио је временска обележја. Ово глаголско време, као и имперфекат, са којим често чини бинарни пар, детерминисано је значењем вида. При томе, аористом се изражавају свршени, а имперфектом несвршени процеси.

Са друге стране, глаголи у српском језику заснивају своја значења на глаголском виду и релативно малом броју временских форми. Као глаголски облик, аорист је присутан у српском језику, иако се врло често замењује перфектом и перфективним презентом. Као и аорист у француском језику, и у српском језику ово време изражава видска значења и то када је у питању план недеиктичке употребе глаголских облика у приповедању. Међутим, за разлику од француског језика, аорист у српском изражава и временске односе, и то нарочито на плану разговора, дакле деиктичне категорије. Управо је ова чињеница, истиче Д. Точанац, интересантна, јер „указује на истовремено преплитање значења категорија вида и времена: српски језик чији је глагол обележен видом, одражава, поред видског, и деиктичко, дакле временско значење аориста; с друге стране француски језик, чији глагол познаје само време, у облику свог аориста развио је видске особине.” (Тоџанас 1996:150 – 151)

Тијана Ашић и Веран Станојевић су о начинима изражавања аспектуалног значења у француском и у српском језику писали у више наврата (Stanojević & Ašić 2006, Ašić & Stanojević 2006, Ašić 2007, Stanojević 2007, 2009, 2010) указујући на особености ова два језика у погледу глаголског вида. Већ на почетку своје монографије *Семантика и прагматика глаголских времена у француском језику* (Stanojević & Ašić 2006) представљају различите начине изражавања аспектуалног значења у језику уопште, односно, лексички, граматички и морфолошки начин изражавања аспекта. Француски језик користи лексички и граматички начин изражавања глаголског вида, при чему лексички аспект подразумева да сваки глагол поседује семантичке одлике везане за аспектуалну интерпретацију, док граматичко изражавање аспекта значи да се за изражавање аспектуалног значења користе глаголска времена. Српски језик, за

разлику од француског, познаје морфолошки исказан глаголски вид, што значи постојање видских парова глагола добијених морфолошким процесима префиксације и инфиксације.

Т. Ашић и В. Станојевић говоре и о односима између ова три начина енкодирања аспекта у језицима у раду « L'aspect lexical, morphologique et grammatical - le jeu des perles de sens » (Ašić & Stanojević 2006). Тако, када се посматра однос између морфолошког и лексичког аспекта, уочава се да је информација коју изражава морфолошки аспект јача у односу на ону изражену лексичким аспектом, о чему сведочи глаголски вид у српском језику. Када се ради о односу граматичког и лексичког аспекта, као што је случај у француском језику, уочавају се два типа односа: аспектуална инструкција граматичког аспекта је јача од лексичког или лексички аспект надјачава граматички. На пример, у француском језику, уколико је теличан глагол (*boire son café [попиуи кафу]*, *sortir [изаћи]*) у облику имперфекта (*A 8 heures, Paul buvait son café [У 8 сати, Павле је пио (би пио) кафу]*; *Il sortait de son bureau à 8 heures [Излазио је (излазио би) из канцеларије у 8 сати]*), глаголска ситуација се интерпретира као прогресивна или као итеративна. Ово је пример када граматички аспект (изражен обликом имперфекта) надјачава лексички. Са друге стране, француски футур представља пример када лексички аспект надјачава граматички. Као пример, аутори наводе реченице *Demain tu danseras pendant trois heures dans la meilleure boîte à Genève [Сутра ћеш играти три сата у најбољој дискотеци у Женеви]* и *Tu construiras cette cabane en trois jours [Саградићеш ту колибу за три дана]* (Ašić & Stanojević 2006:102 – 104).

Аспектуално маркирана глаголска времена у француском језику су аорист (*passé simple*), перфекат (*passé composé*) и имперфекат (*imparfait*). О аспектуалним, темпоралним и дискурзивним особинама ова три глаголска времена у француском језику пише В. Станојевић у свом раду „Савремени семантички приступи опозицији имперфективно-перфективно и њихова примењивост у настави страних језика” (Stanojević 2007), наглашавајући да је управо аспектуална опозиција перфективно-имперфективно кључна за разумевање њихове употребе.

У свом раду « Sur les différences de l'encodage de l'aspect en français et en serbe » (Stanojević 2010) аутор указује на разлике између енкодирања аспектуалне информације

у француском и у српском језику. Он уводи категорије тоталне, односно временски ограничене, и нетоталне, временски неограничене евентуалности. Исто тако уводи и категорију аспектуалне ригидности, при чему се сматра да је једна глаголска форма ригидна уколико уводи само један тип евентуалности, тоталну или нетоталну. Он констатује да сва прошла времена у француском језику, осим имперфекта, исказују временске границе евентуалности, те су аспектуално ригидна, док се у српском језику само за облике перфективног перфекта, аориста и плусквамперфекта то може рећи. Облици имперфективног перфекта могу да означавају и тоталне и нетоталне евентуалности, што значи да он није аспектуално ригидан.

Ако се узме у обзир аспектуална разлика између француског перфекта и имперфекта и чињенице да француски перфекат уводи тоталне евентуалности, а имперфекат нетоталне, док српски перфективни перфекат уводи тоталне евентуалности, уочава се да постоје разлике између ова два језика. Објашњење се, сматра В. Станојевић, налази у категорији теличности: француски перфекат може да уведе и телични и ателични предикат, док перфективни перфекат у српском подразумева само телични предикат. Исто тако, француски имперфекат може да уведе и телични и ателични предикат, док српски имперфективни перфекат уводи само ателични предикат.

Као што се из наведених приказа радова српских лингвиста В. Драшковића, Д. Точанац, Т. Ашић и В. Станојевића уочава, питање разлика у начину изражавања аспектуалног значења између српског и француског језика врло је сложено, подразумева разлике и у начину изражавања временских односа, а значајну улогу у овим разликама има и теличност. Ипак, о улози семантичких обележја у стварању аспектуалног значења у ова два језика релативно мало је писано.

3.4. ЗАКЉУЧАК ТРЕЋЕГ ДЕЛА

У трећем делу рада приказане су анализе аспекта кроз систем глаголских времена у француском језику, глаголског виду у српском и контрастивна истраживања аспекта у ова два језика.

За разлику од глаголског времена које изражава темпоралне особине глаголске ситуације у односу на моменат говора, аспект представља не-деиктичку категорију и изражава унутрашње темпоралне особине глаголских ситуација. Два су основна начина приказивања унутрашње временске структуре ситуација: перфективни, који ситуацију приказује као јединствену целину, и имперфективни, који приказује унутрашњу структуру ситуације.

У француском језику, значајну улогу у стварању аспектуалног значења има систем глаголских времена за изражавање прошлости – аорист (*le passé simple*) и перфекат (*le passé composé*), који исказују перфективни аспект и имперфекат (*l'imparfait*), који изражава имперфективни аспект. У лингвистичким истраживања аспекта у француском језику аутори истичу кључну улогу управо глаголских времена (Е. Бенвенист, М. Гревис) иако има и аутора који указују на важност семантичке структуре језика (Г. Гијом, Л. Тенијер, П. Шародо).

У савременим теоријама о стварању аспектуалног значења у француском језику уочава се важност интеракције значења перфективности и имперфективности са инхерентним аспектуалним особинама глаголских лексема (Х. Гари, К. Смит). Важна особина француског језика је да се сви типови глаголских ситуација, укључујући и стативне, могу комбиновати и са перфективним и имперфективним аспектом:

- Теличне глаголске ситуације остварења и достигнућа, које већ имају природну крајњу тачку у којој се глаголска радња завршава, исказане перфективним аспектом приказане су као затворене, при чему је крајња тачка ситуације достигнута. У случају ателичних глаголских ситуација активности, које имају произвољну крајњу тачку и могу да трају неограничено, перфективни аспект указује на временско ограничење, односно, да је ситуација престала да се одвија. Глаголске ситуације стања изражене перфективним аспектом приказане су такође као затворене, при чему крајња тачка представља излазак из стања.

- Ателичне глаголске ситуације активности и стања у комбинацији са имперфективним аспектом приказане су као отворене, при чему се не види почетак нити крај трајања глаголске ситуације. У случају теличних глаголских ситуација остварења, имперфективни аспект означава да крајња тачка није достигнута, а код

тренутних глаголских ситуација достигнућа фокусира тренутак пре него што ће се сама ситуација реализовати.

У анализи глаголског вида у српском језику уочава се да се ова категорија посматра као морфосинтаксичка, при чему многи аутори истичу важност семантичке структуре језика. Изложена су проучавања А. Белића, М. Стевановића, И. Грицкат, Ђ. Грубора, П. Пипера и П. Новакова. А. Белић дефинише глаголски вид као категорију која означава начин трајања глаголске радње и истиче важност разликовања примарног (неограниченотрајни и тренутносвршени глаголи) и секундарног глаголског вида (учестали и почетно или завршносвршени глаголи). М. Стевановић глаголски вид посматра као морфолошко-семантичку категорију и указује на постојање више глаголских ликова, односно глаголе у српском дели управо по семантичким особинама. И И. Грицкат у својим анализама глаголског вида у српском истиче важност значења, нарочито у градилачким процесима и сматра да у процесу префиксације у српском кључну улогу има значење и префикса и глагола. При томе, перфективни вид у српском најчешће означава „резултативност” радње. Ђ. Грубор анализу глаголског вида у српском темељи на семантичким особинама глагола и указује на утицај и других елемената, као што је објекат или категорија времена.

Контрастивна изучавања категорије аспекта у француском и српском језику, на основу изложених анализа В. Драшковића, Д. Точанац, Т. Ашић и В. Станојевића, указују на значајне разлике између ова два језика. У француском се аспектуално значење исказује и обликом глаголских времена, док се у српском глаголски вид посматра као морфолошка категорија. Аспектуалне вредности трајности, тренутности или учесталости, које су у српском изражене обликом глагола, у француском се врло често изражавају перифразама, посебним изразима или контекстом.

ЧЕТВРТИ ДЕО

4. Синтагма као јединица за изражавање теличности (Теличност и додаци глаголу)

Теличност као дистинктивно обележје, као што је већ у претходном делу рада речено, у стварању аспектуалног значења учествује са другим концептуалним обележјима глаголских ситуација (трајност/тренутност и динамичност/стативност, ограниченост), као и начином посматрања глаголских ситуација (као целине или као структуре). Улогу у томе имају, поред глагола, и друге врсте речи којима се ове концептуалне категорије изражавају. Стога ће четврти део рада бити посвећен анализи како реченични конституенти, нарочито прилошке одредбе и директни објекат, утичу на теличност глаголских ситуација у француском и у српском језику. При томе, посебну пажњу посветићемо анализи предлога који означавају ограничење у току одвијања радње кретања (код глагола кретања, односно интранзитивних глагола), као и детерминатива који актуализују директни објекат (код транзитивних глагола).

Осим тога, у анализи ћемо применити теорију Р. Џекендофа (Jackendoff 1991, 1996) по којој је теличност везана за ограничење онтолошке категорије путања, а које се изражава на различите начине код одређених семантичких група глагола, о чему је такође већ било речи у првом делу рада. За анализу семантичке категорије теличности у француском и у српском језику, изузетно су значајне семантичке класе глагола кретања, као и глаголи извођења, стварања и трошења, те ће се у раду посебна пажња посветити управо овим класама глагола.

Код глагола кретања најбоље се уочава веза између теличности и категорије путања, као и улога везе чувања структуре. Поред тога, код ове класе глагола уочава се важна улога предлога у изражавању теличности глаголске ситуације. Семантичке класе глагола извођења, стварања и трошења интересантне су за анализу теличности, јер се код ових класа уочава улога директног објекта у одређивању теличности глаголске ситуације, а тако и у стварању аспектуалног значења. Наиме, глаголи извођења, стварања и трошења уз себе имају објекат и код њих се може уочити линеарна путања која протиче кроз објекат у одређеном времену, као и веза између ограничености објекта и путање.

У својој анализи теличности Р. Цекендоф, посматра и друге семантичке класе глагола: глаголе остајања, који означавају да неки ентитет траје у времену без промене у простору и за које се може рећи да се по структури врло мало разликују од онтолошке категорије Стања; глаголе пружања, прекривања и испуњавања, који су такође врло слични онтолошкој категорији Стања и означавају да неки ентитет постоји у простору без протока времена; глаголе промене поседовања, који изражавају прелазак једног ентитета од једне тачке до друге, те се, кад је реч о аспектуалним особинама глагола, може рећи да се ради о глаголима који означавају догађаје без трајања; глаголе промене особина, код којих степен особине одређује телиčnost.

Када се ради о анализи семантичке категорије теличности, важно је имати у виду да се телиčnost везује за динамичке глаголске ситуације. Из тог разлога у анализи ове категорије ограничили смо се на семантичке класе глагола кретања, као и глаголе извођења, стварања и трошења, те остале класе глагола (остајања, пружања, прекривања и испуњавања, као и глагола промене поседовања или промене особина, који су семантички блиски Стањима) нећемо посматрати.

4.1. Телиčnost код глагола кретања

У првом делу рада изложена је анализа категорије теличности коју даје Р. Цекендоф у чланку “The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English” (Jackedoff 1996) и његов став да се телиčnost догађаја може повезати са ограниченошћу категорије путања. Укратко ћемо поновити основне идеје Р. Цекендофа, а које су важне за анализу теличности код глагола кретања.

Анализирајући концептуализацију и начине семантичке репрезентације глагола кретања у енглеском језику, Р. Цекендоф указује на потребу да се кретање посматра као континуирана промена кроз време. У таквом приступу концептуализује се путања дуж које се кретање одвија, али и време током кога се оно одвија. Обе категорије, и путања и време, везане су за структуру догађаја:

„Тема је на почетку путање на почетку догађаја и на крају путање на крају догађаја. Ако путања има уочљиве сегменте, и догађај може бити подељен на сегменте

који одговарају положају теме на придруженим деловима путање.”⁹⁹ (Jackendoff 1996:318)

Све три категорије, путању, време и догађај, Р. Џекендоф представља као осе које су међусобно повезане односом везе чувања структуре, при чему путања има одлучујућу улогу у одређивању теличности догађаја: ако је путања ограничена, ограничено је и време, а догађај је теличан. Ако је путања неограничена, неограничено је и време, а догађај је ателичан (Jackendoff 1996:317 – 318).

За анализу глагола кретања важна је и разлика између онтолошких категорија Догађаја и Стања на коју указује Р. Џекендоф. Догађаји, којима припадају и глаголи кретања, имају обележје усмерености, односно, имплицитно су везани за проток времена, док Стања нису. При томе, обележја димензионалности и дирекционалности која карактеришу обе категорије, и Догађаје и Стања, могу се повезати и са предлошким синтагмама. Тако се синтагме у енглеском језику *to the house* [*à la maison*]/[у кућу] и *toward the house* [*vers la maison*]/[према кућу] посматрају као 1-димензионалне и усмерене категорије. Како се и онтолошка категорија Путања може дефинисати као 1-димензионални и усмерени Простор (Jackendoff 1991), ове синтагме могу се описати и као Путања. За разлику од наведених синтагми, *at the house* [*dans la maison*]/[у кућу] изражава 0-димензионални део простора, а *on the table* [*sur la table*]/[на столу] 2-димензионални део простора и обе синтагме могу се сврстати у категорију Место. Предлошка синтагма *along the river* [*le long de la rivière, au bord de la rivière*]/[дуж реке, уз реку] је 1-димензионални простор који није усмерен и стога може да изрази Место, као у реченици *The house is along the river* [*La maison est au bord de la rivière*]/[Кућа је уз реку] или, ако добије категорију усмерености, може да изрази Путању, као у примеру *Bill ran along the river* [*Bill a couru le long de la rivière*]/[Бил је трчао дуж реке] (Jackendoff 1996:320 - 321)¹⁰⁰.

⁹⁹ “The theme is at the beginning of the path at the beginning of the event and at the end of the path at the end of the event. If the path has distinct segments, then the event can be divided into segments corresponding to when the theme is on the associated parts of the path.” (Jackendoff 1996:318)

¹⁰⁰ Као што се из француског и српског превода енглеске синтагме *along the river* [*le long de la rivière, au bord de la rivière*]/[дуж реке, уз реку] може уочити, у случају ове предлошке синтагме, у француском и српском језику прави се разлика у односу на обележје статично/динамично. Ипак, ову енглеску синтагму

За анализу глагола кретања значајно је нагласити да предлози као и прилошке одредбе које означавају одређену дужину најчешће спецификују ограничење на оси путање. Поновићемо пример предлошких синтагми *to the house [à la maison]* [у кућу] као ограничене путање и *toward the house [vers la maison]* [према кућу] као неограничене. При томе, ако предлог означава ограничену путању, догађај се интерпретира као теличан. Уколико сам предлог указује на непостојање ограничења на оси путање или ако предлога у реченици нема, догађај је ателичан.

4.1.1. Глаголи кретања у француском језику

Када се говори о глаголима кретања у француском језику, значајна је анализа предлога коју даје П. Шародо (Charaudeau 1992) и која се може повезати са напред наведеном анализом Р. Џекендофа. П. Шародо, наиме указује на семантичке особине предлога у француском језику да изражавају односе између бића, материјалног или нематеријалног у процесу кретања и бића које служи као референцијална тачка у односу на биће које се креће, а које говорник, из свог угла посматрања, изражава (Charaudeau 1992:414). При томе, могуће је изразити различите односе (Charaudeau 1992:416 – 418):

- предлог *à* [у] прецизира да је кретање континуирано и да се очекује достизање референцијалне тачке, на пример:

Je vais à Pau.

[Идем у По.]

- предлог *vers* [према, ка] само указује на правац кретања према референцијалној тачки, која не мора да буде достигнута, на пример:

Quand il a vu apparaître son père il est allé spontanément vers lui.

[Када је видео да се отац појавио, сам од себе је кренуо ка њему.]

наводимо као део теорије Р. Џекендофа и објашњење категорије путања, тим пре што за анализу теличности ова разлика између енглеског, француског и српског језика није релевантна.

- предлог *pour* [за], који стоји уз одређене глаголе¹⁰¹, означава да се у обзир узима тачка поласка, на шта указује инхерентно значење глагола, а да референцијална тачка постоји у перспективи, као циљ кретања, при чему се не зна да ли ће та тачка бити и достигнута, на пример:

Elle a filé pour les Etats-Unis.

[Отишла је за Сједињене Америчке Државе.]

- предлог *jusque* (+ *à* / *en*) [до] изражава да је референцијална тачка достигнута или да се посматра као достигнута, на пример:

Elle est allée jusqu'au fin fond de l'Afrique.

[Отишла је до самог срца Африке.]

Предлози *à* [у], *vers* [према, ка], *pour* [за] и *jusque* (+ *à* / *en*) [до] изражавају кретање бића у правцу референцијалне тачке, док предлози *dans* [у, по], *par* [кроз, по] и *à travers* или *au travers de* [преко, кроз]¹⁰² изражавају кретање бића кроз референцијалну тачку или преко ње, у зависности од тога како се та тачка посматра, као простор или као граница¹⁰³ (Charaudeau 1992:419 – 420) :

- предлог *dans* [у, по] описује референцијалну тачку као дво- или тро-димензионални простор који се може прећи у потпуности, на пример:

¹⁰¹ Француски предлог *pour* [за] стоји уз глаголе *partir* [поћи], *s'en aller* [отићи], *filer* [брзо отићи], *quitter* (un endroit) [напустити (неко место)], *s'enfuir* [побећи], *décamper* [умећи], итд. Ови глаголи означавају процес кретања од референцијалне тачке, која представља граничну тачку на оси путање. Међутим, будући да се догађај одвија почев од ове референцијалне тачке, у анализи глагола кретања у француском језику у односу на категорију теличности ови глаголи се неће посматрати.

¹⁰² И други предлози или предлошки изрази у француском језику могу да опишу кретање кроз унутрашњост референцијалне тачке, као *à l'intérieur* [унутар], *entre* [између], *parmi* [међу] (Charaudeau 1992:420).

¹⁰³ У својој анализи предлога П. Шародо (Charaudeau 1992:418 – 419) даје преглед и предлога у француском језику који изражавају удаљавање бића од референцијалне тачке, као *de* [из, од], *depuis* [од], *dès* [већ од], *à partir de* [почев од]. Како ови предлози не утичу на ток догађаја који се одвија од референцијалне тачке, у анализи глагола кретања у француском језику у односу на категорију теличности, они се неће посматрати.

Elle aime se promener dans le jardin de la maison.

[Она воли да се шета по бапти куће.]

- предлог *par* [кроз, по] описује прелазак преко референцијалне тачке, са једног места на друго, али у једном покрету и то усмереном у једном правцу. Референцијална тачка може да буде обична граница без проширења или простор различитих димензија:

Celui-là, on le sort par la porte et il revient par la fenêtre.

[Њега избаците кроз врата, а он се врати кроз прозор.]

- предлози *à travers*, односно *au travers* [преко, кроз], слично као и предлог *par* [кроз, по] описују прелазак са једног места на друго, при чему постоји препрека, а то је сама референцијална тачка, на пример:

L'enfant souriait en silence à travers ses larmes.

[Дете се ђутке смешило кроз сузе.] (Charaudeau 1992:417 – 420).

За анализу категорије теличности у француском језику значајни су предлози *à* [у], *jusque* (+ *à* / *en*) [до] и *vers* [према, ка], који изражавају значење приближавања у току кретања, а које се може повезати са ограниченошћу онтолошке категорије Путања.

Предлози *à* [у] и *jusque* (+ *à* / *en*) [до], који изражавају да је референцијална тачка у току кретања достигнута, указују да на оси путање постоји ограничење, док предлози *vers* [према, ка] и *pour* [за] означавају да референцијална тачка током кретања није достигнута, а тако и неограниченост осе путање. Глаголске синтагме у којима стоје наведени предлози, као на пример *à la maison* [у кућу], *jusqu'à la maison* [до куће], *vers la maison* [према кући], могу се посматрати као 1-димензионалне, усмерене категорије, односно, као категорија путања. Са друге стране, глаголске синтагме у којима стоје предлози *dans* [у, по], *par* [кроз, по] и *à travers/au travers* [преко, кроз], као на пример *dans la maison* [у кућу], *par la maison* [по кућу], *à travers la maison* [кроз кућу] могу се посматрати и као 1-димензионалне, 2- димензионалне или 3-димензионалне категорије.

Када се говори о француском предлогу *jusqu'à* [до] важно је напоменути да овај предлог изражава и просторна и временска значења, као што каже Т. Ашић у анализи

просторних и временских предлога у француском језику (Ašić 2008). И П. Шародо, говорећи о начинима изражавања временских одредница за описивање тока глаголске радње у француском језику, као једно од језичких средстава за исказивање трајања процеса наводи предлог *jusqu'à* [dɔ]. У смислу временских односа, овај предлог у француском језику изражава трајање процеса у перспективи одвијања радње у будућности (Charaudeau 1992:478 – 479). И у смислу изражавања просторних односа, за француски предлог *jusque* (+à / en) [dɔ] може се рећи да, поред тога што означава достизање референцијалне тачке, изражава и прогрессију¹⁰⁴ и процес приближавања, што је значајно за анализу глагола кретања у француском језику.

Напред наведени предлози означавајући постојање или одсуство ограничења на оси путање, заједно са инхерентним значењем самих глагола кретања, учествују у стварању аспектуалног значења глагола у француском језику.

4.1.2. Глаголи кретања у српском језику

Српски језик поседује развијен систем за изражавање просторних значења, а као синтаксички модели за исказивање ових значења најчешће се користе предлошко-падежне конструкције. Као основне конструкције којима се исказују значења места или правца, у српском језику користе се спацијални генитив, спацијални датив, спацијални акузатив, спацијални инструментал и спацијални локатив. У *Синтакси савременога српског језика* П. Пипер и сарадници напомињу да су синтаксички модели предлошко-падежних конструкција за изражавање просторних значења у српском језику бројни и да чине посебан синтаксичко-семантички подсистем (Piper i dr. 2005:723).

Говорећи о предлошким конструкцијама у српскохрватском језику, М. Ивић (Ivić 1957 – 1958) указује на значења падежа и акузатив, датив и локатив назива падежима контакта. Њима се конкретизује природа контакта који глаголска радња успоставља са појмом обележеним падежним обликом. Тако, предлошки акузатив изражава просторне односе који подразумевају акцију кретања при чему облик са предлозима *на*, *у*, *о* директно одређује место завршетка, док предлошка конструкција са

¹⁰⁴ На значење трајања француског предлога *jusque* (+ à / en) [dɔ] указују и (Lefevre & Nicolas 2003).

дативом означава усмеравање и приближавање у простору искључујући идеју о остваривању контакта са објектом.

П. Пипер и сарадници разликују два типа просторних односа: тип динамичког аспекта просторног односа и тип статичког односа. Динамички аспект реализује се у значењима директивности и недирективности (локативности). Директивно значење у српском језику изражавају конструкције са дативом и акузативом, док недирективно значење исказују конструкције са инструменталом и локативом. Конструкције са генитивом могу изражавати и директивно и недирективно значење (Piper i dr. 2005:725 – 726).

За анализу категорије теличности и глагола кретања у српском језику значајне су предлошко-падежне конструкције које изражавају динамички аспект просторних односа, и то конструкције које изражавају директивна значења. Стога ће се у анализи посматрати предлошко-падежне конструкције са дативом и акузативом, као и конструкције са генитивом, у оним случајевима када изражавају директивно значење.

Директивни датив (датив правца) изражава усмереност објекта локализације према локализатору (циљу), при чему нема података о томе да ли се локализатор досеже. Уз глаголе кретања и почетно-фазне глаголе кретања директивни датив у српском језику стоји уз предлоге *ка* и *према*, као и уз акузативну предлошку конструкцију *у сусрет* уколико је појам у дативу обележен као живо (+) или ако се ради о неком апстрактном појму (нпр. *будућност*, *промена*) (Piper i dr. 2005:190):

Ишли су заједно ка / према излазу.

Пливао је ка / према супротној обали.

Опрезно је пошао ка / према својим колима.

Журним кораком кренуо је у сусрет старом пријатељу.

Када се говори о предлошким конструкцијама са дативом, важно је напоменути да М. Стевановић, поред тога што наглашава значење датива као падежа усмерености према циљу, каже да се ове конструкције употребљавају „обично уз несвршене глаголе кретања, уколико ови у себи не подразумевају и доспевање на циљ, уз свршене који означавају почетак кретања, или и уз такве свршене који значе свршетак процеса

кретања негде у правцу циља коме се смера, као у ... примеру: *Он је дохвати за браду и уздиже је према себи.*” (Stevanović 1961 – 1962:322). Ова констатација М. Стевановића значајна је јер упућује на везу између семантичке категорије теличности и глаголског вида у српском језику.

Спацијални акузатив изражава приближавање локализатору, при чему је циљ досегнут. Уз глаголе кретања спацијални акузатив стоји уз предлоге *у* или *на* (Piper i dr. 2005:213):

Путује у Париз.

Ушла је у зграду.

Био је изахао на пропланак... (С. Велмар-Јанковић)

Идеју о приближавању локализатору при чему је циљ достигнут изражава и спацијални генитив с предлогом *до*¹⁰⁵ (Piper i dr. 2005:152):

Дотрчао је до капије.

Пливао је до обале.

На основу наведених примера уочава се да идеју о достизању циља у току кретања – приближавања локализатору изражавају спацијални акузатив и генитив, док спацијални датив изражава кретање ка локализатору – циљу при чему циљ није достигнут.

Уколико се значења предлошко-падежних конструкција за изражавање просторних односа у српском језику повежу са анализом категорије теличности и концептуализације кретања коју даје Р. Џекендоф (Jackendoff 1991, 1996:315–327) може се рећи да предлошке конструкције са дативом у српском језику означавају да је у

¹⁰⁵ Говорећи о генитивним синтагмама с предлозима М. Стевановић напомиње да „када се генитивом означава какав неживи предмет, нарочито неко насељено место, област, земља или какав други објекат, предлог *до* с овим обликом и семантички и синтаксички има синонимску вредност с предлозима *у* или *на* употребљеним с обликом акузатива.” (Stevanović 1969:280)

случају глагола кретања оса путање неограничена, док предлошке конструкције са акузативом и генитивом указују да постоји ограничење на оси путање. Тако се за синтагму *према кући* може рећи да означава неограничену путању, док се за синтагму у *кућу* може рећи да указује на ограничену путању.

Када се говори о глаголима кретања у српском језику у односу на семантичку категорију теличности, важно је нагласити да је теличност као категорија везана за стварање аспектуалног значења. Са друге стране, П. Пипер и сарадници теличност дефинишу као категорију значења циља (Piper i dr. 2005) и не везују је за категорију глаголског вида, док Т. Ашић и П. Новаков теличност у српском везују за свршене, а ателичност за несвршене глаголе (Ašić 2008, Novakov 2009). Анализа предлошко-падежних конструкција које означавају присуство или одсуство ограничења у току кретања, из перспективе теорије Р. Декендофа о ограничењу онтолошке категорије Путања као чиниоца у одређивању теличности глагоских ситуација, може да послужи као основа за повезивање категорије теличности са глаголским видом у српском језику.

Управо у односу на теличност издвајају се у српском језику глаголи кретања почетно-свршеног лика код којих се уочава да, иако се ради о свршеним глаголима, обележје теличности није присутно. Код ових глагола ограничење представља почетна тачка у току одвијања глаголске радње, што не утиче на даљи ток догађаја и оса путање остаје неограничена. Стога уз ову групу глагола у српском језику стоје предлошке конструкције са дативом које указују да циљ у току кретања није достигнут:

Поћи / кренути / запливати / полетети + према, ка + N_{Dat}.

Ипак, када се ради о почетносвршеним глаголима кретања у српском језику у односу на категорију теличности, ваља рећи да ова група глагола, као свршени глаголи, позитивно одговарају на тест теличности (*током*) *X времена/за X времена*:

*Поћи / кренути / запливати / полетети за X времена / *(током) X времена,*

као и тренутно и завршносвршени глаголи:

*Доћи / стићи / допливати / долетети за X времена / *(током) X времена.*

Разлика између ове две групе, међутим, постоји. У случају почетносвршених глагола врменска одредница мора бити кратак временски период, иначе исказ није логичан:

Поћи / кренути / запливати / полетети за 2 минута / ?2 сата / ?2 дана¹⁰⁶

У случају тренутно и нарочито завршносвршених глагола дужина временског периода тока глаголске радње није важна:

Доћи / стићи / допливати / долетети за 2 минута / 2 сата / 2 дана

Како објаснити да на тесту теличности и почетно и тренутно и завршносвршени српски глаголи кретања дају позитиван резултат, иако се по предлошко-падежним конструкцијама које стоје уз ове глаголе уочава да почетносвршени не означавају достизање циља? Једно од објашњења могло би бити да се у српском свршеним глаголима означава и категорија перфективности, која је везана за временско ограничење трајања глаголске радње, док се теличност односи на постојање ограничења у току одвијања глаголске радње. Будући да се тест теличности односи на временско ограничење трајања глаголске радње ((*током*) *X времена/за X времена*) и почетносвршени су ограничени, али временски.

Ова појава може се објаснити и везом чувања структуре, о чему је било речи у претходним деловима рада у којима је говорено о теорији Р. Џекендофа (Jackendoff 1996). Будући да се све три осе перципирају истовремено, ток догађаја, путања и

¹⁰⁶ Интересантно је да у српском у исказима као *поћи / кренути / запливати / полетети за 2 минута / 2 сата / 2 дана*, предлог *за* може имати значење *кроз*, нарочито ако се ради о дужем временском периоду. Могуће је да се у језику прави разлика управо због логичности исказа, будући да се ради о радњама које кратко трају.

временска оса, уколико је једна од њих ограничена, све три се перципирају као ограничене. Почетносвршени глаголи у српском језику имају почетну тачку као ограничење на оси путање, те се и остале две осе перципирају као ограничене. Што се временске осе тиче, будући да се ради о самом почетку трајања догађаја, и временски период мора бити кратак.

4.2. Теличност код семантичких класа глагола извођења, стварања и трошења у француском и српском језику

4.2.1. Теличност и директни објекат глагола

У првом делу рада већ је напоменуто да многи аутори, говорећи о семантичкој категорији теличности, наглашавају да на теличност глагола, односно глаголске синтагме, у француском језику¹⁰⁷ значајан утицај има директни објекат глагола, те да се аспектуално значење ствара у интеракцији глагола и његових додатака¹⁰⁸:

Х. Гари у свом раду говори о конструкцијама које као нуклеусе имају ателичан или теличан глагол (Garey 1957:108 – 109) и анализира на који начин додаци глагола учествују у стварању аспектуалног значења у француском језику. Као значајан синтаксички елеменат у овом процесу наводи директни објекат, партитивне конструкције и одређене прилоге.

¹⁰⁷ Утицај директног објекта на теличност присутан је и у енглеском језику. У литератури на енглеском језику за ову појаву користи се термин *object-to-event mapping* (cf. MacDonald 2006).

¹⁰⁸ Већ Г. Гијом (Guillaume 1970) у анализи аспекта у француском језику говори о улози директног објекта у стварању аспектног значења у француском. За разлику од глагола који у свом значењу садрже границу иза које радња не може да се настави и који као помоћни глагол имају глагол *être* [бути], глаголи који ову границу немају, као помоћни глагол имају глагол *avoir* [имати]. Овакви глаголи границу радње имају у објекту: „Транзитивни глаголи су глаголи код којих тензија не среће границу у глаголу, него изван њега, у објекту глагола. Тако они без разлике имају као помоћни глагол *имати*.” (Guillaume 1970:27) [« Les verbes transitifs sont des verbes dont la tension ne rencontre pas sa limite dans le verbe, mais au-delà, dans l’objet du verbe. Aussi prennent-ils indistinctement l’auxiliaire *avoir*. »] (Guillaume 1970:27)

Говорећи о улози директног објекта у стварању аспектуалног значења, он сматра да на аспект глагола утиче структура објекта, при чему и сам објекат може имати теличан или ателичан карактер. Као пример наводи француски глагол *jouer* [свирати, играти (се)] и каже: „Ако постоји директан објекат, и ако тај објекат означава нешто што има структуру са временским крајем – партију шаха или тениса, Бетовену сонату – израз глагол-плус-објекат је теличан. У супротном случају, уколико је комплемент глагола ателичан – *aux échecs* ‚шах‘, *du violon* ‚виолину‘, *du Beethoven* ‚Бетовена‘ – или ако нема објекта (на пример, *il a joué toute la journée* ‚свирао је/играо (се) цео дан‘ *il joue très bien*, одлично свира/игра‘) израз је ателичан.”¹⁰⁹ (Garey 1957:107)

У конструкцији са ателичним глаголом, сматра Х. Гари, аспект читаве конструкције зависи од додатка глагола, а не од самог глагола. Као пример наводи синтагме: *jouer du Mozart* [свирати Моцарта] и *jouer un concerto de Mozart* [(од)свирати Моцартов концерт]. „Глагол, ако се посматра сам за себе, остаје ателичан: сам додаток представља крајњу границу активности, која се сама не мења суштински како тече.”¹¹⁰ (Garey 1957:108) Ако се на синтагму *jouer un concerto de Mozart* [(од)свирати Моцартов концерт] примени тест који он користи за утврђивање теличности: Ако је неко *verboвао*, али је био прекинут *verбујући*, да ли је *verboвао*? (Si on *verbait*, mais a été interrompu tout en *verbant*, est-ce qu’ on a *verbé*?) може се рећи *qu’il en a joué un peu* [да је мало (од)свирао], односно, да је синтагма остала ателична (Garey 1957:108).

У случају конструкције са теличним глаголом, међутим, аспект читаве конструкције зависи од самог глагола. Као пример, Х. Гари наводи реченицу из Стендаловог романа *Chartreuse de Parme*: *Fabrice regarda cet homme et le reconnut un peu*. [Фабрицио погледа тог човека и мало га препозна.]. У овој реченици, прилог *un peu* [мало], за који се може рећи да представља ателичан додаток, уз теличан глагол као

¹⁰⁹ “If there is a direct object, and if this object designates something that has a structure with a temporal ending to it – a game of chess or a tennis, a Beethoven sonata – the expression verb-plus-object is telic. In the contrary case, if the complement of the verb is atelic – *aux échecs* ‘chess’, *du violon* ‘the violin’, *du Beethoven* ‘some Beethoven’ – or if there is no object (for example, *il a joué toute la journée* ‘he played all day’, *il joue très bien* ‘he plays very well’) the expression is atelic.” (Garey 1957:107)

¹¹⁰ “The verb, considered by itself, remains atelic: it is only the complement that puts a term to the activity, which itself does not change essentially while it goes on.” (Garey 1957:108)

reconnaître [препознати] нема утицаја на теличност самог глагола. Када би се применио горе поменути тест теличности, у случају наведеног примера *Fabrice regarda cet homme et le reconnut un peu* [Фабрицио погледа тог човека и мало га препозна], може се рећи да Фабрицио није препознао човека. Теличан глагол, закључује Х. Гари, остаје теличан, без обзира на аспект додатка (Garey 1957:109).

Сам додаток глаголу ван контекста, сматра Х. Гари, неодређен је. Тако партитивна конструкција може да означи одређену количину коју можемо да посматрамо као целину или као део неодређене количине. Х. Гари наводи пример: *Pierre sortait du papier de son bureau* [Петар је вадио папир из радног стола] и каже да ако се примени тест теличности, одговор може бити и потврдан и одричан, у зависности како се посматра ситуација. Ако се мисли на мали комад папира, а Петар га је делимично извадио из стола, може се рећи да није извадио папир из стола. Ако се мисли на већу количину папира, а у столу га је још остало, може се рећи да је Петар извадио папира из стола (Garey 1957:109).

И К. Смит (Smith 1991) сматра да додаци глаголу имају суштински значај у одређивању теличности глаголске ситуације. Говорећи о концептуалном обележју теличности К. Смит каже да телични догађај мора да буде коначан, односно, крајња тачка догађаја мора да буде одређена. Овај услов утиче на номиналне додатке који морају да буду бројиве именице. Као примере она наводи синтагме: *eat an apple* [manger une pomme] [(no)јесту јабуку] и *build two houses* [construire deux maisons] [(ca)зградити две куће] које се односе на коначне догађаје и, као супротност, синтагме *eat apples* [manger des pommes] [јесту јабуке] и *build houses* [construire des maisons] [зградити куће] које се не односе на коначне догађаје. У оба случаја одлучујући фактор на то да ли се ради о теличном или ателичном догађају, сматра К. Смит, представља бројивост објекта и закључује: „Глаголске синтагме означавају телични догађај ако су њихови додаци бројиви, односно ателични догађај ако додаци нису бројиви.”¹¹¹ (Smith 1991:31) К. Смит наводи и пример реченице *He played a sonata* [Il a joué une sonate] [Одсвирао је сонату], глаголску ситуацију Остварења, телични догађај, и упоређује је са реченицом *He played*

¹¹¹ “Verb constellations refer to a telic event if their arguments are countable, to an atelic event if they are not.” (Smith 1991:31)

sonatas [Il a joué des sonates][Свирао је сонате], глаголском ситуацијом Активности, ателичним догађајем. „У овим реченицама директни објекат одређује карактер догађаја; индиректни објекат или субјекат могу имати исти утицај. Ови примери указују на интересантну везу између структуре догађаја и структуре ствари.”¹¹² (Smith 1991:31)

Разлика између бројивих и небројивих именица, као и ствари, каже К. Смит, почива у односу дела и целине. Део небројиве, кумулативне ствари, као што је *вода*, може се сматрати делом целине која се такође може означити *вода*. Међутим, *чаша воде* је бројив појам, и за *део воде у чаши* не може се рећи да је *чаша воде*, односно, део бројивог појма не може се означити као целина. Лингвистичка средства за обележавање небројивих појмова су збирне и градивне именице, као и именице у множини (*bare plurals*), а за обележавање бројивих појмова бројиве именице, властита имена и изрази за означавање мере (Smith 1991:32)¹¹³.

Став Р. Џекендофа о улози додатака у теличним и ателичним синтагмама (Jackendoff 1990, 1991, 1996) нешто је другачији у односу на ставове Х. Гарија и К. Смита. Наиме, Р. Џекендоф у свом раду ‘Parts and Boundaries’ (Jackendoff 1991) наглашава да је разлика у структури глаголских ситуација везана за њихову темпоралну структуру, а у раду ‘The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English’ (Jackendoff 1996) указује на интеракцију која постоји између

¹¹² “In these sentences the object nominal determines the character of the event; an indirect object or subject may have the same effect. The examples point to an interesting relation between the structure of events and the structure of things.” (Smith 1991:31)

¹¹³ Исти однос уочава се и код глаголских ситуација Активности и Остварења. Активности одговарају небројивим, кумулативним објектима, а Остварења бројивим. Део глаголске ситуације Активности *John walked [John a marché/John marchait][Џон је ишао]* исте је природе као и целина, а ова чињеница утиче на логичан след догађаја типа Активности: имперфективни аспект (*John was walking [John marchait][Џон је ишао]*) подразумева перфективни (*John walked [John a marché][Џон је ишао]*). Глаголска ситуација Остварења је бројива: *John walked to school [John est allé à l'école][Џон је отишао у школу]* и део овог догађаја није исте природе као целина. Из имперфективног аспекта (*John was walking to school [John allait à l'école][Џон је ишао у школу]*) не може се закључити да је реченица у перфективном аспекту истинита (*John walked to school [John est allé à l'école][Џон је отишао у школу]*) (Smith 1991:32).

ограничености додатака, избора глагола, инкременталности и теличности у енглеском језику. Ова интеракција настаје као резултат везе чувања структуре, о чему је већ било речи у претходним деловима рада.

Улога ограничености додатака глагола нарочито се уочава код појединих семантичких класа глагола и то глагола извођења и глагола стварања и трошења.

У случају глагола извођења (*verbes de performance*)(*verbs of performance*) као што су *read* [*lire*][*читати*] или *sing* [*chanter*][*певати*] објекат глагола представља ентитет над којим се одвија радња (књиге или песме). Током времена радња пролази кроз објекат, а структура објекта утиче на ток одвијања радње дуж осе путање: уколико је објекат неограничен, глаголска радња тече без ограничења и догађај је ателичан. Уколико сам објекат има ограничену структуру, глаголска радња тече до границе објекта и ту се завршава, а догађај је теличан. У случају да објекат није спецификован, догађај се интерпретира као ателичан. Ове односе Р. Џекендоф илуструје следећим примерима (Jackendoff 1996:333):

Bill read the paper/sang the tune in/??for five minutes.

[*Bill a lu le journal/a chanté la chanson en/??pendant cinq minutes.*]

[*Бил је прочитао новине/отпевао песму за/??током пет минута.*]

*Bill read fiction/sang opera for/*in five minutes.*

[*Bill a lu des romans/a chanté des airs d'opéra pendant/*en cinq minutes.*]

[*Бил је читао романе/певао оперске арије током/*за пет минута.*]

*Bill read/sang for/*in five minutes.*

[*Bill a lu/a chanté pendant/*en cinq minutes.*]

[*Бил је читао/певао током/*за пет минута.*]

Код глагола стварања и трошења (*verbes de création et de consommation*)(*verbs of creation and consumption*) постоји објекат који настаје и објекат који нестаје. Процесе настајања и нестајања Р. Џекендоф посматра као инхоативе семантичког предиката *ПОСТОЈАТИ*, а стварање и уништавање су узрочници ових инхоатива. Будући да је

временска оса повезана са осам путање и догађаја, у случају да период времена има обележје 0-димензионалности, догађај је тренутан и читав објекат се појављује или нестаје у тренутку.

Међутим, уколико временски период има обележје 1-димензионалности, постоје две могућности: у једном случају тема се пружа у једној димензији и пројектована је односом везе чувања структуре на друге две. Такав је случај када постепено настаје круг који цртамо. У другом случају постоји степенasti пут од постојања до непостојања и обрнуто, који је везан за време. У том случају објекат као целина појављује се постепено. Такви су глаголи *appear* [*apparaître*][*појавити се*] или *disappear* [*disparaître*][*нестати*], или *create* [*créer*][*створити*] или *destroy* [*détruire*][*уништити*]. Глаголи као *build* [*construire*][*(са)градити*] подразумевају постепено стварање, а глагол *eat* [*manger*][*јести*] омогућава и тренутно и постепено уништавање.

Уколико је објекат неограничен, напомиње Р. Џекендоф, догађај је ателичан, као у примеру *Bill ate custard for/*in an hour* [*Bill a mangé de la crème pendant/*en une heure*][*Бил је јео крем сат времена/*за сат времена*]. Ако директног објекта нема, подразумева се да се ради о неограниченом објекту, као у примеру *Bill ate for/*in an hour* [*Bill a mangé pendant/*en une heure*][*Бил је јео сат времена/*за сат времена*] (Jackendoff 1996:333 – 335).

Објашњавајући проблем квантификације, Р. Џекендоф указује на разлику која постоји између збирних и градивних именица и множине бројивих именица: збирне и градивне именице имају обележје [-b, -i] (неограничене су и не морају да имају интерну структуру), а множине бројивих именица имају обележје [-b, +i] (неограничене су, али имају унутрашњу поделу на дискретне јединице). У примеру *Bill ate apples* [*Bill a mangé des pommes*][*Бил је јео јабуке*], јабука је пројектована на осу дискретних елемената и постоји по један елемент на оси за сваку јабуку коју је Бил појео. Како множина именице указује да је број јабука неограничен, оса је неограничена као и у примеру *Bill ate custard* [*Bill a mangé de la crème*][*Бил је јео крем*]. Р. Џекендоф наглашава да се обележје множине види у морфолошкој ознаци *јабуке* (*potmes*)(*apples*), док остала обележја множине нису морфолошки означена, али су део значења реченице.

Уколико је оса плурала *јабуке (pommes)(apples)* неограничена, као у примеру *Bill ate apples [Bill a mangé des pommes][Бил је јео јабуке]*, временска оса је такође неограничена и ради се о ателичном догађају. Ако је оса плурала ограничена *Bill ate six apples [Bill a mangé six pommes][Бил је појео шест јабука]*, временска оса је такође ограничена и догађај је теличан (Jackendoff 1996:336 – 338).

У наведеном објашњењу Р. Џекендофа о вези ограничености додатка и теличности дати су примери из енглеског језика. Међутим, теорија о вези чувања структуре, на начин како ју је изложио Р. Џекендоф (Jackendoff 1996), може се посматрати као универзална. Уколико се упореди превод ових примера на француски језик, уочава се да и у француском језику постоји слична веза између бројивости директног објекта и теличности глаголске ситуације, односно, да и у француском језику квантификација има значајну улогу у одређивању типа глаголске ситуације.

Осим тога, и В. Станојевић и Т. Ашић (Stanojević & Ašić 2006) говорећи о Вендлеровој класификацији наводе управо синтагме *écrire la/une lettre [(на)писати писмо] – écrire les/des lettres [(на)писати писма]* као пример проблема у одређивању типа глаголске ситуације. У случају да синтагма садржи неодређени члан, процес се посматра као несвршен, док се у ситуацији са одређеним чланом он интерпретира као свршени. Аутори ову појаву објашњавају присуством временске одредбе и кажу да „тип временске одредбе може модификовати аспектуални тип глагола, односно глаголске синтагме. Произилази дакле да су процедуралне инструкције ... дате одредбама (које чине предлог и номинална група, нпр. *pendant deux heures*) јаче од инструкција које сам глагол носи својом лексичком природом.” (Stanojević & Ašić 2006:30)

Међутим, на основу анализе Р. Џекендофа (Jackendoff 1996), могло би се рећи да се поменути проблем, када је у питању синтагма *écrire la/une lettre [(на)писати писмо] – écrire les/des lettres [(на)писати писма]*, односи на семантику глагола и феномен квантификације, будући да се ради о глаголу стварања, који уз себе има бројиви појам као директни објекат. Као резултат везе чувања структуре, начин на који је актуализован објекат утиче на теличност глаголске ситуације, а тиме и на аспектуално значење.

И следећи примери глагола извођења у француском језику илуструју везу квантификације, семантике глагола и теличности:

- (52) Je connais la peste, puisque j'ai soigné des milliers de malheureux pendant l'épidémie de Hambourg, en Allemagne ... (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)
 [Dobro poznajem kugu, jer sam za pošasti u Hamburgu, u Njemačkoj, negovao hiljade tih nesretnika ... (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]¹¹⁴

У примеру (52) у глаголској синтагми *soigner des milliers de malheureux* [неговати хиљаде несретника] директни објекат, бројива именица, уведен је неодређеним чланом *des*, а глаголска ситуација интерпретира се као ателична.

И у случају глагола стварања и трошења уочава се веза између теличности глаголске ситуације и објекта глагола. Као пример наводимо следећи текст који садржи глагол стварања (*faire des photos* [правити фотографије]):

- (53) Un photographe raconte sa journée: « Hier, j'ai commencé à travailler à 10 heures. Jusqu'à midi, avec un mannequin, nous avons fait des photos pour le magazine *Elle...* » (*Panorama I*, CLE International, 2000)
 [Један фотограф прича о свом дану: „Јуче сам почео да радим у 10 часова. До поднева, са манекеном, правили смо фотографије за часопис *Elle.*”]

Глаголска синтагма *faire des photos* [правити фотографије] у примеру (53) на француском језику изражена обликом перфекта (*le passé composé*) може се описати као ателична глаголска ситуација, а разлог за то је начин како је актуализована бројива именица у функцији директног објекта, пред којом се налази неодређени члан *des*. Да је директни објекат *photos* [фотографије] актуализован одређеним чланом *les*, глаголска ситуација би се интерпретирала као телична:

¹¹⁴ У раду користимо превод романа М. Пањола на српскохрватски језик. Међутим, у анализи ћемо превод прилагодити српском језику у оним случајевима када је то могуће.

Nous avons fait les photos (en une heure)/(pendant une heure)*

[Направили смо фотографије (за сат времена)/*(током сат времена)]

Пример (54) садржи глагол трошења *fumer (des cigarettes)* – пушити (цигарете):

(54) J'ai fumé ensuite des cigarettes, toujours couché, jusqu'à midi. (*L'étranger*, Albert Camus)

[Затим сам пушио, лежећи и даље, све до подне. (*Странац*, Албер Ками)]

И у случају глагола трошења у примеру (54) на француском језику - *fumer des cigarettes* [пушити цигарете], директни објекат *cigarettes* [цигарете] уведен је неодређеним чланом *des*, што утиче на интерпретацију глаголске ситуације као ателичне. Да је директни објекат актуализован одређеним чланом *les*, глаголска ситуација разумела би се као телична:

J'ai fumé les cigarettes (en une heure)/(pendant une heure).*

[Попушио сам цигарете (за сат времена)/*(током сат времена)].

Као што се из наведених примера може уочити, и у француском језику постоји веза између семантике глагола, структуре директног објекта над којим се одвија глаголска радња и теличности. При томе, значајну улогу има начин дефинисања, односно актуализације именице у функцији директног објекта.

Говорећи о актуализацији у француском језику, П. Шародо (Charaudeau 1992:164) каже да именице, као и друге речи у језику, своје потпуно семантичко значење добијају у одређеном лингвистичком контексту и у датој ситуацији дискурса. Заједничке именице у француском, да би постале „бића дискурса” морају да буду актуализоване.

У традиционалној граматичи, речи којима се уводе именице називају се детерминативима и то су члан, посесивни придев, показни придев, као и неодређени и бројни придев. П. Шародо наглашава да, иако ови различити детерминативи имају

заједничке морфолошке и синтаксичке особине, међу њима ваља правити разлику. У том смислу он указује на семантичке вредности детерминатива. Тако члан има функцију да актуализује именицу, посесив изражава припадност, демонстратив служи за означавање, а неодређени придев за квантификацију или идентификацију.

У француском језику разликују се три типа члана: неодређени члан (*un(e), des*), одређени члан (*le, la, les*) и партитивни члан (*du, de la*).

Неодређени члан, и у облику једнине (*un, une*) и у облику множине (*des*), актуализује биће као једно од примерака класе којој припада (у случају облика множине, ради се о актуализацији више бића, али не о свеукупности бића), као у примерима:

Aujourd'hui j'ai acheté un livre. [Данас сам купио/ла књигу.]

(неодређени члан *un* актуализује ентитет као један који припада класи *livre* (књига))

или

Aujourd'hui j'ai acheté des livres. [Данас сам купио/ла књига.]

(неодређени члан *des* актуализује више елемената, неограничени број, који припадају класи *livre* (књига); осим тога, облик множине означава да реч представља бројиви ентитет)

Одређени члан *le, la, les* актуализује биће тако што га спецификује у одређеном контексту или ситуацији:

Francine a acheté la moto de ses rêves. [Франсин је купила мотор својих снова.]

(одређени члан означава да се ради о посебном ентитету, у датом контексту)

Осим тога, одређени члан у француском има функцију да означи да се појам посматра као целина елемената класе, односно да елементи скупа чине јединствен ентитет:

Le héros ne meurt jamais. [Херој никада не умире.]

(појам уведен одређеним чланом обједињује све хероје)

Партитивни члан *du, de la* има двоструку функцију: да актуализује биће и да га квантификује, односно, да значи део целине. Функцију актуализације преузима морфема *le (du = de le)* при чему је биће небројиви појам: *le vin [вино], le sel [со], le courage [храброст]*. Будући да се појам конципира као маса, партитивни члан означава да се ради о некој неодређеној количини, или одређеној контекстом. Означавање дела целине чини морфема *de: boire du vin [пити вина], mettre du sel [ставити соли], avoir du courage [имати храбрости]*.

П. Шародо наглашава да је употреба партитивног члана везана за особину бића да је небројиво, те облик *des*, који означава множину, односно, бројивост, не посматра као партитивни члан. Тако у примеру:

Il a acheté des fleurs. [Купио је цвећа/цвеће.]

облик *des* означава да се ради множини, о неограниченој количини, за разлику од облика *une* (Charaudeau 1992:163 – 179).

Идеју квантификације у француском језику, каже П. Шародо, могу да изразе различите речи: неодређени члан *des*, бројни придеви *deux [два], trois [три], quinze [петнаест]*, неодређени придеви *quelques [неколико], plusieurs [више]*, прилози за количину *beaucoup de [много], peu de [мало]*, различити изрази *plein de [пуно], un grand nombre de [велики број], une quantité incroyable de [невероватна количина]*.

Начини изражавања квантификације зависе од семантичке припадности речи појмовима који су бројиви или небројиви. Уколико се ради о бројивом ентитету, операција квантификације подразумева множење референтне јединице:

Il y a quatre chaises autour de la table. [Око стола има четири столице.]

(реч *une chaise [столица]* представља референтну јединицу)

Када се ради о небројивом ентитету, операција квантификације своди се на проширивање референтног појма:

Il y a beaucoup de vin. [Има пуно вина.]

(референтни појам је *du vin* [вино]).

Квантитет се може одредити на различите начине. Он може бити:

- одређен (прецизан) – *Il travaille dix heures par jour.* [Ради десет сати дневно.]
- неодређен (непрецизан) – *Il travaille plusieurs heures par jour.* [Ради више сати дневно.]
- релативан (у односу на границу) – *Il boit trop de café.* [Пије сувише кафе.]
- тоталан – *Il a vendu tous ses livres.* [Продао је све своје књиге.]
- никакав – *Il n'a vendu aucun livre.* [Није продао ниједну књигу.]

Одређену количину у француском језику изражавају бројеви, а на овај начин могу бити изражени само бројиви појмови.

Као неодређена количина могу се изразити и бројиви и небројиви појмови. Када се ради о бројивим појмовима, идеју множине исказане апстрактно, без информација о природи или о броју елемената, могу да означе неодређени члан *des*, неодређени придев *plusieurs* [више], као и придеви *divers* [разни] и *différents* [различити]. Небројиви појмови, који се посматрају и као маса, у француском језику изражавају се као неодређена количина партитивним чланом.

Код означавања релативног квантитета постоји референтна граница и у односу на њу одређује се степен количине (адекватна количина – *assez* [довољно], већа – *trop* [сувише] или недовољна количина – *pas assez* [недовољно]). И бројиви и небројиви појмови у француском могу бити квантификовани на овај начин.

За изражавање тоталне количине у француском користи се мали број израза. Када су у питању бројиви појмови, тотална количина значи да се посматрају сви елементи скупа без изузетка. Идеју тоталности исказују посесивни и демонстративни

придеви (поред тога што својим семантичким функцијама изражавају припадност, односно означавање), заједно са одређеним чланом, као у примерима:

J'ai visité les pyramides du Mexique. [Обишао/ла сам пирамиде у Мексику.]

(ради се о свим пирамидама у Мексику)

Le week-end j'ai rangé mes livres. [За викенд сам сложио/ла књиге.]

(све књиге које имам)

Ramasse-moi ces miettes qui sont sur la table. [Покупи мрвице са стола.]

(све мрвице у датом контексту)

Тотална количина у случају небројивих појмова значи да се у обзир узима супстанца материје у целости. У француском се ово значење изражава неодређеним придевом *tout(e)* [сав, сва], као у примеру:

Il a bu toute l'eau. [Попио је сву воду.]

Овај исказ може бити прихватљив уколико је претходно контекстом одређена количина материје, као на пример, *l'eau du pot, de la carafe, de la bouteille* [вода из чиније, бокала, флаше].

Никаква количина, односно одсуство количине може бити изражено и кад се ради о бројивим и небројивим именицама (*aucun, nul* [ниједан], *rien* [ништа]) (Charaudeau 1992:238 – 277).

Наведени начини актуализације и квантификације именица у француском језику важни су за анализу категорије теличности, а детерминативи својим семантичким особинама значајно утичу на аспектуалну вредност глаголских ситуација.

Уколико се поново погледају примери (52), (53) и (54), може се рећи да неодређени члан *des* којим је актуализован директни објекат - *soigner des milliers de malheureux* [неговати хиљаде несретника], *faire des photos* [правити фотографије], *fumer des cigarettes* [пушити цигарете] означава да објекат представља неограничени

број ентитета, те радња глагола неограничено протиче осом путање и глаголска ситуација се интерпретира као ателична. При томе, уочава се да и у француском језику неодређени члан *des* утиче на теличност, односно ателичност глаголских ситуација, а тиме и на аспектуално значење, у случају одређених семантичких класа глагола, и то глагола извођења, стварања и трошења, код којих постоји ток одвијања радње над објектом. Ако се, на пример, упореди наведена реченица *Il a acheté des fleurs.* [*Купио је цвећа/цвеће.*] (Charaudeau 1992) која такође садржи неодређени члан који означава да је објекат конципиран као неограничен, уочава се да у овом случају он не утиче на интерпретацију глаголске ситуације као ателичне. Ради се о глаголу промене поседовања (*acheter* [*купити*]) чија темпорална структура је блиска Стањима, односно, нема тока одвијања глаголске радње¹¹⁵.

И када се ради о небројивој именици у функцији директног објекта актуализованој партитивним чланом *du* или *de la* у француском језику, глаголска ситуација интерпретира се као ателична, као на пример: *Il a mangé du chocolat/de la glace* [*Јео је чоколаде/сладоледа*]. Будући да је објекат глагола трошења *manger* [*јести*] конципиран као неограничен ентитет, радња тече без ограничења осом путање и глаголска ситуација разуме се као ателична (уз њу може да стоји прилошка одредба *pendant+GNdurée* [*X времена*]).

Уколико је директни објекат актуализован одређеним чланом *les* који указује да се појам посматра као целовит ентитет, глаголска синтагма се интерпретира као телична. Као пример могу се навести реченице:

*Il a fait les photos (en une heure/*pendant une heure)*

[*Направио је фотографије (за сат времена/*током сат времена)*]

*Il a fumé les cigarettes (en cinq minutes/*pendant cinq minutes)*

¹¹⁵ Када је реч о улози директног објекта на теличност у француском језику, ваља имати у виду чињеницу да се и семантичка дистинктивна обележја не могу посматрати изоловано, већ она свој смисао добијају у оквиру скупа обележја у коме се јављају (Jackendoff 1991:12). Теличност као семантичко обележје јавља се уз обележје динамичности и за стативне глаголске ситуације није релевантно.

[*Попушио је цигарете (за пет минута/*током пет минута)*]

*Il a chanté la chanson (en trois minutes/*pendant trois minutes)*

[*Отпевао је песму (за три минута/*током три минута)*]

Када се директни објекат посматра као целовит појам, глаголска радња тече осом путање до границе самог објекта, која представља граничну тачку на путањи. Достигавши границу, радња се завршава и глаголска ситуација се разуме као телична. У том случају сама структура објекта утиче на теличност глаголске ситуације.

И када је директни објекат квантификован бројним придевом, глаголска ситуација је телична. Као пример наводимо следећу реченицу:

- (55) *Le temps n'est plus le temps, les minutes filent en secondes et quarante pages sont lues que l'heure est déjà passée. ... Soient 400 pages en dix heures. (Comme un roman, Daniel Pennac)*

[Време као да је престало да постоји, минути протичу брзо као секунди и четрдесет страна је прочитано за један сат ... Значи 400 страна за десет сати. (*Као у роману, Данијел Пенак*)]

Иако је реченица у примеру (55) изражена пасивом, активна трансформација ове реченице *On a lu quarante pages (en une heure)* [*Прочитали су четрдесет страна (за сат времена)*] интерпретира се као телична глаголска ситуација. Глагол извођења, француски глагол *lire* [*читати*], који уз себе има бројив појам као објекат, прецизно квантификован, означава радњу која тече до границе објекта (четрдесет страница). Када се достигне граница објекта, радња се завршава.

У случају да глагол нема уз себе директни објекат, глаголска ситуација интерпретира се као ателична. Пример (56) ово илуструје:

(56) ... le festin, auquel pouvaient prendre part tous ceux qui le souhaitaient, dura deux jours. On mangea, on but, on joua de la musique, on dansa et on chanta au nom et à la santé du vizir... (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)

[... општа гозба, у којој је учествовао ко год је хтео, трајала је два дана. У везирово здравље јело се, пило, свирало, играло и певало... (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)]

Текст на француском језику у примеру (56) садржи глагол извођења *chanter* [*певати*] који уз себе нема директни објекат. Нити уз глаголе трошења, *manger* [*јести*] и *boire* [*пити*], не стоји директни објекат. Сви глаголи у наведеној реченици су ателичне глаголске ситуације (као и *danser* [*плесати*], који уз себе најчешће нема објекат, и *jouer de la musique* [*свирати*], који има објекат исказан као небројив појам) и уз њих може да стоји прилошки израз *pendant deux jours* [*током два дана*].

На основу наведених примера може се рећи да став Р. Џекендофа (Jackendoff 1996), да је улога директног објекта у одређивању теличности глаголских ситуација везана за темпоралну структуру глаголске ситуације, важи и када је француски језик у питању. Исто тако, може се закључити да се и у француском језику теличност везује за квантификацију, односно, начин актуализације именице у функцији директног објекта, као и за феномен инкременталности или напредовања, одвијања глаголске радње, те да у случају одређених семантичких класа глагола, и то глагола извођења, стварања и трошења и у француском језику структура објекта утиче на теличност, а тиме и на аспектуално значење.

Када се ради о српском језику, међутим, уочава се извесна разлика у погледу начина на који је семантичко обележје теличности обележено, али и у српском директни објекат учествује у стварању аспектуалног значења.

О вези која постоји између глаголског вида и директног објекта пише А. Белић у чланку „О глаголима са два вида” (Belić 2000b:276 – 283). Он указује на појаву да, иако

се глаголски вид као категорија у српском језику везује за облик глагола, и именица у функцији директног објекта може утицати на глаголски вид.

У овом раду А. Белић анализира развијање и употребу два вида код истих глагола у српскохрватском језику, јер се управо код ових глагола уочава да имају стварни унутрашњи објекат или именицу која је у појмовној вези са глаголом. Као примере глагола са два вида он наводи глаголе *чути*, *именовати*, *крстити*, *прстеновати*, *ручати*, *вечерати*, *видјети*, *вјеровати*. Поред ових глагола, А. Белић даје пример и глагола *писати*, који је трајан, али може имати и перфективно значење. У ситуацији када глагол *писати* има значење *писати писмо*, односно, када има унутрашњи стварни објекат у себи, овај глагол има перфективно значење. Тако у реченици „ја сам му писао”, глагол *писати* има значење „*послао писмо*”.

Глагол *писати*, напомиње А. Белић, само у нарочитом смислу може имати два вида, и имперфективни и перфективни, у зависности да ли је употребљен у презенту или у перфекту, и то када поред себе има предметну именицу која је у извесном односу према значењу глагола. Како у перфекту постоји значење остварене именице, „то остварење повлачи за собом и ограничење глагола на ту оствареност објекта или уопште предмета у вези са глаголом (*писао сам* = „*написао сам писмо*” ...)”(Belić 2000b:277).

Глаголи као *ручати* увек су у вези са предметном именицом и зато увек могу имати два вида. Поред тога, напомиње А. Белић, многи трајни глаголи могу добити синтаксичко перфективно значење ако им се време трајања у прошлом времену ограничи. Он даје пример „*он је тамновао три месеца*” где глагол *тамновати* има перфективно значење и значи „*протамновао*” и са друге стране „*он је тамновао*” где овај глагол има имперфективно значење јер му време није ограничено.

А. Белић закључује „да глаголи са унутрашњим значењским објектом или у вези са каквим предметом или именицом која се подразумева – по природи својој у садашњем су времену трајни, а у претериту свршени, јер у претериту значе остварен објекат или онај предмет или именицу у актуализованом облику.” (Belić 2000b:277)

А. Белић даје и пример глагола *вечерати* који је трајни глагол у садашњем времену (*вечерам* „вршим вечеравање”), а свршени у прошлом (*вечерао сам* „имао сам вечеру”). „Несвршеност и свршеност глагола, каже А. Белић, своди се овде на то, да ли

је предметско значење именице која чини саставни део глаголског појма у процесу остварења или је остварено, пошто се у претериту објављује да је радња у целини прошла, била.” (Belić 2000b:282)

Иако у наведеном раду А. Белић говори само о двовидским глаголим и појмовној вези која код њих постоји са објектом, утицај директног објекта уочава се и код семантичких класа српских глагола стварања, извођења и трошења. Наиме, ове семантичке класе глагола подразумевају постојање објекта, будући да се глаголска радња и одвија на самом објекту. У српском језику, међутим, уочава се веза између директног објекта и градилачких процеса.

Код глагола стварања, какви су на пример глаголи *градити*, *зидати*, *писати*, *шиити* постоји објекат који настаје. Глаголска радња тече осом путање до тачке где објекат настане, када се радња прекида. Резултат глаголске радње, односно, настајање новог ентитета изражава се перфективним обликом глагола који настаје префиксацијом: *саградити* (*изградити*) *кућу*, *сазидати* *кућу*, *написати* *писмо*, *сашиити* *хаљину*. У српском језику наведени глаголи стварања, као и остали глаголи, могу примити и друге префиксе: *доградити*, *дозидати*, *преписати*, *нашиити* итд. Уочава се, међутим, битна разлика између перфективних облика глагола који означавају настајање новог ентитета као објекта и оних који упућују на разне видове модификације, трансформације постојећег објекта, при чему се јавља и додатни објекат (*нашиити украс на хаљину*). У случају прве групе глагола, дакле, оних који означавају настанак објекта, глаголска радња не може се продужити и ови глаголи немају трећи члан видске опозиције, учестали глагол: **саграђивати*, **сазиђивати*, **написивати*, **сашивати*. О томе говори И. Грицкат (Grickat 1984-1985). Ова појава објашњива је из перспективе концептуалне семантике, будући да, када једном настане објекат, радња глагола не може, и нема разлога, да се продужава. Као пример наводимо текст у коме се појављује глагол стварања *зидати* – *сазидати*:

- (57) Тердик је поред старе, турске куће сазидао нову зграду »под план«, са кровом од црвеног црепа, који се надалеко видео. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[À côté de la vieille maison turque, Terdik construisit un nouveau bâtiment « sur plan », avec un toit de tuile rouge qui se voyait de loin. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (58) Газда-Сантина магаза је једна од највиших и најтврђих у вишеградској чаршији. Зидана је од тврдог камена, са дебелим зидовима и подом од камених плоча. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Le magasin de Santo Papo est un des plus hauts et des plus solides du bazar de Višegrad. Il est construit en pierre dure, avec des murs épais et un sol dallé. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

У наведеном примеру (57) употребљен је свршени глагол *сазидати* (*сазидао је*), који је у француском преведен обликом аориста глагола *construire* (*il construisit*), чиме је изражена телична глаголска ситуација, резултат глагола *зидати* – настао је нови објекат, *кућа*. У другом тексту (пример (58)) употребљен је његов видски пар, несвршени глагол *зидати* (*зидана је*), у пасивном облику, а у преводу на француски употребљен је исти глагол *construire*, такође у пасиву.

У случају друге групе глагола, дакле оних који у градилачким процесима приме неки други префикс који не указује на настајање целовитог објекта, већ на неку врсту модификације, трансформације ентитета у функцији директног објекта, уочава се да овакви перфективни глаголи могу добити имперфективни пар, али само учесталог лика. Изражено терминима концептуалне семантике, то би значило да се глаголска радња, иако ограничена, може продужити, али као неограничено понављање ограничене глаголске радње: *доградити кућу* – *дограђивати кућу* (исти ентитет *кућа* може бити *дограђивана* више пута, но она остаје ентитет који је био и пре глаголске радње, *кућа*), *президати кућу* – *презиђивати кућу* (као и у претходном случају, иста *кућа* може бити *президана* више пута), *потписати писмо* – *потписивати писмо* (исто *писмо* може бити *потписано* више пута), *ушити хаљину* – *ушивати хаљину* (иста *хаљина* може бити *ушивана* више пута). То се не може рећи и за глаголе стварања код којих настаје нови ентитет: *саградити*, *сазидати кућу* (иста *кућа* не може бити *саграђена*, *сазидана* више

пута), *написати писмо* (исто *писмо* не може бити *написано* више пута), *сашити хаљину* (иста *хаљина* не може бити *сашивена* више пута).

Када глаголи стварања приме различите префиксе настају нове лексеме са често новим значењем¹¹⁶:

доградити (*дограђивати*) – *грађењем додати, саградити уз нешто*¹¹⁷;

заградити (*заграђивати*) - *окружити, опколити, одвојити оградом, оградити или затворити препреком, препречити;*

изградити (*изграђивати*)¹¹⁸ – *створити, остварити нешто;*

надградити (*надграђивати*) – *подићи нешто на чему, изнад чега;*

преградити (*преграђивати*) – *начинити преграду, раздвојити преградом;*

уградити (*уграђивати*) – *поставити у зид, на одговарајуће место, узидати, уклопити део намештаја, опреме, какав уређај и слично у неки објект;*

дозидати (*дозиђивати*) – *додати нови део старој грађевини;*

зазидати (*зазиђивати*) - *заградити, затворити зидом;*

изидати (*изиђивати*) – *испунити грађевинама, изградити или подупрети, заштитити зидом;*

назидати (*назиђивати*) – *сазидати на нечему већ зиданом;*

подзидати (*подзиђивати*) – *подићи заштитни зид, учврстити зидом;*

президати (*презиђивати*) – *оделити, преградити зидом или порушити, на поново саградити;*

¹¹⁶ У дефинисању значења глагола коришћен је Речник српскохрватскога књижевног језика (Речник 1990).

¹¹⁷ Као прво значење глагола *доградити*, *дописати* и *дошити* Речник (1990) наводи као прва значења *довршити грађење, довршити писање и свршити шивење, докраја сашити*. Ипак, у савременом српском језику ова значења нису више у употреби.

¹¹⁸ Када се ради о глаголу *изградити* уочава се да се у значењу *изградити зграду* не користи учестали глагол *изграђивати*: *?Предузеће изграђује зграде*. Ово значење врло је блиско, синонимично са значењем *саградити*, који такође нема облик **саграђивати*, што наводи на закључак да формални део језика ипак прати значењски. У случају другог значења *створити нешто*, на пример *Човек изграђује своје ставове*, прихватљиви су, међутим, искази са учесталим значењем.

- узидати (узиђивати)* – зидајући ставити, уградити у зид;
- дописати (дописивати)* – додати ономе што је написано;
- записати (записивати)* – писањем забележити, написати;
- исписати (исписивати)* – начинити попис, списак чега или уклонити, избрисати из састава, из пописа, списка чега, искључити (из школе, чланства) или испунити писменим знацима, писањем;
- отписати (отписивати)* – писмом одговорити на писмо, дати писмени одговор на што написано или поништити, опростити (дуг);
- описати (описивати)* – речима представити, приказати некога, нешто, начинити опис наводећи карактеристичне особине, одлике, црте, податке;
- пописати (пописивати)* – записати једно по једно, редом све унети у попис, списак; начинити, извршити попис чега;
- преписати (преписивати)* – поново написати неки текст копирајући с оригинала;
- прописати (прописивати)* – издати пропис, наредбу, наредити, одредити,
- уписати (уписивати)* – унети (негде) уписујући, записати;
- потписати (потписивати)* – ставити свој потпис или написати нешто испод нечега;
- дошити (дошивати)* – додати већ сашивеном, пришити још нешто;
- зашити (зашивати)* – концем причврстити једно за друго, шивењем саставити;
- нашити (нашивати)* – пришити на што, пришити као додатак, додати пришивајући;
- одшити (одшивати)* – отворити шав, раширити сашивено место, распарати;
- прошити (прошивати)* – пропуштајући, продевајући конач кроз нешто сашити; ушити,
- ушити (ушивати)* – шивењем причврстити, спојити.

Из наведене листе глагола и објашњења њихових значења уочава се да постоји појмовна веза између префикса и предлога, односно прилога или прилошких израза, који упућују на врсту глаголске радње, а која се одвија на објекту¹¹⁹: *под (потписати, подзидати), над (надградити, назидати), у (уписати, уградити, ушити), из (исписати),*

¹¹⁹ Дејан Стошић указује на везу префикса и предлога у српском (српскохрватском) језику код глагола кретања (Stošić 2001).

на (*нашишти*), за (*зашишти*), односно *редом, једно по једно (пописати)*¹²⁰. Значење које уноси префикс, као што се из објашњења значења види, увек подразумева неку радњу на објекту, његову модификацију, трансформацију у правцу значења предлога или прилога, али не и потпуно настајање објекта. У неким случајевима новонастали свршени глагол подразумева постојање неког новог објекта који учествује у трансформацији или радњи над првобитним објектом, као на пример *доградити* – *део куће*, *уписати* – *реч у писмо*, *нашишти* – *украш на хаљину*, итд. Овакве радње модификације објекта могуће је понављати више пута, те тако је могуће продужавање концепта тока радње, али овог пута неограничено понављање ограничене радње. То може бити објашњење зашто се свршени глаголи настали додавањем префикса који је у појмовној вези са предлогом могу даље имперфектизовати.

И код глагола извођења и трошења уочава се слична појава. Тако, на пример, код глагола *читати*, *певати*, *бојити*, глагола извођења или *јести*, *пити*, *рушити*, глагола трошења, када глаголска радња протекне у целости кроз објекат или до тачке када објекат нестане, као видски парови јављају се свршени глаголи, теличне глаголске ситуације *прочитати*, *отпевати*, *обојити* или *појести*, *попити*, *срушити* (*порушити*) који означавају да је достигнута крајња тачка глаголске радње. Таква радња не може се продужити, те не настају нови несвршени глаголи (**прочитавати*, **отпевавати*, **обојивати*, **поједати*, **попијати*, **срушивати*, **порушивати*).

У случају да у процесу перфектизације неки од ових глагола прими префикс који указује на модификацију, трансформацију објекта у правцу предлога који је у појмовној вези са префиксом, новонастали свршени глагол, поред тога што добија ново значење, може имати нови несвршени, учестали, видски пар:

учитати (*учитавати*) – *унети програм у компјутер*¹²¹;

¹²⁰ У којој мери су префикси у појмовној вези са врстом глаголске радње види се на примеру префикса *про-* који подразумева постојање три димензије код објекта да би се радња могла десити: *пробушити*, *просећи*, *прошити*, *промрзнути*, *промућкати*, *проклијати*. Стога је немогуће рећи **прозидати*, **проградити*, **просликати*, **пробрисати*, будући да глаголи *зидати*, *градити*, *сликати*, *брисати* подразумевају радњу на дводимензионалном објекту.

¹²¹ Значење глагола *учитати* (*учитавати*) дајемо ми, будући да је ово нова лексема у српском језику и није забележена у Речнику (1990). За одредницу *учитати* Речник као значење даје *урачунати*, *убројити кога*, што се данас не користи.

испевати (испевавати) – створити, саставити, написати у складу с поетским нормама, као песник, спевати;

натпевати (натпевати) - надмашити, победити у певању (певајући лепше, боље);

изјести (изједати)¹²² – једући пробушити, изгрести, прогрести;

најести (наједати) – дати коме да једе (и пије), нахранити, наситити или нагрести (о киселини, рђи и др.)

прејести (преједати) – најести кога преко мере;

ујести (уједати) - загрести, забости зубом, направити повреду зубима;

запити се (запијати се) – задржати се дуже пијући, упустити се у пијење;

напити (напијати) – дати коме да попије више пића него што може да поднесе, опити;

опити (опијати) – напојити кога алкохолним пићем да му се помуту у глави или почне осећати зло, мучнину;

отпити (отпијати) – попити део пића из чега, пијући смањити количину пића;

упити (упијати) – попити, усисати у себе, натопити се.

И код ових лексема, као и у случају напред наведених глагола стварања, ново значење не мора да буде у вези са значењем несвршеног глагола од кога је настао префиксирани, што се уочава код глагола *испевати – нову песму, учитати – програм у компјутер, ујести – нас уједа, упити – крпа упија*.

Имајући у виду радове И. Грицкат (Grickat 1966-1967, 1984-1985) о улози префикса у стварању перфективних облика глагола, као и радове П. Новакова (Novakov 2005) о чему је било речи у претходном делу рада, може се закључити да код семантичких класа глагола стварања, извођења и трошења у српском језику префикси уносе значење „резултативности”, односно мењају обележје *циљ*, што подразумева присуство семантичког обележја теличности. Но, требало би правити разлику између префикса који обележавају потпуну извршеност радње над објектом, било да се ради о

¹²² И за глагол *изјести* Речник (1990) као прво значење даје *докраја појести*. Но, ни ово значење у савременом српском језику није више у употреби.

стварању, мењању или трошењу објекта, и оних који означавају неку врсту модификације, трансформације постојећег објекта. Разлика између ове две врсте префикса у српском језику огледа се у одсуству или присуству трећег члана видског пара: код оних глаголских ситуација које означавају настајање или нестајање објекта, као и потпуно протицање глаголске радње кроз објекат, изостаје трећи члан видског пара чиме се означава телични карактер ситуације, немогућност продужавања глаголске радње. У супротном, постоји трећи члан видске опозиције, као ознака да се глаголска радња може продужити. При томе, важно је нагласити да у разликовању ова два типа глаголске радње кључну улогу има објекат и његова структура, односно целовитост. У том смислу, српски језик веома је сличан француском језику, једино што се у српском утицај структуре објекта на тип глаголске радње обележава било обликом глагола – префиксираном формом, било постојањем или непостојањем учесталог, трећег члана видске опозиције.

У погледу дистрибуције префикса у обележавању теличног карактера глаголске ситуације тешко је дефинисати који префикси служе само за обележавање настанка и нестанка целовитог објекта или потпуно протицање радње кроз њега. Уочава се да су то најчешће *на-*, *са-* (*с-*), *од-* (*о-*), *из-* (*и-*), *по-*, *у-*, *пре-*, *за-*, дакле префикси који су и сами у појмовној вези са предлозима, као и сви други префикси који се користе у градилачким процесима. С друге стране, важно је истаћи да су и свршени глаголи који могу имати трећи члан видске опозиције, такође теличног карактера. Иако ови глаголи не означавају настанак, односно нестанак целовитог објекта, већ само извесну радњу на њему, и они означавају њену резултативност. Уосталом, и чињеница да је трећи члан увек само учестали глагол такође потврђује да је префиксирани, свршени глагол теличан, будући да концепт продужавања подразумева неограничено понављање ограничене радње.

Стога се може закључити да у српском језику префиксирани облици, дакле свршени глаголи изражавају обележје теличности, као што се у литератури и каже (Stanojević & Ašić 2006, Novakov 2009). Но, чињеница да се префиксима означава тип глаголске радње, особина да ли се она може продужавати или не, као и промена значења глагола у процесу префиксације, говори о сложености градилачких процеса и полисемије префикса.

Када се говори о обележју теличности у српском језику, а имајући у виду теорију Р. Цекендофа о улози концептуалних категорија и семантичких обележја у стварању аспектуалног значења, укажимо и на специфичност тренутносвршених глагола код семантичких класа стварања, извођења и трошења. Такви су глаголи, на пример, *разбити (нешто)*, *отворити (нешто)*, *затворити (нешто)*, који такође изражавају обележје теличности, али као видски пар имају увек само учестали глагол *разбијати (нешто)*, *отварати (нешто)*, *затварати (нешто)*. Будући да је у случају ових глагола путања изузетно кратка, односно, као тренутни глаголи подразумевају и почетну и крајњу тачку радње, обележје ателичности може бити изражено једино неограниченим понављањем ограничене радње. Тако се као видски пар јавља искључиво учестали глагол.

Интересантно је приметити да се у случају семантичких класа глагола стварања, извођења и трошења у српском језику ретко јављају почетносвршени глаголи. Глагол *певати (нешто)* има видски пар *запевати (нешто)* који означава почетак глаголске радње, али код других, на пример напред наведених, да би се изразио почетак тока радње често се користи фазни глагол *почети*¹²³ уз који обавезно стоји несвршени глагол: *почети писати (нешто)*, *почети читати (нешто)*, *почети јести (нешто)* итд. М. Ивић (Ivić 1970) наглашава да уз фазне глаголе мора стајати несвршени глагол. Из перспективе концептуалне семантике ово ограничење на несвршени вид објашњиво је улогом концептуалних категорија путање и ограничења: будући да се фазним глаголом *почети* означава почетак тока глаголске радње, она даље тече путањом без ограничења, што и изражава несвршени глагол. Завршетак тока глаголске радње, односно ограничење на оси путање изражавао би свршени облик глагола¹²⁴.

¹²³ О фазним глаголима у српскохрватском језику говори М. Ивић у раду „О употреби глаголских времена у зависној реченици” (Ivić 1970).

¹²⁴ Управо код семантичких класа глагола стварања, извођења и трошења уочава се интересантна појава везана за полисемију префикса у српском. Будући да ови глаголи за обележавање почетка тока глаголске радње користе перифразу *почети + да импф*, префикс *за-*, који се често користи код почетносвршених глагола, код ових глагола мења значење: *записати*, *зацитати се*, *заширати*, *закречити*, *заградити*,

У српском језику уочава се још једна појава везана за глаголски вид и директни објекат. Наиме, уз несвршене глаголе објекат не мора да стоји, док уз свршене он мора бити изражен. О томе говоре П. Пипер и сарадници (Piper i dr. 2005) и указују да директни објекат уз несвршене глаголе не мора експлицитно да буде наведен нити када се ти глаголи употребљавају у конкретном временском значењу, нити у квалификативном смислу, као у примерима: *Они сада певају, а ми цртамо. Мати шије.* Уз свршене глаголе, међутим, директни објекат најчешће мора да буде експлициран, као што илуструју примери: *Мајка замеси колач. *Мајка замеси. Девојка им прочита писмо. *Девојка им прочита* (Piper i dr. 2005:505)¹²⁵.

Илустрација да у српском језику заиста свршени глаголи не могу да стоје без објекта је и пример (59):

- (59) И као да играју у хану, са улогом од три-четири гроша, он погну главу и пружи руку. Пресекоше обојица. У странца је четворка, а у Милана десетка. На њему је било да подели. То га испуни надом. Делио је, а странац је тражио све нове карте... Пет карата је извукао човек и тек онда рекао доста! (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)
- [Et comme s'ils jouaient à l'auberge, avec une mise de trois ou quatre groches, il inclina la tête et tendit la main. Ils coupèrent tous les deux. L'étranger avait un quatre, et Milan un dix. C'était à lui de faire la donne. Cela le remplit d'espoir. Il distribua les cartes et l'étranger en redemandait toujours d'autres... L'homme tira cinq cartes et alors seulement dit : - Suffit! (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

Текст на српском у примеру (59) садржи два облика свршених глагола без исказаног објекта. Из контекста се разуме да оба глагола заправо имају имплицитни објекат – *карте*, те се описан догађај разуме без тешкоћа. Када би у случају неког

закувати, зацртати, запити (се) итд. Дакле, настају нови глаголи са специфичним нијансама основног значења глаголске радње:

¹²⁵ Ваља приметити да П. Пипер и сарадници као примере дају управо глаголе стварања, извођења и трошења.

другог глагола свршеног вида изостао објекат, као на пример, глагола *погну* или *пружи* (употребљени у овом примеру), текст би био неразумљив: *?он погну и ?пружи*. Интересантно је да је у преводу на француски језик у случају другог глагола *подели* употребљен израз *faire la donne*, а не само глагол *donner*, што би такође била једна од могућности. Исто тако, и у случају несвршеног глагола *делио је*, који у овом тексту такође подразумева неискazan објекат *карте*, преводилац на француски додао је објекат глаголу - *Il distribua les cartes*, јер и у француском у случају овог глагола објекат мора да буде iskazan, иначе iskaz не би имао смисла *?Il distribua*. Из контекста у српском тексту јасно се разуме да се ради о картама као објекту.

Уочава се, међутим, да када се ради о почетно-свршеном глаголу, могуће је да објекат не буде изражен, а да iskaz буде прихватљив. Такав је пример (60):

- (60) Ту неко одједном запева, танко и изненада... И сви прихватају песму и заглушују Мехагу, који виче према Ћоркану... (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Quelqu'un se mettait alors à chanter, de façon inattendue et d'une voix flûtée... Et tous reprenaient en chœur la chanson, couvrant la voix de mehaga qui criait... (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

У примеру (60) употребљен је почетносвршени глагол *запевати*, који уз себе нема експлицитно изражен објекат, што не утиче на прихватљивост iskaza. Стварни објекат *песма* iskazan је у даљем тексту, али је он заправо објекат глагола *прихватити*. Чак и да је реченица *И сви прихватају песму...* изостала из текста, прва реченица која садржи глагол *запевати* (*Ту неко одједном запева, танко и изненада...*) била би прихватљива.

Када је реч о вези директног објекта и глаголског вида у српском језику уочава се да несвршени глаголи који немају директни објекат, најчешће као видски пар имају само глагол почетно-свршеног лика или уопште немају видски пар: *дисати* –

*продисати, сањати, маштати, жмурити, чучати*¹²⁶. Међу глаголе овог типа, који немају директни објекат и дакле не припадају семантичким класама глагола стварања, извођења и трошења, могу се убројати многи глаголи који означавају звуке из природе, мада међу њима има и људских активности: *махати, лајати, мјаукати, шуштати, жуборити, хучати, брујати, гукати, цоктати*, итд. Ови глаголи могу да имају почетносвршене облике као *зашуштати, зажуборити, захучати, забрујати, загукати, зацоктати* или тренутносвршене као *махнути (змахнути), ланути, гукнути*. Но, ниједан од ових глагола нема завршносвршени глагол као видски пар. Једно од објашњења могло би бити да, будући да нема директног објекта, глаголска радња тече без ограничења јер нема ентитета у коме би се завршила. Једино ограничење је почетна тачка одвијања глаголске радње. Уосталом, и Ђ. Грубор (Grubor 1953) указује на важну улогу директног објекта при одвијању глаголске радње, нарочито код пантивних глагола, али и креативних и трансформативних. А из перспективе концептуалне семантике, ова појава објашњава се ограниченошћу осе путање. Уколико постоји објекат глаголске радње, она тече до тачке у којој објекат настане, нестане или у потпуности протекне кроз објекат, односно на објекту, уколико се ради о његовој модификацији, када се прекида. Таква глаголска ситуација интерпретира се као телична, а у српском обележена је свршеним префиксираним глаголима. Ако не постоји објекат који би ограничио ток глаголске радње, она може осом путање да тече неограничено и тада се ради о ателичној глаголској ситуацији која се у српском обележава имперфективним видом. Тако би се могло закључити да и у српском језику директни објекат учествује у стварању аспектуалног значења, и то својим присуством, односно одсуством.

Морфолошки облик директног објекта, међутим, у српском не утиче на теличност и он се најчешће јавља у облику акузатива. У том смислу српски се разликује у односу на француски језик, у коме се веза теличности и директног објекта односи и на феномен квантификације, односно начин изражавања односа дела и целине.

¹²⁶ У овом погледу интересантни су и глаголи *плесати* и *плакати*, чији видски парови *отплесати, отплакати* значе временско ограничење радње, а не резултативност, будући да немају објекат (осим у случају *отплесати игру*).

У српском језику значења односа и целине (које се у лингвистичкој литератури означава термином „мероничност“), како кажу аутори П. Пипер и други, није категорија која је у великој мери граматикализована (Piper i dr. 2005:947). Овој категорији блиско је значење партитивности, која се у српском језику изражава партитивним генитивом, падежом у коме се, поред акузатива без предлога, најчешће јавља директни објекат у српском језику.

Као што је у претходном делу овог дела већ речено, о значењима падежа говори М. Ивић у раду „Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику“ (Ivić 1957-1958). Анализирајући предлошко-падежне конструкције, њихова значења и односе у оквиру српскохрватског језика као система, она посматра падеже у односу на начине како се спецификује основна представа о „контакту“, односно „конекцији“. Акузатив, датив и локатив означавају да је однос који постоји између радње и појма директно условљен. Ове падеже М. Ивић назива падежима контакта, јер се њима „у суштини конкретизује природа контакта који радња, реализујући се, успоставља са појмом обележеним падежном формом“ (Ivić 1957-1958:143). Генитив и инструментал, по речима М. Ивић, су падежи конекције и њихова употреба условљена је представом о повезивању две појаве по неком одређеном односу.

Акузатив без предлога у српскохрватском језику означава објекат који је непосредно и потпуно обухваћен радњом (*чита књигу*), као и количину нечега, такође директно и потпуно обухваћену радњом (*појео је целу торту*). „Свако најдиректније остваривање контакта акције с датим појмом (објекатска ситуација) и појам количине непосредно обухваћене акцијом обележава се самом падежном формом. Остали, индиректнији односи, везани су за предлошку конструкцију“ (Ivić 1957-1958:152).

Генитив без предлога као падеж директног објекта, каже М. Ивић, обележава однос непосредне везе, непосредног тицања које повезује две појаве. Партитивност, једно од значења које се исказује генитивом без предлога у модерном српскохрватском језику, подразумева одређивање појма од кога је састављена одређена количина, као у синтагми *парче хлеба*, или одређивање појма који је неопходан, најнепосредније везан за реализацију радње, као у примерима *јести хлеба*, *пити воде* (Ivić 1957-1958:147).

Партитивни генитив стоји уз различите типове квантификатора: конвенционалне мерне јединице (*килограм јабука*), као и паранумеричке квантификаторе, при чему

ограниченост ентитета нема утицаја на употребу партитивног генитива. И у случају да се зна о којој се количини ради и када је количина неодређена користи се партитивни генитив (Piper i dr. 2005:140 – 143).

Када се говори о генитиву у српском језику важно је напоменути да се он јавља уз свршене, сативне глаголе (*набрао је кајсија, накуповао је књига*). Говорећи о сативним глаголима П. Пипер и аутори кажу: „То су глаголи с одговарајућим префиксом који инхерентној лексичкој семантици глагола додају обележје квантификације (поред тога што несвршени вид претварају у свршени). У структури с прелазним глаголом префикс је формално-семантички елеменат који утиче на појаву генитива. Ако се префикс уклони, губи се обележје квантификације па на место генитива долази акузатив (уп. Брао је *кајсије*, Куповао је *књиге*). Генитив је, дакле, у таквим структурама позициона варијанта акузатива директног објекта.” (Piper i dr. 2005 : 143)

О питањима везаним за транзитивност глагола у српском језику говоре и Радоје Симић и Јелена Јовановић у четвортомној *Српској синтакси* (Simić, Jovanović 2002). Они указују на разлику која постоји између правог прелазног глагола када је допуњен падежом правог или ближег објекта и неправог прелазног глагола са неправим или даљим објектом поред себе. Праву прелазност дефинишу као „способност глагола да ‘обухвати’ садржај именице у служби објекта, и компатибилна је или реципрочна са акузативним значењем обухватања именичког садржаја глаголом.” (Simić, Jovanović 2002:181). И генитив, који такође обележава обухватање, може бити употребљен као падеж објекта, али он исказује да је то обухватање непотпуно. Стога аутори разграничавају категорију праве прелазности глагола од падежног значења објекатске допуне. Они сматрају да у случају прелазних глагола није у питању обухватање објекта, већ непотпуност значења глагола, односно семантичка инсуфицијенција. Прелазни глаголи тек инкорпорирањем објекта стичу свој семантички идентитет. Као пример, аутори наводе синтагме *сатирати човека* и *имати успеха*. Без објекта, глагол *сатирати* семантички је непотпун, и тек уз објекат, овај глагол добија свој конкретни садржај и опис постаје прецизан. Тако је и у случају глагола *имати* који нема потпуно значење док се уз њега не придружи допуна *успех*. Задатак објекта, односно значења

акузатива и генитива, је да допуни глаголско значење праве прелазности, а задатак самог глагола је да прецизира падежно значење обухватности (Simić, Jovanović 2002:181 – 182).

Уз праве прелазне глаголе, прави објекат има облик акузатива без предлога, као на пример *писати (писмо)*. Уместо акузатива некада се може употребити и генитив без предлога, на пример *пити воду/воде, купити хлеба/хлеб, добити посла/посао*. У значењу постоји разлика: акузатив обележава потпуно обухватање објекта, а генитив делимично.

Када се анализирају глаголи извођења, стварања и трошења и падешки облици директног објекта, уочава се да се у српском језику користи најчешће акузатив. Као примере наводимо следеће реченице:

- (60) Чита много и пише чланке, под већ познатим псеудонимом, у револуционарним омладинским листовима који излазе у Прагу и Загребу. Али он пише и песме и објављује их под једним другим псеудонимом. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Il lisait beaucoup et publiait des articles sous un pseudonyme déjà connu, dans les journaux de la jeunesse révolutionnaire qui sortaient à Prague et à Zagreb. Mais il écrivait aussi des poèmes qu'il publiait sous un autre pseudonyme. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (61) ... можда ће од васцелог божјег света направити пусто поље за своје бесмислено грађење и крвничко рушење, пашњак за своју незајажљиву глад и несхватљиве прохтеве? Све може бити. Али једно не може: не може бити да ће посве и заувек нестати великих и умних а душевних људи који ће за божју љубав подизати трајне грађевине ... (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[... peut-être fera-t-elle de tout le monde que Dieu a créé un terrain vierge et nu pour sa frénésie insensée de construction et sa passion cruelle de la destruction, un pâturage pour sa faim insatiable et ses appétits incompréhensibles? Tout était possible. Mais une chose était impossible; il était impossible que

disparaissent tout à fait et à jamais les grands hommes, les grands esprits à l'âme noble qui érigent pour l'amour de Dieu des constructions appelées à durer ... (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

Текст на српском језику у примеру (60) садржи несвршени глагол стварања *писати*, који се појављује два пута, и уз који у оба случаја стоји директни објекат: *чланке* и *песме*, дакле именице у акузативу множине. У обе синтагме директни објекат означава бројив појам, чија количина није одређена, дакле ради се о неограниченом појму. Радња ове глаголске ситуације тече осом путање без ограничења што исказује и несвршени глагол *писати* и облик множине, односно неограничене количине директног објекта. Напоменимо да је у преводу на француски језик, да би се изразило обележје неограничености, употребљен неодређени члан *des* – *des articles*, *des poèmes*, који означава да се ради о неодређеној количини бројиве именице.

У примеру (61) текст на српском језику такође садржи глаголе стварања *направити* и *подизати* (у смислу *градити*). Уз завршносвршени глагол *направити* стоје два директна објекта, *пусто поље* и *паињак*, обе бројиве именице које означавају јединствен, дакле ограничен ентитет. У оба случаја именице имају облик акузатива јединине. Уз учестали глагол *подизати* стоји директни објекат *трајне грађевине*, бројива именица која означава неограничену количину ентитета, такође у облику акузатива множине. Наведени глаголи, међутим, својим обликом изражавају информацију о аспекту: завршносвршени глагол *направити* означава јединствен догађај који представља резултат и његово концептуално обележје је [+b,-i], док је обележје учесталог глагола *подизати* [-b,+i]. Облик множине директног објекта глагола *подизати* је логична последица његовог обележја неограничености, јер се ради о неограниченом понављању ограничене радње. У преводу на француски језик, у примеру (60) оба директна објекта глагола *créer* [*направити*], будући да се ради о јединственом, завршеном догађају, актуализована су морфемом *un* која може да се посматра и као бројни придев јер означава јединствен појам – *un terrain vierge et nu* и *un pâturage*. Директни објекат глагола *ériger* [*подизати*] актуализован је обликом *des* који означава појам неограничене количине – *des constructions appelées à durer*, да би се пренела информација да се ради о неограниченом току глаголске радње.

Примери (62) и (63) садрже глаголе трошења:

- (62) Она двојица војника, мађарски сељаци, људи у годинама, ћуте и једу хлеб и сланину, посуту паприком; једу полагаано, режући малом бритвом час залогај хлеба час режањ сланине, као да су на њиви. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)
- [Les deux soldats, des paysans hongrois d'âge mûr, gardaient le silence et mangeaient du pain avec du lard saupoudré de paprika; ils mangeaient lentement, coupant de leur canif tantôt un morceau de pain, tantôt un bout de lard, comme s'ils étaient aux champs. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]
- (63) Него нас смо се неколицина договорили да идемо ноћу, у глухо доба, и да обарамо и кваримо, колико се може, што је направљено и подигнуто, а да пустимо глас како вила руши грађевину и не да моста Дрини. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)
- [Alors, nous avons décidé à quelques-uns d'aller en pleine nuit renverser et détruire, autant qu'il se peut, ce qui a été fait et construit, et de répandre le bruit que la fée démolit la construction et ne veut pas de pont sur la Drina. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

У примеру (62) уз несвршени глагол трошења *јести*, који означава неограничени ток радње, у тексту на српском језику стоји директни објекат у облику акузатива једнине: *хлеб* и *сланину*, иако се ради о небројивим именицама. У савременом српском језику, међутим, уз глагол *јести* као директан објекат могу стајати и именице у генитиву: *једу хлеба и сланине*, и на тај начин означити да се ради о делу неке количине датог појма. У преводу на француски језик, директни објекат уз глагол *manger* [*јести*] изражен је именицом која је актуализована партитивним чланом: *du pain, du lard*, чиме је исказана неодређена количина небројиве именице, односно неограниченост појма у функцији директног објекта. У наставку текста на српском, уз глагол *резати* стоји директни објекат *залогај* и *режањ*, који представљају паранумерички квантификатор и уз који стоји именица у генитиву: *залогај хлеба и режањ сланине*. У преводу на

француски језик морфема *de – un morceau de pain, un bout de lard* означава да се ради о делу целине неког појма.

И пример (63) садржи неколико глагола трошења: *обарати, кварити, рушити*. Уз глаголе *обарати [renverser]* и *кварити [détruire]* директни објекат исказан је у облику зависне реченице (*што је направљено и подигнуто [ce qui a été fait et construit]*), док уз глагол *рушити [démolir]* објекат има облик акузатива јединине: *грађевину*, будући да се ради о јединственом, бројивом појму. У преводу на француски језик уз глагол *démolir [рушити]* стоји именица актуализована одређеним чланом: *la construction*.

Као илустрацију глагола извођења у српском језику, наводимо следећи пример:

- (64) А понекад се дешавало да је долазила одоздо из Extra-Zimmer-а тако преморена или згађена да није имала снаге ни да пише, ни да чита писма и рачуне, него је просто одлазила до малог прозора да се надише свежег ваздуха са реке, другог ваздуха него што је онај доле. (*На Дрини ђуприја*, Иво Андрић)
- [Il arrivait parfois qu'elle remontât de l'Extra Zimmer tellement épuisée ou écoeurée qu'elle n'avait la force ni d'écrire ni de lire les lettres ou les comptes, et elle allait alors simplement à la petite fenêtre respirer à pleins poumons l'air frais montant de la rivière, un air bien différent de celui d'en bas. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

У примеру (64) у тексту на српском језику уз несвршени глагол извођења *читати* стоје две именице у функцији објекта у акузативу множине: *писма* и *рачуна*. У преводу на француски уз глагол *lire [читати]* именице су актуализоване одређеним чланом: *les lettres, les comptes*.

Као што се из примера (60) – (64) може уочити, директни објекат уз глаголе извођења, стварања и трошења у српском језику најчешће стоји именица у акузативу, и када се ради о бројивом или небројивом појму, и када се ради о неодређеној или одређеној количини неког појма. У француском језику, међутим, именица у функцији

директног објекта уз глаголе стварања и трошења актуализована је на различите начине: неодређеним чланом *des* у случају неодређене количине, бројним придидевом *un* или одређеним чланом *le* када је у питању одређена количина и ограничен појам, партитивним чланом *du* када се ради о делу неког небројивог појма.

4.3. ЗАКЉУЧАК ЧЕТВРТОГ ДЕЛА

Четврти део садржи анализу утицаја реченичних конституената, као што су прилошке одредбе и директни објекат, на теличност глаголских ситуација у француском и у српском језику. У анализи је примењена теорија Р. Декендофа, по којој ограниченост онтолошке категорије путања одређује теличност глаголске ситуације, што је резултат везе чувања структуре. Исто тако, у анализи се пошло од класификације глагола Р. Декендофа на неколико семантичких група глагола: глаголе кретања, код којих је улога онтолошке категорије путања најочигледнија, и глаголе извођења, стварања и трошења, глагола који уз себе имају објекат кроз који протиче глаголска радња. У случају глагола извођења, објекат у току одвијања глаголске радње остаје непромењен, док код глагола стварања објекат настаје, а код глагола трошења он нестаје.

За анализу теличности код глагола кретања значајна је улога предлога у обележавању ограничености путање. Стога је изложена анализа семантичких особина предлога у француском језику који се користе у изражавању односа у процесу кретања. Уочава се да француски предлози *à* [y] и *jusque* (+ *à* / *en*) [do] означавају да је у процесу кретања достигнута референцијална тачка те да на оси путање постоји ограничење, док предлози *vers* [према, ка] и *pour* [за] изражавају да референцијална тачка у току кретања није достигнута и неограниченост осе путање.

У српском језику за изражавање просторних односа користе се предлошко-падежне конструкције: директивни датив означава усмереност ка циљу, при чему се тај циљ не достиже, а конструкције са акузативом и генитивом кретање ка циљу и његово досезање. Тако се ограничење онтолошке категорије путања у српском изражава предлошким конструкцијама са акузативом и генитивом, а неограничење предлошком конструкцијом са дативом.

На основу изложене анализе може се закључити да у француском и српском језику, када се ради о глаголима кретања, постоји сличност у начину изражавања ограничења онтолошке категорије путања. У француском језику предлози означавају присуство или одсуство ограничења, док се у српском ово обележје изражава предлошко-падежним конструкцијама.

Даље, у трећем делу анализиран је и утицај директног објекта на ограниченост онтолошке категорије путања. О утицају структуре објекта на теличност глаголских ситуација говоре већ Х. Гари на примеру француског језика, указујући на улогу детерминатива, као и К. Смит која овај феномен повезује са односом дела и целине. Р. Цекендоф, међутим, утицај директног објекта објашњава временском структуром глаголских ситуација, али истовремено указује да се ова појава везује и за феномен квантификације. Улога структуре директног објекта видљива је нарочито код група глагола извођења, стварања и трошења: уколико је објекат ентитет који има ограничену структуру, радња глагола тече до границе самог објекта, што представља ограничење на оси путање, и глаголска ситуација се интерпретира као телична. Када је објекат концепиран као неограничени ентитет, радња тече без ограничења, оса путање је неограничена, а глаголска ситуација се разуме као ателична.

У француком језику детерминативи изражавају структуру објекта, нарочито одређени, неодређени и партитивни члан, те су приказане семантичке особине ових детерминатива. Одређени члан приказује појам као целину или тоталну количину и тако упућује на ограниченост појма у функцији директног објекта. Неодређени члан, нарочито облик множине, међутим, означава да се појам посматра као неограничен скуп елемената, што указује на неограничену структуру директног објекта. Партитивни члан, такође, означава да се небројиви појам посматра као неодређена количина, што упућује на неограниченост ентитета у функцији директног објекта.

И у српском језику, такође, уочава се улога директног објекта у односу на теличност, али на другачији начин него у француском. Ова улога објекта у вези је са градилачким процесима, а анализа префиксираних српских глагола, заснована на радовима И. Грицкат, показује да између значења префикса перфективних глагола и радње глагола над објектом постоји значењска веза. Код семантичких класа српских глагола стварања, извођења и трошења телични карактер глаголске ситуације

обележава се непостојањем трећег члана видске опозиције у оним случајевима када перфективни облик глагола означава да је радња у потпуности протекла кроз објекат, те када објекат настане или нестане у целости током глаголске радње (*читати* – *прочитати* – **прочитавати*; *писати* – *написати* – **написавати*; *трошити* – *потрошити* – **потрошивати*). У случају да у току глаголске радње објекат буде модификован или трансформисан, радњу је могуће продужити и тада постоји трећи члан видске опозиције (*писати* – *уписати* – *уписивати*). Може се закључити да и у српском језику директни објекат и његова структура утичу на аспектуално значење.

Анализа показује да падешки облик директног објекат не учествује у изражавању теличности, будући да је аспектуално значење изражено обликом глаголске лексеме. Ипак, значење акузатива и генитива без предлога као падежа у којима се најчешће јавља директни објекат у српском језику, може се повезати са односима дела и целине. Акузатив без предлога обележава да су одређени појам или количина нечега потпуно и непосредно обухваћени глаголском радњом, док генитив без предлога означава да је то обухватање делимично.

ПЕТИ ДЕО

5. Контрастивна анализа семантичке категорије теличности на нивоу глаголских синтагми у француском и српском језику

Анализа глаголских синтагми у француском и српском језику у односу на семантичку категорију теличности биће заснована на теоријама о којима је било речи претходним деловима рада, и то, Вендлеровој типологији (Vendler 1967) аспектуалних класа глагола, као и теорији Р. Џекендофа изложеној у његовом раду “The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English” (Jackendoff 1996). Иако Р. Џекендоф у овом раду објашњава категорију теличности на примерима из енглеског језика, може се рећи да његов приступ подразумева универзалне онтолошке категорије – Догађај, Путању и Време, које спаја веза чувања структуре, применљив и у анализи француског и српског језика. Користићемо и анализе семантичких вредности предлога за изражавање просторних односа у процесу кретања, као и анализе начина актуализације именица у француском које даје П. Шародо (Charaudeau 1992). У приказивању синтагми у српском ослањаћемо се на анализе синтаксичко-семантичких одлика падежа М. Ивић (Ivić 1957-1958), глаголског вида И. Грицкат (Grickat 1966-1967, 1984-1985) и предлошко-падежних конструкција за изражавање просторних значења у српском језику аутора П. Пипера и других (Piper i dr. 2005).

5.1. Глаголи кретања у француском и у српском језику

У анализи категорије теличности у односу на глаголе кретања у француском и српском језику посматраћемо две категорије глагола:

- Глаголе који својим инхерентним значењем упућују на континуирани процес кретања, као што су *marcher* [ходати], *nager* [пливати] и *courir* [трчати]. Ови глаголи, посматрани изоловано, без предлога, у француском могу се описати као ателичне глаголске ситуације активности, а у српском су то имперфективни, и то непрекидно-трајни

глаголи. И у француском и у српском језику ови глаголи означавају кретање у 1-димензионалном усмереном простору, који се може описати као путања;

- Глаголе кретања који означавају тренутне радње, као што су *arriver* [стићу], *entrer* [ућу] и *venir* [доћу], односно глаголе који се у француском могу описати као теличне глаголске ситуације достигнућа, а српском глаголи перфективног вида.

За анализу француских глагола кретања и синтагми ових глагола са предлозима користићемо речник француског језика *Trésor de la Langue française* (TLF, 1974). У анализи српских глагола и предлошко-падежних конструкција ослањаћемо се на *Речник српскохрватскога књижевног језика* (Речник, 1990).

5.1.1. Глаголи који означавају континуирани процес кретања

Као што је у уводном делу већ речено, у анализи посматраћемо глаголе који означавају континуирани процес кретања, и то *marcher* [ходати], глагол који можда најбоље илуструје процес континуираног кретања и који се стога у литератури често јавља као пример (Guillaume 1970), као и глаголе *nager* [пливати] и *courir* [трчати]. Сва три глагола припадају глаголским ситуацијама активности, што значи да као процеси трају у времену без одређене крајње тачке у којој би се он завршио, при чему су сви делови процеса исте природе као и целина.

MARCHER / ХОДАТИ

Француски глагол *marcher* [ходати] означава радњу кретања која траје без ограничења и по тој особини припада ателичним глаголским ситуацијама активности. Овај глагол најчешће се среће у следећим предлошким синтагмама (TLF, 1974):

marcher vers la maison [ходати према кући]

marcher le long de la route [ходати дуж пута]

marcher sous les arbres [ходати испод дрвећа]
marcher sur la route [ходати путем]
marcher à travers la campagne [ходати преко поља]
marcher par les champs [ходати по пољима, преко поља]
marcher dans la chambre, l'herbe [ходати по соби, по трави]

Анализа предлошких синтагми француског глагола *marcher* [ходати] показује да се овај глагол најчешће јавља уз:

- предлог који означава кретање у једнодимензионалном, усмереном простору, али који указује да референцијална тачка није достигнута. Такав је предлог *vers* [према] као у синтагми *marcher vers la maison* [ходати према кући];
- предлоге који означавају кретање у једнодимензионалном простору који има и обележје усмерености, али који не подразумевају да је референцијална тачка и достигнута. Такав је случај са предлозима *sur* [на, по], *sous* [испод], као и предлошком изразу *le long de* [дуж] у глаголским синтагмама *marcher le long de la route* [ходати дуж пута], *marcher sur la route* [ходати путем] или *marcher sous les arbres*¹²⁷ [ходати испод дрвећа];
- предлоге који означавају прелазак преко простора који се концептуализује као вишедимензионални, као што је случај са предлошким изразом *à travers* [преко] или предлогом *par* [по, кроз] у синтагмама *marcher à travers la campagne* [ходати преко поља] или *marcher par les champs* [ходати по пољима, преко поља];
- предлог који означава кретање у простору који се концептуализује као дво- или тродимензионални, као што је предлог *dans* [по, у] у синтагми *marcher dans la chambre, l'herbe* [ходати по соби, по трави].

¹²⁷ Идеји неограниченог процеса кретања у предлошкој синтагми *marcher sous les arbres* [ходати испод дрвећа] доприноси и множина именице *les arbres* [дрвеће].

Као што анализа напред наведених синтагми показује, уз француски глагол *marcher* [*ходати*] најчешће се појављују предлози који означавају кретање у или по простору који се концептуализује као вишедимензионалан, или пак једнодимензионалан, али који нема одређену крајњу тачку у којој би се процес кретања завршио. Може се рећи да се глагол *marcher* [*ходати*], који својим инхерентним значењем указује на неограничени процес, на синтаксичком плану комбинује са предлозима који такође носе обележје неограничености.

Уколико се глагол *marcher* [*ходати*] комбинује са предлогом који означава достизање референцијалне тачке, као што је предлог *à* [*у*], синтагма се интерпретира као неграматичка:

marcher à la maison* [ходати у кућу*]

Неприхватљивост глаголске синтагме **marcher à la maison* [**ходати у кућу*] може се објаснити неслагањем значења неограниченог процеса кретања, на који указује инхерентно значење самог глагола, и ограничености осе путање, означене предлогом *à* [*у*].

Када се ради о предлошком изразу *jusque* (+ *à* / *en*) [*до*], који, као и предлог *à* [*у*], указује да је референцијална тачка у току кретања достигнута, требало би нагласити да речник француског језика *Trésor de la Langue française* (TLF, 1974) не наводи могућност да се овај израз јави уз француски глагол *marcher* [*ходати*]. Ипак, у неким случајевима, синтагма *marcher jusqu'à la maison* [*ходати до куће*] у француском језику може бити прихватљива¹²⁸.

Српски глагол *ходати* [*marcher*] је глагол имперфективног вида који нема видски пар¹²⁹. Као неограниченотрајни глагол, означава неограничен, континуирани

¹²⁸ Прихватљивост глаголске синтагме *marcher jusqu'à la maison* [*ходати до куће*] потврдила је изворни говорник француског језика, г-ђа Мари Вал Летурно Ђурчић.

¹²⁹ П. Пипер и сарадници наводе управо глагол *ходати* као пример глагола у српском језику који нема видски пар (Piper i dr. 2005:782).

процес и у случају глагола *ходати [marcher]* оса путање је неограничена. Уколико се анализира са којим се предлошко-падежним конструкцијама за изражавање просторних значења у српском језику најчешће комбинује глагол *ходати [marcher]*, уочава се да су то конструкције са дативом:

ходати према кући [marcher vers la maison]

Глагол *ходати [marcher]* у српском језику јавља се и уз конструкције са генитивом, а тада означава да је локализатор (циљ) у процесу кретања достигнут:

ходати до куће [marcher jusqu'à la maison]

Међутим, синтагма глагола *ходати [marcher]* уз предлошку конструкцију са акузативом у српском се интерпретира као неприхватљива:

**ходати у кућу [marcher à la maison]*

Значење неограниченог процеса кретања које изражава имперфективни, неограниченотрајни глагол *ходати [marcher]* у супротности је са информацијом о ограничениости осе путање коју означава предлошко-падежна конструкција са акузативом.

NAGER / ПЛИВАТИ

И француски глагол *nager [пливати]*, по свом инхерентном значењу неограниченог процеса, када се посматра без предлога, припада ателичним глаголским ситуацијама активности. У односу на место на коме се одвија радња, глагол *nager [пливати]* најчешће се среће у следећим глаголским синтагмама (TLF 1974):

nager vers le bord [пливати према обали]

nager contre le courant [пливати узводно]

nager dans une calanque [пливати у ували]

nager sous l'eau [пливати под водом]

Из наведених примера уочава се да се француски глагол *nager* [пливати] најчешће појављује уз:

- предлог који означава да се кретање одвија у простору који се концептуализује као једнодимензионалан и усмерен, при чему референцијална тачка није достигнута. Такав је предлог *vers* [према], као у глаголској синтагми *nager vers le bord* [пливати према обали];
- предлог који указује на кретање у једнодимензионалном, усмереном простору, при чему не постоји одређена референцијална тачка која би у току одвијања радње глагола била достигнута. Такав је предлог *contre* [уз], на пример, у синтагми *nager contre le courant* [пливати узводно];
- предлог који означава кретање, односно радњу пливања, по простору који се концептуализује као вишедимензионални, као, на пример, *dans* [у] у синтагми *nager dans une calanque* [пливати у ували];
- предлог који указује на позицију инфериорности објекта у односу на референцијалну тачку, као *sous* [под]¹³⁰. У глаголској синтагми *nager sous l'eau* [пливати под водом] референцијална тачка означена је именицом *l'eau* [вода] која означава простор који се концептуализује као вишедимензионални.

Из анализе предлога који се најчешће јављају уз француски глагол *nager* [пливати], уочава се да су то најчешће предлози који означавају да се радња одвија у простору који се концептуализује као једнодимензионалан при чему референцијална тачка није достигнута (као што су предлози *vers* [према] и *contre* [уз]), или предлози који означавају кретање у вишедимензионалном простору, као што су предлози *dans* [у] и *sous* [под], који такође не изражавају информацију о достизању референцијалне тачке у току кретања. Дакле и овај глагол на синтаксичком плану комбинује се са предлозима

¹³⁰ Cf. Charaudeau 1992:433.

који указују да оса путање дуж које се одвија глаголска радња, није ограничена. Постоји семантичко слагање између инхерентног значења неограниченог процеса самог глагола и предлога који такође изражавају неограниченост осе путање.

Уз глагол *nager* [пливати] јавља се и предлог *jusque* (+à / en) [до], као што илуструју следећи примери:

- (65) ...il nagea jusqu'au point d'immersion du galet... (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)
 [...отпливао је до места где је облутак потонуо... (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]
- (66) Alors j'ai nagé jusqu'à la pirogue... (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)
 [Онда сам отпливао до пироге... (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]

Граматицка прихватљивост глаголских синтагми *nager jusqu'au point d'immersion du galet* [отпливати до места тоњења облутка] и *nager jusqu'à la pirogue* [отпливати до пироге] у примерима (65) и (66) може се објаснити особином предлога *jusque* (+à / en) [до] да у француском језику изражава да је у току кретања достигнута референцијална тачка, али и да постоји прогресија у току процеса кретања. Ове глаголске синтагме интерпретирају се као теличне глаголске ситуације остварења и уз њих може да стоји прилошки израз *en+GNdurée* (за *X* времена), што потврђује да се ради о теличним ситуацијама.

Међутим, уколико се уз француски глагол *nager* [пливати] јави предлог *à* [у], синтагма није граматицки прихватљива:

- **nager au point d'immersion du galet* [*пливати у место тоњења облутка]
 **nager à la pirogue* [*пливати у пирогу]

На основу наведених примера уочава се да се француски глагол *nager* [пливати] може посматрати и као ателична глаголска ситуација активности, када се овај глагол посматра без предлога или уз предлоге који указују да у процесу кретања није достигнута референцијална тачка, али и као телична глаголска ситуација остварења, уколико се уз овај глагол јави предлог *jusque (+à / en)* [до], који означава да је у процесу кретања достигнута референцијална тачка.

И глагол *пливати* [*nager*], као и напред анализирани глагол *ходати* [*marcher*], у српском језику је глагол имперфективног вида и означава континуирани, неограничени процес. И у случају глагола *пливати* [*nager*] оса путање је неограничена. И глагол *пливати* [*nager*] у српском језику најчешће се употребљава уз конструкције са дативом или генитивом:

пливати према ували/обали [*nager vers la calanque, vers le bord*]

пливати до увале/обале [*nager jusqu'à la calanque, jusqu'au bord*]

Уколико се глагол *пливати* [*nager*] јави уз предлошку конструкцију са акузативом, синтагма се интерпретира као неприхватљива:

**пливати у увалу/обалу* [*nager à la calanque, au bord*]

Глагол *пливати* [*nager*] у српском језику има своје видске парове, перфективне глаголе као *до-пливати* (*до обале, до увале*) [*nager (jusqu'à la calanque, jusqu'au bord)*] или *у-пливати* (*у увалу*) [*entrer (dans la calanque) en nageant*]. Ови видски парови настали су перфектизовањем имперфективног глагола и то управо додавањем префикса *до-* и *у-*¹³¹. Префикси *до-* и *у-* могу се повезати са предлозима *до* [*jusque (+à / en)*] и *у* [*dans*]: предлог *до* [*jusque (+à / en)*] уз генитив има значење одмеравања завршне границе кретања, а предлог *у* [*dans*] уз акузатив означава место завршетка кретања (Ivić 1957 – 1958).

¹³¹ У свом раду о улози предлога у изражавању кретања Дејан Стошић повезује перфектизовање глагола у српском језику управо са предлозима (Stošić 2001).

За анализу категорије теличности у српском језику код глагола кретања значајни су и облици видских парова као што су *за-пливати (према обали) [commencer à nager (vers le bord)]* или *пре-пливати (реку) [traverser la rivière en nageant]*. У случају облика *за-пливати (према обали) [commencer à nager (vers le bord)]*, префикс *за-* указује на почетну тачку на оси путање, чиме је она ограничена на почетку, али је неограничена у даљем току одвијања догађаја. Тако се уз овај глагол јавља конструкција са дативом, која изражава да локализатор (циљ) у току кретања није достигнут. Свршени глагол *пре-пливати [traverser en nageant]* уз себе има објекат у акузативу – *реку [la rivière]*, који изражава да је појам непосредно и потпуно обухваћен глаголском радњом (Ivić 1957 – 1958).

На основу свега реченог, уочава се да се имперфективни глагол *пливати [nager]* и почетносвршени глагол *запливати [commencer à nager]* јављају уз конструкције предлог + датив, које изражавају недостижање циља у току кретања, односно неограниченост осе путање. Тако постоји семантичко слагање информација које изражавају и глагол и предлошко-падежна конструкција.

COURIR / ТРЧАТИ

Француски глагол *courir [трчати]*, као и претходно анализирани глаголи *marcher [ходати]* и *nager [пливати]*, означава процес који траје без ограничења и као такав може се описати као ателична глаголска ситуација активности. У односу на место на коме се одвија радња, овај глагол јавља се у предлошким синтагмама попут (TLF 1974):

courir vers la maison [трчати према кући]

courir dans le parc [трчати по парку]

Као што се из наведених предлошких синтагми види, глагол *courir [трчати]* у француском језику комбинује се са предлозима који означавају да референцијална тачка у току кретања није достигнута. При томе:

- предлог *vers* [*према*] означава кретање (трчање) у простору који се концептуализује као једнодимензионалан и усмерен (као у синтагми *courir vers la maison* [*трчати према кући*]);
- предлог *dans* [*у, по*] означава кретање у простору који се концептуализује као дво- или тродимензионалан (као у синтагми *courir dans le parc* [*трчати по парку*]).

Уз глагол *courir* [*трчати*], међутим, ипак могу да се јаве и предлози који означавају да је референцијална тачка достигнута. Такви су примери предлошких синтагми:

courir au jardin [*отрчати у башту*]

courir jusqu'au pont [*отрчати до моста*]

У речнику француског језика *Trésor de la Langue française* (TLF, 1974) наглашено је да у случају глагола *courir* [*трчати*] уз предлог *à* [*у*], овај предлог утиче на промену значења глагола додајући му аспект перфективности. К. Смит (Smith 1991) наводи пример управо овог глагола који се уз предлог *à* [*у*] интерпретира као телична глаголска ситуација остварења:

(67) Il a couru à la gare. (Smith 1991:291)

[Отрчао је на станицу.]

И глаголске синтагме *courir au jardin* [*отрчати у башту*] и *courir jusqu'au pont* [*отрчати до моста*] интерпретирају се као теличне глаголске ситуације остварења и уз њих може да стоји прилошки израз *en+GNdurée* (*за X времена*). При томе, предлог *jusque* (+ *à* / *en*) [*до*] који изражава да је оса путање ограничена, својим значењем имплицира и одређено трајање глаголске радње до тренутка достизања референцијалне тачке.

И француски глагол *courir* [*трчати*] интерпретира се као ателична глаголска ситуација активности уколико се посматра без предлога или уз предлог који означава да

референцијална тачка у току одвијања глаголске радње није достигнута. Са друге стране, уз предлоге који указују да је референцијална тачка у процесу кретања достигнута, као што су предлози *à* [y] или *jusque* (+ *à* / *en*) [do], француски глагол *courir* [трчати] интерпретира се, међутим, као телична глаголска ситуација остварења.

И глагол *трчати* [*courir*] у српском језику је глагол имперфективног вида и као такав означава неограничен, континуирани процес. И у случају овог глагола, уочава се да се он најчешће употребљава уз предлошке конструкције са дативом и генитивом:

трчати према кући [*courir vers la maison*]

трчати до куће [*courir jusqu'à la maison*]

Уколико се глагол *трчати* [*courir*] јави уз предлошку конструкцију са акузативом, синтагма се интерпретира као неприхватљива.

**трчати у кућу* [*courir à la maison*]

Као видске парове, глагол *трчати* [*courir*] у српском има перфективне глаголе као што су *до-трчати* (до куће) [*courir jusqu'à la maison*] или *у-трчати* (у кућу) [*entrer (dans la maison) en courant*]. И код ових глагола префикси *до-* и *у-* могу се повезати са предлозима *до* [*jusque à / en*] и *у* [*dans*] који указују да на оси путање постоји ограничење и да је локализатор (циљ) достигнут.

Перфективни глаголи као *по-трчати* [*commencer à courir*] или *за-трчати се* [*commencer à courir en se pressant*] употребљавају се уз предлошке конструкције са дативом која означава да локализатор (циљ) у току кретања није достигнут: *по-трчати* (према кући) [*commencer à courir (vers la maison)*] или *за-трчати се* (према кући) [*commencer à courir en se pressant (vers la maison)*]. Ово се може објаснити чињеницом да префикси *по-* и *за-* указују да постоји ограничење, али на почетку осе путање. Даљи ток одвијања радње остаје неограничен, те се ови глаголи, као почетносвршени глаголи у српском језику комбинују уз предлошку конструкцију са дативом.

5.1.2. Глаголи кретања који изражавају тренутне радње

Као примере глагола кретања у француском језику који означавају тренутне радње посматраћемо глаголе *arriver* [cтuћu], *entrer* [yћu] и *venir* [doћu]. Ови глаголи припадају теличним глаголским ситуацијама достигнућа, које се састоје од једног стадијума, а као резултат имају промену стања.

Француски глаголи *arriver* [cтuћu], *entrer* [yћu] и *venir* [doћu] примери су глагола који као помоћни глагол имају глагол *être* [bити], односно, у самом значењу садрже границу након које се радња глагола завршава^{132, 133}.

Упоредићемо и српске корелате, односно глаголе *cтuћu* [*arriver*], *yћu* [*entrer*] и *doћu* [*venir*], глаголе перфективног вида који и у српском означавају тренутне радње кретања и могу се описати као теличне ситуације достигнућа.

ARRIVER / СТИЋИ

Када се посматра просторно значење глагола *arriver* [cтuћu], односно значење овог глагола као глагола кретања у правцу референцијалне тачке, уочава се да глагол *arriver* [cтuћu] у француском језику најчешће чини глаголске синтагме уз предлоге као што су *à* [y], *jusqu'à* [do], *chez* [код], *dans* [y], *en* [y], *sur* [на]¹³⁴ (TLF 1974):

¹³² За анализу поменутих глагола кретања у француском језику, односно глагола *arriver* [cтuћu], *entrer* [yћu] и *venir* [doћu] значајна је и анализа Г. Гијома (Guillaume 1970) о којој је у претходном делу већ било речи.

¹³³ О глаголима који изражавају тренутне радње говоре и С. Гудурић и Љ. Влаховић указујући на сличности и разлике у изражавању аспектуалног значења у француском и српском језику. Тренутни глаголи, у оба језика, изражавају радњу која се посматра у целисти, при чему је информација о завршетку процеса од суштинске важности. Код овог типа глагола почетна тачка радње приближава се крајњој (А = В) (Gudurić&Vlahović 2012:75)

¹³⁴ Француски глагол *arriver* [cтuћu] може да се јави и уз предлог *de* [уз] када означава кретање из одређеног правца, односно, од референцијалне тачке. Будући да је за анализу категорије теличности значајна категорија путање и њена ограниченост у смислу одвијања тока глаголске радње, предлог *de* [уз] уз глагол *arriver* [cтuћu] неће се посматрати.

arriver à Paris [стићи у Париз]
arriver jusqu'à lui [стићи до њега]
arriver en France [стићи у Француску]
arriver dans le port [стићи у луку]
arriver sur un plateau [стићи на плато]
arriver chez un ami [стићи код пријатеља]

Као глагол кретања који већ у самом смислу садржи границу у којој се глаголска радња завршава, и предлози који се најчешће јављају уз глагол *arriver [стићи]* или указују да је референцијална тачка достигнута или изражавају информацију о месту на коме се радња глагола дешава, односно завршава. При томе:

- предлог *à [y]* означава да је у току кретања у једнодимензионалном, усмереном простору достигнута референцијална тачка, као у синтагми *arriver à Paris [стићи у Париз]*;
- слично је и са предлогом *jusqu'à [do]*, који такође означава да је референцијална тачка достигнута, као у синтагми *arriver jusqu'à lui [стићи до њега]*;
- предлог *en [y]*, као у глаголској синтагми *arriver en France [стићи у Француску]*, означава место на коме се радња глагола завршава; ово место концептуализује се као ограничено, али и као тачка¹³⁵, а у случају ове глаголске синтагме означава и да се ради о географском појму женског рода;
- предлог *dans [y]* означава место које се концептуализује као ограничено и као дво- или тродимензионално; у глаголској синтагми *arriver dans le port [стићи у луку]* овај предлог указује на место на коме се радња глагола завршава;
- предлог *sur [na]*, као у глаголској синтагми *arriver sur un plateau [стићи на плато]*, означава да се радња глагола завршава на месту на које

¹³⁵ Cf. Charaudeau 1992.

указује овај предлог; сам предлог изражава да се објекат налази у позицији супериорности у односу на референцијалну тачку¹³⁶;

- предлог *chez* [код] указује да се ради о месту које заузима особа, која постаје референцијална тачка¹³⁷; такав је случај у глаголској синтагми *arriver chez un ami* [стићи код пријатеља].

Као што се из наведене анализе може уочити, француски глагол *arriver* [стићи] најчешће се комбинује са предлозима који означавају кретање у простору који се концептуализује као једнодимензионалан, при чему је крајња тачка, односно, референцијална тачка достигнута (као што су предлози *à* [у], *jusqu'à* [до]), или пак предлозима који указују да се достигнута референцијална тачка концептуализује као вишедимензионална (као *arriver dans le port* [стићи у луку] или *arriver sur un plateau* [стићи на плато]).

Када се посматрају оса путање у случају глагола *arriver* [стићи] и предлози који се јављају уз овај глагол, а који означавају кретање у простору који се концептуализује као једнодимензионалан, уочава се да предлози *à* [у] и *jusqu'à* [до] означавају да је референцијална тачка достигнута, односно, да је путања ограничена. И сам глагол *arriver* [стићи], као глагол који припада типу глаголске ситуације достигнућа, означава тренутну радњу и већ у самом смислу садржи границу иза које радња не може да се настави, те тако и глагол и предлози *à* [у] и *jusqu'à* [до] изражавају обележје ограничености.

Глагол *arriver* [стићи] најчешће се не употребљава уз предлог *vers* [према] који указује на кретање без достизања референцијалне тачке, односно, неограниченост осе путање:

**arriver vers Paris* [*стићи према Паризу]

¹³⁶ Idem.

¹³⁷ Idem.

Неприхватљивост глаголске синтагме **arriver vers Paris* [**стићи према Паризу*] може се објаснити неслагањем информација које носе инхерентно значење самог глагола о ограничености радње и предлог који указује да је оса путање неограничена.

Глагол *стићи* [*arriver*] у српском језику је глагол перфективног вида. Својим значењем указује на тренутну, свршену радњу и по овој својој особини описује се као глаголска ситуација достигнућа. Већ у самом значењу овог глагола постоји крајња тачка у одвијању глаголске радње, а оса путање је ограничена самим смислом глаголске лексеме. Глагол *стићи* [*arriver*] најчешће се употребљава уз конструкције са акузативом или генитивом:

стићи у школу/на мост [*arriver à l'école, sur le pont*]¹³⁸

стићи до школе [*arriver jusqu'à l'école*]

Из наведених примера уочава се да се глагол *стићи* [*arriver*] у српском језику јавља најчешће:

- уз конструкцију која садржи предлог *у* + N_{Acc} [*à* + N_{Acc}] уколико локализатор (циљ) представља простор који се концептуализује као вишедимензионалан, као у синтагми *стићи у школу* [*arriver à l'école*]. Предлошко-падежна конструкција *у* + N_{Acc} [*à* + N_{Acc}] указује да је у току кретања локализатор (циљ) достигнут;
- уз конструкцију *на* + N_{Acc} [*sur* + N_{Acc}] уколико се локализатор (циљ) концептуализује као дводимензионалан, као у синтагми *стићи на мост* [*sur le pont*]. И предлошко-падежна конструкција *на* + N_{Acc} [*sur* + N_{Acc}] указује да је локализатор (циљ) у току кретања достигнут;

¹³⁸ П. Пипер и сарадници напомињу да се конструкције са дативом са значењем адлативности, односно које изражавају досезање локализатора (циља), у савременом српском језику више не употребљавају (Piper i dr. 2005:191). Тако се, на пример, за синтагму *стићи кући*, конструкцију која се користи у савременом српском језику, може рећи да представља изузетак (што се потврђује уколико се именица *кућа* замени неком другом, на пример **стићи позоришту*).

- уз конструкцију *до + N_{Gen} [jusqu'à + N_{Gen}]*, која такође указује да је локализатор (циљ) достигнут у току кретања, као у синтагми *стићи до школе [arriver jusqu'à l'école]*.

Може се рећи да се српски глагол *стићи [arriver]*, као перфективни глагол који већ у свом значењу садржи крајњу тачку одвијања радње и чија оса путање је ограничена самим смислом глагола, комбинује са предлошко-падежним конструкцијама које такође указују да је у току кретања локализатор (циљ) достигнут (конструкције са акузативом и генитивом).

Међутим, уколико се уз глагол *стићи [arriver]* јави конструкција са дативом, која означава да локализатор (циљ) у току кретања није достигнут, синтагма се интерпретира као неприхватљива:

**стићи према кући [*arriver vers la maison]*

Информације самог глагола о ограничениости радње и предлошко-падежне конструкције са дативом о недостицању циља, супротне су, те синтагма **стићи према кући [*arriver vers la maison]* није прихватљива.

ENTRER / Ући

Када глагол *entrer [ући]* означава радњу промене места, односно прелазак са спољашњег на унутрашњи простор, најчешће се среће у предлошким синтагмама као (TLF 1974):

entrer au restaurant [ући у ресторан]

entrer dans la pièce [ући у просторију]

entrer chez des amis [ући код пријатеља]

Сам смисао глагола *entrer [ући]* указује на постојање границе након које радња не може да се настави. И предлози уз које се најчешће употребљава овај глагол указују

или на достизање референцијалне тачке или означавају место које представља границу одвијања радње глагола:

- предлог *à* [y], као у синтагми *entrer au restaurant* [ући у ресторан], означава да се кретање одвија у једнодимензионалном усмереном простору и да је референцијална тачка у току кретања достигнута;
- предлог *dans* [y], као у глаголској синтагми *entrer dans la pièce* [ући у просторију], указује на место на коме се радња глагола завршава; осим тога овај предлог означава и да се место концептуализује као дво- или тродимензионално и као ограничено;
- предлог *chez* [код] означава да се кретање одвија до места које заузима особа, која постаје референцијална тачка¹³⁹, као у глаголској синтагми *entrer chez des amis* [ући код пријатеља].

У случају француског глагола *entrer* [ући], предлог *à* [y] означава да на оси путање постоји тачка која је достигнута у току одвијања радње и оса путање је ограничена. И сам глагол *entrer* [ући] означава радњу која инхерентним смислом указује на ограничени процес. Глагол *entrer* [ући], који у себи садржи обележје ограничености, на синтаксичком нивоу, дакле, комбинује се са предлогом који такође указује на обележје ограничености.

Ни уз глагол *entrer* [ући] као ни уз напред анализиран глагол *arriver* [стићи], не јавља се предлог *vers* [према]:

**entrer vers la maison* [*ући према кући]

И у случају француског глагола *entrer* [ући] и предлога *vers* [према], информације коју носе глагол, о тренутном догађају, и предлога, о неограничености осе путање, семантички нису конгруентне, те се синтагма **entrer vers la maison* [*ући према кући] интерпретира као неприхватљива.

¹³⁹ Cf Charaudeau 1992.

И глагол *yǎhu* [*entrer*] у српском језику, као и већ анализирани глагол *стићи* [*arriver*], описује се као глаголска ситуација достигнућа, будући да, као перфективан глагол, означава свршену, тренутну радњу. И у случају овог глагола оса путање је ограничена. Глагол *yǎhu* [*entrer*] најчешће се јавља уз предлошко-падежне конструкције са акузативом:

yǎhu у школу [*entrer à l'école*]

Предлошко-падежна конструкција са акузативом указује да је локализатор (циљ) у току кретања достигнут, односно, да је оса путање у току одвијања процеса кретања ограничена. Како и сам глагол означава свршену радњу, информације које изражавају и предлошко-падежна конструкција и глаголска лексема, конгруентне су и синтагма се интерпретира као прихватљива.

Уочава се да се глагол *yǎhu* [*entrer*] у српском језику не употребљава уз предлошко-падежну конструкцију са генитивом, иако и ова конструкција указује на достизање локализатора (циља) у току кретања:

yǎhu* до школе [entrer jusqu'à l'école*]

Неприхватљивост синтагме **yǎhu* до школе [**entrer jusqu'à l'école*] може се објаснити чињеницом да предлог *до* [*jusque (+ à / en)*], поред тога што означава постојање крајње тачке у неком просторном или временском одвијању глаголске радње, указује и на постојање дужег или краћег интервала током кога се одвија глаголска радња. Значење глагола *yǎhu* [*entrer*] указује на тренутну радњу која не подразумева постојање таквог интервала (као што је могуће када се ради о глаголима *стићи* [*arriver*] или *доћи* [*venir*]).

Глагол *yǎhu* [*entrer*] не јавља се ни уз предлошко-падежну конструкцију са дативом:

yǎhu* према школи [entrer vers l'école*]

Као и у случају претходно анализираниог глагола *cmuћи* [*arriver*], који се такође не употребљава уз конструкције са дативом, и за глагол *yћи* [*entrer*] може се рећи да су информације које изражавају предлошко-падежна конструкција и сам глагол супротне. Конструкција са дативом указује на неограниченост у току процеса кретања, док значење саме глаголске лексеме упућује на свршену радњу и постојање крајње тачке у одвијању радње. Стога је синтагма **yћи према школи* [**entrer vers l'école*] неприхватљива.

VENIR / ДОЋИ

Када се посматра значење глагола *venir* [*доћи*] у смислу процеса кретања и достизања крајње тачке која се узима као референцијална, уочава се да се овај глагол појављује у глаголским синтагмама као (TLF 1974):

venir à l'école [*доћи у школу*]

venir jusqu'à qqn [*доћи до некога*]

venir dans les bras de qqn [*доћи у нечије наручје*]

venir chez qqn [*доћи код некога*]¹⁴⁰

Уз глагол *venir* [*доћи*] најчешће се употребљавају следећи предлози:

- предлог који означава да је у току процеса кретања кроз једнодимензионални, усмерени простор достигнута референцијална тачка; такав је предлог *à* [*y*], на пример, у глаголској синтагми *venir à l'école* [*доћи у школу*];
- предлог који означава да је у току кретања достигнута референцијална тачка, али исказује и идеју прогресивности и процеса, као *jusqu'à* [*до*] у синтагми *venir jusqu'à qqn* [*доћи до некога*];

¹⁴⁰ Француски глагол *venir* [*доћи*] јавља се и уз предлог *de* [*из*]. Као и у случају глагола *arriver de* [*cmuћи из*] овај предлог означава ограничење осе путање на почетку, те се у анализи синтагме са овим предлогом неће посматрати.

- предлог који не означава достизање референцијалне тачке, али указује на место на коме се процес кретања завршава; ово место концептуализује се као ограничен простор, односно као дво- или тродимензионалан простор; такав је предлог *dans [y]*, на пример, у глаголској синтагми *venir dans les bras de qqn [доћи у нечије наручје]*,
- предлог који не указује на достизање референцијалне тачке, али означава место на коме се процес кретања завршава; то место заузима особа и она постаје референцијална тачка¹⁴¹; такав је предлог *chez [код]* у глаголској синтагми *venir chez qqn [доћи код некога]*.

На основу наведене анализе предлога уз које се најчешће комбинује француски глагол *venir [доћи]*, уочава се да су то предлози који означавају кретање у простору који се концептуализује као једнодимензионалан при чему је референцијална тачка достигнута (као што су предлози *à [y]*, *jusqu'à [до]*), или вишедимензионалан, при чему предлог указује на место на коме се кретање завршава (предлози *dans [y]* и *chez [код]*). Ограниченост осе путање изражавају и предлози, што је у семантичком сагласју са значењем глагола тренутне радње.

Ни уз глагол *venir [доћи]* најчешће се не употребљава предлог *vers [према]*:

**venir vers la maison [*доћи према кући]*

Као и у случају глагола *arriver [стићи]* и *entrer [ући]*, постоји семантичко неслагање између информације о тренутном догађају, коју изражава значење глагола *venir [доћи]*, и неограничености осе путање, на коју указује предлог *vers [према]*.

Ипак, могу се срести и синтагме глагола *venir [доћи]* уз предлог *vers [према]*, као у примеру (68) и (69):

¹⁴¹ Cf Charaudeau 1992.

- (68) Lili parut au coin de la ruelle. Mais au lieu de venir vers moi, il s'arrêta, mit ses mains en cornet, et d'une voix claire et dure, il cria ... (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[Lili se pojavio na puteljku. Ali umjesto da dođe k meni, zastao je, dlanovima zaokružio usta i povikao iz sveg glasa ... (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

- (69) Mon avocat est venu vers moi, m'a serré la main ... (*L'Étranger*, Albert Camus)

[Мој адвокат је пришао мени, поздравио се са мном ... (*Странац*, Албер Ками)]

У оба примера, (68) и (69), из контекста се види да се процес кретања, који изражава глагол *venir* [*доћи*], не завршава на месту на које указује референцијална тачка, у овим примерима особа (за разлику од синтагме *venir chez qqn* [*доћи код некога*], где је употребљен предлог *chez* [*код*]).

И глагол *doћи* [*venir*], као и претходно анализирани глагол *стићи*, у српском језику је глагол перфективног вида. Означава тренутну, свршену радњу и као такав описује се као глаголска ситуација достигнућа. Будући да глагол *doћи* [*venir*] означава свршену радњу, оса путање у случају овог глагола је ограничена. Ако се анализира уз које се предлошко-падежне конструкције јавља глагол *doћи* [*venir*] у српском језику, уочава се да су то конструкције са акузативом и генитивом:

doћи у школу [*venir à l'école*]

doћи до школе [*venir jusqu'à l'école*]

Предлошко-падежна конструкција са акузативом, као што је синтагма *doћи у школу* [*venir à l'école*], указује да је локализатор (циљ) у току одвијања радње кретања достигнут. На значење достизања локализатора (циља) упућује и предлошко-падежна конструкција са генитивом, као у случају синтагме *doћи до школе* [*venir jusqu'à l'école*]. При томе, и предлошко-падежне конструкције (са акузативом и генитивом), као и

значење саме глаголске лексеме, означавају да је оса путање код глагола кретања *doћи* [*venir*] ограничена.

Уколико се, међутим, глагол *doћи* [*venir*] употреби уз предлошко-падежну конструкцију са дативом, синтагма се интерпретира као неприхватљива:

doћи према школи* [venir vers l'école*]

Будући да конструкција са дативом указује на неограниченост у току процеса кретања, информације коју носе предлошко-падежна конструкција и сам глагол, супротне су, а синтагма **doћи према школи* [**venir vers l'école*] у српском језику није прихватљива.

5.1.3. Глагол ALLER / ИЋИ

У француском језику глагол *aller* [*ићи*] заузима посебно место. Као глагол који уз себе има помоћни глагол *être* [*бити*], глагол *aller* [*ићи*] означава процес кретања који се завршава када се достигне граница садржана у самом значењу глагола. Ипак, глагол *aller* [*ићи*] јавља се и у глаголским синтагмама попут (TLF 1974):

aller vers qqn [*ићи према некоме*]

aller à Paris [(*от*)*ићи* у Париз]

aller chez le médecin [(*от*)*ићи* код лекара]

aller dans sa chambre [(*от*)*ићи* у своју собу]

aller sur la terre [*ићи* по земљи]

aller à travers champs [*ићи* преко поља]

Анализа наведених глаголских синтагми указује да се француски глагол *aller* [*ићи*] може комбиновати уз:

- предлог који означава да у процесу кретања није достигнута референцијална тачка; такав је предлог *vers* [*према*] у глаголској

синтагми *aller vers qqn* [*ићи према некоме*]; важно је, међутим, нагласити да се овај предлог јавља уз глагол *aller* [*ићи*] када референцијалну тачку представља особа (TLF, 1974);

- предлог који означава да је у току кретања достигнута референцијална тачка, као *à* [*у*] у глаголској синтагми *aller à Paris* [(*ом*)*ићи у Париз*];
- предлог који изражава да се кретање одвија у правцу места које заузима особа и која постаје референцијална тачка¹⁴², при чему нема информације да ли је та тачка и достигнута; такав је предлог *chez* [*код*] у глаголској синтагми *aller chez le médecin* [(*ом*)*ићи код лекара*];
- предлог који означава да се простор у коме се дешава процес кретања концептуализује као ограничен и као дво- или тродимензионалан, али не изражава информацију о достизању референцијалне; такав је предлог *dans* [*у*] у синтагми *aller dans sa chambre* [(*ом*)*ићи у своју собу*];
- предлог који означава да се објекат који се креће налази у позицији супериорности у односу на референцијалну тачку¹⁴³, као предлог *sur* [*по*] у глаголској синтагми *aller sur la terre* [*ићи по земљи*];
- предлог који означава да се процес кретања одвија преко референцијалне тачке, која истовремено представља и препреку; такав је случај са предлогом *à travers* [*преко*] у синтагми *aller à travers champs* [*ићи преко поља*].

Из анализе предлога уз које се комбинује француски глагол *aller* [*ићи*] уочава се да се уз овај глагол јављају и предлог *à* [*у*] који указује на достизање референцијалне тачке, али и предлог *vers* [*према*] који означава да референцијална тачка у току кретања није достигнута (када се кретање дешава у једнодимензионалном усмереном простору). Иако речник француског језика *Trésor de la Langue française* (TLF, 1974) наводи да предлог *vers* [*према*] уз глагол *aller* [*ићи*] стоји у случају да референцијалну тачку представља особа, у француском језику могу се наћи и овакви примери:

¹⁴² Idem.

¹⁴³ Idem.

- (70) Nous sommes allés vers l'arrêt d'autobus qui était un peu plus loin...
(*L'étranger*, Albert Camus)
[Пошли смо на аутобуску станицу која је била мало даље... (*Странац*, Албер Ками)]
- (71) La veille nous étions allés au commissariat ... (*L'étranger*, Albert Camus)
[Уочи тог дана били смо у полицијској станици ... (*Странац*, Албер Ками)]
- (72) Je n'allais pas vers une prison inconnue, ... (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)
[Nisam išao prema nepoznatom zatvoru, ... (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

Глагол *ићи* [*aller*] у српском језику јавља се уз предлошко-падежне конструкције и са дативом, али и са акузативом и генитивом:

ићи према позоришту/*ићи* у позориште/*ићи* до позоришта
[*aller vers le théâtre/aller au théâtre/aller jusqu'au théâtre*]
ићи према продавници/*ићи* у продавницу/*ићи* до продавнице
[*aller vers le magasin/aller au magasin/aller jusqu'au magasin*]

Ипак, уочава се да синтагме глагола *ићи* [*aller*] уз конструкције са акузативом нису увек прихватљиве:

ићи према излазу/*ићи* до излаза/**ићи* у излаз
[*aller vers la sortie/aller jusqu'à la sortie/*aller à la sortie*]
ићи према ливади/*ићи* до ливаде/**ићи* у ливаду
[*aller vers le pré/jusqu'au pré/aller au pré*]

Чини се да у случају српског глагола *ићи* [*aller*] обележје димензионалности има утицаја на могућност комбиновања са предлошко-падежним конструкцијама. Уколико је циљ концептуализован као тродимензионалан, синтагме са глаголом *ићи* [*aller*] су прихватљиве (*ићи* у позориште [*aller au théâtre*]), али у случају да је он

концептуализован као једнодимензионалан (**uћu* у излаз [**aller à la sortie*]) или дводимензионалан (**uћu* у ливаду [*aller au pré*¹⁴⁴]) простор, синтагма је неприхватљива.

Када су у питању конструкције са дативом и генитивом, начин концептуализовања циља нема утицаја на глагол *uћu* [*aller*]. Као глагол имперфективног вида који означава континуирани процес кретања, уз глагол *uћu* [*aller*] могу да се јаве предлошко-падежна конструкција са дативом која указује на недостижање циља у току кретања и неограничену осу путање, али и конструкција са генитивом која означава достизање завршне границе.

Када се упореде глаголи кретања у француском и у српском језику уочава се велика сличност у начину изражавања ограничења осе путање у току кретања у ова два језика, али и веза аспектуалних карактеристика глагола и предлога у француском, односно предлошко-падежних конструкција у српском језику. У оба језика уз глаголе који својим инхерентним значењем указују на неограничене процесе, у француском ателичне глаголске ситуације, а у српском неограничено-трајне глаголе, јављају се предлози у француском, односно предлошко-падежне конструкције у српском језику, који такође упућују на неограниченост у процесу кретања (*marcher/courir/nager vers* [*ходати/трчати/пливати према, ка*]). Уз глаголе који означавају тренутне радње, у француском теличне глаголске ситуације, а у српском језику глаголе свршеног вида, у француском се употребљавају предлози, а у српском предлошко-падежне конструкције који такође указују на постојање ограничења у току кретања (*arriver à, jusqu'à/venir à, jusqu'à/entrer à* [*стићи у, до/доћи у, до/ући у*]).

Уз поједине глаголе кретања у француском језику, који изражавају континуирани процес, могу да се јаве предлози који изражавају ограничење на оси путање, али се тада таква глаголска ситуација интерпретира као телична (*courir à, jusqu'à* [*отрчати у, до*]). Међутим, ни у француском ни у српском језику уз глаголе који већ својим значењем тренутних ситуација упућују на ограниченост, не могу да се употребе предлози или предлошко-падежне конструкције који изражавају неограниченост (**arriver, venir, entrer vers* [**стићи, доћи, ући према*]).

¹⁴⁴ У француском језику, међутим, глаголска синтагма *aller au pré* граматички је прихватљива.

Наведене констатације о могућностима комбиновања појединих предлога у француском, односно предлошко-падежних конструкција у српском језику уз глаголе кретања потврђују напред изнете ставове Х. Гарија (Garey 1957) да у конструкцији са ателичним глаголом додатак глаголу утиче на аспект читаве глаголске ситуације, што није случај са теличним глаголом, где аспект зависи од самог глагола.

5.1.4. Граматички аспект и глаголи кретања у француском језику

Када се посматра утицај граматичког аспекта на аспектуално значење глагола у француском језику, уочава се да се интеракцијом граматичког и лексичког аспекта стварају различите комбинације значења.

У случају француских глагола кретања који означавају континуирани процес, односно ателичних глаголских ситуација активности, перфективни аспект изражава временско ограничење догађаја. Глаголска ситуација, међутим, задржава обележје ателичности:

*Il a marché/a nagé/a couru vers la maison (pendant+GN durée /*en+GN durée*
*[Ходао је/пливао је/трчао је према кући ((током) X времена/*за X времена)]*

Прилошки израз *pendant+GN durée [(током) X времена]* који стоји уз глаголе кретања типа активности у облику перфекта (*le passé composé*) указује да се наведене синтагме интерпретирају као ателичне глаголске ситуације. Облик перфекта (*le passé composé*), међутим, означава да је глаголска ситуација временски ограничена, односно, да је у одређеном тренутку у прошлости престала да траје, као у примерима:

- (73) Brusquement, il s'est levé, a marché à grands pas vers une extrémité de son bureau et a ouvert un tiroir dans un classeur. (*L'étranger*, Albert Camus)
 [Одједном, он је устао, пошао крупним корацима ка једном крају канцеларије и отворио фиоку на једном орману с актима. (*Странац*, Албер Ками)]

- (74) Ils marchèrent longtemps vers l'est, puis lorsqu'ils eurent contourné les dunes, vers le sud. (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)
 [Дуго су ходали на исток, потом, када су заобишли дуне, на југ. (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]
- (75) Nous avons marché entre des files de petites villas à barrières vertes ou blanches, quelques-unes enfouies avec leurs vérandas sous les tamaris, quelques autres nues au milieu des pierres. (*L'étranger*, Albert Camus)
 [Ишли смо између редова малих вила са зеленим или белим тарабицама; неке су, заједно са својим верандама, биле завучене под тамарискама, а неке, опет, откривене усред камења. (*Странац*, Албер Ками)]
- (76) Il progressa tant bien que mal vers la résidence, guidé par Tenn qui dansait autour de lui, tout heureux de l'avoir retrouvé, mais déconcerté par sa métamorphose. (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)
 [Напредовао је полагано ка Резиденцији, док је Тен поигравао испред њега, сав срећан што га је поново нашао, али збуњен његовим преображајем. (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]

У примеру (73) глагол *marcher* [*ходати*] у облику перфекта представља једну од радњи у низу. Глаголска ситуација која следи – *ouvrir un tiroir* [*отворити фиоку*] – указује да је претходна радња означена глаголском ситуацијом *marcher à grands pas* [*ходати крупним корацима*] престала да траје у времену. Слично је и са примером (74) у коме прилог *longtemps* [*дуго*] изражава да је радња глагола *marcher* [*ходати*] трајала дуже време, док облик аориста (*le passé simple*) указује да је завршена у прошлости. У примеру (75) из контекста се види да је радња ходања трајала извесно време. Пример (76) интересантан је, јер се у реченици налазе два глагола кретања – *progresser* [*напредовати*] и *danser* [*плесати*], и то у различитим глаголским временима: глагол *progresser* [*напредовати*] у аористу (*le passé simple*), док је глагол *danser* [*плесати*] у имперфекту (*l'imparfait*). Иако је изражен обликом аориста, чиме је исказано временско ограничење радње, уз глагол *progresser* [*напредовати*] стоји предлог *vers* [*према, ка*], будући да овај глагол означава континуирани процес кретања.

У случају интеракције француског аориста (*le passé simple*) и лексичког аспекта Т. Ашић и В. Станојевић кажу да превладава перфективна интерпретација, односно граматички аспект (Ašić & Stanojević 2006:104). Овај став може се потврдити и објашњењем везе чувања структуре које даје Р. Џекендоф: осе времена, догађаја и путање су повезане, а ограничени интервал на једној оси одговара ограниченим интервалима на остале две (Jackendoff 1996:321 – 322). Француски перфекат и аорист изражавају временско ограничење догађаја, а захваљујући вези чувања структуре, читава глаголска ситуација се интерпретира као ограничена. Ипак, као што тест теличности показује, када се ради о глаголима кретања у француском који се посматрају као ателичне глаголске ситуације активности, изражене перфективним аспектом ове ситуације задржавају ателични карактер¹⁴⁵.

Као могуће разрешење ове наизглед контрадикције, наводимо став К. Смит о независном карактеру аспекта посматрања (граматичког аспекта) и аспекта ситуације (лексичког аспекта): два начина сагледавања глаголских ситуација прожимају се међусобно, али остају јасно видљиви у употреби (Smith 1991:95). Другим речима, инхерентно значење процеса кретања остаје јасно уочљиво иако је глаголска ситуација временски ограничена.

Напоменимо да су у преводу на српски језик у примерима (74) и (75) употребљени имперфективни глаголи *ходати* и *ићи* – *ходали су*, *ишли смо*. Иако временске границе радње у српском језику изражавају перфективни глаголи, у преводу су употребљени несвршени глаголи који изражавају неограниченост радње. На тај начин пренета је информација лексичког аспекта, док идеју о временском ограничењу радње на српском није могуће изразити – за то би био потешан перфективни глагол. У

¹⁴⁵ И друге ателичне глаголске ситуације исказане перфектом у француском језику задржавају ателични карактер, као у примерима: *J'ai dormi pendant presque tout le trajet.* [*Спавао сам готово током целог пута.*] (активност) или *Pendant tout ce temps, il n'y a plus eu que le soleil et ce silence, avec le petit bruit de la source et les trois notes.* [*За све то време није било више ничег другог сем сунца и оне тишине с оним тихим жубором извора и она три тона.*] (стање) (Оба примера узета су из романа *Странац* Албера Камија (*L'étranger*, Albert Camus)).

примеру (73) француски глагол *il a marché* јесте преведен перфективним обликом (*он је*) *пошао*, међутим, и глагол *поћи* означава почетак трајања догађаја, а не његов крај.

Глаголи кретања у француском језику који се интерпретирају као теличне глаголске ситуације остварења (на пример, *courir/nager + jusqu'à*, односно, глаголи који се по својој особини да означавају хомогене процесе могу сврстати у тип глаголске ситуације активности уз предлог који указује да је референцијална тачка у процесу кретања достигнута) изражене перфективним аспектом задржавају телични карактер. Будући да остварења, као теличне ситуације, у свом инхерентном значењу садрже природну крајњу тачку, перфективни аспект у случају ових глаголских ситуација указује да је ова тачка и достигнута. Да се ради о теличној ситуацији указује и прилошки израз *en+GNdurée [X времена]* који стоји уз њих :

*Il a couru/a nagé jusqu'au pont (en+GN durée/*pendant+GN durée)*

[Отрчао је/отпливао је до моста (за X времена/(током) X времена)]*

Када се посматрају глаголи кретања који припадају теличним ситуацијама остварења, уочава се да перфективни аспект указује да се глаголска ситуација интерпретира као јединствена, односно, има обележје [-i]¹⁴⁶. Будући да теличне глаголске ситуације остварења садрже природну крајњу тачку, перфективни аспект, који глаголске ситуације приказује као затворене и изражава и почетну и крајњу тачку, означава да је ова природна тачка и достигнута. Након достизања крајње тачке глаголска ситуација се завршава и не може да се настави. Да би се поновила, потребно је да се читав догађај одвије из почетка, као што илуструју примери (77) и (78):

- (77) Mais Tenn, habitué à ce jeu, s'était élancé dans les vagues et, battant l'eau de ses quatre pattes, la tête dardée vers l'horizon, il nagea jusqu'au point d'immersion du galet, plongea et revint, porté par le déferlement des vagues, le

¹⁴⁶ Изражено обележјима које користи Р. Џекендоф у објашњењу категорија ограничености и интерне структуре (Jackendoff 1991).

déposer aux pieds de Vendredi (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)

[Али Тен, навикнут на ту игру, бацио се био у таласе и, ударајући по води са све четири шапе, главом упереном ка хоризонту, отпливао је до места где је облук потонуо, заронио и вратио се, ношен ваљањем таласа, да га положи пред Петкове ноге. (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]

(78) Alors j'ai nagé jusqu'à la pirogue et je me suis hissé dedans. (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*, Michel Tournier)

[Онда сам отпливао до пироге и попео се у њу. (*Петко или лимбови Пацифика*, Мишел Турније)]

И у случају глагола кретања у француском језику који се интерпретирају као теличне глаголске ситуације достигнућа, перфективни аспект изражава да је крајња тачка, садржана у самом смислу глагола, достигнута:

*Il est arrivé/est entré/est venu à la maison (en+GN durée/*pendant+GN durée)*

[*Стигао је/ушао је/дошао је до куће (за X времена/*(током) X времена)*]

Уз глаголске синтагме типа достигнућа у облику перфекта (*le passé composé*), у француском језику може да стоји прилошки израз *en+GN durée [X времена]*, што значи да се ради о теличној глаголској ситуацији.

И у случају глаголских ситуација достигнућа перфективни аспект указује да се догађај интерпретира као јединствен, односно, имају обележје [-i]. Будући да теличне глаголске ситуације достигнућа већ садрже природну крајњу тачку, перфективни аспект означава да је ова тачка и достигнута. Када се крајња тачка достигне, догађај се завршава и не може да се настави. Да би се поновио, потребно је да се читава глаголска ситуација одвије из почетка. То илуструју следећи примери:

(79) A sept heures et demie du matin, on est venu me chercher et la voiture cellulaire m'a conduit au palais de justice. (*L'étranger*, Albert Camus)

[У пола осам ујутру дошли су по мене и затворска кола су ме одвезла у Палату правде. (*Странац*, Албер Ками)]

- (80) Tout au bout de la plage, nous sommes arrivés enfin à une petite source qui coulait dans le sable, derrière un gros rocher. (*L'étranger*, Albert Camus)

[Сасвим на крају плаже стигли смо најзад до неког малог извора који је отицао у песак, иза једне велике стене. (*Странац*, Албер Ками)]

- (81) Le lendemain, un avocat est venu me voir à la prison. (*L'Étranger*, Albert Camus)

[Сутрадан ме је у затвору посетио адвокат. (*Странац*, Албер Ками)]

- (82) Je suis entré dans une très grande salle éclairée par une vaste baie. (*L'Étranger*, Albert Camus)

[Ушао сам у једну веома велику дворану осветљену огромним прозором. (*Странац*, Албер Ками)]

Имперфективни аспект у француском језику у случају глагола кретања који се интерпретирају као ателичне глаголске ситуације активности, изражава процес који је трајао у прошлости, без икаквих индикација о почетку или крају трајања процеса кретања, као на пример:

*Il marchait/nageait/courait vers la maison (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

*[Ходао је/пливао је/трчао је према кући ((током) X времена/*за X времена)]*

Уз глаголску синтагму коју чини глагол кретања типа активности у облику имперфекта (*l'imparfait*) у француском стоји прилошки израз *pendant+GNdurée* [*(током) X времена*], што указује да се ради о ателичној глаголској ситуацији. Оваква глаголска ситуација може имати обележје и [-i] и [+i], односно, може да означава јединствен догађај или догађај који се понавља, односно, итерацију. Како имперфективни аспект у француском језику изражава и хабитуелне реченице које су, семантички, глаголске ситуације стања, у случају да догађај има обележје [+i] (итеративни догађај), оваква ситуација може се описати као тип глаголске ситуације

стања. Примери (83) и (84) илуструју различите интерпретације глагола *marcher* [*ходати*] у имперфективном аспекту:

- (83) Sur le sable, la mer haletait de toute la respiration rapide et étouffée de ses petites vagues. Je marchais lentement vers les rochers et je sentais mon front se gonfler sous le soleil. Toute cette chaleur s'appuyait sur moi et s'opposait à mon avance. (*L'étranger*, Albert Camus)

[На песку је море дахтало брзо и пригушено свим својим малим таласима. Ишао сам полако према стенама и осећао како ми је чело набрекло од сунца. Сва ова жега ме је притискивала и сметала ми да корачам. (*Странац*, Албер Ками)]

- (84) Oui, c'était la vie... il tirait un livre, il nous regardait, il partait d'un rire qui nous mettait en appétit, et il se mettait à lire. Il marchait en lisant, une main dans la poche... (*Comme un roman*, Daniel Pennac)

[Да, то је био живот... извадио би једну књигу, погледао у нас, прснуо у смех који би нам отворио вољу и почињао да чита. Читао је у ходу, држећи једну руку у џепу... (*Као у роману*, Данијел Пенак)]

На основу контекста уочава се да глагол *marcher* [*ходати*] у облику имперфекта (*l'imparfait*) у примеру (83) означава јединствени догађај који се може обележити [-i] и описати као глаголска ситуација активности. Исти глагол, дакле *marcher* [*ходати*] у примеру (84), такође у имперфекту, означава, међутим, итеративни догађај, која се може обележити [+i] и описати као глаголска ситуација стања.

Када је реч о глаголима кретања у француском језику који се могу описати као теличне глаголске ситуације остварења, односно глаголима кретања уз предлог који означава достизање референцијалне тачке и указује на ограниченост осе путање, уочава се да имперфективни аспект код оваквих глаголских ситуација указује да се ради о итеративном догађају:

Chaque jour il courait/nageait jusqu'au pont.

[Сваког дана отрчао би/отпливао би до моста]

Теличне глаголске ситуације остварења, које садрже природну крајњу тачку, приказане имперфективним аспектом имају обележје [+i]. Истовремено, ове глаголске ситуације интерпретирају се и као хабитуелни предикати и у том случају имају особине стативних глаголских ситуација, при чему задржавају и одређене особине теличних ситуација (Smith 1991:42) :

*Chaque jour il courait/nageait jusqu'au pont (en dix minutes/*pendant dix minutes)*

[Свакога дана отрчао би/отпливао би до моста (за десет минута/*(током) десет минута)]

У наведеном примеру, уз синтагме *courir / nager jusqu'au pont* [отрчати / отпливати до моста] у француском језику може да стоји прилошки израз *en+GNdurée* [за X времена], што значи да се ради о теличној глаголској ситуацији. Као илустрацију наводимо следећи пример:

- (85) Le plus grand charme du côté de Guermantes, c'est qu'on y avait presque tout le temps à côté de soi le cours de la Vivonne. On la traversait ... sur une passerelle dite le Pont-Vieux. Dès le lendemain de notre arrivée, le jour de Pâques, après le sermon s'il faisait beau temps, je courais jusque-là... (*Du côté de chez Swann*, Marcel Proust)

[Највећа чар предела према Германту била је у томе што нам је онде готово све време био уз нас ток Вивоне. Прелазили смо преко ње ... пешачким мостом званом Стари Мост. Одмах сутрадан по доласку, на сам Ускрс, после проповеди, ако је било лепо време отрчао бих донде ... (У трагању за ишчезлим временом. У Свановом крају, Марсел Пруст)]

У примеру (85) глаголска синтагма *courir jusque-là* [*отрчати тамо*] изражена имперфективним аспектом означава итеративни догађај и разуме се као глаголска ситуација стања.

Када се ради о глаголима кретања типа достигнућа, у случају да се догађај посматра као јединствен, односно, ако има обележје [-i], имперфективни аспект фокусира прелиминарни стадијум и глаголску ситуацију представља као отворену и трајну (Smith 1991:259), односно приказује је као прогресивну (Ašić & Stanojević 2006:103)

(86) Il entrait dans un magasin. (Smith 1991:258).

[Улазио је у продавницу.]

(87) Elle est partie pendant qu'un homme entrait, le chapeau à la main, et prenait sa place. (*L'étranger*, Albert Camus)

[Отишла је, а ушао је неки човек са шеширом у руци и заузео њено место.

(*Странац*, Албер Ками)]

Имперфективни аспект у случају теличних глаголских ситуација достигнућа указује и да се ради о итеративним догађајима, односно, да имају обележје [+i]:

Chaque jour il arrivait/venait/entrait à la maison à 8 heures.

[*Сваког дана би стигао/дошао/ушао у кућу у 8 сати.*]

Глаголске ситуације достигнућа већ у самом значењу глагола садрже крајњу тачку у којој се радња глагола завршава. Осим тога, једна од особина достигнућа је и тренутност, што значи да не могу бити представљене као ситуације које трају. Приказане имперфективним аспектом, који глаголске ситуације описује као отворене, без почетне нити крајње тачке, ситуације достигнућа представљене су као низ завршених догађаја. Међутим, у том случају имају особине стативних ситуација (88):

(88) Il (Perros) arrivait le mardi matin, ébouriffé de vent et de froid sur sa moto bleue et rouillée. (*Comme un roman*, Daniel Pennac)

[Он (Перос) је долазио уторком ујутру; разбарушен од ветра и сав смрзнут на свом плавом и зарђалом мотору. (*Као у роману*, Данијел Пенак)]

У примеру (88) француски глагол кретања *arriver* [стићи], који по свом инхерентном значењу припада теличним ситуацијама достигнућа, изражен имперфективним аспектом означава да се догађај интерпретира као итеративан и да се може описати као ателична глаголска ситуација стања. На значење понављања глаголске радње указује и прилошка одредба *le mardi matin* [уторком ујутру].

5.2. Семантичке класе глагола извођења, стварања и трошења у француском и у српском језику

5.2.1. Глаголи извођења у француском језику

У анализи глагола извођења у француском језику посматраћемо глаголе *lire* [читати], *chanter* [певати] и *jouer* [у значењу свирати] и синтагме ових глагола са директним објектом актуализованог неодређеним или одређеним чланом:

lire le/un livre [(про)читати књигу] – *lire les/des livres* [(про)читати књиге]

chanter la/une chanson [(от)певати песму] – *chanter les/des chansons* [(от)певати песме]

jouer la/une sonate [(од)свирати сонату] – *jouer les/des sonates* [(од)свирати сонате]

Када се посматра аспектуално значење ових синтагми, уочава се да се синтагме у којима је директни објекат именица у множини уведена неодређеним чланом *des*, интерпретирају као ателичне глаголске ситуације активности:

lire des livres [читати књиге],

chanter des chansons [певати песме] и

jouer des sonates [свирати сонате].

Неодређени члан *des* означава да се појам посматра као бројиви ентитет, а да је у питању неограничени број елемената. Како се објекат током одвијања глаголске радње не мења, радња може да протиче кроз објекат неограничено. Радња глагола тече осом путање која пролази кроз објекат, а будући да се ради о неограниченом броју елемената, ова путање остаје неограничена и глаголска ситуација се интерпретира као ателична. Изражено обележјима [$\pm b$, $\pm i$] која користи Р. Џекендоф (Jackendoff 1991), овакве глаголске ситуације су [-b, +i], односно неограничене су, а њихова интерна структура подразумева да објекат чини низ дискретних јединица.

Синтагме у којима је директни објекат именица у једнини актуализована неодређеним чланом *un*, могу се интерпретирати као ателичне глаголске ситуације, будући да неодређени члан *un*, *une* у француском актуализује појам као један од елемената скупа коме припада. Обележје овакве глаголске ситуације је [-b, -i]:

lire un livre [читати књигу],
chanter une chanson [певати песму] и
jouer une sonate [свирати сонату],

У случају да се неодређени члан *un*, *une* посматра као нумерички детерминатив, односно, уколико директни објекат има обележје [+i], такве синтагме интерпретирају се као теличне глаголске ситуације остварења. То илуструју и синтагме са неким другим нумеричким детерминатором, који изражава да је количина одређена:

lire un livre [прочитати (једну) књигу],
chanter trois chansons [отпевати три песме]
jouer deux sonates [одсвирати две сонате].

Одређена количина представља ограничење на оси путање. Глаголска радња протиче осом путање кроз објекат и када се достигне крајњи број елемената она се

завршава, а догађај је теличан. Овакве ситуације имају обележје [+b, +i], што значи да су ограничене и да интерна структура објекта подразумева да се ради о низу дискретних јединица.

Уколико је директни објекат именица уведена одређеним чланом, глаголска ситуација интерпретира се као телична ситуација остварења:

lire le livre / les livres [прочитати књигу, књиге],
chanter la chanson / les chansons [отпевати песму, песме] и
jouer la sonate / les sonates [одсвирати сонату, сонате],

Одређени члан указује да се појам посматра као ограничена целина. Када радња глагола достигне границу објекта, она се завршава. Граница објекта представља ограничење на оси путање, а догађај је теличан. Глаголска ситуација има обележје [+b, -i] уколико директни објекат представља јединствен ентитет, или [+b, +i] када структура директног објекта подразумева више дискретних елемената.

Када објекта нема, глагол се интерпретира као ателична глаголска ситуација:

lire [читати],
chanter [певати] и
jouer [у значењу свирати].

Наведени примери указују да у француском језику начин изражавања директног објекта као ограниченог или неограниченог ентитета утиче на аспектуално значење глаголске синтагме. Ограниченост, односно неограниченост директног објекта у француском изражавају детерминативи именице у функцији директног објекта, при чему одређени члан изражава да се појам конципира као ограничена целина, а неодређени означава да се ради о неограниченом броју елемената скупа. Будући да код глагола извођења објекат у току одвијања радње остаје непромењен, глаголска радња може да тече неометано осом путање када објекат означава неограничени број

елемената и догађај је ателичан. Уколико објекат означава ограничени скуп елемената, радња глагола тече осом путање до границе објекта када се завршава, а догађај је теличан.

5.2.2. Граматички аспект и глаголи извођења у француском језику

Информација о временском ограничењу глаголске радње, односно граматички аспект, утиче на стварање аспектуалног значења и код глагола извођења:

Ателичне глаголске ситуације активности изражене перфективним аспектом, односно, обликом перфекта (*passé composé*) или аориста (*passé simple*) који ситуације представљају као затворене, интерпретирају се као ателичне глаголске ситуације. Уз њих стоји израз *pendant+GNdurée [X времена]*:

*Il a lu des livres (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[*Читао је књиге (X времена/*за X времена)*]

*Il a chanté des chansons (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[*Певао је песме (X времена/*за X времена)*]

*Il a joué des sonates (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[*Свирао је сонате (X времена/*за X времена)*]

Француски перфекат (*passé composé*) у наведеним примерима означава да су глаголске ситуације временски ограничене. Ипак, интерпретација ових синтагми као ателичних указује да лексички аспект остаје јасно видљив и у случају када је глаголска ситуација изражена перфективним аспектом¹⁴⁷.

Као илустрацију наводимо следеће реченице које садрже глаголе извођења – примери (89) и (90):

- (89) Alors son père lui conta des histoires; mais la préoccupation de son esprit lui faisait perdre à tout moment le fil de son récit; et le petit, ne comprenant plus, ouvrait de grands yeux étonnés. (*Monsieur Parent*, Guy de Maupassant)

¹⁴⁷ О интеракцији лексичког и перфективног аспекта у француском писано је у делу о глаголима кретања.

[Тада његов отац поче да му прича приче; али због своје забринутости свакичас је губио везу те је дете, не разумевајући више, ширило очи зачуђено. (*Господин Паран*, Ги де Мопасан)]

- (90) Il est allé vers les journalistes, a serré des mains. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Пришао је новинарима, с неким од њих се и руковао. (*Странац*, Албер Ками)]

Када је реч о ателичним глаголским синтагмама израженим перфективним аспектом у француском језику, ваља напоменути да се у преводу на српски језик изражава лексички аспект, односно ателични карактер глаголске ситуације: *читао је, певао је, свирао је*. Информацију о временском ограничењу радње, коју изражава перфективни облик глагола, на српском језику немогуће је пренети. Имперфективни глаголски вид у српском истовремено означава и ателичност и идеју о неограниченом временском процесу, док је информација о временском ограничењу у француском изражена глаголским временом, односно граматичким аспектом.

Ако се упореде теличне глаголске ситуације остварења изражене перфективним аспектом, уочава се да оне задржавају свој телични карактер и уз њих стоји израз *en+GN durée* [за *X* времена]:

Il a lu les livres (**pendant+GNdurée/en+GN durée*)

[Прочитао је књиге (**X* времена/за *X* времена)]

Il a chanté les chansons (**pendant+GNdurée/en+GN durée*)

[Отпевао је песме (**X* времена/за *X* времена)]

Il a joué les sonates (**pendant+GNdurée/en+GN durée*)

[Одсвирао је сонате (**X* времена/за *X* времена)]

Перфективни аспект у наведеним примерима означава временско ограничење глаголске радње, а и лексички аспект такође изражава да је радња ограничена, те се глаголска ситуација интерпретира као телична. Следеће реченице илуструју ову ситуацију – примери (91) и (92):

- (91) J'ai lu «La Guerre et la Paix», pour la première fois à douze ou treize ans ...
(*Comme un roman*, Daniel Pennac)
[Прочитао сам *Rat и мир* први пут када ми је било дванаест или тринаест година ... (*Као у роману*, Данијел Пенак)]
- (92) Puis il m'a serré la main qu'il a gardée si longtemps que je ne savais trop comment la retirer. (*L'étranger*, Albert Camus)
[Затим ми је стиснуо руку и задржао је толико дуго да већ нисам знао како да је извучем. (*Странац*, Албер Ками)]

Ателичне глаголске ситуације изражене имперфективним аспектом, односно обликом имперфекта (*l'imparfait*), задржавају свој ателични карактер. И лексички и граматички аспект изражавају исту информацију о неограничености оца времена и путање. Уз ове синтагме стоји израз *pendant+GNdurée [X времена]*:

*Il lisait des livres (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Читао је књиге (*X времена/*за X времена*)]

*Il chantait des chansons (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Певао је песме (*X времена/*за X времена*)]

*Il jouait des sonates (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Свирао је сонате (*X времена/*за X времена*)]

Глаголске ситуације изражене имперфектом (*l'imparfait*) у француском могу се интерпретирати и као стања. У том случају ради се о итерацији, (глаголска ситуација има обележје [+i]), што илуструје пример (93):

- (93) Ces parents qui, jamais, jamais, quand ils lui lisaient un livre ne se souciaient de savoir s'il avait bien *compris* que la Belle dormait au bois parce qu'elle s'était piquée à la quenouille, et Blanche-Neige parce qu'elle avait croqué la pomme. (*Comme un roman*, Daniel Pennac)

[Његови родитељи, који никада, баш никада, читајући му неку књигу, нису бринули о томе да ли је он добро *разумео* да Лепотица спава у шуми зато што се убола на преслицу, а Снежана зато што је загризла ону јабуку. (Као у роману, Данијел Пенак)]

Имперфекат може да значи и јединствену глаголску ситуацију [-i], и тада се глаголска радња интерпретира као прогресивна, као у примеру (94):

- (94) Quand nous nous sommes rapprochés, j'ai vu qu'il n'avait pas son chien. Il regardait de tous les côtés, tournait sur lui-même, tentait de percer le noir du couloir, marmonnait des mots sans suite et recommençait à fouiller la rue de ses petits yeux rouges. (*L'étranger*, Albert Camus)

[Кад смо се приближили, видео сам да му нема пса. Гледао је на све стране, окретао се око себе, покушавао да проникне мрак у ходнику, мрмљао речи без везе и поново почињао да претражује улицу својим црвеним очицама. (*Странац*, Албер Ками)]

Теличне глаголске ситуације остварења изражене имперфективним аспектом интерпретирају се на два начина:

- као итеративна глаголска ситуација, односно неограничени низ ограничених ситуација, односно [+i], уз коју стоји израз *pendant+GN durée [X времена)]*:

*Il lisait les livres (pendant+GN durée/*en+GN durée)*

[Читао је књиге (*X времена/*за X времена*)]

*Il chantait les chansons (pendant+GN durée/*en+GN durée)*

[Певао је песме (*X времена/*за X времена*)]

*Il jouait les sonates (pendant+GN durée/*en+GN durée)*

[Свирао је сонате (*X времена/*за X времена*)]

Примери (95) и (96) илуструју овакве глаголске ситуације:

- (95) Les histoires que nous lui lisions fourmillaient de frères, de sœurs, de parents, de doubles idéaux, escadrilles d'anges gardiens, cohortes d'amis tutélares en charge de ses chagrins, mais qui, luttant contre leurs propres ogres, trouvaient eux aussi refuge dans les battements inquiets de son cœur. (*Comme un roman*, Daniel Pennac)

[Приче које смо му причали обиловале су браћом, сестрама, родитељима, двоструким идеалима, четама анђела чувара, мноштвом пријатеља заштитника, спремних да мусе нађу у невољи, али сви они су у борби са својим људождерима такође налазили уточиште у узнемиренем откуцајима његовог срца. (*Као у роману*, Данијел Пенак)]

- (96) Enfin, avant de rentrer chez lui, il étudiait les cartes des excursionnistes marseillais, et choisissait l'itinéraire de l'imaginaire randonnée, afin d'être en état de répondre aux questions vespérales que posait parfois le camionneur. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[Прије повратка кући проучио би излетничке карте мarseilleске околце и изабрао пут измишљена лутанја, како би навећер mogao одговорити на оћева питања, ако их постави. (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

- други начин интерпретације теличних глаголских ситуација изражених имперфективним аспектом је да се глаголска радња разуме као прогресивна, односно [-i], уз коју такође стоји израз *pendant +GN durée [X времена]*], што илуструје пример (97):

- (97) C'est à trois heures moins le quart, pendant que le carillon sonnait ses douze coups, que Socrate quitta sa chaire, et, la craie en main, nous tourna le dos pour écrire sur le tableau noir une phrase latine. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[U tri četvrt tri, kada je zvono odbilo dvanaest udaraca, Sokrat je napustio katedru i s kredom u ruci okrenuo nam leđa, da na crnoj ploči napiše neku latinsku rečenicu. (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)¹⁴⁸]

5.2.3. Глаголи извођења у српском језику

Када се у српском језику посматрају већ анализирани француски глаголи извођења (*читати, певати, свирати*) уочава се следеће:

Као објекат глагола јавља се увек именица у акузативу (и у једнини и у множини), било да се ради о перфективним или имперфективним облицима глаголског вида:

читати књигу/књиге – прочитати књигу/књиге

певати песму/песме – отпевати песму/песме

свирати сонату/сонате – одсвирати сонату/сонате

У српском језику директни објекат најчешће се јавља у облику акузатива без предлога. Као што је у првом делу рада већ напоменуто, М. Ивић (Ivić 1957 – 1958) акузатив назива падежом контакта, јер он у суштини означава конкретан контакт који се успоставља између радње и појма обележеног акузативом. Акузатив без предлога обележава да је нека појава непосредно и потпуно обухваћена радњом глагола, што је управо случај са објектом семантичке класе глагола извођења посматраних у овој анализи.

У односу на семантичку категорију теличности, односно ограниченост осе путање, уочава се да директни објекат, будући увек у облику акузатива, својим обликом

¹⁴⁸ У овом примеру користимо објављени превод Пањоловог романа. Уочава се, међутим, да превод није адекватан: у тексту на француском глагол у имперфекту (*...le carillon sonnait ses douze coups... [звона су одбијала дванаест сати...]*) означава радњу која је трајала током које су се десиле друге две, изражене аористом (*Socrate quitta, tourna [Сократ је напустио, окренуо]*). У преводу на српски, односно хрватски, међутим, употребом свршеног глагола (*звон је одбило дванаест удараца*) исказано је значење сукцесивних радњи.

не учествује у изражавању ограничености. У српском језику временске границе радње, па и категорија теличности, изражава се глаголском лексемом, односно глаголским видом. Сам облик глагола (*про-читати, от-певати, од-свирати*) означава да ли се ради о перфективном или имперфективном глаголском виду, односно, да ли је радња ограничена или неограничена.

Ипак, када се говори о глаголима извођења у српском језику, ваља рећи да се уочава веза између градилачких процеса и структуре директног објекта, о чему је већ било речи у претходном делу рада. Наиме, као видски парови глагола *читати, певати, свирати* постоје перфективни облици *прочитати, отпевати, одсвирати* који не могу бити секундарно имперфектизовани (**прочитавати, *отпевавати, *одсвиравати*), насупрот облицима као *учитати, препевати, натпевати* код којих постоји трећи члан видске опозиције (*учитавати, препевавати, натпевавати*). У разликовању прве групе префиксираних облика, код које, дакле, изостаје трећи члан и оне које га имају, уочава се веза између објекта, значења префикса и глаголске радње. Када перфективни облик означава да је радња у потпуности протекла кроз објекат, изостаје трећи члан видске опозиције, јер је такву радњу немогуће продужити. У случају да префиксирани облик означава неку трансформацију или модификацију објекта, при чему је префикс врло често у појмовној вези са предлогом који означава у ком смислу се одвија промена или манипулација објекта (*у-читати (у), нат-певати (над), пре-певати (преко)*), може настати секундарно имперфектизован облик који означава неограничено понављање радње над објектом. Поменимо и то да инхоативни облици као *запевати* или *засвирати*¹⁴⁹ такође немају трећи пар видске опозиције, што се може објаснити структуром глаголске ситуације: префикс код ових глагола означава ограничење на почетку осе путање и радња даље континуирано тече. Будући да је радња неограничена, немогуће је створити итеративни облик, који би морао означити неограничено понављање ограничене радње.

Када се говори о вези глаголског вида и директног објекта у српском језику, важно је рећи да и код глагола извођења, као и код многих у српском језику,

¹⁴⁹ Код глагола *читати* облик *зачитати (се)* не означава почетак трајања глаголске радње, те га не наводимо као пример инхоативног облика.

имперфективни облик глагола може да стоји без објекта, а да значење исказа остане целовито и он прихватљив:

Он чита

Он пева

Он свира

Као објашњење ове појаве наводимо став П. Пипера и др. (Piper i dr. 2005:505) да прагматички контекст утиче на могућност изостављања објекта. Поједине радње укључују опште познате објекте који се могу сматрати универзалним семантичним категоријама. Са друге стране, имајући у виду теорију Р. Џекендофа о односу везе чувања структуре (Jackendoff 1996) могло би се рећи да имперфективни глаголски вид, будући да изражава временски неограничено-трајне процесе, означава да глаголска радња протиче без ограничења осом путање.

Са перфективним облицима глагола извођења, међутим, објекат мора бити експлициран:

*Он прочита књигу/*Он прочита*

*Он отпева песму/*Он отпева*

*Он одсвира сонату/*Он одсвира*

Као објашњење појаве да у српском језику уз перфективне глаголе објекат мора бити експлициран поновимо став И. Грицкат (Grickat 1966-1967) да перфективни облици изражавају „резултативност” радње, што значи и постојање објекта над којим се одвија глаголска радња. Користећи концептуална обележја, могло би се рећи да објекат представља ограничење на оси путање, што се у српском обележава префиксираном формом глагола, односно перфективним глаголским видом.

Примери (98) и (99) садрже глаголе извођења:

- (98) Тако се певало и говорило у касаби и око ње, али је било врло мало њих који су имали храбрости да запросе девојку са Вељег Луга. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Ainsi chantait-on et parlait-on dans la ville et ses environs, mais rares étaient ceux qui avaient l'audace de demander la main de la jeune fille de Velji Lug. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

У примеру (98) несвршени глагол извођења *певати* нема објекат, но исказ је прихватљив. И у преводу на француски језик употребљен је глагол *chanter* у имперфекту такође без објекта. Исказан на овај начин глагол извођења *певало се* [*on chantait*] интерпретира се као ателична глаголска ситуација активности.

- (99) Нема оног некадашњег живота ни у великој сали, ни поготову у Extra-Zimmer-у. Ту сада ручава понеки нежењен чиновник, читају се новине и пије кафа. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Il n'y avait plus l'animation d'antan dans la grande salle, et encore moins dans l'Extra-Zimmer. Quelque fonctionnaire célibataire y déjeunait désormais, on y lisait les journaux et on y buvait le café. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

У примеру (99) уз глагол *читати*, иако несвршени, стоји објекат *новине*; и у преводу на француски употребљен је глагол у имперфекту - *on lisait* уз који је експлициран објекат *les journaux*. Да се ради о хабитуалном предикату, који се може интерпретирати и као глаголска ситуација стања (чије обележје је [+i]) разуме се на основу контекста, нарочито двовидског глагола *ручати* у несвршеном облику *ручава* који означава итеративност, али и неодређене заменице *понеки*. У преводу на француски употребљени су имперфективни облици глагола - *quelque fonctionnaire célibataire déjeunait, on lisait, on buvait*, као и неодређени придев *quelque* да би се исказала хабитуалност.

5.2.4. Глаголи стварања и трошења у француском језику

Код глагола стварања и трошења постоји објекат који настаје или нестаје током одвијања глаголске радње. Као што је у првом делу рада већ напоменуто, Р. Џекендоф (Jackendoff 1996) ове глаголе посматра као инхоативе семантичког примитива ПОСТОЈАТИ. У случају глагола стварања глаголска радња означава процес који би се могао означити као ‘објекат улази у постојање у одређеном временском периоду’, а код глагола трошења ‘објекат излази из постојања у одређеном временском периоду’. Временски период може бити тренутак (0-DIM), када објекат у целини настаје или нестаје или одређени период времена (1-DIM) у коме објекат постепено, део по део, настаје или нестаје. Као последица везе чувања структуре ограниченост једне осе пројектује се на остале две, а глаголска ситуације се интерпретира као ателична уколико не постоји ограничење временске осе или самог објекта који настаје, односно нестаје. Уколико су или временски период или објекат ограничени на неки начин, глаголска ситуација се разуме као телична.

Као глаголе стварања у француском језику посматраћемо глаголе *écrire* [(на)писати], *construire* [(са)градити, (из)градити] и *faire* [(на)правити], а као глаголе трошења *manger* [(но)јести], *boire* [(но)пити] и *effacer* [(из)брисати].

5.2.4.1. Глаголи стварања у француском језику

Следеће синтагме садрже глаголе стварања и директни објекат (ентитет који настаје), актуализован одређеним или неодређеним чланом:

écrire la/une lettre [(на)писати писмо] – *écrire les/des lettres* [(на)писати писма]
construire la/une maison [(са)градити кућу] – *construire les/des maisons* [(са)градити куће]
faire le/un gâteau [(на)правити колач] – *faire les/des gâteaux* [(на)правити колаче]

Када директни објекат представља бројива именица у множини уведена неодређеним чланом, глаголска синтагма интерпретира се као ателична глаголска ситуација активности:

écrire des lettres [писати писма]

construire des maisons [градити куће]

faire des gâteaux [правити колаче]

Француски неодређени члан у облику множине *des* означава да се ради о мноштву елемената [+i], при чему нема информација о њиховој природи или броју. Будући да број ентитета током процеса стварања није дефинисан, глаголска радња протиче без ограничења. Оса путање је неограничена и глаголска ситуација разуме се као ателична.

Уколико је директни објекат уведен обликом неодређеног члана у једнини *un, une* који у француском језику означава да се појам посматра као један од елемената класе којој припада, глаголска ситуација може такође да се интерпретира као ателична глаголска ситуација активности. У оваквом случају објекат се не узима као јединствена целина, а радња глагола не мора да достигне крајњи стадијум :

écrire une lettre [писати писмо]

construire une maison [градити кућу]

faire un gâteau [правити колач]

Међутим, уколико се облик *un, une* посматра као нумерички детерминатив који означава јединствен појам [-i], глаголска ситуација разуме се као телична (остварење). Када ток глаголске радње достигне границу самог објекта, она се завршава. Граница објекта представља ограничење на оси путање. Ограниченост објекта може бити изражена и неким другим нумеричким детерминативом [+i]:

écrire une lettre [написати писмо]

construire deux maisons [саградити две куће]
faire trois gâteau [направити три колача]

Одређени члан *le, la, les* у француском језику спецификује појам и одређује га као целину. Глаголске синтагме које садрже директни објекат уведен одређеним чланом најчешће се интерпретирају као теличне глаголске ситуације остварења:

écrire la lettre [написати писмо] – *écrire les lettres* [написати писма]
construire la maison [саградити кућу] – *construire les maisons* [саградити куће]
faire le gâteau [направити колач] – *faire les gâteaux* [направити колаче]

У наведеним примерима, директни објекат дефинисан је као целовит ентитет и у случају да се ради о једнини [-i] и када је у питању множина [+i]. Глаголска радња која протиче кроз објекат долази до краја када се достигне граница самог објекта, односно крајњег елемента у случају множине. Ограничење на оси путање пројектује се на временску осу и осу глаголске радње, а глаголска ситуација се разуме као телична.

Уколико објекат уз глаголе стварања није исказан, глаголска ситуација се интерпретира као ателична:

écrire [писати]
construire [градити]
faire [правити]

5.2.4.2. Глаголи трошења у француском језику

У анализи ће се посматрати глаголске синтагме које садрже глаголе трошења и директни објекат (ентитет који нестаје) актуализован одређеним, неодређеним или партитивним чланом:

manger l'/une orange [(no)јести наранџу] – *manger les/des oranges* [(no)јести наранџе]

effacer la/une ligne [(uz)брисати ред] – *effacer les/des lignes* [(uz)брисати редове]
manger de la/la soupe [јести супе/појести супу]
boire de l'eau [нути воде] – *boire un verre d'eau* [(no)нути чашу воде]
boire du/le café [нути кафе/нонути кафу]

Семантичка и прагматичка природа глагола трошења је таква да уз њих врло често стоје и бројиве и небројиве именице у функцији директног објекта. У том смислу важно је имати у виду да се бројиве и небројиве именице разликују у обележју интерне структуре [$\pm i$], при чему небројиве именице имају обележје [-i], док су бројиве именице [+i]. Разлика између бројивих и небројивих именица у француском јасно је видљива у феномену квантификације. Само бројиве именице могу бити изражене као одређена количина, а слично је и са изражавањем тоталности: бројиве именице могу бити изражене као целина, док су ситуације изражавања небројивих именица као тоталних ретке и условљене прагматичким факторима. Када се ради о неодређеној количини, и бројиве и небројиве именице у француском могу бити исказане.

Када се посматрају глаголи трошења уз директни објекат који чини бројива именица у множини ([+i]), актуализована неодређеним чланом *des* глаголска синтагма интерпретира се као ателична ситуација активности:

manger des oranges [јести наранџе]
effacer des lignes [брисати редове]

И у овом случају, као и код глагола извођења, неодређени члан *des* актуализује именицу као неодређену количину више ентитета. Овакав објекат има обележје [-b,+i]. Како је објекат конципиран као неограничен, глаголска радња која протиче кроз њега може да се одвија без ограничења. Оса путање је неограничена и глаголска ситуација интерпретира се као ателична.

Када је директни објекат уведен неодређеним чланом у једнини *un, une* глаголска ситуација посматра се као ателична (активност), ако неодређени члан

актуализује именицу као један од елемената скупа коме припада, односно ако има обележје [-i]:

manger une orange [јести наранџу]

effacer une ligne [брисати ред]

Уколико неодређени члан *un, une* има вредност нумеричког обележја, као и неки други бројни придев, глаголска ситуација интерпретира се као телична (остварење). Директни објекат тада се конципира као јединствена целина коју може чинити један или више ентитета. Уколико бројни придев указује на постојање више ентитета ([+i]), глаголска радња протиче осом путање до крајњег елемента када се завршава:

manger une/deux/trois orange/s [(no)јести једну/две/три наранџу/е]

effacer une/deux/trois ligne/s [(из)брисати један/два/три ред/а]

Када је директни објекат бројива именица у множини актуализована одређеним чланом *les*, синтагма се интерпретира као телична глаголска ситуација остварења:

manger les oranges [појести наранџе]

effacer les lignes [избрисати редове]

Одређени члан *les* у француском означава да се појмови које актуализује посматрају као елементи скупа, при чему се у обзир узимају сви елементи, а скуп се посматра као целина. Будући да је директни објекат конципиран као ограничена целина, глаголска радња која протиче кроз њега завршава се када се достигне граница објекта. Оса путање је ограничена и глаголска ситуација интерпретира се као телична (остварење).

И у случају да је директни објекат именица у једнини уведена одређеним чланом *le, la*, глаголска синтагма интерпретира се као телична (остварење). Одређени члан спецификује појам као јединствену целину, те када глаголска радња достигне границу објекта, она се завршава:

manger l' orange [појести наранџу]

effacer la ligne [избрисати ред]

Небројиве именице у француском језику најчешће су актуализоване партитивним чланом *du, de la*¹⁵⁰, при чему функцију актуализације преузима одређени члан, а партитив означава да се појам конципира као маса. Будући да се ради о континуираном ентитету који има обележје [-i], синтагме у којима се уз глагол трошења јавља небројива именица уведена партитивним чланом интерпретирају се као ателичне глаголске ситуације активности:

manger de la soupe [јести супе / супу]

boire de l'eau [пити воде]

boire du café [пити кафе / кафу]

Директни објекат представља континуирани ентитет и глаголска радња која протиче кроз њега одвија се без ограничења. Оса путање је неограничена, а глаголска ситуација је ателична.

Уколико се количина ограничи, синтагме се интерпретирају као када су у питању бројиве именице, најчешће као теличне глаголске ситуације остварења:

manger une assiette de soupe [појести тањир супе]

boire un verre d'eau [попити чашу воде]

boire un café [попити кафу]

¹⁵⁰ Као што је већ напоменуто, П. Шародо (Charaudeau 1992:176) не узима *des* као партитивни члан, већ овај облик везује за феномен квантификације (када *des* означава неодређену количину), што је у супротности са идејом партитивног члана који означава да се појам посматра као маса. У овој анализи прихватићемо његов став.

Како је директни објекат конципиран као бројив ентитет који има обележје [+i], радња глагола протиче кроз њега до границе самог објекта када се завршава. Оса путање је ограничена и глаголска ситуација је телична.

Уколико уз глагол трошења не стоји директни објекат, глаголска ситуација посматра се као ателична ситуација активности:

manger [јести]

boire [пити]

effacer [брисати ред]

Анализа глаголских синтагми у француском језику које садрже глаголе стварања и трошења показује да и код ове семантичке класе објекат има утицаја на аспектуално значење. Концептуализација ентитета као ограниченог или неограниченог кроз који протиче глаголска радња чини да онтолошка категорија путање буде ограничена или неограничена, односно да се глаголска ситуација разуме као телична или ателична.

5.2.5. Граматички аспект и глаголи стварања и трошења у француском језику

Интеракција граматичког и лексичког аспекта у случају глагола стварања и трошења у француском језику слична је као и код глагола кретања и глагола извођења:

Ателичне ситуације активности изражене перфективним аспектом, који ситуације представља као затворене, са почетном и крајњом тачком, у случају глагола стварања и трошења, слично као и код глагола извођења, интерпретирају се као ателичне. Уз њих стоји израз *pendant+GNdurée [X времена]*:

Глаголи стварања:

*Il a écrit des lettres (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

*[Писао је писма (X времена/*за X времена)]*

*Il a construit des maisons (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

*[Градио је куће (X времена/*за X времена)]*

*Il a fait des gâteaux (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Правио је колаче (X времена/*за X времена)]

Глаголи трошења:

*Il a mangé des oranges (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Јео је наранџе (X времена/*за X времена)]

*Il a effacé des lignes (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Брисао је редове (X времена/*за X времена)]

*Il a mangé de la soupe (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Јео је супе (X времена/*за X времена)]

*Il a bu de l'eau (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Пио је воде (X времена/*за X времена)]

Иако су наведене синтагме изражене обликом француског перфекта (*passé composé*), који означава да су глаголске ситуације временски ограничене, ателични карактер глаголских ситуација остаје видљив и у случају глагола стварања и трошења.

Као пример наводимо следеће реченице – примери (100) – (102):

(100) J'ai fumé ensuite des cigarettes, toujours couché, jusqu'à midi. (*L'étranger*, Albert Camus)

[Затим сам пушио, лежећи и даље, све до подне.] (*Странац*, Албер Ками)

(101) Je lui ai écrit chaque jour pendant trois mois, et des lettres de vingt pages. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[Pisao sam joj svakoga dana dvadesetak stranica, i to tokom tri mjeseca.] (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)

(102) J'écrivis ainsi un grand nombre de petites poésies, et des déclarations d'amour en vers pour mes camarades amoureux, qui récompensaient mon génie avec des caramels mous du « Chien qui Saute », et quelquefois par des cigarettes. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[Tako sam napisao velik broj pjesmica i stihovanih ljubavnih izjava za svoje zaljubljene prijatelje, koji su nagrađivali moj genij karamelama i, kadikad, cigaretama. (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

У примеру (102) уз глагол стварања *écrire* [*писати*] изражена су два директна објекта: *un grand nombre de petites poésies* [*велики број песмица*] и *des déclarations d'amour* [*љубавних изјава*] који оба означавају неограничени број ентитета, додуше на различите начине. У првом случају синтагма *un grand nombre* [*велики број*] указује на неограничени број објекта *de petites poésies* [*песмица*], док у другом, неодређени члан *des (déclarations d'amour)* [*љубавних изјава*] означава да се ради о неограниченом броју појмова. Сам глагол *écrire* [*писати*] је у облику аориста (*passé simple*) који глаголску ситуацију приказује као временски ограничену, но неограничени број ентитета директног објекта чини да се ова глаголска ситуација разуме као ателична. Она се може обележити обележјем [-b,+i]. Да се ради о глаголској ситуацији која у себи садржи више ситуација указује и контекст, односно глагол *récompenser* [*награђивати*] изражен обликом имперфекта (који указује на понављање), као и прилошка одредба *quelquefois* [*кадикад, понекад*].

Теличне глаголске ситуације остварења изражене перфективним аспектом, разумеју се као теличне и уз њих стоји израз *en+GN durée* [*за X времена*]:

Глаголи стварања:

*Il a écrit les lettres (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[*Написао је писма (*X времена/за X времена)*]

*Il a construit les maisons (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[*Саградио је куће (*X времена/за X времена)*]

*Il a fait les gâteaux (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[*Направио је колаче (*X времена/за X времена)*]

Глаголи трошења:

*Il a mangé les oranges (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[*Појео је наранџе (*X времена/за X времена)*]

*Il a effacé les lignes (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[Избрисао је редове (*X времена/за X времена)]

*Il a mangé une assiette de soupe (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[Појео је тањир супе (*X времена/за X времена)]

*Il a bu un verre d'eau (*pendant+GNdurée/en+GN durée)*

[Попио је чашу воде (*X времена/за X времена)]

Како перфективни аспект изражава и почетну и крајњу тачку радње глаголске ситуације, а и теличне ситуације садрже природну крајњу тачку, глаголске ситуације интерпретирају се као теличне, као у примерима (103) и (104):

- (103) J'ai fait la lettre. Je l'ai écrite un peu au hasard, mais je me suis appliqué à contenter Raymond parce que je n'avais pas de raison de ne pas le contenter. (*L'étranger*, Albert Camus)

[Срочио сам писмо. Написао сам га некако насумце, али сам се трудио да задовољим Ремона, јер нисам имао разлога да га не задовољим. (*Странац*, Албер Ками)]

- (104) Elle resta pensive, son verre de champagne à la main. Il était plein, elle le but d'un trait... (*Imprudence*, Guy de Maupassant)

[Она остаде замишљена, са чашом шампања у руци. Чаша је била пуна, и она је испи на душак; ... (*Несмотреност (Страсти)*, Ги де Мопасан)]

Када се ради о ателичним глаголским ситуацијама израженим имперфективним аспектом, односно обликом имперфекта (*l'imparfait*), оне задржавају свој ателични карактер. И лексички и граматички аспект изражавају исту информацију о неограничености глаголске радње. Уз ове синтагме стоји израз *pendant+GNdurée [X времена]*:

Глаголи стварања:

*Il écrivait des lettres (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Пицао је писма/писао би писма (X времена/*за X времена)]

*Il construisait des maisons (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Градио је куће/градио би куће (X времена/*за X времена)]

*Il faisait des gâteaux (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Правио је колаче/правио биколаче (X времена/*за X времена)]

Глаголи трошења:

*Il mangeait des oranges (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Јео је наранџе (X времена/*за X времена)]

*Il effaçait des lignes (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Брисао је редове (X времена/*за X времена)]

*Il mangeait de la soupe (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Јео је супе (X времена/*за X времена)]

*Il buvait de l'eau (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*

[Пио је воде (X времена/*за X времена)]

Следећи примери илуструју ателичне ситуације (глагол стварања у примеру (105) и глагол трошења у примеру (106)) у облику имперфекта (*l'imparfait*). У оба случаја ради се о јединственој ситуацији [-b, -i]:

(105) Le petit Georges, à quatre pattes dans l'allée, faisait des montagnes de sable.

(*Monsieur Parent*, Guy de Maupassant)

[Мали Жорж, пузећи по стази, правио је брда од песка. (*Господин Паран*, Ги де Мопасан)]

(106) En passant devant la buvette, je vis la tante débonnaire, assise entre Lucienne

et l'une des cousines. Toutes trois buvaient de la limonade en abondance. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[Пrolazeći крај тоџионике, опазео сам доброћудну тетку која је сједила између Lucienne и једне рођакиње. Све три су се напajале лимунадом. (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

Будући да се ателичне глаголске ситуације изражене обликом имперфекта (*l'imparfait*) у француском могу интерпретирати и као стања, тада се ове ситуације

разумеју као итеративне, односно имају обележје [+i] – ради се о неограниченом низу више глаголских ситуација (пример (107)):

- (107) Aux temps lointains de mon adolescence sur les bancs du vieux lycée de Marseille, je composais des poésies. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)
 [U tim davnim danima svoje mladosti, u klupama starog marseillejskog liceja, pisao sam pjesme. (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

Теличне глаголске ситуације остварења изражене имперфективним аспектом могу се интерпретирати на два начина:

- као итеративна глаголска ситуација, односно неограничени низ ограничених ситуација ([+i]);
- као прогресивна глаголска ситуација и тада има обележје [-i]:

Глаголи стварања:

- Il écrivait les lettres (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Писао је писма (X времена/*за X времена)]
*Il construisait les maisons (*pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Градио је куће (X времена/*за X времена)]
*Il faisait les gâteaux (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Правио је колаче (X времена/*за X времена)]

Глаголи трошења:

- Il mangeait les oranges (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Јео је наранџе (X времена/*за X времена)]
*Il effaçait les lignes (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Брисао је редове (X времена/*за X времена)]
*Il mangeait une assiette de soupe (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Јео је тањир супе (X времена/*за X времена)]
*Il buvait un verre d'eau (pendant+GNdurée/*en+GN durée)*
 [Пио је чашу воде (X времена/*за X времена)]

У оба случаја глаголске ситуације интерпретирају се као теличне и уз њих стоји израз *en+GN durée* [за *X* времена].

У примеру (108) теличне глаголске ситуације остварења (*dessiner un portrait* [нацртати портрет], (*le*) *découper* [изрезати га]) интерпретира се као итеративна:

(108) Lagneau, qui avait « un joli coup de crayon », dessinait un portrait en pied de l'un de nos professeurs, portrait vigoureusement colorié, et qui remplissait toute une page de cahier. Puis, il le découpait fort habilement au moyen d'un grattoir. (*Le Temps des Amours*, Marcel Pagnol)

[Lagneau је био »сликарски ударен« те је преко cijele stranice nacртаo žarkim bojama portret jednog od naših profesora. Zatim је taj lik vješto izrezaо iz bilježnice¹⁵¹. (*Vrijeme ljubavi*, Marcel Pagnol)]

Следећи пример (109) илуструје јединствену теличну глаголску ситуацију изражену имперфектом, која се интерпретира као прогресивна [+b,-i]:

(109) J'étais allé me promener dans le bois de Vernes. ... Voilà un enfant dans le chemin, un petit garçon qui mangeait une tartine de beurre. (*Fou*, Guy de Maupassant)

[Ишао сам у шетњу по шуми Верн. ... Угледао сам дете напуто, дечака који је јео комад хлеба са путером¹⁵². (*Лудак*, Ги де Мопасан)]

¹⁵¹ И у овом примеру наводимо објављен превод дела М. Пањола који није адекватан. Уочава се да су у преводу употребљени перфективни облици глагола – *нацртао је*, *изрезао је*, иако се из контекста дела (који овде не можемо да наведемо) јасно види да се ради о радњи која се понавља.

¹⁵² Превод И. Вилић

5.2.6. Глаголи стварања и трошења у српском језику

У анализи глагола стварања и трошења у српском језику уочава се да глаголски вид нема утицаја на падеж директног објекта. Бројиве именице у функцији директног објекта најчешће су у акузативу када су у питању глаголи стварања и трошења и свршеног и несвршеног вида:

Глаголи стварања:

писао је писмо/писма – написао је писмо/писма

градио је кућу/куће – саградио је кућу/куће

правио је колач/колаче – направио је колач/колаче

Глаголи трошења:

јео је наранџу/наранџе – појео је наранџу/наранџе

брисао је ред/редове – избрисао је ред/редове

рушио је зид/зидове – порушио је зид/зидове

Када се ради о небројивим именицама, као падежи директног објекта у савременом српском језику јављају се и акузатив и генитив. У неким случајевима може се уочити веза која постоји између глаголског вида и падежа, нарочито у говорном језику: уз свршене глаголе често стоји акузатив, а уз несвршене акузатив или генитив. Ова појава је најчешћа код глагола *јести* и *пити*:

јео је супе/?супу¹⁵³ – појео је ?супе/супу

пио је воде/?воду – попио је ?воде/воду

правио је ?меда/мед – направио је ?меда/мед

производили су ?нафте/нафту – произвели су ?нафте/нафту

трошили су ?песка/песак – потрошили су ?песка/песак

¹⁵³ А. Белић указује на улогу објекта на вид глагола и то у смислу да својим значењем именица представља унутрашњи значењски објекат. Ово се нарочито уочава код глагола *јести* и *пити*.

Синтагме са глаголима свршеног вида прихватљивије су када је небројива именица у функцији директног објекта у акузативу (*појео је супу, попио је воду, направио је мед*). Ова појава може се објаснити чињеницом да акузатив као падеж изражава идеју потпуног контакта и обухватања објекта радњом (Ivić 1957-1958). У случају перфективних глагола, који изражавају и временско ограничење глаголске радње, могло би се рећи да постоји семантичко слагање између ограничености глаголске радње и падежа, који такође указује на обухватање, а тиме и на постојање границе, код самог појма у функцији објекта.

Уколико је небројива именица као објекат у генитиву уз глагол свршеног вида, синтагма је прихватљива када је објекат на неки начин квантификован:

појести мало/нешто/тањир/супе

попити мало/нешто/чашу/воде

У овом случају могло би се рећи да је прихватљивост синтагме резултат семантичког слагања између перфективног вида глагола, који подразумева постојање граница и ограничености објекта квантификатором (*мало, нешто, тањир, чаша*).

У случају глагола несвршеног вида у српском језику, уочава се да се као падеж директног објекта јављају и генитив и акузатив. Уз глаголе *јести* и *пити* често се јавља именица у генитиву уколико се ради о небројивом појму: *јео је супе, пио је воде*, док се уз друге глаголе јавља акузатив, иако се такође ради о небројивом појму: *правио је мед*. Уколико именица у функцији директног објекта подразумева бројив, дакле ограничен појам, уз глаголе несвршеног вида у српском јавља се најчешће акузатив: *јео је наранџу/наранџе, правио је лопту/лопте*.

Објекат у акузативу уз глаголе трошења (*јести* и *пити*) у српском језику може да упућује и на генеричко значење и такве се глаголске ситуације интерпретирају као стања:

Он једе месо – није вегетаријанац

Он не једе месо – он је вегетаријанац

Да су наведени искази глаголске ситуације стања потврђује и тест прогресивности: *?Он (управо сада) једе месо*. Прилошки израз *управо сада*, који актуализује исказ и који је у несагласју са њим, указује да се исказ интерпретира као квалификација, која није везана за временске контуре ситуације и важи у сваком тренутку.

Када се говори о глаголима стварања и трошења, ваља рећи да се и код ових глагола, као и код већ анализираних глагола извођења, уочава веза између градилачких процеса и структуре директног објекта. Код глагола који означавају настанак, односно нестанак објекта у целости, изостаје трећи члан, будући да је такву радњу немогуће продужити: *написао је (писмо), саградио је (кућу), направио је (колач)*, односно *појео је (наранджу), попио је (кафу), потрошили су (несак)*, о чему је већ било речи у претходном делу рада. Уколико глагол означава радњу која на неки начин модификује објекат, при чему он не настаје или нестаје у потпуности, префиксирани глаголски облик може се имперфективизовати, тј. настаје трећи члан видске опозиције који означава неограничено понављање ограничене радње: *исписати (исписивати), доградити (дограђивати), изјести (изједати), пити (пијати)*.

Следећи примери садрже српске глаголе стварања и трошења:

- (110) Надовезујући на Бахтијаревићеве хвале Мехмедпаши Соколовићу и тадашњој турској управи која је подизала овакве грађевине, он је сада живахно развијао своје националистичке погледе на прошлост и будућност народа и његове културе и цивилизације. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Enchaînant sur les éloges que Bahtijarević faisait de Mehmed pacha Sokolović et de l'administration turque à l'époque où l'on construisait de tels édifices, il développait maintenant avec flamme ses points de vue nationalistes sur le passé et l'avenir du peuple, et aussi de sa culture et de sa civilisation. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (111) Само би се њих двојица, Ћоркан и рибар, с времена на време погледали, подигли би своје чокање ћутке, обојица у исти мах као да се невидљиво куцају, и надушак испили. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Les deux hommes, le Borgne et le pêcheur, se regardaient simplement de temps en temps, levaient leur verre en silence, exactement en même temps, comme s'ils trinquaient en secret, puis ils le vidaient d'un trait. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

Пример (111) садржи глагол трошења *пити* и то перфективни облик *испити*. Итерација је означена обликом потенцијала *испили би* чиме се наглашава ограниченост, али и јединственост сваке глаголске ситуације (*испијали*). Када је реч о глаголу трошења *пити* и односу директног објекта на перфектизацију, ваља рећи да овај глагол има као перфективне корелате облике *попити*, који нема трећи пар **попијати*, али и *испити* који се може имперфектизовати, *испијати*. Иако оба перфективна глагола, дакле и *попити* и *испити*, означавају трошење објекта у целости, у објашњењу значења ова два перфективна глагола (Речник 1990) уочава се ипак разлика: *попити* се дефинише као „испити све, до краја”, а *испити* „примити у себе увлачећи кроз уста, грло и једњак (што текуће)”. Осим тога, глагол *испити* користи се уз изразе „~ до дна, ~ на душак, ~ на искап”, дакле, глагол упућује и на начин на који се течност уноси у тело. И ова разлика у значењу перфективних облика глагола *попити* и *испити* указује на улогу директног објекта у градилачким процесима у српском, те да у случају значења радње над објектом који у потпуности нестаје, изостаје трећи члан видске опозиције, јер се радња не може продужити. У преводу на француски употребљена је заменица директног објекта *le* чиме је означено да се ентитет посматра у целости, док је итерација обележена глаголским обликом имперфекта (*l'imparfait*).

5.3. ЗАКЉУЧАК ПЕТОГ ДЕЛА

У петом делу анализиране су семантичке класе глагола кретања, глагола извођења и глагола стварања и трошења у француском и у српском језику у односу на категорију теличности, односно, ограничење онтолошке категорије путања.

Код глагола кретања уочава се велика сличност између француског и српског језика у начину изражавања ограничења путање. У француском језику на ограниченост путање упућују предлози *à* [y] и *jusque (+à/en)* [do], а предлог *vers* [према] указује на неограниченост путање. У српском језику ограничење путање, односно информацију да је у току кретања циљ достигнут, изражавају предлошке конструкције са акузативом и генитивом. Предлошке конструкције са дативом означавају усмереност кретања ка циљу, при чему циљ није достигнут, односно неограниченост путање. Истовремено, у оба језика уочава се да постоји семантичка усклађеност између типа глаголске ситуације и предлога у француском, односно предлошко-падежних конструкција и глаголског вида у српском језику. Уз глаголе који својим инхерентним значењем указују на неограничене процесе, у француском ателичне глаголске ситуације, а у српском неограничено-трајне глаголе, стоје предлози (у француском), односно, предлошко-падежне конструкције (у српском), који такође упућују на неограниченост у процесу кретања (*marcher/nager/courir vers* – *ходати/пливати/трчати према, ка*). Уз глаголе који означавају тренутне радње, у француском теличне глаголске ситуације, а у српском глаголе свршеног вида, јављају се предлози (у француском), односно предлошко-падежне конструкције (у српском) који такође указују на постојање ограничења у току кретања (*arriver/venir/entrer à* – *стићи/доћи/ући*).

Уз поједине глаголе кретања у француском језику који изражавају континуирани процес могу да стоје предлози који указују на постојање ограничења на оси путање (*courir à, nager jusqu'à/en*), али се тада таква глаголска ситуација интерпретира као телична. Међутим ни у француском, нити у српском језику уз глаголе који већ својим значењем тренутних ситуација упућују на ограниченост путање, не могу да стоје предлози или предлошко-падежне конструкције који указују на неограниченост (**arriver/venir/entrer vers* - **стићи/доћи/ући према, ка*).

Код глагола извођења, као и код глагола стварања и трошења, међутим, између француског и српског језика уочава се извесна разлика у начину изражавања теличности. У француском језику код ових семантичких класа важну улогу у стварању аспектуалног значења има структура објекта као неограниченог или ограниченог, што се повезује са начинима изражавања квантификације. Лингвистичка средства која изражавају неограниченост, односно ограниченост у француском су детерминативи,

неодређени члан *des*, који означава да се ради о неограниченој количини бројивог појма, као и одређени члан, демонстративи или посесиви (*les, ces, mes...*) који изражавају да се појам посматра у целини, као ограничен. Глаголске синтагме у којима је директни објекат детерминисан као неограничен интерпретирају се као ателичне глаголске ситуације – *lire des romans* [*читати романе*], *écrire des lettres* [*писати писма*], *manger des oranges* [*јести наранџе*]. Уколико је директни објекат актуализован као ограничен, целовит појам, глаголске ситуације интерпретирају се као теличне – *lire les romans* [*прочитати романе*], *écrire les lettres* [*написати писма*], *manger les oranges* [*појести наранџе*].

У српском језику, структура објекта не утиче на морфолошки облик глагола. И уз свршене и уз несвршене глаголе објекат има облик акузатива уколико се ради о бројивим појмовима – *читати/прочитати роман/романе, писати/написати писмо/писма, јести/појести наранџу/наранџе*. Када су у питању небројиви појмови, међутим, уочава се извесна веза између глаголског вида и падежа објекта: уз свршене глаголе најчешће стоји акузатив – *појести супу*, док уз несвршене стоји генитив – *јести супе*.

Уочава се, међутим, код семантичких класа глагола стварања, извођења и трошења у српском језику да постоји веза између градилачких процеса и структуре објекта над којим протиче глаголска радња. Код оних глаголских ситуација које означавају настајање или нестајање објекта у целисти, као и потпуно протицање глаголске радње кроз објекат, изостаје трећи члан видске опозиције чиме се означава телични карактер ситуације, немогућност продужавања глаголске радње (*писати – написати - *написивати, пити – попити - *попијати*). У случају да радња означава модификацију или трансформацију објекта, или да је глаголом изражен начин одвијања радње, постоји трећи члан видске опозиције, као ознака да се глаголска радња може продужити (*писати – уписати – уписивати, пити – испити – испијати*).

ШЕСТИ ДЕО

6. Упоредивање реализације семантичке категорије теличности на текстовима из превода књижевних дела

У претходном поглављу приказано је како се семантичка категорија теличности испољава на нивоу глаголских синтагми. У делу који следи посматраће се на који је начин семантичка категорија теличности реализована у сложенијим облицима текста који пружају и шири контекст одвијања глаголске радње. Као корпус за анализу посужиће књижевно дело *L'étranger* А. Camus-а (Ed. Gallimard, 1957) и превод овог романа на српски језик (А. Ками, *Странац*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, превод: Зорица Хаџи-Видојковић), као и роман И. Андрића *На Дрини ћуприја* (Просвета, Београд, 1976) и превод овог романа на француски језик (I. Andrić, *Le pont sur la Drina*, éd. Belfond, Paris, 1994, превод: Pascale Delpech).

Из наведених романа одабрани су одломци који садрже глаголе или глаголске синтагме погодне за илустрацију анализе категорије теличности. При томе, глаголи и глаголске синтагме посматраће се у односу на семантичке особине Вендлерове типологије (Vendler 1957), концептуална обележја (Jackendoff 1991, 1996) као и на значење које настаје као резултат интеракције граматичког аспекта, односно глаголског времена, лексичког аспекта, односно семантичких особина глаголских лексема и других реченичних конституената у француском, односно српском језику. Изабрани одломци садрже и примере глагола кретања и глагола стварања, извођења и трошења у француском и српском језику. У приказаним одломцима изабрани примери глагола или глаголских синтагми за анализу подвучени су ради прегледности, а у анализи ће се посматрати и како су изабрани примери преведени са француског на српски и обрнуто.

Пример (1):

А. Camus, *L'étranger*, p. 36

Quand je me suis réveillé, Marie était partie. (...) J'ai pensé que c'était dimanche et cela m'a ennuyé : je n'aime pas le dimanche. Alors, je me suis retourné dans

mon lit, j'ai cherché dans le traversin l'odeur de sel que les cheveux de Marie y avaient laissée et j'ai dormi jusqu'à dix heures. J'ai fumé ensuite des cigarettes, toujours couché, jusqu'à midi. Je ne voulais pas déjeuner chez Céleste comme d'habitude parce que, certainement, ils m'auraient posé des questions et je n'aime pas cela. Je me suis fait cuire des œufs et je les ai mangés à même le plat, sans pain parce que je n'en avais plus et que je ne voulais pas descendre pour en acheter. Après le déjeuner, je me suis ennuyé un peu et j'ai erré dans l'appartement.

A. Ками, *Странац*, стр. 23

Кад сам се пробудио, Марија је била отишла. (...) Помислио сам да је недеља и то ми баш није било пријатно : не волим недељу. Онда сам се окренуо у постељи, тражио сам на јастуку мирис соли који је Маријина коса на њему оставила и спавао до десет сати. Затим сам пушио, лежећи и даље, све до подне. Нисам хтео да ручам код Селеста као обично, јер би ме они тамо свакако запиткивали, а ја то не волим. Испржио сам јаја и појео их из посуде у којој сам их пржио, без хлеба, јер га нисам имао, а нисам хтео да силазим да га купим.

После ручка било ми је мало досадно и почео сам да тумарам по стану.

У одломку (пример (1)) француски глаголи *penser*, *chercher*, *dormir*, *errer*, као и глаголске синтагме *fumer des cigarettes* и *poser des questions* представљају глаголске ситуације активности:

- Глаголске синтагме *fumer des cigarettes* (*j'ai fumé des cigarettes*) и *poser des questions* (*ils m'auraient posé des questions*) су деривиране глаголске ситуације активности и имају обележје [-b, +i]. Обе глаголске ситуације сачињене су од јединствених ситуација остварења које се понављају. Неодређени члан *des* уз директни објекат у овим синтагмама означава неограничен број ентитета (цигарета, питања) кроз које протиче глаголска радња без ограничења. Глаголска ситуација *fumer des cigarettes*, изражена је перфективним глаголским аспектном, француским перфектом (*passé composé*), а временска граница трајања ситуације

означена је прилошком одредбом *jusqu'à midi*. Синтагме *fumer des cigarettes* и *poser des questions* представљају пример како допуна глагола у виду директног објекта учествује у стварању аспектног значења у француском језику.

- Глаголи *dormir (j'ai dormi)*, *chercher (j'ai cherché)*, *errer (j'ai erré)* и *penser (j'ai pensé)* имају обележје [-b, -i], односно ради се о јединственим неограниченим ситуацијама. Својом семантиком, као глаголи активности, сачињени од хомогених сегмената који се одвијају један за другим, носе информацију о процесу који траје, без постојања крајње тачке. Својим обликом перфекта, међутим, ови глаголи изражавају информацију граматичког аспекта о временској ограничениости глаголских ситуација, да је завршена у прошлости.

У преводу ових глаголских ситуација на српски језик јављају се глаголи и перфективног и имперфективног вида:

- Глагол *penser (j'ai pensé)* преведен је перфективним обликом глагола – *помислио сам*. Из контекста се види да се ради о тренутној активности, што је на српски језик пренето тренутно свршеним глаголом.
- Глаголи *chercher (j'ai cherché)* и *dormir (j'ai dormi)* преведени су имперфективним облицима глагола – *тражио сам*, *спавао сам*. Уз глагол *chercher (j'ai cherché)* у тексту на француском језику, нема никакве одреднице која би указала на трајање ове глаголске ситуације. Као глагол активности глагол *chercher (trajmiti)* означава радњу која може да траје неограничено време. Облик перфекта, међутим, указује да постоје временске границе радње и да је она завршена у прошлости. Ипак, у преводу на српски употребљен је глагол имперфективног вида, чиме се изражава информација лексичког аспекта о трајању процеса, али не и информација граматичког аспекта о завршености радње у прошлости. Употребом перфективног вида у српском језику (*потражио сам*) радња би се приказала као тренутна, што не би одговарало значењу

глагола на француском језику. Слично је и са глаголом *dormir* (*спавати*), глаголом који означава неограничени процес активности спавања. У тексту на француском језику прилошком одредбом прецизирано је када је активност престала (*jusqu'à dix heures – до десет сати*). Употребом перфективног глаголског вида у српском језику (*одспавао сам*) изразило би се значење радње која се може посматрати као целина у којој постоје почетна и крајња тачка саме радње, што се не може закључити из контекста на француском језику. Имперфективни облик глагола *спавати* (*спавао сам*) изражава информацију о процесу који траје, али не и информацију да је радња завршена у прошлости, што је на француском језику изражено глаголским обликом перфекта¹⁵⁴.

- Глагол *errer* (*j'ai erré*) преведен је на српски фазним глаголом *почео сам да тумарам*. Као глагол активности *errer* (*лутати*) означава процес који траје без ограничења. Перфективни облик, међутим, указује на временске границе, што је и изражено прилошком одредбом *après le déjeuner* (*после ручка*). Међутим, значење процеса који траје и који је истовремено временски ограничен, на српском није могуће изразити, те је у преводу, вероватно из стилских разлога, употребљен фазни глагол.
- Деривирани глаголске ситуације активности преведене су имперфективним обликом глагола: *j'ai fumé des cigarettes – пушио сам, ils m'auraient posé des questions – запиткивали би ме*. Итеративним глаголом *запиткивати* пренета је информација о процесу који се понавља. У преводу глаголске синтагме *j'ai fumé des cigarettes – пушио сам*, употребљен је глагол несвршеног вида који у српском означава и неограничено трајни процес и радњу која се понавља. Тако је у преводу

¹⁵⁴ Иако се глагол *dormir* [*спавати*] може описати као глаголска ситуација активности, ваља примерити да је он специфичан у погледу обележја стативности. У српском се обележје стативности уочава у односу на категорију времена, која је за овај глагол веома важна, а што се види и у тесту теличности: *одспавати 2 сата / *за 2 сата*. Дакле, перфективни облик глагола стоји уз временску одредницу која упућује на ателичну ситуацију. У француском језику ова особина глагола *dormir* [*спавати*] није толико важна будући да и стативне глаголске ситуације у француском могу бити изражене перфективним обликом, као у примеру (1).

на српски пренета информација о процесу који је трајао, односно који се понављао, без одређене крајње тачке, али није пренета информација о томе да је процес у прошлости и завршен, што је у тексту на француском језику изражено обликом перфекта, односно, граматичким аспектом.

Глаголи *se réveiller*, *partir*, *se retourner* и *laisser* припадају теличним глаголским ситуацијама достигнућа, док су фактитивни глагол *se faire cuire (des œufs)* и глагол *manger (les œufs)* теличне глаголске ситуације остварења:

- Глаголи *se réveiller (je me suis réveillé)* и *se retourner (je me suis retourné)* означавају тренутне радње, које се састоје од једног стадијума и које за резултат имају промену стања, те се могу означити концептуалним обележјима [+b, -i].
- И глагол *partir (Marie était partie)* има обележје [+b, -i]. Овај глагол означава јединствену ситуацију која је по самом смислу глагола ограничена и уз њега као помоћни глагол стоји глагол *être*. Као и код других глагола у француском језику уз које иде помоћни глагол *être*, и код глагола *partir* у самој семантици глагола постоји тачка иза које радња глагола не може да се настави.
- Глагол *laisser (les cheveux de Marie avaient laissé)* такође припада глаголској ситуацији достигнућа. Требало би нагласити да, иако овај глагол може да означава радњу која траје извесно време или се понавља, у овом одломку он означава јединствену тренутну ситуацију са обележјима [+b, -i]. То се може проверити комбиновањем овог глагола са глаголом који носи обележје трајања као: *Ils ont fini de laisser (l'odeur de sel)*, што би указивало на итеративну ситуацију, чије би концептуално обележје било [+b, +i], а што није случај са глаголом *laisser* у овом одломку.
- Фактитивни глагол *se faire cuire des œufs (je me suis fait cuire des œufs)* припада глаголској ситуацији остварења и има обележја [+b, -i]. Као глаголска ситуација остварења, ова синтагма означава процес који тече

ка природној крајњој тачки, што у овом случају представља тренутак када су јаја испржена. Када се достигне ова тачка, сам процес не може да се настави, осим да се понови. Обележје [-i] указује да у наведеном одломку ова глаголска синтагма означава јединствену ситуацију. Иако уз глагол *se faire cuire* стоји допуна у облику директног објекта који означава неодређену количину бројиве именице (*des œufs*), што може да указује да се ради о ателичној глаголској ситуацији, у случају ове глаголске синтагме ваља нагласити да се ради о јединственој ситуацији. У анализи ове глаголске ситуације требало би узети у обзир прагматичке факторе¹⁵⁵ (да се у реалности дешава да се одједном може испржити неколико јаја). Да се ипак ради о одређеној и ограниченој количини, може се видети и из наставка реченице и синтагме која следи: *je les ai mangés*, у којој заменица директног објекта *les* упућује на објекат из претходне синтагме *des œufs*¹⁵⁶. Глаголска синтагма у наведеном одломку *je me suis fait cuire des œufs* је у облику перфекта који на нивоу граматичког аспекта означава да је процес завршен у прошлости и да је крајња тачка радње глагола достигнута.

- И глаголска синтагма *je les ai mangés* припада глаголској ситуацији остварења. Ова синтагма означава ситуацију која траје одређено време и завршава се у тренутку када се достигне крајња тачка, односно, када радња глагола прође кроз све елементе целине (*les œufs*). Будући да је број тих елемената ограничен, што је означено заменицом директног објекта *les*, глаголска ситуација је ограничена [+b]. Што се тиче обележја интерне структуре, ова глаголска синтагма има обележје [-i], односно, ради се о јединственој ситуацији. И ова глаголска синтагма у

¹⁵⁵ И Р. Џекендоф (Jackendoff 1996:349) каже да су поједини случајеви варијација теличности резултат прагматичких ефеката и да у тим случајевима на теличност утичу лексичка семантика и нелексички (прагматички) фактори.

¹⁵⁶ Да би се означила неодређена количина ентитета, у француском језику би се употребила прилошка заменица *en* (*j'en ai mangé*).

наведеном одломку је у облику перфекта, глаголског времена који изражава временске границе радње.

Теличне глаголске ситуације остварења у тексту на француском језику преведене су на српски језик перфективним глаголским видом: *je me suis fait cuire (des œufs)* – *испржио сам (јaja)*, *je (les) ai mangés* – *(u) појео (ux)*. И у преводу на српски језик изражена је идеја о радњи која има природну границу након које радња не може да се настави. Ово значење изражено је перфективним глаголима завршно-свршеног лика – *испржити*, *појести*, за које се може рећи да припадају типу глагола код којих се чува значење префикса *из-* (*ис-*), *по-* као средства за означавање свршености завршног момента, при чему се подразумева и претходно вршење радње. Овакво значење перфективних глагола *испржити*, *појести* у српском језику адекватно преноси значење изражено глаголским синтагмама на француском језику.

Глаголске ситуације достигнућа у тексту на француском језику такође су преведене на српски језик глаголима перфективног вида: *je me suis réveillé* – *пробудио (сам се)*, *Marie était partie* – *била је отишла*, *je me suis retourné* – *окренуо (сам се)*, *les cheveux de Marie avaient laissé* – *оставила је*. Достигнућа су теличне, тренутне глаголске ситуације које се састоје од једног стадијума, а и употребљени глаголи на српском језику такође изражавају тренутне или радње које кратко трају и које имају крајњу тачку након које радња не може да се настави.

Међу подвученим глаголима у одломку на француском језику у примеру (1) глаголским ситуацијама стања припадају глаголи *être*, *aimer*, *vouloir*, *avoir*, *ennuyer* и *s'ennuyer*:

- Као глагол стања *aimer* подразумева да глаголска ситуација нема интерну структуру и да у сваком тренутку траје на исти начин. У наведеном одељку овај глагол употребљен је два пута и оба пута у облику презента. Иако је текст романа писан у прошлом времену (најчешће употребљавана глаголска времена у роману су перфекат и имперфекат), употреба презента указује на хабитуалну вредност ове

глаголске ситуације, односно на чињеницу да значење које изражава глагол *aimer* (*je n'aime pas*) у овом тексту важи уопште, у свим приликама.

- И глаголи *avoir* (*je n'(en) avais plus*) и *vouloir* (*je ne voulais pas*) представљају глаголске ситуације које постоје у времену без промене. У овом примеру, глаголи *avoir* и *vouloir* употребљени су у облику имперфекта, глаголском времену које у се у француском, поред презента, често користи за изражавање стативних ситуација.
- Глаголи *ennuyer* (*cela m'a ennuyé*) и *s'ennuyer* (*je me suis ennuyé*) су у облику перфекта, за разлику од осталих глагола стања. Уз глагол *s'ennuyer* стоји прилог *un peu*, као и прилошка одредба *après le déjeuner*, којима је временски ситуирано (неодређено) трајање стања. Уз глагол *ennuyer* не стоји никаква одредница која би указивала на трајање ове глаголске ситуације. Глаголски облик перфекта оба глагола, међутим, означава да су обе ситуације временски ограничене.

Анализом превода одломка из примера 1 на српски језик уочава се да су француски глаголи стања преведени имперфективним облицима глагола – *је*, (*то ми*) *није било (пријатно)*, *не волим*, *нисам хтео*, *нисам имао*, *било ми је (досадно)*:

- Глагол *aimer* – *волет*, који је у тексту на француском језику у презенту, и у преводу на српски је у садашњем времену: *не волим недељу*, *ја то не волим*. Како К. Смит (Smith 1991:40) наглашава, стативне глаголске ситуације у многим језицима често су изражене у презенту¹⁵⁷, што је случај и у српском језику.
- Француски глаголи *avoir* – *имати* (*je n'(en) avais plus* – *нисам (за) имао*) и *vouloir* – *хтети* (*je ne voulais pas* – *нисам хтео*) на српски су пренети

¹⁵⁷ По својим концептуалним особинама презент и стативне глаголске ситуације су слични: означавају неограничен, отворен процес. П. Шародо указује на разлику између актуелног презента (*présent actuel*) који изражава да се процес одвија у моменту говора субјекта и генеричког презента (*présent générique*) који има пантемпоралну вредност, истовремено и виртуелну и стварну, јер означава процес који се неограничено понавља (Charaudeau 1992 : 453).

имперфективним глаголима. Глаголи стања у српском језику најчешће су имперфективни глаголи, који немају своје перфективне парове. Поједини глаголи стања имају перфективне облике, али они означавају почетак трајања стања.

- Француски глаголи *ennuyer (cela m'a ennuyé)* и *s'ennuyer (je me suis ennuyé)* преведени су на српски језик копулативним глаголом *бити*: *(то ми) није било (пријатно), било ми је (досадно)*. Иако су ови глаголи у тексту на француском изражени перфективним обликом, идеју временског ограничења трајања стања на српском није могуће изразити, јер не постоје перфективни облици глагола стања (осим инхоативних).

Пример (2):

A. Camus, *L'étranger*, p. 84

Quand nous sommes revenus, Masson nous appelait déjà. J'ai dit que j'avais très faim et il a déclaré tout de suite à sa femme que je lui plaisais. Le pain était bon, j'ai dévoré ma part de poisson. Il y avait ensuite de la viande et des pommes de terre frites. Nous mangions tous sans parler. Masson buvait souvent du vin et il me servait sans arrêt. Au café, j'avais la tête un peu lourde et j'ai fumé beaucoup.

A. Ками, *Странац*, стр. 52

Кад смо се вратили, Масон нас је већ звао. Казао сам да сам много гладан и он је одмах рекао својој жени да му се допадам. Хлеб је био добар и ја сам зачас слистио свој део рибе. Затим је било меса и пржених кромпира. Сви смо јели не разговарајући. Масон је често пио вино и непрестано доливао и мени. Кад је на ред дошла кафа, глава ми је била мало тешка. Много сам пушио.

У тексту на француском у примеру (2) уочавају се глаголи трошења: *manger (dévoré), boire, fumer*. Глаголи *manger* и *fumer – nous mangions sans parler, j'ai fumé beaucoup* уз себе немају објекат и као такви представљају ателичне глаголе активности.

У преводу на српски ове глаголске ситуације изражене су имперфективним глаголима – *јели смо не разговарајући, много сам пушио*. Француски глагол *dévoré (sa part de poisson)* је телична глаголска ситуација, остварење. Директни објекат представља појам који се посматра као ограничена целина на шта указује детерминатив, посесивни придев (*ma part de poisson*), што утиче на интерпретацију глаголске ситуације као теличне. Граница објекта представља ограничење у току радње и глагол *dévoré* у овом случају разуме се као теличан. Уз глагол *boire* стоји објекат који је конципиран као неограничен, на шта указује партитивни члан (*du vin*), и ова глаголска ситуација интерпретира се као ателична глаголска ситуација активности. Глагол *boire* изражен је обликом имперфекта (*l'imparfait*) и тако је ситуација приказана као отворена, а прилог *souvent* упућује да се ради о итеративном догађају.

У преводу на српски телична ситуација *j'ai dévoré ma part de poisson* пренета је перфективним глаголом – *слистио сам свој део рибе*, док је у преводу ателичне ситуације активности (*Masson*) *buvait du vin* употребљен глагол имперфективног вида. Објекат у реченици на српском *слистио сам свој део рибе* има облик акузатива, а и у другом примеру, *Масон је често пио вино* објекат је изражен акузативом. Иако је у тексту на француском (у случају реченице *Masson buvait du vin* – *Масон је често пио вино*) исказано да се ради о неограниченој количини вина, у преводу на српски није употребљен генитив, него акузатив. Могуће је да је на овакав превод утицало то што се ради о итеративној глаголској ситуацији, која у себи садржи низ ограничених догађаја.

Текст на француском садржи још две синтагме у којима је именица уведена партитивним чланом – *de la viande* и *des pommes de terre frites*, и које имају функцију директног објекта глагола стања у *avoir* – *il y avait de la viande et des pommes de terre frites*. Партитивни члан у овим синтагмама означава неограничену количину, а у преводу на српски употребљене су именице у генитиву, којим се такође означава део количине – *било је меса и пржених кромпира*.

Пример (3):

A. Camus, *L'étranger*, p. 39

A cinq heures, des tramways sont arrivés dans le bruit. Ils ramenaient du stade de banlieue des grappes de spectateurs perchés sur les marchepieds et les rambardes. Les tramways suivants ont ramené les joueurs que j'ai reconnus à leurs petites valises. Ils hurlaient et chantaient à pleins poumons que leur club ne périrait pas. Plusieurs m'ont fait des signes.

A. Ками, *Странац*, стр. 25

У пет сати трамваји су стигли уз велику галаму. Довозили су са стадиона у предграђу гроздове гледалаца који су висили на степеницама и огради. Наредни трамваји довели су играче, које сам препознао по њиховим малим коферима. Урлили су и певали из свег гласа да њихов клуб неће пропасти. Многи су ми махали.

Пример (3) илуструје како се ателичност изражава у француском језику: у реченици *Ils ramenaient des grappes de spectateurs*, ситуацији активности, глагол је изражен имперфектом (*l'imparfait*) чиме је радња приказана као отворена и трајна. И неодређени члан *des* својим значењем да се ради о неограниченом броју елемената који сачињавају објекат (гледалаца) такође означава да радња траје без ограничења. У преводу на српски употребљен је глагол имперфективног вида који изражава итерацију – *довозили су*. У следећој реченици у тексту на француском употребљен је исти глагол *ramener*, али у перфекту (*le passé composé*) - *les tramways suivants ont ramené les joueurs*. Радња је у овом случају приказана као временски ограничена, а одређени члан *les* такође изражава да је објекат ограничени појам. У другом случају глаголска ситуација је телична (остварење) и на српски је преведена перфективним глаголом *довести* – *довели су*. Објекат, међутим, у оба случаја на српском има облик акузатива, и уз имперфективни глагол, који изражава ателичну ситуацију, и уз перфективни којим је означена телична ситуација.

Различите начине изражавања ателичности приказују и остали подвучени глаголи у тексту на француском: *ils hurlaient et chantaient*, глаголи у имперфекту (*l'imparfait*), ателичне ситуације активности, који су на српски преведени имперфективним глаголима – *урлали су, невали (су)*, али и реченица *plusieurs m'ont fait des signes*, која се такође интерпретира као ателична ситуација активности. Иако је глагол у овој реченици у облику перфекта (*le passé composé*), на значење ателичности утичу неодређени члан *des* којим је уведен објекат, али и неодређена заменица *plusieurs* која означава множину. И у преводу ове реченице изражена је информација лексичког аспекта о неограничености радње и употребљен је имперфективни глагол – *многи су ми махали*. Временско ограничење радње које означава француски перфекат на српском, међутим, није могуће изразити.

Пример (4):

A. Camus, *L'Étranger*, pp. 119 – 120

Au début de ma détention, pourtant, ce qui a été le plus dur, c'est que j'avais des pensées d'homme libre. Par exemple, l'envie me prenait d'être sur une plage et de descendre vers la mer. ... Mais cela dura quelques mois. ... J'ai souvent pensé alors que si l'on m'avait fait vivre dans un tronc d'arbre sec ... je m'y serais peu à peu habitué. J'aurais attendu des passages d'oiseaux ou des rencontres de nuages comme j'attendais ici les curieuses cravates de mon avocat ...

A. Ками, *Странац*, стр. 76 – 77

У почетку мога тамновања најтеже ми је било то што су моје мисли биле мисли слободног човека. Обузимала ме је, на пример, жеља да се нађем на плажи и да силазим ка мору. ... Али то је потрајало неколико месеци. ... Често сам тад мислио на то да бих се, кад бих морао да живим у стаблу осушеног дрвета ... мало-помало навикао. Ишчекивао бих пролетање птице или сусрете облака, као што сам овде ишчекивао чудне адвокаторе кравате ...

Пример (4) у тексту на француском језику садржи више глагола стања, али ћемо се у анализи задржати на неким од њих : *être (ce qui a été)*[бити (је било)], *avoir (j'avais)* [имати], *durer (cela dura)* [трајати (је потрајало)]. Глаголи *être* [бити] и *durer*[трајати] у синтагмама *ce qui a été le plus dur* [најтеже је било] и *cela dura quelque mois* [то је потрајало неколико месеци] изражавају временски ограничена стања, што је означено глаголским облицима ових глагола, перфектом (*le passé composé*) и аористом (*le passé simple*). Уз глагол *durer*[трајати] стоји прилошка одредба *quelque mois* [неколико месеци] која упућује на трајање, али се то може објаснити инхерентним значењем самог глагола. У преводу на српски језик перфективни граматички аспект није било могуће изразити у синтагми *ce qui a été le plus dur* [најтеже је било], јер глагол *бити* у српском нема перфективни корелат. Употребљен је имперфективни облик, али тиме није изражена информација о временском ограничењу трајања глаголске ситуације стања. У преводу синтагме *cela dura quelque mois* [то је потрајало неколико месеци] употребљен је перфективни облик *потрајати*, чиме је релативно верно пренето значење са француског језика.

За анализу је интересантна и синтагма *j'avais des pensées* која је у тексту на српском преведена [моје су мисли биле ...]. Глагол стања *avoir* [имати], у овом случају изражен је обликом имперфекта (*l'imparfait*) који глаголске ситуације представља као отворене. Уз овај глагол стоји директни објекат, именица *pensées* [мисли] актуализована неодређеним чланом *des*, који означава да се ентитет конципира као део неограниченог скупа. Међутим, будући да код глаголских ситуација стања нема протока времена и за ове ситуације категорија теличноси није релевантна, овде неодређени члан нема утицаја на аспектуално значење. У преводу на српски језик употребљен је други глагол *бити*, али будући да се ради о несвршеном глаголу, исказан је имперфективни аспект.

У тексту на француском језику и уз глагол *attendre* [чекати], који се јавља два пута, стоје у оба случаја директни објекти: *des passages d'oiseaux (des rencontres de nuages), les curieuses cravates*. Ни у овом случају начин актуализације именице у функцији директног објекта нема утицаја на теличност, нити на аспектуално значење. Глагол *attendre* [чекати] по својим семантичким одликама може се описати као глаголска ситуација активности. Међутим, код овакве глаголске ситуације постоји само

проток времена, али не постоји догађај. По својој временској структури овај глагол сличан је глаголској ситуацији стања, те код њега нема тока глаголске радње.

Пример (5) садржи глаголску ситуацију у којој начин актуализације именице утиче на теличност, односно на аспектуално значење:

Пример (5):

A. Camus, *L'Étranger*, pp. 133 - 135

L'huissier a lu des noms qui ont attiré mon attention. Du sein de ce public tout à l'heure informe, j'ai vu se lever un à un, pour disparaître ensuite par une porte latérale, le directeur et le concierge de l'asile, le vieux Thomas Pérez, Raymond, Masson, Salamano, Marie. Celle-ci m'a fait un petit signe anxieux. Je m'étonnais encore de ne pas les avoir aperçus plus tôt, lorsque à l'appel de son nom, le dernier, Céleste, s'est levé.

A. Ками, *Странац*, стр. 84 - 86

Записничар је прочитао имена која су ми привукла пажњу. Видео сам како се из те до малочас безобличне публике дижу, један по један, директор и настојник старачког дома, стари Томас Перез, Ремон, Масон, Саламано, Марија, а затим ишчезавају кроз једна побочна врата. Марија ми је дала знак да стрепи за мене. Још сам се чудило што их раније нисам приметио, кад се Селест, као последњи, дигао на прозив свог имена.

У одломку на француском језику у примеру (5) реченица *l'huissier a lu des noms* представља глаголску ситуацију активности која садржи глагол извођења *lire des noms*. Објекат у множини, уведен неодређеним чланом *des* указује на неограниченост одвијања глаголске радње, иако глагол у облику перфекта, на нивоу граматичког аспекта, изражава временско ограничење глаголске ситуације. Да се ради о ателичној ситуацији, која је трајала извесно време, види се из контекста: читање имена трајало је све до момента када је последње име прочитано и Селест устао (*lorsque à l'appel de son*

nom, le dernier, Céleste, s'est levé). И реченица *j'ai vu se lever un à un* указује да је радња читања имена трајала паралелно са устајањем. Глагол стања *s'étonner (je m'étonnais)* такође својим особинама стативне ситуације у облику имперфекта (*l'imparfait*) доприноси значењу трајања.

У преводу на српски језик, међутим, синтагма *lire des noms* пренета је перфективним глаголом *прочитати (записничар је прочитао имена)*. На тај начин изражено је временско ограничење глаголске радње, али не и трајање ситуације. Текст који следи делује нелогично, јер се описује радња читања имена, која је у првој реченици приказана као завршена. Адекватнији превод на српски био би имперфективни глагол *читати (записничар је читао имена)*, којим би се пренео ателични карактер глаголске ситуације изражене на француском.

Пример (6):

И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, стр. 202

Кад су дошли на пијак, из опреза нису кренули право кроз чаршију, него споредним улицама. (...) Залутали су у вароши коју нису познавали и уместо да избију на рзавски мост и да се тако докопају друма који води из вароши ка једној и другој граници, обрели су се пред неком турском кафаном из које су управо излазили неки људи. Међу њима је био и један жандарм Турчин, родом из касабе. Њему се ова забуљена старица са девојцом, коју дотада није никад видео, учинила сумњивом, и пошао је за њима. Пратио их је све до Рзава.

Ivo Andrić, *Le Pont sur la Drina*, p. 201

Arrivés au marché, par prudence, ils ne traversèrent pas le bazar, mais prirent des rues latérales. (...) Ils s'égarèrent dans la ville qu'ils ne connaissaient pas et, au lieu de déboucher sur le pont du Rzav et d'atteindre ainsi la route qui menait vers l'une et l'autre frontière, ils se retrouvèrent devant un café turc d'où sortaient justement quelques hommes. Parmi eux, il y avait un gendarme, un musulman natif de la ville. Cette vieille femme voilée et accompagnée d'une jeune fille qu'il

n'avait jamais vue auparavant lui parut suspecte, et il les suivit. Il les escorta ainsi jusqu'au Rzav.

Одломак на српском језику (пример (6)) садржи неколико глагола кретања који означавају тренутне радње и по тој особини могу се описати као глаголске ситуације достигнућа: *доћи, кренути, изаћи, поћи*. У тексту су употребљени и други глаголи који се по свом основном значењу не могу сврстати у глаголе кретања – *избити, докопати се, обрети се, пратити* – али у овом случају изражавају значења кретања. У анализи ће се посматрати подвучени глаголи:

Уз глаголе *доћи* и *избити* стоји предлог *на* уз именицу у акузативу – *кад су дошли на пијак, уместо да избију на рзавски мост*. Значење ових глагола указује на постојање крајње тачке у току кретања, а и конструкције са акузативом које стоје уз њих такође изражавају да је у току кретања достигнут циљ. Значење достизања циља означава и конструкција *до* уз именицу у генитиву, као што је случај са глаголом *пратио их је до Рзава*. Имперфективни глагол *пратити* изражава неограничени процес кретања, а предлошка конструкција *до* уз именицу у генитиву означава границу до које се одвија радња.

У тексту на француском језику глагол *доћи* преведен је такође теличним глаголом *arriver* уз који стоји предлог *à* – *arriver au marché*. И на француском уз глагол кретања који у свом значењу садржи крајњу тачку процеса стоји такође предлог који означава да се референцијална тачка посматра као достигнута. Као превод српског глагола *избити* употребљен је француски глагол *déboucher*, а предлог *sur* (*le pont du Rzav*) изражава да се простор, који је и крајња тачка процеса кретања, посматра из перспективе супериорности. Глаголска синтагма *пратити до+N_{Gen}* на француски је преведена глаголом *escorter jusqu'à* – *il les escorta jusqu'au Rzav*. Француски предлог *jusqu'à*, као и српски предлог *до*, изражава да је у току кретања достигнута граница. Уочава се да је у тексту на француском глагол *escorter* изражен перфективним глаголским аспектом, обликом аориста (*le passé simple*), иако је у тексту на српском употребљен имперфективни облик. Својим обликом перфективног аспекта глагол изражава временско ограничење, а предлог ограничење осе путање.

У одломку на српском језику уочава се и глагол *водити* – *друма који води из вароши ка једној и другој граници*. Овај глагол представља глагол простирања који је семантички стативна глаголска ситуација и као такав није везан за проток времена. У тексту на српском употребљен је глагол имперфективног вида, који изражава неограничени процес, а у преводу на француски глагол *tener* у облику имперфекта (*l'imparfait*), који такође представља глаголске ситуације као отворене. Уз српски глагол *водити* стоји предлошко-падежна конструкција са дативом – *ка граници*, а у француском предлог *vers*, који, као и српска конструкција са дативом, изражава да у току кретања није достигнут циљ. Будући да сам глагол означава неограничену ситуацију, и предлог у француском, односно, предлошко-падежна конструкција у српском изражавају идеју неограничености.

Пример (7):

:

И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, стр. 238 – 239

То је по свему најугледнија и најбоља породица, али ово двоје већ остарелих људи немају деце. Дуго их је држала нада. Хаџи Омер је и на Табу ишао, жена му је делила сиротињи и текијама, године су пролазиле, све им је расло и напредовало, али у ономе што је главно није било благослова.

Ivo Andrić, *Le Pont sur la Drina*, p. 238

C'était à tous égards une famille des plus considérées et des meilleures, mais ce couple déjà âgé n'avait pas d'enfants. Longtemps, ils avaient gardé espoir. Hadži Omer était même allé à la Mecque, sa femme distribuait l'aumône et faisait des dons aux confréries de derviches, pourtant les années passaient, tout leur réussissait et prospérait, mais la bénédiction du ciel leur faisait défaut pour l'essentiel.

У примеру (7) у преводу на француски језик два глагола су у облику плусквамперфекта, док су у оба случаја у тексту на српском употребљени имперфективни глаголи – *држала је* и *ишао*. У тексту на француском језику, обликом

плусквампефекта изражена је и информација о временском ситуирању процеса, о антериорности радње, што се и из контекста може закључити. У тексту на српском језику, међутим, имперфективни глаголи такву информацију не пружају.

Пример (8):

И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, стр. 176 – 177

Примили су га са неповерењем, али се држао тако тихо и скромно да нису ни приметили кад је он почео да ставља омање улоге на карту. Више је губио но добивао, мрштио се збуњено и несигурном руком вадио сребрн новац из унутарњих џепова. Пошто је изгубио доста, морали су да му дају карте да и он подели. (...) Сутрадан се играло поново. И опет је странац наизменце губио и добивао, увек више добивајући него губећи, тако да су и опет касабалије остале без готовине. Гледали су му на руке и у рукаве, посматрали га са свих страна, доносили нове карте и мењали места на сећији, али ништа није помагало.

Ivo Andrić, *Le Pont sur la Drina*, p. 175 – 176

Ils l'accueillirent avec méfiance, mais il resta si calme et si discret qu'ils ne remarquèrent même pas le moment où il commença à miser sur une carte des sommes modiques. Il perdait plus qu'il ne gagnait, fronçait les sourcils d'un air perplexe et tirait d'une main hésitante les pièces d'argent de ses poches intérieures. Alors qu'il avait déjà perdu pas mal d'argent, ils durent lui laisser les cartes pour qu'il fit la donne. (...) Le lendemain, on joua de nouveau. Et de nouveau l'étranger perdait et gagnait tour à tour, gagnant toujours plus qu'il ne perdait, si bien que ses partenaires se retrouvèrent encore une fois sans argent liquide. Ils examinaient ses mains et ses manches, l'observaient sous tous les angles, apportaient de nouvelles cartes et changeaient de place, mais rien n'y faisait.

Одломак на српском језику у примеру (8) садржи неколико глагола извођења (који су и подвучени): *примити (некога)*, *стављати (улоге)*, *вадити (новац)*,

дати/поделити (карте), гледати (руке/рукаве), доносити (карте). Анализом превода ових глагола на француски, уочавају се разлике у начину изражавања аспекта у ова два језика и улога објекта у стварању аспектуалног значења.

Неке од глаголских ситуација у тексту на српском језику изражавају перфективни глаголски вид – садрже свршене глаголе и за њих се може рећи да означавају јединствен догађај, односно, имају обележје [-i]: *примили су га, морали су да му дају карте да и он подели*. У преводу на француски језик информација о перфективном аспекту изражена је обликом аориста (*le passé simple*) *ils l'accueillirent, ils durent lui laisser les cartes*, али и детерминативом, одређеним чланом којим је уведен објекат и који означава да се појам конципира као целина (*les cartes*).

Остале глаголске синтагме у тексту на српском језику чине глаголи имперфективног вида који изражавају углавном итеративне догађаје ([+i]): *гледали су му на руке и у рукаве, посматрали га, вадио је сребрн новац, доносили су нове карте*. Ове синтагме на француски су преведене глаголима у имперфекту (*l'imparfait*): *ils examinaient ses mains et ses manches, ils l'observaient, ils apportaient de nouvelles cartes, il tirait les pièces d'argent* и на тај начин пренета је информација о процесу који се понавља. У неким синтагмама директни објекат је уведен одређеним чланом (*les pièces d'argent*) или посесивним придевом (*ses mains et ses manches*) и то у случајевима у којима прагматички фактори указују да су ентитети ограничени. У глаголској синтагми *ils apportaient de nouvelles cartes*, међутим, објекат је уведен неодређеним чланом *des* (који због придева пред именицом постаје *de*). Слично је и у синтагми са фазним глаголом у тексту на српском – *почео да ставља омање улоге*, која је на француски преведена *il commença à miser des sommes modiques*, у којој пред директним објектом такође стоји *des*. У оба случаја неодређени члан означава да се појам посматра као неограничен, што доприноси значењу итерације и интерпретацији ових ситуација као ателичних. У тексту на српском, међутим, објекат је увек у акузативу, без обзира да ли се ради о перфективном или о имперфективном глаголу.

Пример (9):

И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, стр. 275

Мухамедбег је те године дошао на одсуство. ... Углађен, насмејан, беспрекорно чист и дотеран, шетао је по чаршији, куцкао својом дугом сабљом дискретно по калдрми, и свакоме се јављао љубазно и сигурно, као човек који једе царски хлеб и нити сумња у себе нити има шта да се прибојава од других.

Кад је тај Мухамедбег дошао и хоци на дућан, упитао се са њим за здравље и сео да попије кафу ...

Ivo Andrić, *Le Pont sur la Drina*, p. 274 – 275

Cette année-là, Muhamed bey était venu en permission. ... Courtois, souriant, impeccable, il se promenait dans le bazar, frappait discrètement les pavés de la pointe de son long sabre et saluait chacun avec amabilité et aisance, en homme qui mange le pain de l'empereur et ne doute pas plus de lui-même qu'il n'a de raisons de craindre les autres.

Lorsque ce Muhamed bey entra, entre autres, dans la boutique du hodja, s'informa de sa santé et s'assit pour boire du café ...

Наведени одломак (пример (9)) садржи илустрацију разлике у начинима изражавања временских односа у француском и у српском језику. У тексту на српском језику два пута је употребљен исти облик перфективног глагола *доћи* – *дошао је*, глаголска ситуација достигнућа. У преводу на француски језик, међутим, ови глаголски облици пренети су различитим облицима: у једном случају обликом плусквамперфекта (*plus-que-parfait*), такође глаголске ситуације достигнућа – (*il) était venu*, чиме је исказана антериорност у односу на остале глаголе у тексту, а који су у облику имперфекта (*l'imparfait*) и аориста (*le passé simple*) (осим неколико глагола стања који имају облик презента, о којима ће у даљој анализи бити речи). У другом случају, српски глагол *дошао је* на француски језик пренет је обликом аориста (*le passé simple*) – (*il) entra*, будући да се ради јединственој, тренутној, временски ограниченој глаголској

ситуацији ([+b,-i]). У преводу на француски језик у оба случаја употребљени су глаголи достигнућа (*venir* [доћу], *entrer* [ућу]), и на тај начин пренето је значење тренутне радње, док је облицима глаголских времена исказана информација о временском обележју глаголске радње. Обликом перфективног глаголског вида на српском језику (*дошао је*), међутим, није исказана ова разлика у временском разграничавању глаголске радње.

Српски имперфективни глаголи у наведеном одломку – *шетао је*, *куцао (је)*, *јављао се*, на француски језик преведени су обликом имперфекта (*l'imparfait*): *il se promenait*, (*il*) *frappait*, (*il*) *saluait*. На основу контекста (читаве реченице) може се закључити да се ради о итеративним догађајима (иако глагол *шетати се* [*se promener*] може бити и дуративан), и то значење изражено је француским имперфектом.

У тексту на српском језику уочавају се и глаголи који се могу описати као глаголске ситуације стања. Глагол трошења *јести* [*manger*], који се иначе може описати и као глагол активности (у француском и као остварење), у овом одломку изражава квалитет и по том значењу припада глаголским ситуацијама стања. И у тексту на српском, и у преводу на француски језик, глаголске ситуације стања (поред глагола *јести*, и глаголи *сумњати* и *имати*) изражени су обликом презента (*који*) *једе*, *сумња*, *има* – (*qui*) *mange*, (*ne*) *doute (pas)*, *a*. И презент, као и глаголске ситуације стања, означава процес без ограничења, што може бити објашњење зашто се у многим језицима глаголи у презенту интерпретирају као стања¹⁵⁸.

Уз глагол *јести*, у овом одломку глаголску ситуацију стања, директни објекат на српском језику има облик акузатива: *хлеб*. У тексту на француском језику именица *pain* актуализована је одређеним чланом *le*, будући да се ради о генеричком значењу. За разлику од овог примера, глагол трошења *попити (кафу)* [*boire du café*], у преводу на француски језик уз себе има објекат који је актуализован партитивним чланом – *du café*, будући да се ради о небројивој именици која се конципира као маса. У тексту на српском језику, међутим, уз глагол *попити* стоји објекат такође у акузативу – *да попије кафу*.

¹⁵⁸ Као што је у делу о глаголским ситуацијама стања већ речено, К. Смит наглашава да у многим језицима комбинација презента и перфективног аспекта доводи до интерпретације глаголске ситуације као хабитуалне (Smith 1991:40).

Наведени глаголи *јести хлеб* [*manger le pain*] и *попити кафу* [*boire du café*] илуструју различите начине концептуализације објекта у француском и у српском језику.

Пример (10):

И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, стр. 266 – 267

Сада су се пак све више појављивала у разговорима питања која леже негде даље, изван тога круга. У Сарајеву су осниване верске и националне странке и организације, српске и муслиманске, а одмах затим оснивани су њихови пододбори у касаби. У касабу су стизали нови листови који су покретани у Сарајеву. Осниване су читаонице и певачка друштва.

Ivo Andrić, *Le Pont sur la Drina*, p. 265 – 266

Désormais, dans les conversations, on abordait de plus en plus des questions soulevées par d'autres, quelque part au loin, au-delà de cet horizon. On créa à Sarajevo des partis nationaux et des organisations confessionnelles, serbes et musulmanes, dont des ramifications virent immédiatement le jour dans la ville. De nouveaux journaux, fondés à Sarajevo, arrivaient à Višegrad. On ouvrit des salles de lecture, on fonda des chorales.

У наведеном одломку на српском језику (пример (10)) употребљени су изведени глаголи несвршеног вида, односно, итеративни глаголи – *појављивала су се, осниване су, оснивани су, стизали су* (осим глагола *леже* који је у презенту), облици који изражавају неограничено трајање низа радњи. Обележје трајања пренето је у преводу на француски језик на два начина: обликом глаголског времена имперфекта (*l'imparfait*) – *on abordait, de nouveaux journaux arrivaient*, који глаголске ситуације представља као отворене, али и употребом неодређеног члана *des* у синтагмама *on créa des partis nationaux et des organisations confessionnelles, on ouvrit des salles de lecture, on fonda des chorales*. У наведеним синтагмама директни објекат представљају бројиве именице (*des partis, des salles, des chorales*) које у овом случају имају обележје [-b], односно, ради се

о неограниченом броју појединачних ентитета. Како се ради о семантичкој класи глагола стварања (у српском *основати*, у преводу на француски *créer, fonder, ouvrir une salle*) глаголска радња протиче осом путање неограничено и наведене синтагме интерпретирају се као ателичне – уз ове синтагме може да стоји прилошки израз *pendant+GNdurée [X времена]*. Ателични карактер овим синтагмама даје неодређени члан *des*, док облик аориста (*le passé simple*) означава временске границе радње. Тако је пренето значење неограниченог низа ограничених радњи изражено у српском итеративним глаголима.

У тексту на српском језику уочава се и глагол кретања *стићи*, глаголска ситуација достигнућа. Уз овај глагол стоји предлошко-падежна конструкција *у касабу*, односно предлог *у* + *N_{acc}*, који означава да је у току кретања достигнута референцијална тачка. У преводу на француски употребљен је глагол *arriver* уз предлог *à* који такође обележава да је у току кретања оса путање ограничена референцијалном тачком.

Наведени примери указују на разлике у начину изражавања теличности у српском и француском када се ради о глаголима стварања, и на сличности када су у питању глаголи кретања.

6.1. ЗАКЉУЧАК ШЕСТОГ ДЕЛА

У шестом делу анализирани су примери глаголских синтагми на француском и на српском језику из књижевних дела *L'étranger*, Albert Camus-a (*Странац*, Албер Ками) и *На Дрини ћуприја*, Ива Андрића (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić). Глаголске синтагме дате су у облику текстова из наведених романа да би се пружио контекст који је такође значајан за анализу аспектуалног значења. На основу анализе синтагми уочава се следеће:

- Ателичне глаголске синтагме у француском језику на српски језик у већини случајева на српски се преводе имперфективним глаголима, иако су у неким случајевима употребљени перфективни глаголи (у примеру (1) *j'ai pensé – помислио сам*), што се може објаснити контекстом. Када се ради о ателичним ситуацијама у француском које су изражене перфективним глаголским аспектом (перфектом), као у примерима (*j'ai cherché, j'ai dormi*) уочава се да се у српском употребљавају глаголи

имперфективног вида. Тако се на српском изражава информација лексичког аспекта о трајању процеса, али не и информација граматичког аспекта о временским границама радње.

- Теличне глаголске ситуације остварења и достигнућа у француском, на српски се преводе најчешће глаголима перфективног вида.

- У француском језику један глагол може припадати различитим глаголским ситуацијама у зависности од синтаксичког окружење или контекста у коме се налази. Пример таквог глагола је *manger – јести*, који може да буде интерпретиран као глаголска ситуација остварења (као у примеру (1) *je les ai mangés – појео сам их*) или активности (у примеру (2) *nous mangions sans parler – јели смо не разговарајући*).

- Глаголи стања у француском изражени су у презенту и имперфекту. У преводу на српски пренети су имперфективним глаголом или презентом.

- Код глагола кретања уочава се да се и у француском и у српском уз глаголе који означавају тренутне радње (теличне ситуације у француском и перфективне глаголе у српском) јављају предлози или предлошко-падежне конструкције које упућују на достизање циља: у француском предлог *à – arriver au marché*, у српском конструкције са акузативом - *кад су дошли на пијац*. Уз глаголе који указују на неограничени процес (ателичне ситуације у француском, имперфективни глаголи у српском) јављају се предлози, односно, предлошко-падежне конструкције које указују да циљ није достигнут: у француском предлог *vers - la route qui menait vers*, у српском конструкција са дативом - *друма који води ка*.

- У француском језику глаголске синтагме у којима је објекат конципиран као ограничен разумеју се као теличне глаголске ситуације (*les tramways ont ramené les joueurs*). Када је објекат, пак, детерминисан као неограничен појам, ситуације се интерпретирају као ателичне (*on créa des partis nationaux*). У српском језику, објекат нема утицаја на интерпретацију глагола као перфективних или имперфективних. Објекат увек има облик акузатива, и када се ради о ограниченем ентитету (*морали су да му дају карте да и он подели*) и о неограниченом (*доносили (су) нове карте*).

- И прагматички фактори некада могу да утичу на интерпретацију аспектуалног значења, као у примеру *cuire des œufs – испећи јаја*, где се и поред детерминатива *des* глаголска ситуација интерпретира као телична.

ОПШТИ ЗАКЉУЧАК

У раду је приказана анализа семантичке категорије теличности као дистинктивног обележја аспектуалног значења у француском и српском језику. Теличност је везана за инхерентно аспектуално значење лексема и за постојање крајње тачке у одвијању глаголске радње. Ателичне глаголске ситуације немају инхерентну крајњу тачку у којој се радња глагола завршава, за разлику од теличних ситуација код којих постоји ова крајња тачка и у којој се глаголска радња природно завршава.

У односу на начине реализовања категорије теличности у француском и српском језику, потврђена је почетна претпоставка да семантичка категорија теличности у оба језика учествује у стварању аспектуалног значења, али да се различито испољава на морфолошком, односно синтаксичком плану језика. У француском је теличност резултат интеракције лексичког аспекта, односно семантичких особина глаголских лексема, и граматичког аспекта, који изражава временске границе глаголске радње, означеног системом глаголских времена за исказивање прошлости – аориста (*le passé simple*) и перфекта (*le passé composé*) који изражавају перфективни аспект и имперфекта (*l'imparfait*) који означава имперфективни аспект. Поред тога, у француском језику значајну улогу у одређивању теличности имају и друге лексеме, предлози и детерминативи који актуализују именицу у функцији директног објекта, тако да је теличност у француском везана за синтаксички план језика.

И у српском језику, такође, може се говорити о присутности семантичких аспектуалних обележја, *теличности/ателичности*, као и *стативности/динамичности* и *трајности/тренутности*, иако се глаголски вид традиционално сматрао морфолошком категоријом, јер сам облик глагола изражава аспектуално значење. Обележје теличности у српском језику везује се за перфективне глаголе и то тренутне и завршносвршене глаголе, а ателичност за имперфективне.

У анализи категорије теличности коришћена је класификација аспектуалних класа З. Вендлера (Vendler 1957), као и теорије Б. Комрија (Comrie 19769 у којој се теличност посматра као једно од дистинктивних обележја аспектуалног значења, двокомпонентна теорија К. Смит (Smith 1991) о интеракцији граматичког и лексичког аспекта, као и теорија Р. Џекендофа (Jackendoff 1991, 1996) у којој су изложена

концептуална обележја и концептуалне категорије и у којој се теличност посматра као обележје ограничености онтолошке категорије Путања. Анализу теличности Р. Цекендоф у оваквом приступу заснива на разликовању неколико семантичких класа глагола, од којих су за анализу теличности најзначајније група глагола кретања, као и глаголи извођења, стварања и трошења.

У раду су приказана и досадашња лингвистичка истраживања категорије аспекта, односно глаголског вида у француском и српском језику. У француском језику, значајну улогу у стварању аспектуалног значења има систем глаголских времена за изражавање прошлости – аорист (*le passé simple*) и перфекат (*le passé composé*), који исказују перфективни аспект и имперфекат (*l'imparfait*), који изражава имперфективни аспект. У лингвистичким истраживањима аспекта у француском језику аутори истичу кључну улогу управо глаголских времена (Е. Бенвенист (Benveniste 1966), М. Гревис (Grevisse (1986)) иако има и аутора који указују на важност семантичке структуре језика (Г. Гијом (Guillaume 1970), Л. Тенијер (Tesnière (1969), П. Шародо (Charaudeau 1992)).

У савременим теоријама о стварању аспектуалног значења у француском језику уочава се важност интеракције значења перфективности и имперфективности са инхерентним аспектуалним особинама глаголских лексема (Х. Гари (Garey 1957), К. Смит (Smith 1991)). Важна особина француског језика је да се сви типови глаголских ситуација, укључујући и стативне, могу комбиновати и са перфективним и имперфективним аспектом:

- Теличне глаголске ситуације остварења и достигнућа, које већ имају природну крајњу тачку у којој се глаголска радња завршава, исказане перфективним аспектом приказане су као затворене, при чему је крајња тачка ситуације достигнута. У случају ателичних глаголских ситуација активности, које имају произвољну крајњу тачку и могу да трају неограничено, перфективни аспект указује на временско ограничење, односно, да је ситуација престала да се одвија. Глаголске ситуације стања изражене перфективним аспектом приказане су такође као затворене, при чему крајња тачка представља излазак из стања.

- Ателичне глаголске ситуације активности и стања у комбинацији са имперфективним аспектом приказане су као отворене, при чему се не види почетак

нити крај трајања глаголске ситуације. У случају теличних глаголских ситуација остварења, имперфективни аспект означава да крајња тачка није достигнута, а код тренутних глаголских ситуација достигнућа фокусира тренутак пре него што ће се сама ситуација реализовати.

У анализи глаголског вида у српском језику уочава се да се ова категорија посматра као морфосинтаксичка, при чему многи аутори истичу важност семантичке структуре језика. Изложена су проучавања А. Белића (Belić 1949, 2000a, 2000b), М. Стевановића (Stevanović 1969, 1970), И. Грицкат (Grickat 1966-1967, 1984-1985), Ђ. Грубора (Grubor 1953), П. Пипера (Piper i dr. 2005) и П. Новакова (Novakov 2005). А. Белић дефинише глаголски вид као категорију која означава начин трајања глаголске радње и истиче важност разликовања примарног (неограниченотрајни и тренутносвршени глаголи) и секундарног глаголског вида (учестали и почетно или завршносвршени глаголи). М. Стевановић глаголски вид посматра као морфолошко-семантичку категорију и указује на постојање више глаголских ликова, односно глаголе у српском дели управо по семантичким особинама. И И. Грицкат у својим анализама глаголског вида у српском истиче важност значења, нарочито у градилачким процесима и сматра да у процесу префиксације у српском кључну улогу има значење и префикса и глагола. При томе, перфективни вид у српском најчешће означава „резултативност” радње. Ђ. Грубор анализу глаголског вида у српском темељи на семантичким особинама глагола и указује на утицај и других елемената, као што је објекат или категорија времена.

Контрастивна изучавања категорије аспекта у француском и српском језику, на основу изложених анализа В. Драшковића (Drašković 1969), Д. Точанац (Тоџанац 1988, 1989, 1995, 1996), Т. Ашић и В. Станојевића (Stanojević & Ašić 2006, Ašić & Stanojević 2006, Ašić 2007, Stanojević 2007, 2009, 2010), С. Гудурић и Љ. Влаховић (Gudurić & Vlahović 2012) указују на значајне разлике између ова два језика. У француском се аспектуално значење исказује и обликом глаголских времена, док се у српском глаголски вид посматра као морфолошка категорија. Аспектуалне вредности трајности, тренутности или учесталости, које су у српском изражене обликом глагола, у француском се врло често изражавају перифразама, посебним изразима или контекстом.

У анализи начина изражавања семантичке категорије теличности у француском и српском језику посматране су семантичке класе глагола кретања, код којих значајну улогу у обележавању теличности имају предлози, као и семантичке класе глагола извођења, стварања и трошења за које је важан објекат глаголске радње. Када се посматрају чиниоци који учествују у стварању аспектуалног значења глаголских лексема, односно, онтолошке категорије догађаја, времена и путање, а које Р. Џекендоф представља као осе које су повезане везом чувања структуре (Jackendoff 1996), уочава се да одлучујућу улогу у одређивању теличности глаголске ситуације има путања. Уколико је оса путање ограничена, осе догађаја и времена такође су ограничене и глаголска ситуација је телична. Када је оса путање неограничена, и осе догађаја и времена су такође неограничене, а ситуација се интерпретира као ателична.

Примењујући овај приступ на анализу теличности код семантичких гласа глагола кретања, код којих је ограниченост путање најочљивија, као и глагола који подразумевају постојање објекта, глагола извођења – код којих објекат остаје непромењен током одвијања глаголске радње, као и глагола стварања и трошења – код којих објекат настаје, односно нестаје током одвијања глаголске радње, уочава се да се у случају глагола кретања у француском и српском језику на сличан начин изражава ограничење осе путање, док се код глагола извођења, стварања и трошења ово ограничење различито формализује.

Код глагола кретања у француском језику, да је оса путање у току кретања ограничена и да је достигнут циљ, изражавају предлози *à [y]* и *jusque (+à/en) [do]*. Предлог *vers [према]*, међутим, означава да у току кретања циљ није достигнут и да је оса путање неограничена. У српском језику ограниченост или неограниченост осе путање, односно информацију да ли је у току кретања циљ достигнут или није, изражавају предлошко-падежне конструкције. Достижање циља и ограниченост путање исказују конструкције са акузативом и генитивом, а предлошке конструкције са дативом означавају да је кретање усмерено ка циљу, али да он није достигнут, односно да је путања неограничена. Истовремено, у оба језика уочава се да постоји семантичка усклађеност између типа глаголске ситуације и предлога у француском, односно предлошко-падежних конструкција и глаголског вида у српском језику:

- глаголи који својим инхерентним значењем указују на неограничене процесе, у француском ателичне глаголске ситуације, а у српском неограниченотрајни глаголи, јављају се уз синтагме уведене предлогом (у француском), односно, предлошко-падежном конструкцијом (у српском), који такође означавају неограничену осу путање у процесу кретања (*marcher/nager/courir vers – ходати/пливати/трчати према, ка*)
- уз глаголе који означавају тренутне радње, у француском теличне глаголске ситуације, а у српском глаголе свршеног вида, јављају се синтагме уведене предлогом (у француском), односно предлошко-падежне конструкције (у српском) који такође указују да је оса путање у току кретања ограничена (*arriver/venir/entrer à – стићи/доћи/ући у*).

Уз глаголе кретања у француском језику који изражавају континуирани процес могу да стоје предлози који указују на постојање ограничења на оси путање (*courir à, nager jusqu'à/en*), али се тада таква глаголска ситуација интерпретира као телична. Међутим ни у француском, нити у српском језику уз глаголе који већ својим значењем тренутних ситуација упућују на ограниченост путање, не могу да стоје синтагме са предлогом или предлошко-падежне конструкције који упућују на неограниченост (**arriver/venir/entrer vers - *стићи/доћи/ући према, ка*).

Код глагола уз које стоји објекат, семантичких класа глагола извођења, стварања и трошења, уочава се, међутим, извесна разлика у начину изражавања категорије теличности у француском и у српском језику. У стварању и изражавању аспектуалног значења у француском учествује начин посматрања објекта као ограниченог или неограниченог. Лингвистичка средства која изражавају да се објекат концептуализује као неограничен, односно ограничен, у француском су детерминативи: неодређени члан *des*, који означава да се ради о неограниченој количини бројивог појма, као и одређени члан, демонстративни или посесивни придеви (*les, ces, mes...*) који изражавају да се појам посматра у целини, као ограничен. Глаголске синтагме у којима је директни објекат изражен као неограничен интерпретирају се као ателичне глаголске ситуације – *lire des romans [читати романе], écrire des lettres [писати писма], manger des oranges [јести наранџе]*. Уколико је директни објекат актуализован као ограничен, целовит

појам, глаголске ситуације интерпретирају се као теличне – *lire les romans* [*прочитати романе*], *écrire les lettres* [*написати писма*], *manger les oranges* [*појести наранџе*].

И у српском језику, такође, уочава се улога директног објекта у односу на теличност, али на другачији начин него у француском. Ова улога објекта у вези је са градилачким процесима, а анализа префиксираних српских глагола показује да између значења префикса перфективних глагола и радње глагола над објектом постоји значењска веза. Када је реч о теличности у српском језику ваља нагласити да је ово обележје највише присутно код завршносвршених глагола, који својим значењем упућују на постојање крајње тачке у одвијању глаголске радње. Управо се код ових глагола уочава улога директног објекта у обележавању ограничености. Код семантичких класа српских глагола стварања, извођења и трошења телични карактер глаголске ситуације обележава се непостојањем трећег члана видске опозиције у оним случајевима када перфективни облик глагола означава да је радња у потпуности протекла кроз објекат, те када објекат настане или нестане у целости током глаголске радње (*читати – прочитати – *прочитавати*; *писати – написати – *написавати*; *трошити – потрошити – *потрошивати*). У случају да у току глаголске радње објекат буде модификован или трансформисан, радњу је могуће продужити и тада постоји трећи члан видске опозиције (*писати – уписати – уписивати*). Може се закључити да и у српском језику директни објекат и његова структура утичу на аспектуално значење.

У српском језику, морфолошки облик именице у функцији директног објекта не учествује у обележавању теличности, јер се глаголски вид изражава обликом глагола. Као падеж објекта у српском језику јавља се акузатив и уз свршене и уз несвршене глаголе, када се ради о бројивим именицама – *читати/прочитати роман/романе*, *писати/написати писмо/писма*, *јести/појести наранџу/наранџе*. Уколико су у питању небројиви појмови, међутим, уочава се извесна веза између глаголског вида и падежа објекта уз глаголе *јести* и *пити*: уз свршене глаголе најчешће стоји акузатив – *појести супу*, *попити воду*, док уз несвршене стоји генитив – *јести супе*, *пити воде*. Значење акузатива и генитива без предлога као падежа у којима се најчешће јавља директни објекат у српском језику може се повезати са односима дела и целине. Акузатив без предлога обележава да су одређени појам или количина нечега потпуно и непосредно обухваћени глаголском радњом, док генитив без предлога означава да је то обухватање

делимично. Ипак, и у српском језику уочава се да се квантификација именице у функцији директног објекта може повезати са аспектуалним значењем глагола. У случају перфективних глагола, на пример, *појести* и *попити* исказ постаје прихватљив уколико се објекат на неки начин ограничи: *појести мало супе* (**појести супе*), *попити мало воде* (**попити воде*).

У преношењу аспектуалног значења из француског на српски језик уочава се да је у неким случајевима тешко исказати адекватно значење. Будући да се у француском језику и ателичне и теличне глаголске ситуације могу изразити и перфективним и имперфективним глаголским аспектом, а да српски располаже само перфективним и имперфективним облицима глагола, неке глаголске ситуације не могу се исказати на српском језику. Такав је случај са ателичним ситуацијама израженим обликом перфекта (*il a marché, il a chanté, il a mangé*), које изражавају да је процес трајао, али да је временски ограничен. У српском језику овакве ситуације превод се имперфективним облицима глагола (*ходао је, певао је, јео је*), односно, преноси се значење лексичког аспекта, а не граматичког.

Анализа семантичке категорије теличности приказана у овом раду може послужити за даља истраживања у многим питањима, као на пример:

- У даљим истраживањима односа, интеракције између граматичког и лексичког аспекта у француском језику. Као што се до сада у лингвистичким истраживањима аспект у француском посматрао из перспективе употребе глаголских времена најчешће занемарујући улогу лексичког аспекта, било да се ради о теличности или осталим дистинктивним семантичким обележјим (стативност/динамичност, тренутност/трајност), истраживања у овом правцу открила би вероватно нова сазнања о аспекту у француском. У овом раду ово питање није у потпуности истражено, иако је теличност посматрана и у односу на глаголска времена. Даље, интересантно би било посматрати теличност, као и остала дистинктивна семантичка обележја и у односу на друга глаголска времена у француском, не само аспектуално маркирана (имперфекат, аорист, перфекат), већ и она која су аспектуално неутрална, као на пример будуће време. У раду су укратко изнети ставови К. Смит (Smith 1991) управо о овом проблему.

- Исто тако, значајно би било наставити и продубити анализу глаголског вида у српском у односу на дистинктивна семантичка обележја, утицај директног објекта на теличност, о чему је већ доста и писано (Belić 2000b, Grubor 1953). Када је реч о српском језику, већ је И. Грицкат приметила да нема посебне монографије о префиксима у српском језику (Grickat 1966-1967). Истраживања лексичког аспекта у српском језику могу открити везу између значења предлога, префикса и типа глаголске ситуације, што би пружило нова сазнања о глаголском виду, али и омогућило упоређивање српских глагола са Вендлеровом типологијом аспектуалних класа. Ставови А. Белића (Belić 1949) о разлици између примарног и секундарног глаголског вида врло су значајни за истраживање лексичког аспекта у српском, и даља истраживања у овом правцу вероватно би указала на разлику између почетно и завршносвршених глагола у погледу типа глаголске ситуације, на шта је делимично указано у овом раду. Почетно и завршносвршени глаголи у српском различито одговарају на тестове теличности и теличност се у првом реду везује за завршносвршене глаголе. Почетносвршени глаголи у многим особинама разликују се од завршносвршених:

- код почетносвршених глагола уочава се да префикс *за-* мења значење у односу на дужину временског периода (*запевати за 3 минута / за (кроз) 3 дана*);
- код глагола кретања уочава се да се почетносвршени глаголи у српском најчешће јављају уз предлошко-падежне конструкције са дативом (који означава да циљ није достигнут и најчешће иде уз ателичне глаголске ситуације у српском).
- Код глагола стварања, извођења, трошења често изостаје облик почетносвршеног глагола и користи се фазни глагол *почети* + *импф. вид* (*почети писати, почети читати, почети певати*, иако постоји и глагол *запевати*)
- И глаголи стања у српском могу да имају облике почетносвршених глагола – *заволети, сазнати, пожелети, зажелети*, који означавају почетак трајања стања. Ови глаголи позитивно одговарају на тест теличности, иако теличност за стања није релевантна.

- Значајно би било посматрати семантичку категорију теличности у односу на остала семантичка аспектуална обележја, односно *стативност/динамичност* и *тренутност/трајност* и у француском и у српском језику. Обележје *стативност/динамичност* интересантно је у односу на теличност, нарочито код семантичких класа глагола које у овом раду нису посматране, а које у анализи теличности помиње Р. Џекендоф (Jackendoff 1996): глаголи који семантички нису стања, као глаголи промене поседовања, код којих је путања веома кратка, те стога имају структуру сличну стањима, као и глаголи остајања или пружања и простирања, код којих је оса времена примарна, те и оне имају структуру стативних ситуација. Код ових класа глагола у француском уочила би се вероватно другачија семантичка вредност члана него код анализираних класа глагола стварања, извођења и трошења (нпр. *J'ai acheté des fleurs / J'ai mangé des fraises*), а у српском би се можда издвојила група глагола са посебним одликама градилачких процеса као *спавати – одспавати, *доспавати*. Истраживање начина реализовања обележја *тренутност/трајност* између француског и српског језика било би посебно занимљиво, будући да српски ово обележје изражава обликом глагола, а француски и глаголским временима.

- Анализа теличности изложена у овом раду могла би послужити као подстицај за истраживања и других питања из области семантике, као, на пример, начини изражавања делова и граница и у домену објекта, односно код именица. Упоређивање француског и српског језика у овом питању вероватно би открило велике сличности на концептуалном нивоу и различите начине синтаксичког или морфолошког обележавања ових значења у ова два језика, при чему би се у српском у многим деловима користили падежи, а у француском чланови.

- Значајно питање за анализу у француском језику је и семантичка вредност члана и његова улога у актуализацији именица, као и упоређивање са српским језиком, будући да српски нема члан. Како се значење актуализације појмова у француском преноси у српском, којим морфолошким, синтаксичким или семантичким средствима? Теорија П. Шародоа (Charaudeau 1992), као и радови Р. Џекендофа (Jackendoff 1991, 1996) у овом питању могу дати многе одговоре.

ДОДАТАК

У анализи теличности приказаној у овом раду највише примера наведено је за француски језик у циљу што потпуније илустрације начина изражавања ове категорије у француском. У додатку који следи наводимо неколико примера глагола кретања у српском језику.

Следећи примери илуструју српске глаголе кретања уз предлошку конструкцију са дативом:

- (104) Жандарми, којима се очигледно журило, опоменуше га још једном да се што пре удаљи из овог краја и упутише се преко пијаца ка мосту. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Les gendarmes, qui étaient visiblement pressés, l'enjoignirent encore une fois de quitter au plus vite cet endroit, puis prirent la direction du pont, en passant par la place du marché. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (105) Они се дигоше и држећи се за руке стадоше стрмим путем полагамо да се спуштају према мосту са којег је допирала песма. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Ils se levèrent et, main dans la main, s'engagèrent dans le chemin escarpé qui descendait vers le pont d'où leur parvenaient les chansons. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (106) Тада и најснажнији касабалијски бекрија лети као лутка од крпâ и сламе ка вратима, која је Малчика већ отворила у правом тренутку, па кроз врата право на улицу. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[Le plus costaud des noceurs volait alors comme une poupée de chiffon par la porte, ouverte par Maltchika à l'instant propice, et se retrouvait dans la rue. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

Следећи примери садрже глаголе кретања који изражавају тренутне радње и предлошко-падежне конструкције са акузативом:

- (107) Тако су прешли на другу обалу и стигли у пространу турску кућу на конак. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)

[C'est ainsi qu'ils étaient passés sur l'autre rive et avaient gagné la grande maison turque où ils devaient vivre. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (108) Једино су деца била разочарана кад се видело да радници, преко дрвених скела улазе кроз онај црни отвор на средњем стубу, у »собу« у којој по општем дечијем веровању живи Арапин. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)
 [Seuls les enfants furent déçus quand ils virent que les ouvriers, passant à travers les échafaudages de bois, entraient par le trou noir de la pile centrale dans la « pièce » où était censé vivre le Maure. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (109) А кад Шемсибег дође идућег петка у чаршију, чека га опет нека промена на људима или зградама, које прошлог петка није било. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)
 [Et lorsque Šemsi bey descendait en ville le vendredi suivant, quelque innovation, encore une fois, l'attendait chez les hommes ou dans les bâtiments, qui n'y était pas la semaine précédente. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

- (110) Једне јесени, има од тада око четрнаест година, наишао у хан неки странац. (*На Дрини ћуприја*, Иво Андрић)
 [Un automne, il y avait de cela environ quatorze ans, un inconnu avait fait son apparition à l'auberge. (*Le Pont sur la Drina*, Ivo Andrić)]

ЛИТЕРАТУРА:

- AŠIĆ, T., STANOJEVIĆ V. (2006). L'aspect lexical, morphologique et grammatical – le jeu des perles de sens. *Primenjena lingvistika*. 7: 98 – 109.
- AŠIĆ, T. (2007). O nekim semantičkim i pragmatičkim parametrima u predavanju glagolskih vremena. *Savremene tendencije u nastavi stranog jezika i književnosti (zbornik radova)*. Beograd : Ministarstvo za nauku i zaštitu životne sredine, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. 35 – 45.
- BELIĆ, A. (1949). *Savremeni srpskohrvatski književni jezik*. Beograd: Naučna knjiga.
- BELIĆ, A. (1964). *Savremeni srpskohrvatski književni jezik II, Nauka o građenju reči*. Beograd.
- BELIĆ, A. (2000a). *Gramatike. O gramatikama*. Izabrana dela Aleksandra Belića. XII. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- BELIĆ, A. (2000b). *O različitim pitanjima savremenog jezika*. Izabrana dela Aleksandra Belića. XIII. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- BENVENISTE, E. (1966). *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Éditions Gallimard.
- BERTHONNEAU, A.-M., KLEIBER, G. (1993). Pour une nouvelle approche de l'imparfait: l'imparfait, un temps anaphorique méronymique. *Langages*. 112: 55 – 74.
- BORILLO, A. ET AL. (2004). Tense and Aspect, in *Handbook of French Semantics*. Corblin F. & de Swart H. (eds), CSLI Publications.
- BRUNOT, F. (1922). *La pensée et la langue*. Paris: Masson.
- BRÈS, J. (2004). L'imparfait dit hypocoristique, ou le péché d'imputation métonymique. *Le français moderne*, LXXII, 2: 129 – 145.
- BRINTON, L. (1988). *The development of English aspectual systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BROMBERG, M. ET AL. (1998). La catégorisation des prédications: traits sémantiques et perspective socio-cognitives. *Langages*. 132: 9 – 27.
- CHARAUDEAU, P. (1992). *Grammaire du Sens et de l'Expression*. Paris: Hachette.
- CHAROLLES, M., SCHNEDECKER, C. (1993). Coréférence et identité. Le problème des référents évolutifs. *Langages*. 112: 106 – 126.
- CHOMSKY, N. (1979). *Gramatika i um*. Beograd: Nolit.

- CHOMSKY, N. (2005). Three Factors in Language Design. *Linguistic Inquiry*. 36: 1 (Summer 2005). 1 – 22.
- COMRIE, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DAHL, Ö. (1985). *Tense and Aspect Systems*. Oxford/New York: Basil Blackwell.
- DAMOURETTE, J. & PICHON, E. (1911-1936). *Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française*. Paris: D'Artrey.
- DECLERCK, R. (1979). Aspect and the bounded/unbounded (telic/atelic) distinction. *Linguistics*. 17: 761 – 794.
- DESCLÉS, J.-P. ET AL. (1998). Sémantique cognitive de l'action: 1. Contexte théorique. *Langages*. 132: 28 – 47.
- DESCLÉS, J.-P., GUENTCHEVA, Z. (2005). Doit-on tenir compte de la polysémie verbale en typologie? Un exemple contrastif entre français et bulgare. *Langue française*. 145: 93 – 105.
- DOWTY, D. (1979). *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- DOWTY, D. (1981). *Introduction to Montague Semantics*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- DOWTY, D. R. (1986). The Effects of Aspectual Class on the Temporal Structure of Discourse : Semantic or Pragmatics. *Linguistics and Philosophy*. 9: 37 – 61.
- DOWTY, D. (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language*. 67: 547 – 619.
- DRAŠKOVIĆ, V. (1969). Razlika između francuskog i srpskohrvatskog glagolskog vida. *Ogledi iz sintakse i istorije francuskog jezika*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta (str. 91 – 109).
- ESCARABAJAL, M.-C., KEKENBOSCH, CH. (1998). L'activité de catégorisation de substantifs, de verbes et de dérivés verbaux. *Langages*. 132 : 69 – 86.
- FILIP, H. (1999). *Aspect, Eventuality Types and Nominal Reference*. New York: Garland Publishing.
- GAIFFE, B., ROMARY, L. (1993). *Ce matin, il pleuvait*, ou la référence à l'épreuve du temps. *Langages*. 112 : 74 – 91.
- GAREY, H. (1957). Verbal Aspect in French. *Language*. 33 : 91 – 110.

- GODDARD, C. (1994). *Semantic and Lexical Universals: Theory and Empirical Findings*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- GREVISSE, M. (1986). *Le Bon Usage*. Paris-Gembloux: Duculot.
- GREVISSE, M., GOOSE, A. (1980). *Nouvelle grammaire française*. Paris-Gembloux: Éditions DUCULOT.
- GRICKAT, I. (1957-1958a). Nekoliko zapažanja o glagolskom vidu. *Pitanja književnosti i jezika*. IV-V. Sv. B. Sarajevo: 29 – 41.
- GRICKAT, I. (1957-1958b). O nekim vidskim osobenostima srpskohrvatskog glagola. *Južnoslovenski filolog*. XXII, Beograd: 65 – 130.
- GRICKAT, I. (1966-1967). Prefiksacija kao sredstvo gramatičke (čiste) perfektivizacije. *Južnoslovenski filolog*. XXVIII. Sv. 1 – 2. Beograd: 185 – 224.
- GRICKAT, I. (1984-1985). Odlike glagolskog vidskog parnjaštva kao semantički indikatori. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. XXVII-XXVIII. Novi Sad: 197 – 203.
- GRUBOR, Đ. (1953). *Aspektna značenja (Rad 293 i Rad 295)*. Zagreb: JAZU.
- GUDURIĆ, S. (2006). O tranzitivnosti, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXI: 165 – 180.
- GUDURIĆ, S., VLAHOVIĆ, LJ. (2012). *Éléments de morphosyntaxe de la langue française. Le verbe*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- GUILLAUME, G. (1970). *Temps et Verbe*. Paris: Éditions Champion.
- GUILLAUME, G. (1971). *Leçons de linguistique. Psycho-systématique du Langage*. Québec: Les presses de l'université Laval.
- HATAV, T. (1989). Aspects, Aktionsarten and the Time Line. *Linguistics*. 27: 487-516.
- IMBS, P. (1968). *L'emploi des temps verbaux en français moderne. Essai de grammaire descriptive*. Paris: Klincksieck.
- IVIĆ, M. (1957-1958). Sistem predložkih konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*. XXII. 1-4: 141-166.
- IVIĆ, M. (1970). O upotrebi glagolskih vremena u zavisnoj rečenici: prezent u rečenici s veznikom DA. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*. XIII/1: 43 – 53.
- IVIĆ, M. (1972). Problematika srpskohrvatskog infinitiva. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*. XV/2: 115 – 138.

- IVIĆ, M. (1980). O značenju srpskohrvatskog pluskvamperfekta. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*. XXIII/1: 93 – 100.
- IVIĆ, P. (1955). O vidu glagolskog oblika *BUDEM*. *Naš jezik*. Knjiga VI. Sveska 7 – 10: 237 – 245.
- JACKENDOFF, R. (1990). *Semantic Structures*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- JACKENDOFF, R. (1991). Parts and Boundaries. *Cognition*. 41: 9 – 45.
- JACKENDOFF, R. (1992). *Languages of the Mind*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- JACKENDOFF, R. (1996). The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English. *Natural Language & Linguistic Theory*. 14: 305 – 354. (<http://www.jstor.org/stable/4047853>)
- JACKENDOFF, R. (2002). *Foundations of Language*. New York: Oxford University Press.
- KEKENBOSCH, CH. ET AL. (1998). Sémantique cognitive de l'action: 2. Étude expérimentale de la catégorisation des verbes d'action. *Langages*. 132: 48 – 68.
- KLAJN, I. (2006). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- KLUM, A. (1961). *Verbe et adverbe*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- KRIFKA, M. (1989). Nominal Reference, Temporal Constitution and Quantification in Event Semantics. In R. Bartsch et al. *Semantics and Contextual Expression*. 75 – 115. Dordrecht/Providence: Foris Publications.
- LEFEUVRE, F., NICOLAS, D. (2003). La phrase nominale existentielle et la distinction aspectuelle télélique/atélique. *Revue de Sémantique et Pragmatique*. 14: 157 – 172.
- LE GOFFIC, P. (1993). *Grammaire de la Phrase Française*. Paris: Hachette.
- LYONS, J. (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, J. (1977). *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MACAR, F. (1992). *Time, Action and Cognition. Towards Bridging the Gap*. Dordrecht: Kluwer.
- MARETIĆ, T. (1963). *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- MARKOVIĆ, Ž. (2006). O različitim pristupima semantičkom opisu glagola vizuelne percepcije. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXI: 191 – 206.

- MARKOVIĆ, Ž. (2011). *Semantika i sintaksa glagola vizuelne percepcije u srpskom i slovenačkom jeziku*. Doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.
- MILOŠEVIĆ, K. (1978). O proučavanju vremenskih glagolskih oblika u serbokroatistici. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. XXI/2. 93 – 121.
- MOESCHLER, J. (1993). Aspects pragmatiques de la référence temporelle : indétermination, ordre temporel et inférence. *Langages*. 112: 39 – 54.
- MOESCHLER, J., AUCHLIN A. (1997). *Introduction à la linguistique contemporaine*. Paris: Armand Colin.
- MOESCHLER, J. ET AL. (1998). *Le temps des événements*. Paris: Kimé.
- MONNERIE-GOARIN, A. (1996). *Les temps du passé et l'aspect du verbe. Théorie et pratique*. Paris: Didier.
- MRAZOVIĆ, P., VUKADINOVIĆ, Z. (1990). *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića; Novi Sad: Dobra vest.
- NOVAKOV, P. (2005). *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.
- NOVAKOV, P. (2006). *Pojmovnik strukturalne lingvistike (morfologija i sintaksa)*. Novi Sad: Zmaj.
- NOVAKOV, P. (2009). Vendlerova klasifikacija glagola u engleskom i srpskom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXIV: 43 – 50.
- PETROVIĆ, N. (2002). *Francuska glagolska vremena II*. Beograd: Filološki fakultet: Narodna knjiga – Alfa.
- PIPER, P. I DR. (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica*. Beograd – Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU-Beogradska knjiga-Matica srpska.
- POPOVIĆ, LJ. (2009). Posmatrač i njegova uloga u konceptualizaciji prostornih odnosa u jeziku (na primeru kontrastivne analize glagola kretanja u srpskom i ukrajinskom jeziku). *Slavističko društvo srbije*. Beograd. XIII: 399 – 410.
- PUSTEJOVSKY, J. (1991). The Syntax of Event Structure. *Cognition*. 41: 47 – 81.
- RAMCHAND, G.C. (1997). *Aspect and Predication*. Oxford : Oxford University Press.
- ROSEN, S.T. (1999). The Syntactic Representation of Linguistic Events. *GLOT International*. 4.2: 3 – 11.

- SAEED, J.I. (2003). *Semantics*. Oxford : Blackwell Publishing.
- SIMIĆ, R., JOVANOVIĆ, J. (2002). *Srpska sintaksa.1-2*. Beograd-Nikšić-Podgorica: Jasen.
- SIMIĆ, R., JOVANOVIĆ, J. (2002). *Srpska sintaksa.3-4*. Beograd-Nikšić-Podgorica: Jasen.
- SMITH, C. (1991). *The parameter of Aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- SMITH, N. (1993). Observations sur la pragmatique des temps. *Langages*. 112: 26 – 38.
- STANOJČIĆ, Ž., POPOVIĆ, LJ. (2005). *Gramatika srpskoga jezika za I-IV razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- STANOJEVIĆ, V., AŠIĆ, T. (2006). *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- STANOJEVIĆ, V. (2007). Savremeni semantički pristupi opoziciji imperfektivno-perfektivno i njihova primenljivost u nastavi stranih jezika. *Savremene tendencije u nastavi stranog jezik i književnosti (zbornik radova)*. Beograd: Ministarstvo za nauku i zaštitu životne sredine, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. 46 – 57.
- STANOJEVIĆ, V. (2009). Pour un modèle de description des temps verbaux du français intégrant trois paramètres. *Filološki pregled*. Beograd. XXXVI 2009 2: 199 – 209.
- STANOJEVIĆ, V. (2010). Sur les différences de l'encodage de l'aspect en français et en serbe. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXV: 189 – 199.
- STEVANOVIĆ, M. (1961-1962). Dativske sintagme s predlozima *prema* i *ka*. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. XV/2. IV-V: 319 – 322.
- STEVANOVIĆ, M. (1964). *Savremeni srpskohrvatski jezik*, Beograd: Naučno delo.
- STEVANOVIĆ, M. (1969). *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Beograd: Naučna knjiga.
- STEVANOVIĆ, M. (1970). *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Beograd: Naučna knjiga.
- STOŠIĆ, D. (2001). Le rôle des préfixes dans l'expression du déplacement. Éléments d'analyse à partir des données du serbo-croate et du français. *Cahiers de Grammaire « Sémantique et Discours »*. 26: 207 – 228.
- TENNY, C. (1992). The Aspectual Interface Hypothesis, in I. Sag and A. Szabolcsi (eds.), *Lexical Matters*. Stanford, California : CSLI Publications, pp. 1 – 28.
- TENNY, C. (1994). *Aspectual Roles and the Syntax-semantics interface*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer.
- TESNIÈRE, L. (1969). *Elements de Syntaxe Structurale*. Paris: Klincksieck.

- TOČANAC, D. (1988). Obeležja glagolskog aspekta u srpskohrvatskom i francuskom jeziku (1). *Zbornik radova instituta za strane jezike i književnosti*, Sveska 9, Novi Sad: 83 – 99.
- TOČANAC, D. (1989). Aspekt i vremena. Morfologija glagolskih oblika u francuskom i srpskohrvatskom jeziku. *Zbornik radova instituta za strane jezike i književnosti*, Sveska 10, Novi Sad: 41 – 54.
- TOČANAC, D. (1995). O prenošenju imperfektivnih i perfektivnih značenja glagola srpskog jezika u francuski sintaksički sistem. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXIII: 217 – 228.
- TOČANAC, D. (1996). Aorist – upotreba i značenje u vremenskom i vidskom glagolskom sistemu, *V Simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, 9. i 10. decembar 1994. Zbornik radova*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Društvo za primenjenu lingvistiku Vojvodine, 146 – 151.
- TOMASSONE, R. (2002). *Pour enseigner la grammaire*. Paris: Delagrave.
- VENDLER, Z. (1957). Verbs and Times. *The philosophical Review*. 66/2: 143 – 160.
- VENDLER, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- VENDRYES, J. (1979). *Le langage*. Paris: Éditions Albin Michel.
- VERKUYL, H. (1972). *On the Compositional Nature of the Aspects*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- VET, C. (1980). *Temps, aspects et adverbs de temps:essai de sémantique formelle*. Genève: Droz.
- VET, C. (1992). Le Passé Composé : contextes d'emploi et interprétation. *Cahiers de Praxématique*. 19: 37 – 59.
- VETTERS, C. (1996). *Temps, aspect et narration*. Rodopi, Amsterdam – Atlanta, GA.
- VILIĆ, I. (2007). Teličnost i ateličnost u francuskom i srpskom jeziku, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXII: 409 – 414.
- VILIĆ, I. (2008). Tip glagolske situacije Aktivnosti kao nosilac informacije o aspektu u francuskom jeziku u odnosu na srpski, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXIII: 263 – 270.
- VILIĆ, I. (2009). Téliçité au niveau du syntagme verbal en français par rapport au serbe. *Filološki pregled*. Beograd. XXXVI 2009 2: 257 – 266.

- VILIĆ, I. (2011). Teličnost kod glagola kretanja u francuskom i srpskom jeziku, *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Br. 1: 181 – 192.
- VILIĆ, I. (2012). Le sémantisme du verbe et l'information aspectuelle en français par rapport au serbe. *Les études françaises aujourd'hui*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, Društvo za kulturnu saradnju Srbija-Francuska.
- VILIĆ, I. (2013). Les situations verbales d'état en français et en serbe, ressemblances et différences. *Agapes francophones 2012*. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- VUILLAUME, M. (1993). Le repérage temporel dans les textes narratifs. *Langages*. 112: 92 – 105.
- VUJOVIĆ, D. (2009). *Semantička i derivaciona analiza glagola kretanja u srpskom jeziku*. Doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.
- WIERZBICKA, A. (1988). *The Semantics of Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- WIERZBICKA, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- WILMET, M. (1976). *Études de morpho-syntaxe verbale*. Paris: Klincksieck.
- WILSON, D., SPERBER, D. (1993). Pragmatique et temps. *Langages*. 112: 8 – 25.

КОПИЈУС – ЛИТЕРАТУРА:

- ANDRIĆ, IVO (1981). *Na Drini ćuprija*. Beograd: Nolit.
- ANDRIĆ, IVO (1994). *Le pont sur la Drina*. Paris: Belfond.
- CAMUS, ALBERT (1948). *L'Étranger*. Paris: Gallimard.
- KAMI, ALBER (1989). *Stranac*. Prevod: Zorica Hadži-Vidojković. Beograd: Prosveta.
- GIDE, ANDRÉ (1957). *Les faux-monnayeurs*. Paris: Gallimard.
- ŽID, ANDRE (1976). *Kovači lažnog novca*. Beograd: Prosveta.
- MAUPASSANT, GUY DE (1950). *Monsieur Parent (Monsieur Parent, Imprudence)*. Paris: Éditions Albin Michel.
- MOPASAN, GI DE (1959). *Novele II (Gospodin Paran)*. Prevod: Andreja Milićević. Beograd: Kultura.
- MOPASAN, GI DE (19??). *Strasti (Nesmotrenost)*. BM, BI, BG.
- PAGNOL, MARCEL (1977). *Le Temps des Amours*. Paris: Julliard.
- PAGNOL, MARCEL (1979). *Vrijeme ljubavi*. Prevod: Ana Kolesarić. Zagreb: Znanje.

- PENNAC, DANIEL (1992). *Comme un roman*. Paris: Gallimard.
- PENAK, DANIJEL (1998). *Kao u romanu*. Prevod: Jelena Jelić. Čačak-Beograd: Umetničko društvo Gradac.
- PROUST, MARCEL (1987). *A la recherche du temps perdu. Du côté de chez Swann*. Paris: Flammarion.
- PRUST, MARSEL (1983). *U traganju za iščezlim vremenom. U Svanovom kraju*. Prevod: Živojin Živojnović. Novi Sad-Beograd: Matica srpska-Nolit.
- SAINT-EXUPÉRY, ANTOINE DE (1946). *Le Petit prince*. Paris: Gallimard.
- SENT-EGZIPERI, ANTOAN DE (2002). *Mali princ*. Prevod: Nenad Krstić. Beograd: Draganić.
- TOURNIER, MICHEL (1972). *Vendredi ou les limbes du Pacifique*. Paris: Gallimard.
- TURNIJE, MIŠEL (1990). *Petko ili limbovi Pacifika*. Prevod: Gordana Stojković. Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo.

РЕЧНИЦИ

- PUTANEC, V. (1989). *Francusko-hrvatski ili srpski rječnik* (1989). Zagreb: Školska knjiga.
- Речник српскохрватскога књижевног језика (1990). Нови Сад: Матица српска.
- Trésor de la Langue Française (1974). Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.